

MOSONYMEGYE
MONOGRAPHIÁJA.

TÖBB SZAKFÉRFIAK KÖZREMŰKÖDÉSE MELLETT

IRTA ÉS SZERKESZTÉ

MAJOR PÁL.

KIADJA

MOSONYMEGYE KÖZÖNSÉGE.

M.ÓVÁR, 1878.

NYOMATOTT CZÉH SÁNDORNÁL.

Mosonymegye, számos hazai törvényhatóságok példáján indulva, a megye monographiájának kiadatását elhatározá s annak szellemi kivitelével alulirottat volt kegyes megbizni.

Érzém a feladat fontosságát, ismerém nehézségeit, — tudtam, hogy a kivitel saját erőmet messze túl szárnyalja s a megye közönségének bizalma és akarata előtt csak azon reményben hajoltam meg, hogy a monographia szerte ágazó terén, a szakférfiak hazafias közreműködése fog gyámolítani.

Reményemben nem csalatkoztam s midőn a monographia első füzetét van szerencsém a megye közönségének bemutatni, — fogadják köszönetemet mindazok, kik velem a vállalat terhét megoszták.

„Gyűjtsünk adatokat” mondá gr. Széchenyi István, fényes pályája küszöbén, midőn nemzete előhaladásának útjait kijelelé.

„Gyűjtsük a természeti — gyűjtsük a társadalmi viszonyok adatait”, — kiáltja felénk most is művelődési előhaladásunk érdeké. A természeti viszonyok döntő behatása alatt él és fejlődik az ember, s az állami élet üterének lüktetését a társadalmi viszonyok szabályozzák.

A természeti és társadalmi viszonyok hű adatainak nyomán juthatunk csak állapotunk hű felismeréséhez, ezen adatok jelzik előhaladásunk vagy visszahanyatlásunknak nemcsak fokát, hanem okát is.

Igyekeztem hű adatokat gyűjteni. Lehető szigorú bírāja voltam minden egyes adatnak, mielőtt felvevém.

A földrajzi adatok forrásai az illető tételeknél jelezvék, — a földtani- és éghajlatiakat a m.-óvári gazd. akadémia szolgáltatója, a vízrajziak a megyei mérnökség közreműködése mellett állapították meg, — a megye növényzeti s állattani viszonyainak leírását, 13 évi közvetlen tanulmányozása nyomán, Peck I. Á. kegyr. tanár volt szíves rendelkezésemre bocsátani. Egész terjedelemben való közzétételét, a hazai természettudomány fejlesztésének érdeke követelék. — Az őstermelés területi adatai, a legújabb katasteri kiigazítások szerint állították egybe, a termelési adatokat — tekintettel a katasteri s egyéb hivatalos kimutatásokra — a megyének különböző árnyalatu termelési területein közvetlenül gyűjtém, s ezek alapján az illető rovatokat azon figyelem és hűséggel igyekeztem kitölteni, melyet a monographia célja, a viszonyok hű ecsetelése követel.

A monographia második füzete, folytatólag az őstermelés, a társadalmi és közhatósági élet egyéb viszonyait, végre a megye multját fogja tárgyzani.

M.-Óvárott, 1878. évi márczius hóban.

Major Pál.

ELSŐ RÉSZ.

Mosonymegye természeti viszonyainak leírása.

I. SZAKASZ.

Földrajzi fekvés, kiterjedés, vízszinti tagosulat.

Földrajzi fekvés.

Mosonymegye Magyarország dunántúli területének északnyugoti sarkán

az északi szélesség $47^{\circ} 41' - 48^{\circ} 7'$, és

F.-tól a keleti hosszúság $34^{\circ} 22' - 35^{\circ} 11'$

között terül el.

Ha a földrajzi szélesség és hosszúság két szélső pontjainak egymástóli távolát felezzük, a megye területének

közép északi szélessége $47^{\circ} 54' 0''$, és

” keleti hosszúsága $34^{\circ} 46' 30''$

pontjaira esik.

Azon pont, melyen ezen két körvonal egymást szeli, a megyei terület földrajzi központját, és a közép hosszúsági körvonal egyúttal a megyei terület közép délkörét képezi.

A megye földrajzi központja, a m.-óvári főhercegi birtok újkuti majorsága felett álló háromszög. gúlától keletre m. e. 2. km. távolságra fekszik.

Ezen központ, a volt budai szent-gellért-hegyi csillagda hosszúsági körétől nyugotra $1^{\circ} 56' 23''$ -re = 145.631 m., annak szélességi körétől pedig északra $0^{\circ} 24' 44''$ -re = 45.993 m. messziségre esik.

Magyénk területének közép szélességi vonala Gáloson át, Levél és Halászi helységek felett, szomszéd Pozsonymegye

Kis-Bodak helysége felé tart, közép délköre pedig a megye déli határának központjából indulva ki, Pusztá-Somorja, Horvát- és Német-Jánfalu ¹⁾ helységeken át Pozsony felé vonul.

A megye egyes pontjainak földrajzi fekvése.

Az utolsó évtizedekben a cs. kir. katonai táborkar, illetőleg katonai földrajzi intézet, a m. kir. építészeti igazgatóság és egyes szakértők a megye számos pontjainak vették fel földrajzi fekvését, s megyénknek, a cs. kir. katonai földrajzi intézet által 1869-ik évben kiadott térképe oly szigorú pontossággal készült, hogy annak alapján az egyes szakértők, illetőleg hivatalok által fel nem vett további pontoknak meghatározása — e téren való bővebb tájékozhatás céljából — kielégítő biztossággal volt eszközölhető.

Az alább következő kimutatásnál, a megye egyes helységeinek, illetőleg helységi tornyoknak s hol több van, a kiválóbbnak, a Budapesten fennállott gellért-hegyi csillagdtól való távolsága a következő számítási eljárás alapján vettetett fel:

A budapesti gellért-hegyi csillagda

az északi szélesség $47^{\circ} 29' 16''$, és
a földrajzi hosszúság $36^{\circ} 42' 53'''$

alatt fekszik; a megye egyes pontjainak szélességi s hosszúsági foka egybe vettéven a fentebbi fokok tételeivel, a különböző kitünteteti a két hely szélességi s hosszúsági köreinek fokokban számított egymástóli távolságát.

A földrajzi fokok s perczek hosszsmértékét, az illető hely fekvésének magasabb vagy alacsonyabb szélességi foka szabályozza. Megyénk közép szélességi vonala $47^{\circ} 54' 0''$ -re esvén, a fokok átlaghosszmértéke, nevezetesen

	bécsi öl	meter		bécsi öl	meter
1 szélességi fok	58.630	= 111.188	1 hosszúsági fok	39.600	= 75.102
1 „ percz	977 ^o	= 1.852	1 „ percz	660 ^o	= 1.251
1 „ m.-percz	16 ₃ ^o	= 30 ₉	1 „ m.-percz	11 ^o	= 20 ₃

számítható. ²⁾

Ezen számítási alapon nyugszik az itt következő kimutatás.

¹⁾ A közéletben tévesen Járfalunak (Járdorf) nevezetik. Eredeti ősnéve: terra Janus, Janus föld. L. Fehér György: Codex diplomaticus Regni Hungariae III. 2. 470.

²⁾ Lásd ezen számítás alaptételeit Hunfalvy János: „A magyar birodalom természeti viszonyainak leírása” című jeles munkájában I. k. 38. l.

Mosonymegye egyes községeinek földrajzi fekvése.

Helynév	Földrajzi fekvés		Meghatározó	Távolság a volt sz.-gellérthegyi csillagda			
	szélesség	hosszúság		szélességi		hosszúsági	
				k ö r e t ö l			
	f o k a			északra		nyugotra	
		bécsi ő l	meter	bécsi ő l	meter		
Arak	47°52'10"	35° 2'30"	cs. k. földr. int. térk.	22.378	42.429	66.230	125.542
Bánfalu	47°44'38"	34°30' 0"	"	15.017	28.472	67.850	129.644
Barátfalu	47°52'50"	34°36' 8"	"	23.030	43.665	83.610	158.424
Bezenye	47°58'42"	34°53'10"	kir. épít. igazgat.	28.762	54.533	72.116	143.732
Boldogasszony	47°50'13"	34°35'43"	cs. k. földr. intézet	20.473	38.617	83.920	159.112
Csuny	48° 2'53"	34°52'21"	kir. épít. igazgat.	32.840	62.265	72.920	138.256
Feketeerdő	47°56'58"	34°57'17"	cs. k. földr. int. térk.	27.068	51.321	69.660	132.075
Féltorony	47°52'28"	34°38'25"	"	22.671	42.984	82.120	155.699
Gálos	47°54' 0"	34°34'30"	"	24.170	45.726	84.710	160.610
Gáta	48° 1' 7"	34°38'50"	"	31.124	59.011	82.140	155.737
Halászi	47°53'40"	34°59'45"	"	24.844	47.104	68.750	130.407
Hegyeshalom	47°54'58"	34°49'19"	cs. k. földr. intézet	25.104	47.597	74.920	142.028
Horvát-Jánfalu	48° 4' 0"	34°46'25"	cs. k. földr. int. térk.	33.935	64.341	76.840	145.689
Horvát-Kémle	47°49'18"	35° 2'20"	"	19.578	31.120	66.230	125.752
Illmitz, a torony	47°45'40"	34°30' 0"	"	16.026	30.385	87.650	166.884
Kálnok	47°52'22"	34°39'18"	kir. épít. igazg.	22.573	42.798	68.088	129.095
Kazimir	47°52' 0"	34°41'30"	cs. k. földr. int. térk.	22.215	42.120	80.090	151.851
Királyudvar	48° 0'40"	34°23' 0"	"	30.684	58.177	92.270	174.944
Köpecsény	48° 6'40"	34°44'23"	kir. épít. igazg.	36.546	69.291	78.180	148.229
Körtvélyes	48° 2'50"	34°41'40"	cs. k. földr. térk.	32.801	62.191	79.990	151.661
Kőbánya	47°59'25"	34°22' 0"	"	29.462	55.860	92.930	176.195
Lajtfalu	48° 2'25"	34°34'25"	Lipszky	32.394	61.419	84.760	160.705
Lébeny	47°45' 5"	35° 3' 3"	kir. épít. igazg.	15.456	29.304	65.616	124.408
Levél	47°51'54"	34°51'54"	"	22.117	41.934	72.976	138.362
Magyar-Óvár	47°52'38"	34°56'15"	cs. k. földr. int. térk.	22.667	42.977	70.340	133.364
Magyar-Kémle	47°49'40"	35° 2' 0"	"	19.935	37.797	66.530	126.141
Mecser	47°48'31"	35° 8'30"	kir. épít. igazg.	18.811	35.606	62.033	117.614
Miklósfalu	47°57'32"	34°44'15"	"	27.732	52.580	77.976	147.842
Mosony	47°21'20"	34°56'42"	cs. k. földr. int. térk.	21.563	39.856	70.100	132.910
Nemesvölgy	47°51'20"	34°39'25"	"	36.059	68.368	81.460	154.448
Német-Jánfalu	48° 1'41"	34°46'37"	kir. épít. igazg.	31.678	60.061	76.720	145.461
Óroszvár	48° 3'30"	34°48'45"	cs. k. földr. int. térk.	33.453	63.427	75.320	142.807
Párendorf	48° 0' 0"	34°31'23"	"	30.033	56.942	86.760	164.497
Pátfalu	47°51'25"	34°29'54"	"	21.645	41.039	87.780	166.431
Pomogy	47°42'15"	34°34'20"	"	12.687	24.054	84.810	160.800
Pusztá-Somorja	47°46'40"	34°46'30"	"	17.003	32.238	76.790	145.594
Rajka	48° 0'54"	34°52'21"	kir. épít. igazg.	31.157	59.074	72.920	138.446
Sásony	47°56'45"	34°25'25"	cs. k. földr. int. térk.	26.838	50.885	90.700	171.967
Szt.-Endre	47°47'10"	34°36' 5"	"	17.476	33.134	83.640	158.581
Szt.-János	47°47'20"	34°48' 0"	"	17.654	33.472	75.800	145.717
Szt.-Miklós	47°43'36"	35° 5'25"	"	14.006	26.555	64.300	121.913
Szt.-Péter	47°47'25"	34°48'45"	"	17.743	33.641	75.320	142.807
Szolnok	47°51'15"	34°50'36"	"	21.465	40.698	74.090	140.475
Tarcsa	47°46'30"	34°42'10"	"	16.836	31.921	79.630	150.978
Tétény	47°45'40"	34°39'25"	"	16.019	30.372	81.460	154.448
Újfalu	48° 1'10"	34°35'35"	"	31.157	59.074	84.000	159.264
Valla	47°43'25"	34°36'20"	"	13.824	26.210	83.390	158.107
Védeny	47°55'45"	34°32' 0"	"	25.871	49.051	86.330	163.682
Zurány	47°59'20"	34°40'15"	"	29.380	55.704	80.780	155.159

A megyei terület alakzata, határai, kiterjedése.

A megyei terület alakzata szabálytalan, egészben véve leginkább megközelíti a háromszöget, melynek kupját északon, Mosony- és Pozsonymegyének s a szomszéd osztrák területnek Kőpcsény felett egyesült közös határpontja, alapját pedig a megye déli határvonala képezi.

Mosonymegyét észak-keletről Pozsony és Győr, délről Győr és Soprony, nyugot és észak-nyugoton Sopronymegye és Alsó-Ausztria határai környezik.

Természetes határai: — váltakozva a politikai határokkal — észak-keleten a nagy Duna és ennek ágai, délről a Rábca vize és a Hanság, nyugot és észak-nyugoton a Fertő tava, a Lajta vize, az úgynevezett Lajta-hegység és a Duna által megszakított Kárpátok végső déli emelkedései.

A megye kiterjedése, a legújabb háromszögelési és tábornkari felvétel szerint 33.⁰⁰ osztr. vagy 35.³² földr. □mfd., nevezetesen pedig:

a m.-óvári közigazg. járásé	11. ⁵¹
a rajkai	" " 8. ³³
a nezsideri	" " 13. ⁰²

osztr. □mfd.

E szerint Mosonymegye Magyarország ¹⁾ területének 0.72, az összes magyar birodalom kiterjedésének pedig 0.60%-át képezi.

A megye vízszintes tagosulata.

Mosonymegye területének felszíne — csekély kivétellel róna síkság, csak a párendorfi fensík szélein váltják azt fel szelid dombhullámzatok, és a Fertő tavának észak-nyugoti sarkán s a nemesvölgyi hegycsúcsban egy még szerényebb hegycsoport.

¹⁾ Tájékozással megjegyeztetik, miszerint ezen munka egész folyamában „Magyarország“ nevezete alatt, mindenkor az ezzel egyesült erdélyi terület is, —

„szoros értelemben vett Magyarország“ alatt, Magyarország az erdélyi terület nélkül, — végre

a „Magyar birodalom“ czíme alatt az összes magyar államterület értendő, a bár jogilag ehhez tartozó, de tetteleg még vissza nem csatolt Dalmátország kivételével.

Megyénk vízszintes tagosulata három kiváló alakban tűnik fel:

1. A megyei hegycsoport.

A megye észak-nyugoti határszélén, a Kárpátok megszakadt láncolatának déli- és a nóri Alpok észak-keleti végső emelkedései találkoznak. A nemesvölgyi hegyöbölben a Kárpátok, a Fertő tavának északi sarkán pedig — Nyulas, Sásony, ¹⁾ Kőbánya és Magyar-Bruck között — az Alpok rendszerének végső kiágazásai — az úgynevezett Lajta-hegységek — simulnak a magyar medencze egyikének, a pozsonyi medenczének nyugoti széléhez.

Ezen utóbbi hegycsoport legmagasabb kupja, az úgynevezett Hideg-hegy (Kaltenberg). Magassága a cs. kir. földirati intézet meghatározása szerint 949 bécsi láb = 299,9 m. az ádriai tenger, és 582' = 183,9 m. a Fertő vizének közép vízállása felett.

Az úgynevezett „Kecske-hegy“ (Geisberg) M.-Bruck mellett 690' = 217,9 m., Sásonytól észak-nyugotra a Király-hegy (Königsberg) 906' = 286 m., a Pala-hegy (Schieferberg) 819' = 265 m. magassággal bírnak a t. sz. f.

„Az Alpok és Kárpátok magas hegyrendszereit — úgymond Hunfalvy János idézett művében ²⁾ — a Duna választja el egymástól. A Duna balpartján Pozsonytól Dévény felé a Kárpátok oldalfalai s kupjai emelkednek, a hegyi bástyázat két szélső fokát a dévényi és pozsonyi várak koszorúzzák. Átellenben a Duna jobbpartján a haimburgi hegység domborodik, mely földtani szerkezeténél fogva még a Kárpátok rendszeréhez tartozik. A Duna tehát tulajdonkép a Kárpátok dél-nyugoti nyulványán tört keresztül, hogy magának út nyisson a magyar medenczébe; hajdan e szorosban bizonyosan zuhatagosan rohant le, mígnem az útjában álló gátakat elsodrá.“

A megyei hegycsoport alapterülete m. e. l. osztr. □mfld.

2. A párendorfi fensík.

Nezsider, Párendorf, Újfalu, Gáta, Zurány, Miklósfalu, Féltorony, Barátfalu, Gálos és Védeny helységek között

¹⁾ Német nevezettel Vinden. Régi magyar nevét hiteles kútfők után (lásd Fehér: Codex diplomaticus L. Hung. IV. 192. l. és a szent-keresztii apátság Okmánytárát 100. l.) csak a legújabb időben nyerte vissza.

²⁾ A magyar birodalom természeti leírása I. k. 131. l.

terül el, szélein mérsékelt lejtőségű dombokkal szegélyezve. — Felszíne, csekély kivétellel róna, mely észak-keleti szélein mintegy $485' = 156.3$ m., nyugoti részein pedig $560 - 588' = 176 - 185$ m. magassággal bír a t. sz. f. és $120 - 180' = 38 - 57$ m.-rel emelkedik az azt környező megyei sík lapály fölé.

Magassági mérések.

		Meghatározó
Zurány, a hét gorondon álló háromszög. gúla	$540' = 170.6$ m.	a cs. k. földr. int.
Újfalú, a templom küszöbe	$558' = 176.2$ „	„
Nezsider, a táborhegyi háromszög. gúla	$564' = 178.1$ „	„
Párendorf, a helység beltelke	$570' = 180.0$ „	„
A római sáncz és az újfalusi út keresztezésénél	$588' = 185.2$ „	„
A fensík benső középmagassága	$564' = 178.1$ „	„

A széleken.

Szaida, a háromszög. gúlánál	$486' = 153.3$ m.	a cs. k. földr. int.
Gátai Szt.-Anna kápolna	$522' = 164.3$ „	„
Védeny, az ürgehegyi gúlánál	$522' = 164.0$ „	„
Párendorfi rét, Gálostól északra a gúlánál	$516' = 163.0$ „	„
Zurány, a külső kápolnánál	$528' = 166.8$ „	„
Barátfalu	$498' = 157.3$ „	„
Féltorony	$504' = 159.2$ „	„

A fensík dél-nyugoti sarkától, a nezsideri úgynevezett táboromoktól a római sáncz húzódik, Párendorfon és Nádligeten át Petronellig — az egykori ^{epora} Camuntumig. Erről bővebben annak helyén.

A fensík kiterjedése m. e. $3.3 \square$ mfd.

3. A megyei sík terület

a pozsonyi medence legszélsőbb nyugoti kiágazását és egyúttal a német, osztrák és a magyarországi nagy síkság csatlakozási küszöbét képezi.

Ezen síkság a megye észak-nyugoti határaitól a Duna és Lajta mentében Miklósfaluig és Bezenyéig egyenközüleg, ezen közvonalon túl öblös alakban terjeszkedik ki a megyének dél-keleti, déli s dél-nyugoti részein.

Magassági tagosulatára nézve két részre osztható:

a) Észak-nyugoti nyulványa Köpesénytől és Gátától a Duna és Lajta-folyók között észrevétlen lejtőséggel ereszkedik le dél-keleti irányban M.-Óvár felé, hol a megyei mély síkkal egyesül.

Magassági mérések.

		Meghatározó
Nemesvölgytől keletre a határszéli államút	462' = 145. ₈	m. a cs. k. földr. int.
Köpesénytől délre a kolostor földje	432' = 136. ₄	" " " "
Horvát-Jánfalú beltelke	428' = 135. ₂	" " " "
Oroszvár, a r. k. templom sekrestyéjének küszöbe	433' = 136. ₇	" a kir. épít. hiv.
Körtvélyes, a templom küszöbe	414' = 130. ₇	" a cs. k. földr. int.
Német-Jánfalú, a r. kath. templom küszöbe	410' = 129. ₃	" " " "
Rajka, a r. kath. templom küszöbe	412' = 130. ₀	" a kir. épít. hiv.
Bezenye	400' = 126. ₄	" a cs. k. földr. int.
Hegyeshalom, a vaspálya udvara	408' = 128. ₈	" " " "
Papréti, Bezenyétől délre	395' = 124. ₈	" " " "
M.-Óvár, a Lajta torkolata	385' = 121. ₆	" " " "

A megyei síkság ezen kiágazásának közbenső területe általán mélyebb, mint a Dunára és Lajtára kiterjeszkedő szárnyainak szélső vonalai, mint ezt a következő magassági adatok is tanúsítják.

	láb	meter		láb	meter		láb	meter
Gáta	450	= 142. ₂	Körtvélyes	414	= 131. ₂	Oroszvár	427	= 134. ₈
Zurány	417	= 131. ₇	N.-Jánfalú	408	= 128. ₃	Rajka	416	= 131. ₄
Hegyeshalom	408	= 128. ₈	Papréti	395	= 124. ₇	Kiliti	399	= 126. ₄
M.-Óvár	402	= 127. ₁	M.-Óvár	385	= 121. ₆	Lipót	419	= 132. ₃
(a gúla)			(a Lajta torkolata)					

A fentebbi adatok szerint a Duna jobbpartja megyénk északkeleti szélén legalacsonyabb Kilitinél; a Duna kitörő árja is itt szokott átcsapni megyénknek mélyebben fekvő bezenyei, papréti, m.-óvári s mosonyi területére, honnan az ár a megyei síknak még alantabb mélyedésén Lébeny felé szokta venni útját.

b) A megye dél-keleti, déli és dél-nyugoti részén, M.-Óvár, Szt.-Miklós, Pomogy, Pátfalú, Féltorony és Szolnok között terül el a megyei mély sík, egy elláthatlan rónaság, melynek szelid emelkedései szabad szemmel alig észlelhetők.

Magassági mérések.

		Meghatározó
Mosony	388' = 122. ₆	m. a cs. kir. földr. int.
" szarvasgorond dél-nyugotra	378' = 119. ₅	" " " "
M.-Kémle	372' = 117. ₄	" " " "
M.-Kémle Szt.-János szobra	364' = 115. ₀	" " " "
Mecser	374' = 118. ₁	" " " "
Szt.-Miklós	365' = 115. ₂	" " " "
Lébeny	384' = 121. ₄	" " " "
Baromház (Bormász), a háromszög. gúla	373' = 117. ₈	" " " "
Szt.-János, dél-keletre a csúcshalom	372' = 117. ₄	" " " "
" " " a háromszög. gúla	384' = 121. ₄	" " " "
" " " észak-nyugotra a szilbokornál	375' = 118. ₄	" " " "

	Meghatározó
Szt.-Péter, beltelek	378' = 119. ₅ m. a cs. kir. földr. int.
Tarcsa, gúla az új csatornánál	366' = 115. ₆ " " "
Valla, falu-tó melletti gúla	372' = 117. ₁ " " "
" nyugotra a két gorondnál	390' = 123. ₂ " " "
Pomogy, beltelek	380' = 120. ₁ " " "
Bánfalva, "	385' = 121. ₆ " " "
Szt.-Endrétől keletre a tétényi határ	384' = 121. ₁ " " "
" nyugotra a két oroszlánynál	390' = 123. ₂ " " "
" keletre a német gorond	396' = 125. ₁ " " "
Boldogasszony	390' = 123. ₂ " a cs. k. táborkar
Szolnok	384' = 121. ₁ " " "
" észak-nyugotra az oroszlány gorond	393' = 124. ₁ " " "
M.-Óvár, a Lajta torkolata	385' = 121. ₅ " " "
Halászi, a Szt.-János kápolna küszöbe	384' = 121. ₁ " " "
" észak-keletre két út köze	379' = 119. ₃ " " "
A mély sík középmagassága	380' = 120. ₁ " " "

Ezen terület a kis Dunától és Lajtától átlag 3 lábnyi = 0.₅ m. mélyedéssel simul a Hanság déli részéhez, s méltán sorolható a mély síkok közé, mert 380' = 120.₁ m.-nyi átlagos magasságát

a Duna pozsonyi vízmérczének 0 pontja	39' = 12. ₅ m.
" " oroszyári útere	41' = 12. ₉ "
" " rajkai "	36' = 11. ₄ "
" " lipóti "	39' = 12. ₂ "

magassággal haladja felül.

A Hanság.

Az egytetemes, úgynevezett Hanság Mosonymegye déli, Sopronymegye észak-keleti, és Györmegyének legszélsőbb nyugoti határán mintegy 7.₅ mfdnyi hosszúságban s 1—1.₅ mfd szélességben terjed el. A Hanság összes területe az 1826-ik évben eszközölt csatornázási fölmérések szerint 88.500, a legújabb táborkari felvételek szerint 62.000 kat. hold volt, mert a szoros értelemben vett „Hanság“, azaz a nád-, sás- és egyéb vizi-növényeket termő fel- és al-lápterületnek határai a bekövetkezett kiszáradás folytán mind inkább összeszorulnak, s szélei észrevétlenül olvadnak össze a szomszédos gyepek, rét- és szántóföldekkel.

Ami különösen a Hanságnak Mosonymegyében fekvő részét illeti, ennek nagy része nevének sem felel meg többé, növényzete s állatvilága átalakult, nem csekély részén szelid fű terem, vagy gazdag buzakalász lengedez ott, hol egykor nád termett.

Az urbéri okmányok szerint a XVIII. század végén több mint 9000 holdra terjedtek a mosonymegyei nádasok, a legújabb kataszteri felvételek nyomán azok területe 1912. s holdra szállott alá, — a volt nádasok többi része zombékos ingovány, sást és savanyu szénát termő rét, száraz gyeptette tőzegburkolat vagy kiaknázott telep s részben szántó föld. ¹⁾

A Hanság kiszáradása főleg az 1826-ik évben herczeg Eszterházy Miklós s a m.-óvári főherczegi uradalom által keresztülvitt csatornázási műveletnek tulajdonítható. A hansági vizeknek a Rábába leendő elvezetésére a megye határszélén Pomogytól a Lébeny alatt elfolyó Rábczáig lón a főcsatorna vezetve s különösen a sopronymegyei oldalon számos mellécsatornákkal is ellátva. Ezen csatorna egyúttal közlekedési eszközül, s nevezetesen a Hanság sopronyi részén lévő terjedelmes kapuvári erdőségekben termelt fának Györré szállítására is szolgált. Ezen vízi szállítás jelenleg a főcsatorna elhanyagolt állapota mellett csak magasabb vízállásnál eszközölhető.

A hansági terület — mint már érintém — a megyei mély síknak legalantabb szintjét képezi, s rónáján csak szórványosan s csak néhány lábnyi magassággal emelkednek ki a gorondok. A megyének a cs. kir. tábori kar által az 1850/60-ik években eszközölt mérnöki felvétele alkalmával a háromszögelési felmérés legdélibb alapvonalának gúlái nagy részben ezen gorondokra lónek mint legmagasabb pontokra helyezve s e pontokon a következő t. sz. f. magasságok jeleztek:

Pomogytól északra a kettős gorondnál	378' = 119. ₃ m.
Vallától keletre a falu-tónál	372' = 117. ₃ "
Szt.-Jánostól délre az új csatornánál	366' = 115. ₆ "
Szt.-Pétertől dél-keletre a csúcsos gorondnál	372' = 117. ₄ "
" " " " az új csatornánál	384' = 121. ₄ "
Baromháztól dél-nyugotra	372' = 117. ₄ "

Figyelemmel ezen, és a Hanságnak déli részén felvett hasonló mérvű magassági adatokra, —

a Hanságnak közepes magassága 374' = 118.₁ m.-rel vehető fel, mely a Fertő vizének közepes állását csak 7' = 2.₂ m.-rel

¹⁾ Ezelőtt egy századdal a Hanság nagy része a szó szorosab értelmében „uszó föld” volt, melyről a nyáron át kaszált széna, az alásütyedés veszélye nélkül csak kemény télen át volt kivontatható.

s tekintve azt, hogy a háromszögelési gúlák a vidék emelkedettebb helyein állítottak fel, még ennél is csekélyebb magassággal mulja felül.

A két egymásba olvadó megyei síkság kiterjedése a Fertő medrét is számba véve m. e. 28. □mfd.

A megye tájképe.

Hagyjuk el egy pillanatra a rideg számokat, melyek a vidék földkérgéhez szegzék minden figyelmünket, mintha éreztetni akarnák velünk, hogy porból lettünk, porrá leszünk, s a föld vékony kérge alatt, — a sírok hazája van.

Feloldva gondolatunk szárnyait, vessünk egy pillantást a föld fölé, hiszen a természet kincseinek, a föld, csak rakhelye.

Vidékünk általán nem regényes vidék, nem zavarják éghez meredő sziklacsúcsok a messze láthatárt, a megye szerény hegycsoportját nem koszorúzzák régi várromok.

Ámde minden bánatnak jutott vigasztalás.

Emelkedik keblünk a hegyvidék szédítő kupjain, mert nem halljuk a nyomor kiáltó szavát a kopár sziklák között, — meglepetve állunk a romok borostyánja előtt, mely messze nyújtott karjaival egy ezredéves emléket ölel, nem sejtve, hogy

..... „ami erőt ad tövénnek
Bár rég lefolyt, — a férfi vérozón“ —

Amit nekünk a természet a szép és jóból nyújtott, első vonalon Fertőnk kies vidéke s a — kalászkoszoru.

Közönbösen halad el e mellett a költő, nem sejtve a szoros összefüggést a lábaink alatt porhadó göröngy s a magas eszmék között.

Járjátok be a nagy világot, keressetek észben, tettben erős nemzetet szegény talajon, — nem találtok!

„Szép a babérkoszoru — mondá győzelmeiből visszatérve Octavián — de terméketlen.“ „Jobban örvendek egy jó aratásnak, mint egy fényes győzelemnek“, mondá Poroszhon nagy királya.

Keletről jöve, unatkozik a „szép vidékek“ vándora, síkunk útjain. Észak-nyugot felé Köpésényig, délnek s dél-nyugotnak, a fensík szegélyzetéig síma rónatér — csak itt-ott akad szemébe egy emberhánnya domb. A csinos falvak és majorságok, a gazdag vetések, magas rőptű szellemét ki nem elégitik.

De Féltorony körül kibékül megyénkkel. Vidékünk lapályát itt váltja fel a fensík szőlővel fedett párkányzata. Méltósággal emelkednek ezen a féltoronyi királyi várak s a szent-keresztii szerzetnek barátfalusi zárdája, a mély sík fölé.

Tova haladva észak-nyugotnak a gálosi s védenyi lejtők alatt, megragadja keblét a természet látványos szépsége, hazánk egyik kis

tengere, a Fertő tava. Ennek nyugoti szélét szelid hegysor szegélyzi, keleti partja simán olvad össze a megye mély síkjával, déli hossza elláthatatlan, vizének tükrére az ég hajlik alá.

Gyönyörű e kis tenger, ha a nap kél s nyugszik, és szép, ha az ég fölübünk vonja sötét fátyolát. A kelő nap sugarai benne mosdakoznak, lángoló fényben ragyog az egész kis tenger, ha a lenyugvó nap az Alpok ormairól tiszta tükrébe még egyszer visszánéz, s mi lehet szebb, mint ha csendes éjjelen, mint ha alá hulltak volna, vízében usznak — hold és csillagok.

Szemközt a Fertőnek északi sarkával domborodik megyénk kies hegycsoportja. Kupjai felett, magasb tetőkön keresve nyughelyet, zavartalanul vonulnak el a magas rüptű sas és a fellegek. De lejtőin őszszel szüreti ének zeng, csak itt-ott merül fel egy-egy kopasz hegy, a kihalt növényzet szomorú jelképe.

Túl a hegycsoporton a Lajta símul megyénk s hazánk határához. Léthének hívhatnók, — a honát vesztett honfi, ha ismét visszatér, bánatát, fájdalomát habjaiba fojtja.

Megyénk nyugoti határától visszatérve, Párendornál a fensíkra jutunk. A fensíkon utazó távolról sem sejtí, hogy a pozsonyi várkapu szintjével közel egyenlő magasságban halad; keletnek tartva útját, egy egyszerű kereszt tűnik fel előtte, azt hiszi, sírkereszt, — a fensík párkányzatához ér s meglepetve látja, hogy a kereszt a lejtőn nyugvó miklósfalvi egyház tornyának keresztje, — körültekint, eszmélkedik és jól sejtí, hogy az őstenger egyik zátonyán, az őstenger elhagyott medre előtt áll.

A megye észak- és dél-keleti síkja, mint egy nyitott könyv tárul fel előtte, melynek lapján választó vonalkint huzódik keresztül a bécs-szőnyi vasút; lent a síkon Kőpcsény, Rajka, M.-Óvár, Mosony s a többi községek alantas tornyai, a kigyózdó Lajta s ennek mentében Mária ligete és a megye keleti határán sötétlő pagonyok, mindannyi nyug-pontul szolgálának észlelő szemének.

A megye észak-nyugoti síkja — a Duna és Lajta között — Kőpcsénynél s Nemesvölgynél a Kárpátok megszakadt láncolatának lejtőjéhez símul. E lejtőket erdők, s itt-ott szőlők fedik.

Lent a síkon, a termő föld barázdái közül egy sötét őrtorony emelkedik ki. Néha egy-egy régész vetődik feléje, kérdeve, töprenkedve: hány század ül már porhadt falain?

Odább a lapályon, a köpesényi s oroszvári várak ragadja magára az utas figyelmét. Amaz a pozsonyi vár rombolt falaival, emez a Duna szilaj hullámival szemközt. Mindkettő kiváló fénypont a vidék tájképében, amaz egy lovagias, emez egy komoly alakzatu főúri palota.

Csak egy hibájuk van Fellép majdan az idő, ennek is, annak is korhadó falára, nyomása alatt leválik egy-egy kő a szilárd alkotmányból, és amit ember hordott össze, ember szórja szét.

Csak egy van örök, az örök időben, a természet, melynek művein Isten keze nyugszik.

A sík keleti szélén, a nagy Duna mentében gazdag lombozatu ligetek, szigetek terülnek el. Szép e vidék, de a „szép vidéknek” megszabta a sors itten is az árát. A kies ligetek és szigetek között a szeszélyes Duna üzi vad játékát, mely nem ritkán, mint a lázas beteg elhagyva ágyát, sodrát ide-oda veti, szigeteket teremt és temet, s a gözsők útját oda helyzi át, hol néhány év előtt, vizétől távol a békes eke szántott. ¹⁾

Szárnyaival a Duna és Lajta vizéig terjeszkedve, ereszkedik a sík M.-Óvár alá, hol a megyének mély síkjába olvad.

Mély síkunknak is juttatott a sors abból, ami szép, ami érdekes.

Nyugodt méltósággal emelkedik ki síkunk dél-keleti szintjén a XIII-ik század jeles műemléke — a lébenyi templom.

Egy egyszerű oltár s egy még egyszerűebb zeneszer minden ékszere. És habár az oltár nem a te oltárod, kebledet tágulni, szívedet emelkedni érzed, és felismerni tanuld a magas szellemet, mely követ köre ügyes kézzel rakva, századok után is bámulatra ragad. Hét század terhe s csapásai alatt, bomladozó tornyai között a mulandóság komor alakja ütötte fel fejét; de a megye és nemzet kincse, a megye és nemzetben mentőkre talált!

Megeei síkunk.

A mi rónánk nem az alföld rónája, nem a sértetlen természet, nem a szüz szabadság képe — mint Petőfynk mondá — régen meghódolt az eke vasa előtt, sötét barázdák fedik a porhadt hantokat.

De azért mégis szép, télen-nyáron szép, a természet fia s a gazda szemében.

Ha beköszönt a zord tél, s fehér takaróját földünkre borítja, megemlékszünk rátok alföld síkjai, hol télen a népség a falvakba szorul, s a hófedte síkon csak a nyul bagdácsol vagy egy farkas ügget. Lapályunk is olyan, mint a fagyott tenger; de itt-ott — mint egy sziget — kiválik a pagony ezüstlombjaival, itt-ott egy majorság s a kicsévelt kazlak, a mult aratásnak sírhalmai; de e halmok között ember és élet van, e gondolatban megnyugszik a vándor, s habár a borult ég sötét ködfátyolát mélyen leereszté, bizton halad tovább rónánk útjain, útját minden nyomon hófehér kéz jelzi — az útnak szegélyfái.

¹⁾ Ez nem költői kép. H.-Járfalu határában, a Duna, az utolsó évtized alatt, magas partjait aláájva, a szántóföldeket több mint száz ölnyi szélességben elhordta, s a gözsők útját az oroszvár-pozsonyi út közelébe terelte át.

S ha jő a kikelet s a nap sugárszárnyain felénk közeledve, az alvó természetet meleg csókjával életre kelti, rónánk a hangyaszorgalom tere s képe lesz.

Villog az ekevas,
Tánczol a vasfogas,
Hómbölyög a henger,
S mint a síma tenger,
Olyan sík a határ.

A derült ég alatt száz meg száz gép halad fel és alá, a földnek zöld szőnyegét szövik, néhány enyhe nap és egy langyos eső, s kiemelkednek a földből milliárd szálai — a sorvető nyomán.

A tavasz bucsút vesz, helyébe lép a nyár, és síkjainkon

„Földig hajlik a kalászos buza,
Telt fejét az áldás terhe huzza,
A jó Isten tükre ez a róna,
Áldó arcza mosolyog le róla.“

Jő az aratás, dalt zengve vonul ki s a hullámozó kalászosok alá, 'Isten nevében' mélyíti kaszáját a nép. Ezer meg ezer keresztet vet magára a föld, mintha imát mondana. Versengő fűrgeséggel 'takarodik' a gazda, és hol a síkság tündérléánya, a délibáb honolt, kazlak koszorúzzák a vidék falnit.

Mint kifáradt madár, alább-alább ereszkedik a nap, hordozóskodik a nyár, beköltözik az ősz.

A nyugoti láthatáron az Alpok, melyek az ég azur boltozatán élesen váltak ki, a napnak halvány ködében mind inkább eltűnnek.

'A sárga tarróból hűs szél lengedez.' Eke, fogas, henger és a vetőgép méla komolysággal végzik munkájukat.

Komor színt ölt a vidék tájképe, ahol járunk, kelünk, kellemetlen bűgös rezgi át a leget, azt vélnéd, a kifáradt föld bűg, és nyög-déccsel — a gőzcséplők működnek.

Hull a levél, hull a virág —
Nem kék az ég, nem zöld az ág,
S „ama rejtelmes zűgás ott
A fáknak sudarán,
A haldokló természetnek
Hattyudala tán“.

II. SZAKASZ.

Földtani viszonyok.

Megyénkben a jegeces tömeg-közetegből a granit csak a nemesvölgyi hegyöböl keleti végén, a palaközetekből a zagyla Kővágó és Winden között, a csillámpala pedig Nyulasnál található. Ez utóbbi könnyen elmállik és a fehér szőlőfajoknak kitünő termőhelyet szolgáltat. A többi földterület csak újabb üledékes harmad- és negyedkori képződéseket mutathat fel s a Lajta-hegységnek csak néhány pontján lelhető dolomitféle keselykőmész és keselykovag. Az újabb képződésekhez tartoznak:

1. A harmadkori kék márga (Tegel), mely Pomogy és Vallától észak-nyugoti irányban a régi Fertőpart hosszában Védenyig terjed s azután Királyudvartól kezdve csekély távolságban a Lajtától a nádligeti, lajtafalusi s gátai határon át Zurányig vonul.

2. A harmadkori fővénykő, mely Nezsídtől Nádliget és Újfalu felé a zurányi határ déli részeig keskeny ívekben terjed el, és a főleg harmadkori kavicsból álló párendorfői síkmagaslatot északi részén övedzi át.

3. A harmadkori lajta-mész, melynek zöme Nyulastól észak és észak-nyugat felé vonul és helyenkint kőbányák által táratik fel.

Az özönvíz képződményeihez tartoznak:

1. Azon terjedelmes kavicsréteg, mely Védeny és Miklós-falvától egyrészt Tétény és Szent-Jánosig terjed, más részről a magyar-óvári, mosonyi és szent-miklósi határokon vonul át. Egy másik kisebb özönvízi kavicsréteg három szeget képez, melynek északi két csúcsa Köpcsény északi s Körtvélyes dél-nyugoti határán fekszik s dél felé terjedve harmadik csúcsával Bezenyén alul Pap-rétig nyulik.

2. Az özönvízi válag (Löss) ezen fentebbi két kavicsrétegben helyenkint kiválva, nevezetesen Kazimir és Farkaskút mellett, valamint Szolnok nyugoti határától Miklósfalváig terjed, továbbá Levél, Mosony, Horvát- és Német-Jánfalva s Körtvélyes határában találhatik. Ezen válag, például M.-Óvárott, körülbelül 6' mélységű

áradmáni réteg alatt lelhető fel s ugyanazon kövületekkel bir, melyek Debreczennél csak 40 ölnyi mélységben kereshetők fel, mely körülmény kétségen felül helyezi azt, hogy például M.-Óvár vidékén az özönvíz egykori fenekét csak 1, Debreczennél pedig 40 öl vastagságu áradmáni réteg fedi.

A megye áradmáni területe részint a Duna és Lajta, részint a Fertő tavának dél-keleti széle mellett fekszik.

A megye termő földje három csoportra oszlik:

1. A Hanság területe, mely 30% televényt tartalmazó, mészből igen dús, de finom fővényben szükölködő áradmány.

2. A párendorfői sík magaslat harmadkori rétegei, melyek finom fővényben gazdag, de mészből hiányt szenvedő földnemeket képeznek kavicsos alappal.

3. Az özönvízi és áradmáni rétegek, kiváólág a Duna és Lajta mentében, fővénydús földek, melyeknek mésztartalma 10—30% között változik.

Technikai tekintetben az ásványország nyújt:

1. Lajtamészövet, mely könnyen idomítható ugyan, de csekély tömötségénél fogva építészetre, valamint égetésre is fővény- és agyagkeveréke miatt kevésbé égetésre is alkalmas, s többnyire csak 94% szénsavas meszet tartalmaz.

2. Építészeti s díszítványi czélokra is alkalmasb a Lajta-hegységnek keselykömesze, de ezideig kevés figyelemre lön méltatva.

3. Ugyanennek kovagja az építészetnél szinte sokoldalú alkalmazást nyerhetne.

4. A gipsz, mely a lajtamész feletti homok- és kék márgatelepekben s legnagyobb mértékben a Nyulas előtti vámház melletti kőhányásban lelhető.

5. A Lajta-hegységben helyenkint előforduló ősemlősök csontmaradványai.

6. Említést érdemelnek még egyes kék márgafajok s a zurányfalvi kitünő agyag.

Vannak a hanyi területeken terjedelmes tőzegrétegek, melyeknek terménye 30—40% hamut tartalmazván, a fekete és barna kőszénnel nem versenyezhet ugyan, de helyben mint gyári tüzelőanyag haszonnal alkalmazható.

III. SZAKASZ.

Vízrajzi viszonyok.

I. Folyó vizek.

A Duna-folyam és az ennek rendszeréhez tartozó Lajta- és Rábca-folyó.

1. A Duna.

Pozsonyon alól keleti irányát elhagyva, egy erős fordulattal délnek kanyarodik, Köpcsény határában megyénk területébe szakad és útját H.-Jánfalú, Oroszvár és Csuny határain 1.₂ mfd = 9.₀₉ km. hosszúságban folytatva, ezen utóbbi helységnél a pozsony-megyei terület egyik nyulványát 1400° = 2.₀₁ km. szélességben átmetszi, a rajkai határban ismét megyénkbe esik, de 700° = 1.₃₂ km. lejtés után megyénk területét végkép elhagyva, Pozsony-megyébe újra visszatér.

A Duna esése.

A Duna, melynek forrásai a badeni nagyhercezségben vidékünkkel egyenlő földrajzi szélességben, de a t. sz. f. 2500' = 790 m. magasságban erednek, 381 mfd = 288.₀ myrm. pályáján, mért-földenkint átlag 6' 3" = 2.₁₃ m. és hazánkban 2' 3" = 0.₇₁ m. eséssel bír. Vidékünkön, nevezetesen pedig

Pozsony és Oroszvár között	esése összesen	2' 2" 0" = 0. ₂₆ m.
Oroszvár és Vajka	z z z	31' 11" 10" = 10. ₀₉ z
Vajka és K.-Bodak	z z z	8' 3" 5" = 2. ₆₀ z
K.-Bodak és Lipót	z z z	5' 7" 9" = 1. ₇₈ z

E szerint a Dunának esése Pozsonytól Lipótig 6.₂ mfd = 4.₇₆ myrm. kigyózdó útján összesen 8° 1" = 15.₂₃ m. s így mért-földenkint átlag 7' 4" = 2.₃₁ m. A Duna szintjének ezen aránylag mély esését annak magassági mérései is igazolják, mint azt alább látandjuk;

szélessége

Pozsonynál 150° = 284 m., a köpcsényi határban, hol megyénk területébe esik 300° = 568 m., Német-Jánfalunál 150—400° = 284—757 m., Oroszvárnál 450—480° = 853—910 m., Csuny-

nál $500-550^{\circ} = 948-1042$ m., Rajkánál $300-350^{\circ} = 568-663$ m., Oroszvárnál, a zátonyterületet is belemérve, $850^{\circ} = 1510$ m.

A Duna medre Pozsonynál elhagyva hegyek és szilárdabb talaj által határolt partjait, melyek között mélyedése is rendszerint a folyam középvonalát követi, megyénk észak-keleti sarkán már laza árvízi vagy saját hullámai által összehordott áradmányi rétegekbe van vájva, minek következtében nemcsak vízsodra, de főmedre is nem ritkán váltakozik s rakoncátlan folyama a partvidékeket aggasztóan fenyegeti, — ez okból

m é l y s é g e

is nagyon és hirtelen változó s megközelítőleg sem állapítható meg. Elég legyen őskori állapotának jelzésére megjegyezni, hogy világ-részünk ezen egyik legnagyobb folyamán, nálunk s a velünk szomszédos vidéken, különösen Vajka és Somorja között, a terhes hajókkal való közlekedés gyakorta lehetetlen, sőt a legkönnyebb személyszállító gőzösök is csak a legnagyobb figyelem mellett vonulhatnak tovább annak szerte ágazó hálózatán; ¹⁾

s e b e s s é g e

kis vízállás mellett Pozsony és Gönyű között másodpercenként $3-4' = 0.95-1.26$ m., megyénk területén a meder alakulata folytán még csekélyebbre vehető;

v í z á l l á s a,

megyénk területén mércze nem lévén, nem jelezhető. Pozsonynál a legmagasabb vízállás $23' 8'' = 7.27$ m. 0 pont felett, a legkisebb $4' 11'' = 1.35$ m. 0 pont alatt. Jégtorlaszok folytán a vízállás Pozsonyban az 1850-ik évben $26' 6''$ -ra, 1876-ban február 21-én $20' 9''$ -ra = 6.56 m. magasságra emelkedett;

v í z s i n t j é n e k s á r t e r é n e k m a g a s s á g a

a t e n g e r s z í n e f e l e t t:

		v í z s i n t j e:		á r t e r e:	
Pozsonynál	a mércze 0 pontja	419'	132 ₃ m.	—	— m.
"	a közép vízszíne	416'	131 ₃ "	—	— "
Oroszvárnál	" " "	394'	124 ₄ "	421'	132 ₃ "
Rajkánál	" " "	—	— "	416'	131 ₃ "
Vajkánál	" " "	362'	114 ₃ "	401'	126 ₀ "
Kis-Bodaknál	" " "	353'	111 ₅ "	389'	122 ₈ "
Lipótnál	" " "	348'	109 ₈ "	419'	132 ₃ "

¹⁾ A Duna mélysége Pozsonynál, a mércze 0 pontjának megfelelő víz-állás mellett, a folyam sodrának külön pontjain $8-20' = 2.53-6.32$ m.

A Duna ágai.

Megyénk területén a Duna jobb oldalának legjelentékenyebb kiágazását képezi az úgynevezett mosonyi Duna-ág, mely a főmederből Csuny alatt szakad ki s Rajka, Bezenye, Halászi, M.-Óvár, Mosony, Kálnok, Magyar- és Horvát-Kémle mellett kelet-délnek folytatva kigyózdó útját, Mecsér alatt a megye határát elhagyja, s miután M.-Óvárnál a Lajta, Győrnél a Rába vizét medrébe fogadta, Gönyű felett Véneknél ismét a Dunával egyesül.

Egész hossza 15._s mfd = 12._s myrm., melyből megyénkre 10._s mfd = 7.₆₆ myrm. esik, habár a Dunából való kiszakadásának s Györmegyébe való átcsapásának pontjai között a légvonal csak 4._s mfd = 3.₀₇ myrm.

Közepes szélessége megyénk területén $48^{\circ} = 90.$ m., legkisebb Rajkánál $20^{\circ} = 37.$ m., legnagyobb Mecsérnél $100^{\circ} = 189.$ m., esése $100^{\circ} = 189$ mkint $3'' = 0.$ m., sebessége másodpercenként $1.$ = 0.₅₇ m., mélysége $5.$ = 1.₅₁ m.

A Duna-ág árterének magassága a tenger színe felett

Bezenyénél	416' = 131. ₃ m.
M.-Óvárnál	371' = 117. ₂ "
Mososynál	362' = 114. ₃ "
M.-Kémlénél	361' = 114 "

Vize, szintjének magasabb állásánál, a partok laza földrétegén átszivárog s a folyammal egyenlő magasságban emelkedik ki a közel fekvő mélyedésekben.

A mosonyi Duna-ág Rajkától Kilitiig és Magyar-Kémléltől azon pontig, hol Györmegye területére esik, természetes határvonalat képez megyénk és Pozsony, illetőleg Györmegye területe között, s az általa átkarolt dunaközi sziget képezi a kis Csallóközt.

2. A Lajta.

A stíriai hegységekben Mönchkirchen mellett ered s útjában Pesching és Schwarzau csermelyekkel egyesülve Ébenfurton alól Magyarország határát éri s Pordányig jelzi is, de az itt beljebb vonuló magyar határt elhagyva, ezt újra csak Királyudvarnál érinti és további útját Lajta-Bruck, Pachfurt,

Rohrau, Hollern, Schönabrun, Haszlau osztrák- és Lajta-falu mosonymegyei helység mellett folytatva a megye és hazánk természeti határát képezi, — Gáta felett megyénk területére csap és dél-keleti irányban Zurány, Miklósfalu, Hegyeshalom és M.-Óvár határán lejtve, ezen utóbbi község határában a mosonyi Duna-ágba szakad.

Gáta mellett a Lajta két ágra oszlik, melynek egyike észak-keleti irányban Körtvélyesnek tart, de csakhamar kelet-délnek kanyarodva ismét a főággal egyesül. — Megyénk területén csak egy mellékvíze van, az úgynevezett újfalusi esermely, mely Újfaluban ered s Zurány és Gáta között szakad medrébe.

A Lajta-folyó egész hossza 24 mfd = 18.₂₃ myrm., melyből megyénk területére csak 4.₅ mfd = 3.₄₁ myrm. esik. Forrásai 4000' = 1264 m. magassággal bírnak a tenger színe felett, ez okból különösen az osztrák területen árja is igen rohamos. Esése folyásának egész pályáján mértföldenkint átlag 115' = 37.₂₃ m., de megyei területünkön csak 6.₄' = 2.₀₈ m. Közepes szélessége 11° = 20.₈ m., mélysége 5' = 1.₅₈ m.

3. A Rábca.

Ennek főeltető ere, a Répce Ausztriában Lichtenegg mellett ered és Felső-Ramócz mellett hazánk határán át Soprony-megyébe csap, és miután a kapuvári erdőben a kis Rábával egyesült, Rábca nevezete alatt a hanyi királytói és kismezői csatornák medrén keletnek tart, Kapi felett ismét természetes ágyába lép s ezen ponttól kezdve megyénk dél-keleti sarkáig keletnek folytatva kanyargó útját, Mosony- és Györmegye között természetes határt képez, míg végre délnek tartva Györmegye területére tér s Győrnél a püspöki vár alatt a Rábába ömlik.

„A Rábczát — úgymond Képegy József kir. főmérnök a Rába és Répce szabályozását és a Fertő lecsapolását tárgyáló műszaki véleményében — folyónak sem lehet nevezni, mert nem forrás és patakok levonulásának közvetlen folytatását képezi medre, hanem inkább a mocsárok magasabb állású vizeinek levonulására szolgál; ha az Ikva, de különösen a Répce vad vizei, pillanatnyi áradati medrét el nem özönlének, alig adná lételének életjelét, s nem szerepelne másképp, mint egy ócska hosszú ér, mely a Dumával

érintkezve, a vizek áradatának játékát ide s tova üzné, míg az év nagy részében száraz medert mutatna fel.⁴

Ez okból közepes szélessége, mélysége, esése, sebessége megközelítőleg sem jelezhető.

A források

közül a már említett újfalusi s a sásonyi csermely érdemel említést. Ásványos forrásaink éppen nincsenek.

II. Tavak.

1. A Fertő tava,

mely világrészünk legjelentékenyebb tavaihoz tartozik, Mosony- és Sopronymegye között annak nyugoti, ennek keleti közös határán félhold alakjában terül el.

A tónak egész hossza Nyulastól Széplakig 4,9 mfd = 3,7 myrm. szélessége 0,9—1,8 mfd = 0,68—1,36 myrm., mélysége, vizének rendszeres állásánál, a medencze benső mélyebb vonalán 6,1—7,5' = 1,9—2,3 m., átlagos összterületi mélysége 6,3' = 2 m., közép víztartalma 660 millió köbméter.¹⁾

Összes kiterjedése, a meder kiszáradt széleit is beleszámítva, 5,9 □mfd = 3,1 □myrm., melyből Mosonymegyére 2,8 □mfd = 1,5 □myrm. esik.

Vize csendes időben tiszta, kékes, ha a zivatar hullámaint felveri, szürkéssárga. Ize — glauker- és konyhasótartalmánál fogva — savas.

Medrének talaja a nyugoti széleken agyagos — a medencze benső részein iszapos — a keleti széleken kavicsos homok.

Északi és nyugoti oldalán nagy részben szőlővel fedett alacsony hegység környezi, déli és keleti partjai lapályosak, csak Nezsider és Védeny között van magasb és meredek szegélyzete.

Medrébe megyénk területén csak a Lajta-hegységben eredő és Sásony helységén átfolyó csekély patak ömlik.

¹⁾ Hiteles mérnöki lejtérés szerint volt a Fertő

	benső medenczéjének különleges- vismélysége	összterületének átlagos	medrének vístartalma
1832-ben	7,4—8,7' = 2,3—2,7 m.	7' 7" 9''' = 2,416 m.	810 millió köbméter
1835-ben	4,7—6,2' = 1,4—1,9 "	4' 10" 9''' = 1,617 "	519 " " "

A Fertő tava, melynek egykor már bekövetkezett kiszáradását csak Fessler történetíró gyaníttatja, ¹⁾ 1863-ban apadásnak indult és 1865-ben — nem ugyan végképen, mert medre újra megtelt — de teljesen kiszáradt.

A Fertő kiszáradása a Hanság területén 1826-ban keresztülvitt csatornázási műveleteknek nem tulajdonítható. Ezen műveletek célja csakis a Hanság felesleg és nem a Fertő mélyebben fekvő vizének elvezetése volt, és a későbbi tapasztalat csakhamar igazolá, hogy a Hanság területére gyakorta kiáradó Rába- és Rábeza-folyók szabályozása nélkül a kitűzött cél sem biztosítható; a főcsatornán s annak mellékágain sok víz lefolyt ugyan, a Hanság területe megszűnt „uszó föld” lenni, de a Fertő 1863-ig, s így közel egy félszázadon át, víztükrének rendszeres magasságát zavartalanul fenntartotta.

Hol lelhetők fel tehát a Fertő váratlan kiszáradásának alapokai? — Alig tévedünk, ha a kiszáradásnak egyik előző okát, a föld vizeinek hazaszerte több helyütt, s nevezetesen a mi vidékünkön is — mondhatni századokon át — tapasztalt, fokozatos apadásában keressük. Messze, igen messze vezetne ezen körülménynek a természetben rejlő okait fürkészni, elég legyen e helyütt megérinteni, hogy a hazai történelem s a megyei okmányok adatai szerint, a megye mély síkját egykor nagy részben posványok boríták. Így például a XI-ik század végén a m.-óvári és mosonyi erődöt a

¹⁾ Fessler: „Die Geschichten von Ungern und deren Landsassen“ című jeles művében III. k. 519. l. Kálmán királynak a kereszties had egyik vezéréhez, Gottfriedhez 1096-ban intézett következő sorait idézi: König Coloman dem Herzog Gottfried, und allen Christen, die mit Ihm sind, Gruss und Liebe ohne Heucheley. Der gute Ruf von dir, Herzog stb. Darum habe ich dich immer geliebt, und wünsche jetzt, dich auch zu sehen und persönlich von dir Kunde zu erlangen. Sodann schlage ich dir vor, dass du ohne Verdacht und Argwohn dich auf unsere Oedenburg (Cyperon) zu uns verfügest, wo wir uns an des neuen Sees Ufer friedlich besprechen wollen über alles, was du von uns forderst, und wessen du uns beschuldigst stb. — Ezzel meggyőzőleg hozza fel Bredeczky: Beiträge zur Topographie des Königreichs Ungern III. k. 79. l. Neusiedler See, Fertő. Er entstand erst im X-ten oder XI-ten Jahrhundert, durch verminderten, endlich ganz gehemmen Fall des Flusses Fertő. (?)

Hihető, hogy a Fertő tava a XI-ik században is huzamos időn át kiszáradt s újból megtelt, mint jelenleg is. De hogy már a római uralom alatt „Peiso” neve alatt létezett, kétséget alig szenved, mint azt annak helyén bővebben érintendjük.

mély posványoságon át csak egy keskeny gát köté össze.¹⁾ Hogy Mosony városa régen posványok által körbezárva volt, több történetíró említi.²⁾ Hogy Mosony és Szt.-János, továbbá a Hansághoz közelebb eső helységek és a szoros értelemben vett Hanság területe között csak egy század előtt is, eltekintve a sok apró égvényes tócsáktól, több mint kilenczezer holdra terjedő halászházak és nádasok léteztek, tanúsítják az urbéri okmányok, hogy a Hanság nagy része fel-láp — úgynevezett 'uszó föld' volt, hol koca és marha leszakadtak — sőt Bél Mátyás szerint 'szárazon is halásztak'³⁾ — köztudomásra van.

¹⁾ Fessler: III. k. 514. lapon a kereszties hadaknak M.-Óvár melletti vere-ségét írva ezeket mondja: Die Kreuzfahrer waren zwar Meister der Brücke, allein von Altenburg bis Wieselburg mussten sie über einen schmalen Damm, der von einer Seite vom Flusse, auf den andern von tiefen Sümpfen eingeschlossen war. Was dem rächendem Schwerte entging, ward von dem Sumpfe oder vom Strome verschlungen.

Bél Mátyás idézett munkájában a M.-Óvárról a mosonyi vasúti indóházhoz vezető útnak baloldalán elhúzódó gorondot ismerő fel ezen gát maradványául. 'Locus uterque cohaeret, aggerum vestigiis. Cum loci utriusque situs, praesentes, examinaremus, aggerem vastum adhuc et bene exstantem, observavimus, qui Ovarino Mosonium usque procurrit.' A fentebb jelzett gát M.-Óvártól azon irányban vonul, hol egykor a mosonyi vár a mai napig úgynevezett 'várdombon' (Schlossberg) állott.

²⁾ Larius, de republica Romana. L. VII. p. 1149. Timon imago antiquae Hungariae. L. I. p. 24.

³⁾ Bél Mátyás. Mosonymegye leírása 1736. évről, 4-ik szakasz: Laguna Peisoni ad fines, haud exiguam partem Comitatus, ex eo latere, quo Jaurinensi vicinus est, conficiunt. A Hanságról szólva: Campus est arundine et gramine tectus, caeterum aquis ex vicino lacu subeuntibus, suspensus. Id mollis et uliginosa terrae extremitas conducet, quae modice pedibus tacta, cedit illico, ideoque transitu inprimis difficilis. Unde familiare accolis est in ea regione, flutas pisces, e terra, subtus proluta effodere. Mirabile id non modo, sed a fide alienum etiam, cum multis aliis, tum Julio Caesari, Scaligero, acerrimo Cardani censori, visum est, — quippe pisces fossiles dari in rerum natura, negantibus. Polibius (L. XXXIV. T. II.) gravissimus scriptor, ex eo Atheneos scribit, ultra Pyreneum ad Narbonem usque Campos esse, per quos Iberis et Russino fluvii, juxta civitatem ejusdem nominis a Celtis habitatus, decurrunt, ac in iis campis, fossiles, quos vocant pisces reperiunt et subterraneis piscibus universam illam oram impleri. In eum plane modum, se res habet, in nostra hac ora.

Bél Mátyásnak fentebbi jeles munkáját, mely csak a nemzeti muzeumban volt található, hű leiratban a történelmi társulat s a magyar akademia kiváló tagjának, Nagy Imrénének szívességéből szerezhettem meg s adám át megőrzés végett megénk levéltárának.

Egészen más vízrajzi viszonyok között következett be a Fertő kiszáradása. Megyénk mély síkján ma már — igen csekély kivétellel — eső után sóvárgó szántóföldek s rétek terülnek el, M.-Óvár és Mosony között az egykori gát szántóföldeken vonul keresztül, sőt annak hátát is széthányja lassankint az eke, az egykori nádasok dús növényzetét csak a tőzegtelepek mélyen leható gyúanyagja jelzi s az egykor uszó föld tőzegrétege a gondatlan pásztor parázstüzénél kigyul és egy-két nap alatt ezer meg ezer hold meternyi mélységre izzó hamuvá lesz!

Ily előzmények után követték egymást nálunk az 1863-ki és 1865-ki aszályos évek, melyek egymagukban is elégségesek valának, hogy a légköri csapadék és elpárolgás egyensúlya hosszú időre megzavartassék s a talajvíz alábbszállása mellett az álló vizeknek medrei kiszáradásnak induljanak, ¹⁾ és ezen sors érje különösen a Fertőt, melynek — eltekintve a Rábca néhakori áradásaitól — élő s éltető erei csakis a Vulka és Rákos csekély csermelyek.

A Fertőnek kiszáradt medre

mint egy elláthatlan sivatag pusztá képe tárult fel előttünk. Ilyen lehetett — gondolánk a föld — mielőtt a növényzet megindult, és az első ember hátára lépett!

¹⁾ A budapesti országos meteorológiai észlelde feljegyzései szerint — mint ezt Hunfalvy János id. munkájában közli — Budapesten 1863-ban május 26-tól december 31-ig a légköri csapadék 7,7", az elpárolgás pedig 58,3" volt. — M.-Óvárot ugyanazon évben a csapadék a fentebbi időközben csak 5,8"-re emelkedett. A két észlelési hely közötti hőmérsék átlaga csak 0,3 fok különbözetet mutat s számba alig vehető. Egy hüvelyk csapadék egy holdnyi területre 1515 hektoliter = 2678 akó s egy □mfdre kerek számmal 15 millió hektoliter = 26,6 millió akó vizet áraszt, és hasonmértvű elpárolgás ugyanannyi vizet fogyaszt. — Közelebbi adat hiányában, feltéve, hogy a pozsonyi medence egyik mélyebb síkján a Fertőnek észak-nyugotról mérsékelt dombokkal védett vidékén az elpárolgás nem volt csekélyebb, mint a budapesti észlelde környékén, az 1863-ki aszály által a Fertőnek 5,8 □mértföldnyi vízrajzi területén általán fogyasztott vízmennyiség 5.097 millió hektoliterre, az időközi csapadék víztömege 513 millió hektoliterre, s e szerint a vízfogyasztás összege 4.584 millió hektoliterre tehető. A Fertő tavának rendszeres víztömege pedig, mint már érintők, nem több mint 6.600 millió hektoliter.

Amit az 1863-ki aszály a Fertő vizéből meghagyott, felemészte az 1865-ki égető szárazság. Ezen évben a csapadék 0,3"-al még alább szállott.

Csuda-e, ha ily előzmények után a Fertő kiszáradt?

A megyei hatóságnak, a m.-óvári gazd. intézethez intézett megkeresése folytán Dr. Moser Ignác és Hecke Vilmos intézeti tanárok a Fertő medrének Mosonymegyére eső részét az 1865-ik évi szept. 26-án, okt. 2-án és decz. 27-én Nezsider-től kezdve déli irányban megjárván, a meder talajából, vízből s növényeiből elemzési anyagokat gyűjtöttek, s ezeknek gondos vegyelemzése után véleményes jelentésüket beterjeszték.

Jelentésüknek lényeges része következőkbe foglalható:

Nezsider-nél a víz által éppen elhagyott talaj homokból és körülbelül 60%-nyi szénsavas mész és szénsavas magnesiából áll. A homok a Lajta-hegységből kiiszapolt márgának felel meg, míg a mész- és magnesia-sók valószínűleg kicsapódás folytán keletkeztek. A különböző nagyságu homokszemek a nagyság szerint vannak ülepedve, a legfinomabb felül, a durvább alól található. A talaj felülete száraz cserepes réteg sókivirágzással (effloretcentia), egy hüvelyken alól azonban vízzel saturált iszap, mely főleg igen finom homokból és igen sok mészből áll, egyéb része rosz minőségű humusz, vasoxydul és kénhydrogen (Schwefelwasserstoff).

A bejárt meder hosszában harmincz helyen tett furások azt mutatták, hogy a föld árja a parttól befelé 36"—3"—kig szabálytalanul esve, átlag 13"—nyire volt a föld színétől található. Az altalaj 3 láb mélységben tizennyolcz esetben szürkés vagy kékes, többé-kevésbé finom homokból, tiz esetben pedig tályagból állott.

Ami a kérdéses talaj flóráját illeti, találtattak *Salicornia herbacea* L. *Cyperus Pannonicus*, *Cypsis aculeata*. Ait *Glyceria distans* Wahlemb. *Chenopodium glaucum*. *Aster tripolium*.

A legújabban kiszáradt rész majdnem teljesen növénytelen volt, itt-ott mutatkozott csak a *Cypsis* és a *Salicornia*.

Bánfalu környékén a talaj, bár a víz régen elhagyta, növénytelen volt, a tó benső medre felé *Schoberia maritima* és sok disznó-perje, a talajon felül sóspor-kivirágzás és egy lábnyi tőzeg-réteg találtattak. A talaj tizennégy helyen megfúratván, kilencz helyen többé-kevésbé sókivirágzással volt fődve, árja 1—2 lábnyi mélységben mutatkozott. A talaj némileg kötöttebb a nezsiderinél, azonban nem cserepesedett, s néhol kavicsot is mutatott.

A talajra összesepert kivirágzások nem érdemlik meg a sziksó elnevezést, mert a vegyi elemzés szerint 100 s. részben

39·4—68·92%	glaubersót,
6·0—8·9	≠ konyhasót, és csak
0·6—2·7	≠ szódát tartalmazott, azonkívül
0·84—0·0	≠ keserüsó és
51·16—49·43	≠ vízben oldhatlan rész

találtatott benne.

A tómeder dél-nyugoti része általában sódúsabbnak mutatkozott, mint a felső rész.

Nem maradtak figyelmen kívül a Fertőt nyugoti mellékét jellemző kénes források sem, melyek szintén gondosan elemeztetvén 100,000 s. részben

14·80	—	5·0	szilárd anyagot,
1·11	—	0·26	r. chlort
0·74	—	0·18	r. kénsavat

tartalmaztak; míg a föld árjának 100 s. részében

0·207%	kénsav,
0·131	≠ chlor,
0·036	≠ magnesia és
0·683	≠ szilárd anyag

találtatott.

Ez okból tekintve a talaj kedvezőtlen physikai összetételét, a talajt áthatoló rosz minőségű humuszt, a benne lévő s a növényzetre ártalmas hatású vasoxydult, végre a talajban túlmennyiségben (4·34—0·98%) jelenlévő kénsavas sókat (glaubersó, keserüsó) és konyhasót az említett tanárok a Fertő keleti részének belső medrét a legbiztosabban csakis mint alsóbb minőségű erdőtalajt vélték hasznosíthatónak.

A kivirágzásnál napfényre kerülő só nem széksó, hanem natron lévén, csakis ezen minőségben lenne értékesíthető.

2. Kisebb tavak.

A megye területének dél-nyugoti sarkán Tarcsa, Tétény, Szt.-András, Páthfalú, Illmicz, Bánfalú, Pomogy és Valla helységek határaiban több mint negyven, részben több száz holdra terjedő tavak találtak.

Ezen tavak közül említést érdemelnek:

A tétényi	határban	a sós-tó	259 h	375 □°
		a scheiben-tó	152 z	70 z
A Szt.-Andrási	z	a szik-tó	239 z	454 z
		a fordős-tó	412 z	400 z
A vallai	z	a lóbbi-tó	217 z	600 z
		a falusi-tó	102 z	1200 z
A bánfalusi	z	a hosszú-tó	473 z	35 z
		a darsó-tó	145 z	— z
A felső s alsó illmiczi	z	a szik-tó	553 z	1535 z
		a bődös-tó	227 z	810 z
		a templom tava	146 z	586 z
		a káposztás-tó	117 z	1184 z
A tarcsai	z	a nagy lonyha-tó	99 z	1584 z
		a zsellérek tava	80 z	— z

A többi apróbb tavak öszletes kimutatását a megye terméketlen területének részletezésére tartván fenn, elég legyen ehelyütt megjegyezni, miszerint azoknak nagyobb része nyáron át kiszokott száradni s lassankint művelés alá vonatik, egy része azonban, például az úgynevezett „Lóbbi-tó a vallai, s a „Dádumás-tó a tétényi határban tetemes mélységgel bir, s még akkor is fenntartotta vizét, midőn a Fertő tava kiszáradt.

Vizük s medertalajuk nátront tetemes mennyiségben tartalmaz, mi okból vizüknek, nyert tapasztalat folytán, gyógyerőt is tulajdonít a nép.

A kiszáradt medrek kivirágzásának igen tetemes része kén-savas nátron, melynek feldolgozására Illmiczen csak kevéssel ezelőtt szódagyár is létezett, mely azonban működését beszüntette.

A tavak medrének általában kovagos sárga vályug, mely a szódának főszékhelye, ez alatt szénsavas mészben igen szegény szivályréteg terül el, melyben helyenkint növényi lenyomatok találhatók.

IV. SZAKASZ.

Éghajlati viszonyok.

A megye éghajlati viszonyait jelzendők, előre bocsátjuk azon természeti tényezőket, melyek vidékünkön az éghajlati viszonyokra befolyással vannak.

Mint már láttuk, Mosonmegye az é. sz. $47^{\circ} 41'$ és $48^{\circ} 7'$ s a k. h. $34^{\circ} 22'$ és $35^{\circ} 11'$ között fekszik. Legszélső pontjainak szélességi különbsége $0.27'$, hosszúsági különbsége pedig $3.59'$. — Közép szélessége $47^{\circ} 54'$, hosszúsága a Ferrótól $34^{\circ} 46'$.¹⁾

A megyei egyes területek magassága a t. sz. felett:²⁾

	terület	középmagasság
A párendorfi fensík	m. e. 3.5 □ mflld	$564' = 178.1$ m.
A Lajta és Duna közti sík	" " 26.3 " "	$416.3' = 131.4$ "
A megyei mély sík	" " 2.6 " "	$380' = 120.1$ "
A Fertő tavának ezen megyei része	" " 2.6 " "	$367' = 115.9$ "
A megyei hegycsoport része	" " 1.4 " "	$600' = 189.6$ "
A megye területének átlag magassága	" " " "	$409' = 129.1$ "

A talaj és takarója.

A megye területének talaja általán véve válogos homoktalajnak mondható, mely a megyei terület legnagyobb részén dús mésztartalommal bírván, tömörül, s a meleget nem oly könnyen veszi fel s bocsátja el, mint a közönséges válogos homokföld.

A megyei terület felülete:

erdőség	1.6 □ mflld
vízrajzi terület	3.8 "
rét, szőlő, nádas	4.8 "
szántóföld	18.9 "
legelő	3.9 "
termék nélküli szárazföld	2.4 "

Uralkodó szelek: az észak-nyugoti és dél-keleti.

¹⁾ Földünk északi féltekéjén a szélesség 40 és 50 fokai között a szélesség egy foknyi különbsége, Dove szerint, a légmérsékben 0.96 foknyi különbséget okoz. Lásd: „A magyar birodalom természeti leírását” Hunfalvytól III. k. 499. l.

²⁾ Dove szerint $600'$, Mühry szerint $504'$ magasság a t. sz. felett a hőmérsékletben 1 C. foknyi különbséget idéz elő.

A szomszédos vidéknek e megye éghajlatának módosulására is kiható tényezői között kiválóan szerepelnek az alsó-ausztriai Alpok. ¹⁾

Megyénk területe a két magyar medence végső nyugoti nyulványát képezvén, annak éghajlati jellegét is nem csekély mértékben képviseli.

A meteorológiai észleletek fontossága hazánkban csak az utolsó évtizedben talált némi elismerésre, holott kiválólag földművelő nemzet vagyunk. Álladalmi s magán észleldéink száma megközelíti, ha túl nem haladja a százat. De az egész intézmény még bővebb beható fejlesztésre s szervezésre vár.

Az éghajlati viszonyok egyes tényezői, a lég- föld- és víz-hőmérséke, a légáramlás és széljárás, a lég- és párányomás, a légnedvesség és esőzési viszonyok helyenkinti jellege s egymáshozí viszonylata csak úgy és akkor leend pontosan kideríthető, ha az észleleti állomások országos hálózata rendszeresen kiegészítettvén, egy központból nyeri általános műszaki szervezetét s szakértelmes és egyöntetű eljárásának eredményeit több évtizedre kiterjedő észleletek folytán lesz képes kitüntetni. — Elég legyen e téren ezen rövid megjegyzésre szorítkoznom tájékozásul s gondolatébresztésül. —

A m.-óvári felső gazdasági intézet, jelenleg m. kir. gazdasági akademia nagyérdemű igazgatójának, Dr. Masch Antalnak husz évi időszakon át (1855—1875.) gyakorlott folytonos és pontos észlelései és feljegyzései szerint M.-Óvárról a következő, teljesen megbízható meteorológiai adatokat közölhetem:

I. A levegő hőmérséke.

Közép havi hőmérsék. ²⁾

Jan.	febr.	márcz.	ápr.	máj.	jun.	jul.	aug.	szept.	okt.	nov.	decz.
—1.81	0.90	4.79	10.67	16.19	19.90	21.05	20.12	16.66	10.75	4.13	0.34

¹⁾ Mily döntő befolyással vannak a szomszédos vidék éghajlati tényezői például a magas hegyiségek az éghajlatra, mutatja Orsova példája, mely 44°, 42° Sz. fok s 160' t. f. magasság mellett a mienkhez hasonló évi közép hőmérsékkel bír, mert 1000—7000'-nyi magasságu hegyek környezik.

²⁾ Megjegyezzük e helyen, hogy e munkában mindenütt Celsius szerinti hőfokokat értünk, még pedig fagyponton felülieket, ha azok a fagyponit jelével el nem látvák.

Dove szerint az é. sz. 40 és 50 foka alatt leghidegebb a január, legmelegebb pedig a 40-ik fok alatt az augusztus, az 50-ik fok alatt a július. — Ha a két magyar medencze észlelési állomásainak feljegyzéseit egybevetjük, azt tapasztaljuk, hogy azok területén január közép hőmérséke 0 fokon alól van s legnagyobb részben a leghidegebb, július hava pedig a legmelegebb hónap. ¹⁾

Ezek szerint vidékünk havi hőmérsékének feloszlása teljesen megfelel Dove tanának s a két magyar medencze éghajlati jellegének.

A legmagasabb s legalacsonyabb havi hőmérsék közötti különbség 22.⁵⁶.

Ezen hőmérséki eltérés, viszonyítva a haza egyéb számos pontjain észlelt eltérésekhez, csekélynek mondható, ezen tekintetben a legnagyobb eltérések Árva-Váralján 27.⁷, Losonczon 37.², Kolozsvárott 33.⁶ fokkal jeleztetnek. ²⁾

Az egyes évi időszakok hőmérséke s az évi átlag.

Tavasza	nyár	ősz	tél	évi átlag
10. ⁶²	20. ⁹⁰	11. ⁰⁴	0. ⁶⁸	10. ¹⁹

Ezen évszaki hőmérséki fokokat egybevetve a hazai észlelési állomások feljegyzéseivel, azon eredményhez jutunk, miszerint téli évszakunk általán enyhébb s nyári évszakunk közép hőmérséke valamivel magasabb, mint átlag a hazában; az ősz, mint szerte a hazában, nálunk is melegebb, mint a tavasz, s a hőmérsék mind a négy évszakban magasabb, mint amely vidékünket földirati fekvésénél fogva megilletné.

Földirati fekvésénél fogva ugyanis M.-Óvár vidékén az é. sz. 47.³³ foka alatt, az évi hőmérsék rendszerinti átlaga 7.¹⁴ foga lenni, az eltérés tehát 3.⁰⁵ fok, mely eltérés a két magyar medencze tetteges és földiratilag megillető hőmérséki közép eltérését igen megközelíti. ³⁾ Sokkal csekélyebb ezen eltérés hazánk erdélyi területén, hol az például Borszéken s a likai völgyön 1 fokig száll alá.

¹⁾ V. ö. Hunfalvy János idézett munkáját 509. l.

²⁾ L. Dr. Konek Sándor: „Magyar birodalmi statisztikai kézikönyvét“. 1875. 53. lapon.

³⁾ V. ö. Hunfalvy János id. m. 511. l.

A hőmérsék

	legfelsőbb	legsalsóbb	különbség
	<i>f o k a</i>		
Szélsőségek:	35. ⁴⁰	— 21. ⁵²	56. ⁹²
Árva-Váralja	33. ⁹¹	— 34. ³⁹	68. ³⁰
Fiume	31. ⁹⁰	— 3. ⁵⁰	35. ⁴⁰

A havi és évi közép hőmérsék ingadozása.

Jan.	febr.	márcz.	ápr.	máj.	jun.	jul.	aug.	szept.	okt.	nov.	decz.	évi.
12. ⁹⁰	11. ⁸⁰	7. ⁷⁶	4. ⁷⁹	4. ⁰⁰	3. ⁰⁶	4. ⁸²	3. ⁹⁹	3. ²⁹	4. ¹⁵	5. ⁰	7. ⁹¹	2. ³²

Szemközt a magyar birodalom 34 régibb idő óta fennálló észlelési állomásainak ide vonatkozó adataival ¹⁾ a hónapok hőmérséke ily tetemes ingadozását csak egy-két helyütt találjuk. A jan. és febr. havak közép hőmérsékének ingadozása mindenütt legnagyobb, de átlag a januáré 8., a februáré 10.⁹⁵, a deczemberé 6.⁷⁹. — Legkisebb ingadozást mutat nálunk a juniushavi hőmérsék, valamint általán a két magyar medencze területén s a birodalom nyugoti szélein. Az évi hőmérsék ingadozása a két magyar medenczében átlag 2.⁷⁹, a birodalomban 2.⁸¹.

Isotermánk kelet felé Jassy, Odessa, a Kaspi-tenger és az Aral-tó északi részét, nyugotnak Lincz, München, Strassburg, Ostend, London, Amerikában Boston, New-York, Cincinnati és Neuwestminster területeit érinti.

II. Széljárás.

Teljes szélcsend nálunk ritkán s többnyire csak néhány órai időszakra áll be. Az évnek legnagyobb részében gyenge, közép, s a tavasz elő- és az ősz utószakában gyakorta több napon át erős szelek uralgnak, melyeknek rohama a napnak nyugtával rendszerint alább hagy, de a felkelő nap első óráiban ismét szárnyra kél.

Tekintve a szelek irányát, leggyakoribbak az észak-nyugoti és dél-keleti szelek.

Az é.-ny. és ny.-é.-ny. szelek százaléka	38
A d.-k. és d.-d.-k.	35
A ny. és d.-ny.	17
Az é., é.-k. és k.	10

¹⁾ L. Hunfalvy J. id. m. III. k. 519. l.

A fentebbi adatok természetesen csak a földszinti légáramlás irányára vonatkoznak, a magasabb légrétegeknek áramlását nem szélvitorláink, hanem az úgynevezett pelyhes fellegek magasabb légkörében gyakorta ellenkező irányban uszó fellegek jelzik, melyeknek menete az égnek tiszta vagy teljesen elborult mennyezetén ki sem vehető. Dr. Masch husz évi figyelmes észleletei szerint a felsőbb légáramlás uralgó iránya dél-nyugoti, tehát a földszintivel ellenkező.

A két magyar medenczében a földszinti légáramlás rendszeres iránya átlag ugyanaz, mely nálunk; igen eltér ettől a felföld, s még inkább az erdélyi terület uralkodó széliránya.

Így például Árva-Váralján az egyes szeleknek egymást követő iránya átlag egy éven át következőleg oszlik el:

É.-k. 50 _o	} 167 _s	D. 29 _s	} 243	Ny. 17 _r	} 81 _s
É. 62 _s		D.-k 31 _o		É.-ny. 63 _o	
K. 54 _s		D.-ny. 182 _o			

A levegőnek függőleges emelkedése s leszállása észleletünk tárgyát szinte nem képezi, mert nem jelezhető, pedig a hőmérsékre, különösen a két magyar síkságon nagy befolyással van. A felmelegült levegő felszáll s a felföld felé özönlik, míg a hűvösebb s nehezebb felföldi lég helyébe lép.

Némely természetbuvárok azon észleletét, miszerint a Balaton s nevezetesen nálunk a Fertő mellékén szabályosabban váltakoznának a szelek, mint másutt, nem igazolhatjuk s nem is tagadhatjuk, mert ez utóbb nevezett tó mellékén észlelő állomással nem birunk. 1868-ban a Fertő teljesen kiszáradván, csak 1875-ben telvén megújlag, a vidéki lakosság csak azt tapasztalá, hogy a jótékony harmat, mely száraz égajunk alatt igen mérsékli az aszály fokozatos emelkedését, a Fertő közel vidékén nem oly dús, nem oly kitartó, mint volt.

Ami a légkör alsó rétegében uralgó szeleknek egymást követő irányát illeti, nálunk majdnem ép oly gyakoriak az é.-nyugotról é.-é.-k. k., d.-k. d., d.-ny. s ettől ismét észak felé, mint a megfordított rendben, t. i. é.-ny.-ról ny., d.-ny. d., d.-k. k. s é.-k. é.-ről é.-nyugot felé irányuló szelek. Ezen szelek ritkán kerülnek meg teljesen a vidék egész szélrózsáját, mint inkább annak csak egy részét, vagyis körforgásuk ritkán teljes, többnyire csak részletes, azaz visszaszökkenő.

III. A lég- és párányomás.

A földünket környező légnak súlya annál csekélyebb, minél magasabban áll az észlelési pont a tenger színe felett. A tenger szintjén a légsúlymérő általán 760 mm. áll.

Magyar-Óvárrott	365'	magasságban	átlag	748	mm.
Másutt	1500'	"	"	715	"
	3000'	"	"	675	"
	6000'	"	"	595	"
	9000'	"	"	527	" stb.

A légnyomás havi átlaga mmekben.

Jan.	febr.	márcz.	ápr.	máj.	jun.	jul.	aug.	szept.	okt.	nov.	decz.
747. ₂	746. ₈	747. ₃	748. ₂	748. ₂	748. ₈	748. ₁	747. ₉	747. ₈	748. ₈	746. ₉	749. ₂

A légnyomás havi, valamint évi ingadozása s az észlelési évek száma is csekélyebb még hazánkban, mintsem hogy az össze nem hasonlított eszközökkel tett észleleti adatok alapján párhuzamos összehasonlításokat tehetnénk.

A légnyomás évi átlagának ingadozása nálunk alig több 0.₁₀₀ mm.-nél.

A párányomás évszaki s évi átlaga párisi vonalokban.

Tavaszi	nyári	ősz	téli	évi
2. ₀₄ ''' = 5. ₉₄ mm.	5. ₂₆ ''' = 12. ₀₆ mm.	2. ₉₈ ''' = 6. ₆₈ mm.	1. ₅₁ ''' = 2. ₃₆ mm.	3. ₁₂ ''' = 7. ₉₁ mm.

A párányomásnak hazánkban jelzett adatai szerint ¹⁾, a párányomás évszaki s havi átlagai hazaszerte igen megközelítik egymást s az általunk jegyzett adatokat. Nyáron általán legnagyobb, télen legkisebb.

IV. A légnedvesség s esőzési viszonyok.

1. A légnedvesség.

A légkörben lévő vízgőzt általán páranak nevezzük s annak általános mennyiségét a párányomás jelzi; de ha ezen páramennyiséget viszonylatba hozzuk azon legnagyobb páramennyiséggel, melyet a légkör egyidejű hőmérsékéhez képest felvenni képes lenne, a pára ezen viszonylagos mennyiségét a légnedvesség fokával fejezzük ki.

¹⁾ L. Hunfalvy János id m. 565. l.

Minél magasb a levegő hőmérséke, annál több vízgőzt képes felvenni.

Ha a levegő még jelentékeny vízmennyiséget lenne képes felvenni, száraznak, ha közel áll a nedvesség azon fokához, melynél több pára felvételére képes nem lenne, nedvesnek nevezük. A száraz lég, a körében lévő testek nedvességét annál gyorsabban szívja fel magába azaz szárítja ki, minél csekélyebb benne a viszonylagos nedvesség. A nagyobb hőmérsék a nedves leget szárítja, a hőmérsék csökkenése a száraz leget vízgőzzel látja el. Ez okból a száraz levegő sokkal több nedvességet tartalmazhat, mint a nedves, ha annak hőmérséke sokkal magasb, mint ezé.

Ennyit tájékozásul.

A lég viszonylagos nedvességének, azaz a vízgőz azon mennyiségének, melyet a légkör hőmérsékéhez képest felvehetne, átlag-százalékai nálunk következők:

Tavaszi	nyári	ősz	téli	évi átlag
60 ₄	61 ₃	76 ₂	80 ₂	69 ₇

Hazánkban, mint azt Hunfalvy János megjegyzi, a légnyr-kosság csak kevés helyütt s csak kevés éveken át lön észlelve. Azonban összehasonlításul szolgáljanak a következő adatok:

A két magyar medenczében:

	Tavaszi	nyári	ősz	téli	évi átlag
átlag	67 ₇	63 ₁	72 ₁	82 ₈	71 ₂

A nyugoti s déli széleken:

átlag	71 ₂	69 ₁	81 ₆	84 ₁	76 ₆
-------	-----------------	-----------------	-----------------	-----------------	-----------------

A magyar felföldön:

átlag	74 ₈	75 ₇	83 ₂	86 ₇	81 ₂
-------	-----------------	-----------------	-----------------	-----------------	-----------------

Az erdélyi területen:

átlag	69 ₃	72 ₆	76 ₆	87 ₃	76 ₈
-------	-----------------	-----------------	-----------------	-----------------	-----------------

A m.-óvári adatok, mint érintők, husz, a többiek néhány évi észlelet eredményei, ezen okból az összehasonlítás is igen kockázatos, annyi azonban kétségtelen, hogy légkörünk nedvessége általán, s különösen a tavaszi hónapokban csekélyebb, mint átlag a hazában. Sőt magán a két magyar medenczén is csak Budapest és Pancsova légkörének nyirkossága jeleztetik alantabb százalékkal.

Vízcsapadék.

A csapadék mennyisége M.-Óvárrott a m. kir. gazdasági akadémia észleletei szerint 1859-től 1876-ig.

Év	Havi átlag párisi vonalokban												Évi átlag p. hűvéllyk
	Jan.	Febr.	Már.	Ápr.	Máj.	Jun.	Jul.	Aug.	Sep.	Okt.	Nov.	Decz.	
1859	1:30	2:20	22:00	25:70	38:30	13:73	22:00	21:50	25:60	40:40	21:00	32:80	22:21
1860	12:70	15:30	8:40	30:70	23:80	22:00	29:10	23:10	35:20	17:40	17:30	24:00	21:58
1861	20:00	8:80	21:10	8:00	40:90	37:00	22:50	10:00	18:00	1:60	25:80	5:60	17:43
1862	29:50	4:30	4:70	22:40	36:65	26:60	7:40	14:20	7:13	8:30	22:86	12:20	15:32
1863	13:30	1:32	12:35	18:06	14:81	9:25	11:65	7:22	15:11	6:42	17:49	21:07	12:34
1864	2:10	22:60	27:02	7:57	15:84	33:43	14:67	30:40	15:43	17:43	15:32	4:32	17:18
1865	17:32	7:26	20:12	2:19	10:70	14:06	14:47	28:41	1:78	15:82	7:20	1:19	11:71
1866	6:08	15:71	18:67	16:12	23:78	20:97	15:67	35:52	39:60	3:51	11:26	23:64	20:88
1867	26:63	8:31	13:70	25:97	16:15	31:84	41:13	32:24	24:89	43:78	3:96	44:70	26:11
1868	11:77	12:60	29:18	22:06	56:90	26:50	43:84	21:51	14:48	11:57	11:94	31:91	24:52
1869	5:78	17:03	17:21	20:24	7:14	6:71	20:54	37:31	9:08	27:25	24:62	26:59	18:29
1870	20:43	13:10	5:51	6:27	19:54	26:66	33:47	26:04	19:54	31:99	35:84	22:94	21:78
1871	19:21	4:33	13:60	11:98	17:31	33:85	28:05	15:06	3:09	30:07	25:25	8:08	17:49
1872	9:90	6:09	11:65	8:86	9:62	34:72	11:25	42:04	38:08	26:80	37:40	14:85	20:94
1873	19:10	39:02	13:09	13:07	38:04	22:34	6:35	9:49	34:28	21:07	16:08	12:06	20:33
1874	5:27	11:24	8:95	15:43	32:20	54:43	7:22	63:75	7:13	13:57	15:42	56:26	24:24
1875	13:28	5:18	10:31	8:27	15:44	13:00	31:20	9:70	7:56	65:00	12:31	15:32	17:22
1876	8:60	46:02	34:74	10:00	24:83	45:02	21:80	25:07	35:28	15:71	19:32	22:80	25:70
átlag	13:46	13:34	16:24	15:16	24:55	26:23	21:24	25:14	19:51	22:09	18:91	21:13	19:75
mmekben	30:28	30:01	36:54	34:11	55:23	59:01	47:79	56:56	43:90	49:72	42:55	47:54	325:24
Évszak	Évszaki						Évi						
	csapadék átlaga és ingadozása												
	maxim.		átlag		minim.		maxim.		átlag		minim.		
	p. vonal	mm.	p. vonal	mm.	p. vonal	mm.	p. hűv.	mm.	p. hűv.	mm.	p. hűv.	mm.	
Téli . . .	77:42	174:19	47:93	107:83	25:77	56:98							
Tavaszkor .	86:00	193:50	55:95	125:88	30:13	67:79							
Nyáron. . .	125:40	282:15	72:61	163:36	28:12	63:27	26:11	709	19:75	525	11:71	305	
Őszszel . .	102:28	230:13	60:51	136:36	24:80	55:80							

Hasonlatok.

A csapadék mennyiségének állaga.

Győr-Szent-Mártonban 1852-től 1872-ig.

Tavaszi	nyári	ősz	téli	év
62 ₃₀ ''' 25 ₄ %	87 ₃₁ ''' 35 ₆ %	55 ₁₅ ''' 22 ₅ %	40 ₄₀ ''' 16 ₅ %	20 ₄ '''
A két magyar medenczében: ¹⁾				
54 ₇₂ ''' 25 ₁ %	63 ₈₆ ''' 29 ₆ %	56 ₃₉ ''' 26 ₄ %	41 ₄₆ ''' 18 ₈ %	17 ₉₆ '''
A déli és nyugoti széleken:				
96 ₉₉ ''' 24 ₇ %	107 ₅₂ ''' 29 ₅ %	110 ₈₇ ''' 28 ₁ %	79 ₉₉ ''' 17 ₉ %	35 ₂₂ ''' ²⁾
A felföldön:				
61 ₇₂ ''' 21 ₂ %	111 ₆₉ ''' 39 ₅ %	59 ₄₀ ''' 20 ₇ %	54 ₅ ''' 18 ₄ %	23 ₉₉ '''
Az erdélyi területen:				
77 ₉₁ ''' 27 ₉ %	113 ₈₄ ''' 39 ₈ %	55 ₄₃ ''' 18 ₂ %	39 ₂₇ ''' 14 ₁ %	23 ₈₇ '''

Az észleleti évek és helyek csekélyebb száma mellett a haza különböző vidékeinek éghajlati viszonyai s ezeknek egymáshozí viszonylata ez ideig tüzetesen meg nem állapítható; a fentebbi adatokból azonban kétségen kívül kiderül, hogy vidékünk a csapadék mennyisége tekintetében is a két magyar medence jellegével bír, hogy nálunk, mint a hazában általán, legtöbb a csapadék nyáron, legkevesebb télen, s az esőzések minimuma nálunk, mint általán a nyári esőzések öve alatt, január és február havaira esik, mire nézve a két magyar medence esőzési viszonyában szinte osztozunk.

A velünk szomszédos osztrák és a németországi tartományokban az évi csapadéknak átlaga 22—25'' magasságra emelkedik.

Hogy vidékünkön a pozsonyi medence végső nyugoti nyulványán sem nagyobb a csapadék rendszerinti évi összelete, mint átlag a hazai síkságon, ennek egyik jelentékeny oka a megyének a nyugoti Alpokhoz nem távol eső fekvésében rejlik. A Közép-Európából felénk tartó dél-nyugoti és nyugoti páradús szelek az Alpokon átvonulván, az áthülés és tömörülés folytán csakhamar fellegetek vesznek szárnyaikra, de mielőtt ezek hozzánk érkeznének, a gyorsan képzett eső nagy részben s nem ritkán teljesen aláhull.

¹⁾ A két magyar medence s a haza többi területeinek csapadék átlaga a fenn létező észleleti állomások több vagy kevesebb évi adatain alapszik, s ez okból a kitüntetett viszonylat is csak megközelítőnek vehető.

²⁾ Az igen kiváló eltérést az észleleti helyek csekély száma mellett Fiume és Zavalje magas évi csapadék mennyiségei okozzák, amaz 58₉₂'' cmez 43₇₃'' évi csapadéknak átlagával.

A csapadékos napok átlagos száma.

A statisztikai adatok szerint ¹⁾ vidékünkön nem a csapadékos napok száma, hanem az egyes és összes csapadék mennyisége az, mely a haza legnagyobb területének csapadék átlagán alól marad. A csapadékos napok átlag száma M.-Óvárott s a haza különböző részein következő:

	tél	tavas	nyár	ősz	összesen
M.-Óvárott	32	36	32	34	134
A két magyar medenczén	26	28	24	23	101
A nyugoti s déli széleken	20	36	31	28	115
A felföldön	25	30	34	25	114
Az erdélyi területen	25	33	33	22	113

M.-Óvárott ezen adatok szerint a csapadékos napok száma átlag nagyobb, mint a haza más vidékein s a 34 észleleti helyek közül csak Pozsony (146), Lőcse (140), Orsova (145), Árva-Váralja (152), Brassó (144), Wallendorf (150) jeleznek magasabb számokat.

Hogy a csapadékos napok száma nálunk nagyobb, mint a haza többi területein, vidékünk vízrajzi fekvésén kívül, azon körülményben találja megoldását, hogy megyénk a két magyar medence nyugoti végnyulványát képezvén, az osztrák tartományok éghajlati viszonyainak befolyása alatt áll, már pedig a szomszéd osztrák területen aránylag magas a csapadékos napok száma, mint ezt például a bécsi észleletek tanúsítják, ahol a télre átlag 36, a tavaszra 35, a nyárra 38, s az őszre 33, s így egy évre összesen 142 esős nap esik.

Ellenben nálunk, mint már érintők, az egyes és összes csapadék mennyisége csekélyebb, mint másutt a hazában.

Ugyanis az egyes évszakokra jutó csapadék mennyiségét az illető esős napok számával felosztva, nálunk és másutt az egyes évszaki csapadék átlagmennyisége párisi vonalokban következő:

	tél	tavas	nyár	ősz
M.-Óvárott	1 ₄₀	1 ₅₅	2 ₂₇	1 ₇₈
A két magyar medenczén	1 ₉₁	1 ₉₉	2 ₈₈	2 ₆₉
A déli széleken	2 ₁₅	2 ₈₇	3 ₀₃	3 ₇₈
A felföldön	2 ₃₈	2 ₈₁	3 ₈₆	2 ₈₀
Az erdélyi területen	1 ₅₈	2 ₀₅	3 ₂₁	2 ₃₈

¹⁾ L. Hunfalvy J. id. m. 587. l.

Tavaszi fagyok.

Tavaszzsal, különösen ápril és május havában, igen gyakori nálunk a hőmérséknek szintoly rögtönös, mint jelentékeny ingadozása. Nem ritka azon eset, hogy a hőmérsék 24 óra alatt 15—18° különbözetet mutat. Léghörönk, mint láttuk, különösen tavasszal és nyáron igen száraz s ez okból naplenyugta után gyorsan kihül a levegő, mert a kisugárzást nem gátolja sűrű gőzlepel. ¹⁾

A fagyos napok alább következő jegyzéke leghívebben jelzi tavaszi hőmérsékünk gyakori visszahanyatlását, és egyúttal kitünteteti azon tetemes különbséget, mely az egymástól alig 5 mfd távolságra eső M.-Óvár és Szt.-Márton, illetőleg a mosony- és györmegyei vidék éghajlatának hőmérséki viszonyaiban észlelhető.

Magyar-Óvár				Szent-Márton		
Fagyos nap						
év	hó	nap	C°	év	hó	nap
1860	május	7.	-0.6	1843	május	1., 2.
1861	ápril	11.	-2.0	1845	"	4.
"	"	21.	-4.0	1846	"	2.
"	"	25.	-1.9	1850	"	4.
"	"	30.	-1.2	1851	"	2.
"	május	19.	-0.6	1852	ápril	17., 27.
1864	ápril	10.	-5.0	1853	"	16., 17., 18.
"	május	5.	-3.2	1861	"	20., 21.
1866	"	23.	-4.0	1862	"	16., 17.
1868	ápril	12.	-1.0	1863	június	2., 4.
1869	"	30.	-0.6	1864	május	5., 6.
1870	"	18.	-1.0	1865	"	2.
1871	"	12.	-1.6	1866	"	23., 24.
1873	"	28.	-3.5	1873	ápril	27., 28.
1874	"	29.	-3.1	1874	"	20.
"	május	17.	-0.6	1875	"	14., 25.
1875	ápril	15.	-0.5	1877	"	16., 22., 23.
1876	május	20.	-2.5			
1877	ápril	16.	-3.7			
"	"	23.	-3.1			
"	május	3.	-2.2			

¹⁾ A léghör szárazsága okozza — úgy mond Richard Strachey, hogy még a Saharában is, hol a talaj tűz, a szél pedig láng: gyakran alig tűrhető az éjszaka hidege.

A fentebbi kimutatásokat egybevetve kitűnik, miszerint

				fagyos tavasz nap
M.-Óvárrott	17 év leforgása alatt . . .	13	21	
Szt.-Mártonban	34 " " " " " . . .	17	30	
volt, kitűnik továbbá, hogy az összes 51 fagyos napokból				
ápril	10. és 18. közötti időszakra . . .	15		
"	19. " 30. " " " " " . . .	16		
május	1. " 7. " " " " " " . . .	12		
"	17. " 23. " " " " " " . . .	6		
június	1. " 5. " " " " " " " . . .	2		

fagyos nap esett.

A rendelkezésünkre álló éghajlati adatok szerint ¹⁾ nem találunk vidéket az országban, melyben a fagyos napok száma ápril és május hónapokban megközelítőleg is oly magas lenne, mint nálunk. Ennek főoka a vidék és szomszédságok domborzati s ezzel kapcsolatos éghajlati viszonyaiban rejlik. Megyénk nyugoti határán a magyar mély síkság s más részről az Alpok végső kiágazásai találkoznak, a nagyon eltérő hőmérséki viszonyok örökös küzdelmét éreztetve velünk.

A villanyosság tünetek, égháboruk s a jégeső száraz éghajlatunkban ritkábbak, mint isotermiánk hegyes vidékein. Égháboru s jégeső leginkább nyugotról, s csak kivételesen húzódik dél-kelet vagy a többi égtájáról felénk. Az égháboru kitörésének rendes napi időszaka a délutáni s az éjfélelőtti órák. — A jégeső legtöbb esetben a délutáni órákban nyugotról jövő fergetegekkal szövetezik. Éjjeli jégeső 36 év óta vidékünket nem látogatta meg, és 30 év leforgása alatt a tél időszakában csak két égháboru közelített hozzánk annyira, hogy dörgését tisztán kivehettük.

Ha a légsúlymérő gyorsan alászáll, ha a dél-keleti szél dél, dél-nyugot s nyugoton át észak-nyugot felé fordul, rövid idő alatt eső várható, valamint akkor is, ha az esti hőmérsék foka az éjjeli órákban nevezetesen emelkedik.

Eredmények.

Figyelemmel átvizsgálva a vidék éghajlati viszonyaira vonatkozó adatokat, következő, a gyakorlati élet észleleteivel is egybe-
vágó eredményekre jutunk:

¹⁾ L. Hunfalvy id. m. III. k. 529. l.

A légmérsék járása a tenger közvetlen befolyásától elzárt continentális terület s különösen a két magyar medenceze éghajlati viszonyainak jellegét viseli, ingadozó és szélsőségre hajlandó. Ezen utóbbi jellegére — mint már érintők — tetemes befolyást gyakorol a szomszédos Alsó-Ausztriának s az ezt délről környező 6—7000' magasságu Alpoknak zordonabb égálja. Az Alpok a dél-nyugotról jövő melegebb légáramlatnak útját állják, míg más részről az északról átesapó hideg szeleknek tárt kaput nyitnak. Szélségnél gyakorta több napokon át magasra emelkedik a lég hőmérsékének foka, örömmel üdvözljük a beköszöntő tavaszt, dicsérjük a szép őszi napokat, egyszerre hűs szellő lengedez, onnan felül, észak-nyugoti áramlatot jelez a szélrózsa, s néhány óra alatt zord idő lép a kellemes helyébe. — Vidékünk s a szomszéd vidék élesen eltérő orográfi tagosulatának tulajdonítható nagy részben a tavaszi fagyos napoknak tetemes száma. Míg egy részről a magyar medenceze velünk is megosztja szelidebb éghajlatát, s a növényzetet korábban kelti életre, mint azt földrajzi fekvésünknel fogva várhatnók, más részről az észak-nyugoti uralgó szél szárnyain meglepő gyorsasággal látogat meg bennünket — már a légnyomás törvényeinél fogva is — az északi fagyasztó hideg. Mint a fagyos napoknak kimutatása igazolja, vidékünkön 17 év leforgása alatt csak négy év tavasza kiméltetett meg teljesen a fagytól, a többi években kisebb-nagyobb mértékben meghiusítá ez a gazda és kertész reményét. A repeze, dió, barack és cseresznye virága gyakran elfagy nálunk, s a gyümölcsstenyésztés általán igen kockázatos, és piacunkat, mint 1877-ben is, az általán hidegebb éghajlatu, de állandóbb hőmérsékkel bíró felföld és Stájerhon látja el gyümölcscsel.

Ha ápril vagy május havában a hőmérő naplenyugtakor nem több mint 10 fokot jelez s szélségnél mellett az ég derült, fagytól tarthatunk.

A tavasz rendszerint márczius derekán nyílik meg s ezen hó végéig a szorgos gazda a zab- és árpavetést nagyobb részben végzi. De a kivétel sem ritka. Nem ritkán, csak vontatva s kűszködve enged' a tél. Néha e hó közepén is hó fedi a szántatlan földet, vagy még ezen túl is a kelő vetéseket, gyakorta elhagyjuk ápril elején a fűtést s május elején, utána kell rakni'. Tavaszon át gyakori hűs és tartós szelek váltják fel az évszak kellemes szelid napjait.

A nyár — mint általában a két magyar medenczén — az időjárás gyors fordultával köszönt be nálunk, szinte szeszélyesen, korán vagy elkésve. Junius első felében rendszerint hűs napok s éjjelek tartják vissza a növényzetet, de nem ritkán állandó szárazság által kísért tikkasztó forróság veszélyezi a mag és gyümölcs fejlődését, vagy a legszebb reményekre jogosít junius vége felé a termések állása, de egymást váltják fel meleg és hűs, száraz s esős napok, s a Duna mentiben 24 óra leforgása alatt, kiszívja a földet a gazdag kalászokat! Az aratás rendszerinti ideje július eleje.

Az ősz rendszeren szeptember elejével veszi kezdetét. Szeptember és május, október és április, november és márczius havai a hőmérsékben igen megközelítik egymást. Az ősz általában szelidebb, s hőmérsékének ingadozása nem oly tetemes, mint a tavaszé. A szőlőgerezd s a korábbi érő tengeri rendszerint kellően megérnek. ¹⁾ Az őszi gabonaneműek vetésének rendszer ideje szeptember második fele s október eleje. De gyakori itt is a kivétel s a vetés a rossz idő miatt többször elhúzódik tovább egy-két héttel.

A tél közép hőmérséke — 1° körül ingadozik, s általában szelid jellegű. Állandó hótakaró ritkán fedi földeinket, s vetéseinknek nem a hideg magas foka, inkább csak a hőmérsék nappali s éjjeli nagyobb ingadozása vagy a száraz hideg szokott a tavasz megnyilta előtt s után ártani.

A csapadék — mint egyik legjelentékenyebb éghajlati s növényzeti tényező — mozzanatait illetőleg a m.-óvári akadémiai észleletek bemutatott eredményei csak azon tényt emelik kétségen felül, hogy a téli évszakban legkevesebb — mint átlag a hazában — úgy vidékünkön is a légköri csapadék, s tekintve azt, miszerint ennek is nagy része elpárolog anélkül, hogy a talajba hatolhatott volna, s ha elgondoljuk, hogy a szárító északi s észak-keleti szelek éppen a tavaszt megelőzőleg s annak megnyitásával gyakorta tartó-

¹⁾ Berde szerint a tengeri kifejlődéséhez s megéréséhez tenyészetének egész ideje alatt, összevetve a hőmérséki fokokat, több mint 2000 fokot, a szőlőgerezd pedig megéréséhez legalább egy oly hónapot igényel, melynek közép-hőmérséke 15₂ fokon alól ne legyen.

Nálunk a tengeri, tenyészetének rendszer ideje alatt, május 1-től szeptember végeig átlag több mint 2800 meleg fokban, a szőlőgerezd pedig két oly hóban részesül, melynek hőmérséke a 16 fokot is túlhaladja.

V. SZAKASZ.

A megye viránya.

Peck István Ágoston kegy. r. tanártól.

Előrebocsátván a megye természeti viszonyainak vázlata s ezen viszonyoknak a növényzetre gyakorolt befolyása, a megye virányát, annak több évi közvetlen tanulmányozásom s a rendelkezésemre álló kútfők, nevezetesen Neilreich kitünő munkájának ¹⁾ alapján terjesztem elő, aki a szomszéd alsó-ausztriai herczegség növényzetének tanulmányozása mellett figyelmét megyénk virányára is kiterjeszté.

E szakasz végén teendő észrevételeimnek fenntartása mellett eleve csak azt kívánom megjegyezni, miszerint megyénknek egyébkint csekély terjedelme mellett is ennek orografi, vízrajzi és talajviszonyainál fogva négy egymástól elég élesen elkülönöztött növényzeti övét látom kiemelendőnek, jelesen a megyei síkság, a hegyvidék, a Hanság és a dunaparti terület növényzeti öveit, melyeknek különleges jellegű fel- és altalajuk az illető szakaszokban már is jelezve lön, s a megye termő talajának leírásában még részletesebben fog elemeztetni.

Szárnövények (Cormophyta).

I. Csúcsnövények (Acrobrya).

I. Zsurlófélék (Equisetaceae).

1. Zsurló (*Equisetum L.*)

† mezei (arvense L.)

† filesontnemű (Telmateja Ehrh.) A Szigetközben.

† iszapi (limosum L.) A Hanságban, a nezsideri tó és a Lajta mellett.

II. Páfrányfélék (Polypodiaceae).

1. Pajzska (*Aspidium Sw.*)

tarajos (Thelypteris Sw.) A nezsideri tó mellett.

III. Kígyónyelvűfélék (Ophioglossae).

1. Kígyónyelvű (*Ophioglossum Sw.*)

† közönséges (vulgatum L.) A forrás nevű mocsár és Feketeerdő mellett.

¹⁾ Geographische Schilderung des Erzherzogthums Oesterreich unter der Enns. Flora von Nieder-Oesterreich IX.

A †-tel jelöltek Magyar-Óvár környékén találhatók.

II. Körnövek (Amphibrya).

IV. Pázsitfélék (Gramineæ).

1. *Durcsa (Leersia Sw.)*
† rizsféle (oryzoides Sw.) A Hanságban.
2. *Kukoricza (Zea L.)*
† csöves (Mays L.)
3. *Bajusszű (Crypsis Ait.)*
† bubos (aculeata Ait.) A nezsideri tó mellett.
† ecset (schœnoides Lam.) A nezsideri tó mellett.
füzérés (alopecuroides Schrad.) A nezsideri tó vidékén és Zurányfalva mellett.
4. *Ecsetpázsit (Alopecurus L.)*
† réti (pratensis L.)
† pallagi (agrestis L.) Szt.-János.
† bütykös (geniculatus L.)
5. *Komócsin (Phleum L.)*
† violaszáru (Bœhmeri Wib.)
† réti (pratense L.)
6. *Polyacsuk (Phalaris L.)*
† nádképű (arundinacea L.)
† pánthika (canariensis L.)
7. *Mésfű (Holcus L.)*
† pelyhes (lanatus L.)
† lágy (mollis L.)
8. *Harmadmag (Hierochloa Gmel.)*
† jószagu (borealis R. Sch.)
† déli (australis R. Sch.) A Lajta-hegységen.
9. *Kásafű (Milium L.)*
különlődő (paradoxum L.) A Lajta-hegységen.
10. *Köles (Panicum L.)*
† pirók (sanguinale L.)
Vál. pillás (ciliare) A Szigetközben.
† kakasláb (Crus galli L.)
† kása (miliaceum L.)
† síma (glabrum Gaud.)
11. *Muhar (Setaria L.)*
† ragadó (verticillata P. B.)
† zöld (viridis P. B.)
† széna (glauca P. B.)
† olasz (italica P. P.)
12. *Hajka (Stipa L.)*
† kunkorgó (capillata L.)
† árvalány (pennata L.)
13. *Týppan (Agrostis L.)*
† czérna (vulgaris With.)
† ostorindás (stolonifera L.)
† eb (canina L.)
† harmattartó (spica venti L.)
14. *Nádtýppan (Calamagrostis Roth.)*
† parti (litorca DC.)
† siska (Epigeios Roth.)
15. *Bognád (Phragmites Trin.)*
† fedő (communis Trin.)
16. *Csillagpázsit (Cynodon Rich.)*
† ujjas (Dactylon Pers.)
17. *Bunkópót (Corynephorus PB.)*
szürke (canescens PB.) A Szigetközben.
18. *Zab (Avena Tourn.)*
† pázsitos (caspitosa Griess.)
vanyiga (flexuosa MK.) A Lajta-hegys. szegfű (caryophyllea Wigg.) A Lajta-hegységen.
† sárga (flavescens L.)
† csíkos (pubescens Huds.)
† réti (pratensis L.)
† béla (fatua L.)
† abrak (sativa L.)
19. *Üreszab (Arrhenatherum PB.)*
† magas (elatius Presl.)
20. *Bibikra (Sesleria Scop.)*
† kék (caerulea Ard.)
21. *Perje (Poa L.)*
† kesely (Eragrostis L.)
† durva (dura Scop.)
† nyári (annua L.)
† horszókás (bulbosa L.)
ligeti (nemoralis L.) A Lajta-hegységen.
† kövér (fertilis Host.)
† sovány (trivialis L.)
† réti (pratensis L.)
† fejes (compressa L.)
22. *Édpázsit (Glyceria RBr.)*
† fodorsás (spectabilis MK.)
† harmat (fluitans RBr.)
† vigály (distaus Wahlb.)
csenkeszalaku (festucae formis Heynh.)
Nyulas mellett.

- vízi (aquatica Presl.) Brucknál és a nezsideri tó mellett, Nyulastól Breitenbrunnig.
23. *Resze (Briza L.)*
† közép (media L.)
24. *Léhapót (Melica L.)*
† prémes (ciliata L.)
† függő (nutans, L.)
egyvirágú (uniflora L.) A Lajta-hegys.
† óriás (altissima L.)
25. *Kéhenz (Molinia Schrank.)*
† kékellő (coerulea Mönch)
késői (serotina MK.) A Hagler-hegyen a nezsideri tó mellett.
26. *Polycabur (Koeleria Pers.)*
† taréjos (cristata Pers.)
27. *Ebir (Dactylis L.)*
† csomós (glomerata L.)
tengerparti (litoralis Willd.) A nezsideri tó vidékén.
28. *Czincsor (Cynosurus L.)*
tarjagos (cristatus L.)
29. *Csenkesz (Festuca L.)*
† juh (ovina L.)
† vörös (rubra L.)
† óriás (gigantea Will.)
† magas (elatior L.)
nádas (arundinacea Schreb.)
30. *Rozsnok (Bromus L.)*
durva (asper Murr.) A Lajta-hegységen.
† egyenes (erectus Huds.)
† árva (inermis Leyss.)
† gabona (secalinus L. B.)
† puha (mollis L.)
† ugar (arvensis L.)
berzedt (squarrosus L.) A Hagler-hegyen.
† fedél (tectorum L.)
† meddő (sterilis L.)
31. *Nyelecz (Brachypodium PB.)*
szárnyas (pinnatum BB.) A Lajta-hegységen,
† erdei (silvaticum P. B.)
32. *Vadóc (Lolium L.)*
† útféli (perenne L.)
† olasz (italicum ABr.)
† mezzi (liniculum ABr.)
† szédítő (temulentum L.)
33. *Buza (Triticum L.)*
† közönséges (vulgare Vill.)
† tarack (repens L.)
† eb (caninum L.)
† tarjagos (cristatum Schreb.) Nezsider és Pátfalu mellett.
34. *Rozs (Secale L.)*
† gabona (cereale L.)
35. *Árpa (Hordeum L.)*
† közönséges (vulgare L.)
† egér (murinum L.)
36. *Törfű (Lepturus RBr.)*
széki (pannonicus Kunth.) A Hanságban.
37. *Fenyér (Andropogon L.)*
† szürke (Ischaemum L.)
† élesmosó (Gryllus L.) A Lajta partja mellett Brucknál.
38. *Porodapár (Anthoxanthum L.)*
† illatos (odratum L.)
39. *Csírok (Sorghum Pers.)*
seprő (vulgare Pers.)

V. Palkafélék (Cyperaceae).

1. *Sás (Carex L.)*

- kétlaki (dioica L.) A Hanság zomb-lápjain.
tömöttfejú (Davalliana Sm.) A Hanságban.
balha (pulicaris L.) Tarcsa és Feketeerdő mellett.
palkás (cyperoides L.) A nezsideri tó m.
† szittyós (stenophylla Wahlb.)
csátés (divisa Huds.) Bánfalu és Pátfalu között.
† kétsoros (disticha Huds.)
† róka (vulpina L.)
† sulymos (muricata L.)
abajdócz (paradoxa Willd.) A Hanságban és a nezsideri tó környékén.
buglyos (paniculata L.)
† kopári (Schreberi Schrank.)
rezgealaku (brizoides L.) Feketeerdő m.
† nyul (leporina L.)
ritkás (remota L.) A Lajta-hegység erdeiben.
hosszu (elongata L.) Tarcsa mellett és Gálosnál.

- † sugár (*stricta* Good.) A „zombékok“ főalkatrészét képezi.
- † éles (*acuta* L.)
- † henye (*supina* Wahlb.) Boldogasszony mellett.
- † molyhos (*tomentosa* L.) hegyi (*montana* L.) A Lajta-hegységen.
- epres (*pilulifera* L.) A Lajta-hegységen.
- † korai (*præcox* Jacq.)
- cseplesz (*humilis* Leys.) Párndorf m.
- † fejér (*alba* Scop.)
- fényes (*nitida* Host.) A Lajta-hegységen Nyulas mellett.
- szőrös (*pilosa* Scop.) A Lajta-hegys.
- † muhar (*panicca* L.)
- † hamvas (*glauca* Scop.)
- † magas (*pendula* Huds.)
- barázdás (*strigosa* Huds.) Rajkán.
- sáppadt (*pallascens* L.) A Lajta-hegys.
- † korhadó (*Micheli* Host.)
- árpás (*hordeistichos* Will.) Brucknál és a nezsideri tó mellett.
- † sárga (*flava* L.)
- Öder (Öder Ehrh.) A nezsideri tó m.
- pej (*fulva* Good.) Szolnok mellett.
- † ritkás (*distans* L.)
- † erdei (*silvatica* Huds.)
- † villás (*Pseudocyperus* L.) A Hanságban.
- hólyagos (*vesicaria* L.)
- bögrés (*ampullacea* Good.) Szigetköz Mosony mellett.
- † posvány (*paludosa* Good.)
- † parti (*riparia* Curt.)
- bökölő (*nutans* Host.) Kaisersteinbrunnál a Lajta mellett és Gálosnál.
- † borzas (*hirta* L.)
2. *Csaté* (*Schœnus* L.)
fejér (*albus* L.) A Hanságban.
körmos (*nigricans* L.) A Hanságban.
3. *Sátorsás* (*Cladium* RBr.)
† szúrós (*Mariscus* RBr.) A nezsideri tó környékén.
4. *Káka* (*Scirpus* L.)
† árva (*palustris* L.)
szőr (*acicularis* L.) A Szigetközben és a Lajta mentében.

- kevés virágú (*pauciflorus* Light.) A Szigetközben Nyulasnál.
- serte (*setaceus* L.)
- † tavi (*lacustris* L.)
- † háromlélű (*triqueter* L.)
- Duval (Duvalii Hoppe.) A nezsideri tó m.
- † szürkélábú (*Holoschœnus* L.)
- † villás (*maritimus* L.)
- † erdei (*silvaticus* L.)
- lapított (*compressus* Pers.) Kiliti és Oroszvár mellett.
5. *Gyapu* (*Eriophorum* L.)
havasi (*alpinum* L.) A Hanságban.
széleslevelű (*latifolium* Hoppe.) A Hanságban.
keskenylevelű (*angustifolium* Roth.) A Hanságban.
6. *Palka* (*Cyperus* L.)
barna (*fuscus* L.)
bogár (*pannonicus* Jacq.) A nezsideri tó mellett.
hosszu (*longus* L.) A nezsideri tó m.

VI. Hidőrfélék (*Alismaceæ*).

1. *Hutssa* (*Triglochin* L.)
savanyú (*palustris* L.) A Hanságban.
hatbibés (*maritimum* L.) A Hanságban, Nezsider, Védeny és Pátfalu mellett.
2. *Scheuchzeria* (*Scheuchzeria* L.)
mocsári (*palustris* L.) A Hanságban.
3. *Hidőr* (*Alisma* L.)
† vízi (*Plantago* L.)
kalászos (*parnassifolium* L.) A Hans.
4. *Nyílfü* (*Sagittaria* L.)
† nyillevelű (*sagittifolia* L.)

VII. Elecsfélék (*Butomaceæ*).

1. *Elecs* (*Butomus* L.)
† ernyős (*umbellatus* L.)

VIII. Szittyófélék (*Juncaceæ*).

1. (*Szittyó*) (*Juncus* L.)
† közönséges (*communis* Meyer.)
† fakó (*glauca* Ehrh.)
tompavirágú (*obtusiflorus* Ehrh.) A Lajta mellett.
† bütykös (*lamprocarpus* Ehrh.)

- † sivatag (*compressus* Jacq.)
 † két-kétágú (*bufonius* L.)
 † iszap (*Tenageia* Ehrh.) A Lajta-hegység és nezsideri tó között.
 2. *Berekszátyó* (*Luzula* DC.)
 mezei (*campestris* DC.) A Lajta-hegység, fejezőlő (*albida* DC.) A Lajta-hegység erdeiben.

IX. Kikericsfélék (*Colchicaceae*).

1. *Zásza* (*Veratrum* L.)
 fekete (*nigrum* L.) A Lajta-hegységen nezsider mellett.
 2. *Kikerics* (*Colchicum* L.)
 † zásza (*autumnale* L.)

X. Liliomfélék (*Liliaceae*).

1. *Sárma* (*Gagea* *Salisb.*)
 háromhagymájú (*stenopetala* Reichb.)
 † pallagi (*arvensis* Schult.)
 † sárga (*lutea* Schult.)
 2. *Liliom* (*Lilium* L.)
 turbán (*Martagon* L.) A Lajta-hegység erdeiben.
 3. *Gyöngyike* (*Muscari* *Tourn.*)
 † üstökös (*comosum* Mill.)
 † fürtös (*racemosum* DC.)
 4. *Csilla* (*Scilla* L.)
 † kétlevelű (*bifolia* L.)
 ékes (*amara* L.) A Szigetközben.
 5. *Zöldesik* (*Ornithogalum* *Link.*)
 jövevény (*narbonense* L.) Mosony m.
 † hegyi (*pyrenaicum* L.)
 üstökös (*comosum* L.) A Hagler-hegyen és Boldogasszony mellett.
 † uri (*umbellatum* L.)
 konyuló (*nutans* L.) Nyulasnál.
 6. *Hagyma* (*Allium* L.)
 † medve (*ursinum* L.)
 † barnapiros (*atropurpureum* WK.)
 † kérges (*acutangulum* Schrad.)
 jószagu (*suaveolens* Jacq.) Bruck és Pusztá-Somorja mellett.
 † fog (*sativum* L.)
 † póré (*porrum* L.)
 † bajuszos (*vineale* L.)
 † kigyós (*Scorodoprasum* L.)

- † érdes (*oleraceum* L.)
 † metélő (*Schœnoprasum* L.)
 † mogyoró (*ascalonicum* L.)
 † vörös (*Cepa* L.)
 † bördös (*fistulosum* L.)
 7. *Hölye* (*Anthericum* L.)
 † ágas (*ramosum* L.)
 8. *Nyulárnyék* (*Asparagus* L.)
 † spárga (*officinalis* L.)

XI. Tukmafélék (*Smilacaceae*).

1. *Csillár* (*Paris* L.)
 † négylevelű (*quadrifolia* L.)
 2. *Gyöngyvirág* (*Convallaria* L.)
 † bátykös (*Polygonatum* L.)
 † fürtös (*multiflora* L.)
 † széleslevelű (*latifolia* Jacq.) A Lajta-hegységen.
 † májusi (*majalis* L.)
 3. *Kisgyöngyvirág* (*Majanthemum* *Wigg.*)
 † kétlevelű (*bifolium* DC.)

XII. Potnyaafélék (*Hydrocharideae*).

1. *Kolokán* (*Stratiotes* L.)
 † imer (*aloides* L.)
 2. *Potnya* (*Hydrocharis* L.)
 † béka (*Morsus ranae* L.)

XIII. Nöszirmfélék (*Iridaceae*).

1. *Nöszirm* (*Iris* L.)
 † tarka (*variegata* L.)
 apró (*pumila* L.) A Lajta-hegységen, a nezsideri tó keleti partján és Párndorf mellett.
 † sás (*Pseudacorus* L.)
 † mezei (*sibirica* L.)
 fátyol (*spuria* L.) Nyulas mellett és a Hanságban.

XIV. Amarillifélék (*Amarillidaceae*).

1. *Hövirág* (*Galanthus* L.)
 † kikeleti (*nivalis* L.)
 2. *Töziike* (*Leucojum* L.)
 † nyári (*aestivum* L.) A Szigetközben

XV. Kosborfélék (*Orchidaceae*).

1. *Bibefog* (*Malaxis* *Sw.*)
 mocsári (*paludosa* Sw.) A Hanságban.

2. *Sturmia* (*Sturmia Reichb.*)
Lőszel (Lueselii Reichb.) Nezsider m.
3. *Kosbor* (*Orchis L.*)
† kesely (fusca Jacq.) Feketeerdőn és a Lajta-hegységen.
† vitéz (militaris L.)
tarka (variegata All.) A Szigetközben.
† sömörös (ustulata L.)
† palaczká (coriophora L.)
† agár (Morio L.)
sáppadt (pallens L.) A Lajta-hegységen.
† bördös (latifolia L.)
lazavirágu (laxiflora Lam.) A nezsideri tó mellett és a Hanságban.
4. *Ragikra* (*Anacamptys Rich.*)
tornyos (pyramidalis Rich.) A Lajta-hegységen.
5. *Sodortajk* (*Himantoglossum Spr.*)
bakbüzü (hircinum Rich.) A Lajta-hegységen és a Dunamellék ligeteib.
6. *Sarkar* (*Platanthera Rich.*)
† kétlevelű (bifolia Reichb.)
zöld (chlorantha Cust.) A Lajta-hegys.
7. *Herminia* (*Herminium R. Br.*)
egy gumós (Monorchis R. Br.) A Lajta-hegységen és a Hanságban.
8. *Bangó* (*Ophrys L.*)
póktermő (arachnites Murr.) A Lajta-hegységen és Gölös mellett.
9. *Bibekonty* (*Listera R. Br.*)
† tojásdad (ovata R. Br.)
10. *Tokafék* (*Neottia L.*)
† madárfészek (Nidus avis Rich.)
11. *Bibak* (*Epipactis Rich.*)
széleslevelű (latifolia All.) A Szigetk.
† mocsári (palustris L.) A nezsideri tó környékén és a Szigetközben.
12. *Gérbicz* (*Limodorum Tourn.*)
violaszín (abortivum Sw.) A Lajta-hegységen és Párndorf mellett.
13. *Porfej* (*Cephalanthera Rich.*)
† sáppadt (pallens Rich.) A Lajta-hegységen és a Szigetközben.
kardlevelű (ensifolia Rich.) A Lajta-hegységen.
vörös (rubra Rich.) A Lajta-hegység erdeiben.

14. *Czipőczim* (*Cypripedium L.*)
tarka (calceolus L.) A Lajta-hegységen.

XVI. Hinárfélék (Najadeae).

1. *Uszány* (*Potamogeton L.*)
† békatutaj (natans L.)
† üveglevelű (lucens L.)
† általbuvó (perfoliatus L.)
† bodros (crispus L.)
borostás (pectinatus L.) Bánfalu mellett.
2. *Lepce* (*Lemma L.*)
† keresztés (trifulca L.)
† lencsés (gibba L.)
† apró (minor L.)
† funos (polyrrhiza L.)

XVII. Kontyvirágfélék (Aroidea).

1. *Kontyvirág* (*Arum L.*)
† mocsos (maculatum L.)
2. *Kalmos* (*Acorus L.*)
orvosi (Calamus L.) A Hanságban, a nezsideri tó és a Lajta mellett.

XVIII. Gyékényfélék (Typhaceae).

1. *Gyékény* (*Typha L.*)
† bodnározó (latifolia L.)
† hati (angustifolia L.)
apró (minima Hoppe) Eddig csak Oroszvár mellett.
2. *Baka* (*Sparganium L.*)
† nyeles (simplex Huds.)
† buzogány (ramosum Huds.)
sulymos (natans L.) A Hanságban.

III. Ősücskőraővők (Acramphibrya).

I. Csupaszmagyuak (Gymnospermae).

XIX. Toboztermők (Coniferae).

1. *Boróka* (*Juniperus L.*)
gyalogfenyő (communis L.) A Lajta-hegységen.

II. Sziromtalanok (Apetalae).

XX. Locsagzfélék (Ceratophylleae).

1. *Locsagz* (*Ceratophyllum L.*)
† szarvas (demersum L.)
suta (submersum L.) Nyulás mellett és a Hanságban.

XXI. Mocsárhurf. (Callitrichineæ).

2. *Mocsárhurf* (*Callitriche* L.)
† tavaszi (verna L.)

XXII. Nyirfélék (Betulaceæ).

1. *Nyirfa* (*Betula* L.)
† fejér (alba L.)
2. *Égerfa* (*Alnus* L.)
† mezgés (glutinosa Gärtn.)
† hamvas (incana DC.)

XXIII. Kopáncstermők (Cupuliferæ).

1. *Gyertyánfa* (*Carpinus* L.)
fejér (*Betulus* L.) A Lajta-hegységen és a Szigetközben.
2. *Mogyorófa* (*Corylus* L.)
† közönséges (Avellana L.)
3. *Tölgyfa* (*Quercus* L.)
† kocsánytalan (sessiliflora Sm.)
† kocsányos (pedunculata Ehrh.)
† cser (*Cerris* L.)
4. *Bikkfa* (*Fagus* L.)
erdei (silvatica L.) A Lajta-hegységen.
5. *Gesztenyefa* (*Castanea Tourn.*)
szelid (sativa Mill.) A Lajta-hegységen.

XXIV. Szilfélék (Ulmaceæ).

1. *Szilfa* (*Ulmus* L.)
† síma (campestris L.)
† nyolcz porodás (effusa Willd.)

XXV. Czeltiszfélék (Celtidæ).

1. *Celtis* (*Celtis* L.)
† déli (australis L.)

XXVI. Eperfélék (Moræ).

1. *Eperfa* (*Morus* L.)
† selyem (alba L.)
† szederj (nigra L.)
2. *Figefa* (*Ficus* L.)
† édes (Carica L.)

XXVII. Csalánfélék (Urticaceæ).

1. *Csalán* (*Urtica* L.)
apró (urens L.)
kétlaki (dioica L.) Válfajai a) vulgaris Wedd. b) galceopsifolia Kan. Nád között a nezsideri tó mellett.

2. *Falfű* (*Parietaria* L.)
† orvosi (officinalis L.)

XXVIII. Kenderfélék (Cannabineæ).

1. *Kender* (*Cannabis* L.)
† közönséges (sativa L.)
2. *Kömélő* (*Humulus* L.)
† felfutó (Lupulus L.)

XXIX. Fűzfélék (Salicineæ).

1. *Fűz* (*Salix* L.)
† csörege (fragilis L.)
† fejér (alba L.)
† mandolalevelű (amygdalina L.)
jókori (daphnoides Will.) A Duna-szigeteken.
† csigolya (purpurea L.)
† kötő (viminalis L.)
szőke (incana Schrank.) A Szigetközben és a Hanságban.
† hamvas (cinerea L.)
† kecske (caprea L.)
terjedő (repens L.) Zsombálpokon.
2. *Nyárfa* (*Populus* L.)
† fejér (alba L.)
† rezgő (tremula L.)
† Válf. albo-tremula Krause.
† fekete (nigra L.)
† jegenye (pyramidalis Roz.)
† kanadai (monilifera.)

XXX. Savarfélék (Salsolaceæ).

1. *Somócsing* (*Salicornia* L.)
husos (herbacea L.) A nezsideri tó környékén.
2. *Maglapél* (*Atriplex* L.)
† kerti (hortensis L.)
† fényes (nitens Schk.)
† széleslevelű (latifolia Wahlb.)
† úti (patula L.)
parti (litoralis L.) Sós talajon a nezsideri tó mellett.
† karélyos (laciniata L.)
† rózsás (rosea L.)
3. *Paréj* (*Spinacia* L.)
† kerti (oleracea L.)

4. *Szikör (Camphorosma)*
sós (ovata WK.) A Hanságban.
5. *Mángolt (Blitum)*
† vesszős (virgatum)
6. *Czékla (Beta)*
† veres (vulgaris)
7. *Kochia (Kochia Roth.)*
kerti (scoparia Schrad.) A nezsideri tó, Bruck és Mosony környékén elvadulva.
homoki (arenaria Roth.) Homokban.
lecsepült (prostrata Schrad.) Tétény és Valla között.
8. *Libatopp (Chenopodium)*
paréj (Bonus Henricus) Faluk közel.
† veres (rubrum) Valfaja: vulgare, crassifolium Nyulas és Védeny között.
telékes (urbicum) Faluk közel.
† pokolvar (hybridum)
† gáti (murale)
† fejér (album)
† késői (fificolium Sm.)
† kereklevelű (opulifolium Schrad.)
† fakó (glaucum)
† bűdös (Vulvaria)
† sokmagu (polyspermum)
† rubiánka (Botrys)
9. *Sueda (Sueda Försk.)*
† tengerparti (maritima Dum.) A nezsideri tó környékén, a Hanságban és Pászta-Somorja mellett.
10. *Savar (Salsola)*
† kamborz (Kali)
11. *Poloskamag (Corispermum)*
fénylő (nitidum Kit.) Futóhomokban.
szőke (canescens Kit.) Szt.-András és Valla közt.

XXXI. Amarántf. (Amarantaceæ.)

1. *Torzon (Polycnemum)*
mezei (arvense) A megye nyugoti határától egész a nezsideri tóig.
bibircsós (verrucosum Lang.) A Hagler-hegyen és a nezsideri tó mellett.

Jegyzet: Hol a latin elnevezések mellett szerzőjük rövidített neve hiányzik, L. = Linné értendő.

2. *Amaránt (Amarantus)*
† gyom (retroflexus)
† kövér (Blitum) A Lajta-hegységen.

XXXII. Czikkzárffélék (Polygonæ.)

1. *Czikkzár (Polygonum)*
† vidra (amphibium)
† lórom (lapathifolium)
† hódos (Persicaria)
apró (minus Huds.) A nezsideri tó mellékén és a Hanságban.
† borsos (Hydropiper)
† porcsin (aviculare)
† szulák (Convolvulus)
† folyó (dumetorum)
† pohánka (Fagopyrum)
† tatárka (tataricum)
2. *Lórom (Rumex)*
† sós (maritimus) A Lajta és nezsideri tó mellett, a Hanságban.
† háromfogas (palustris Sm.) A Lajta és nezsideri tó, Szt.-János és Mosony mellett.
† gyűrűs (conglomeratus Murr.) ligeti (nemorosus Schrad.) A Szigetközben.
† tompalevelű (obtusifolius)
† hodros (crispus)
paréj (Patientia) Elvadulva Brucknál, Nezsider, Nyulas és Védeny mellett.
† partí (Hydrolapathum Huds.) A Lajta és Duna mellett.
vizi (aquaticus) A Hanságban és Szigetközben.
† kertisóska (scutatus)
† erdei (Acetosa)
† madár (Acetosella)

XXXIII. Szantálfélék (Santalaceæ.)

1. *Bögretok (Thesium)*
† ágas (ramosum Hayne)
bérczi (alpinum) A Lajta-hegységen.
murvátlan (ebracteatum Hayne.) Pa-Szigeten a Szigetközben.

XXXIV. Boroszlánf. (Daphnoideæ).

1. *Boroszlán (Daphne)*
farkas (Mezereum) A Lajta-hegység erdeiben.
babér (Laureola) Bruck mellett,
henye (Cneorum) A Lajta-hegységen.
2. *Csicző (Passerina)*
† egynyári (annua Wickstr.)

XXXV. Ezüsfafélék (Eleagneæ).

1. *Hippophæ*
rhamnoides. A Lajta-hegységen Bruck mellett.
2. *Ezüstfa (Elaagnus)*
† olaj (angustifolia)

XXXVI. Gégevirágf. (Aristolochiæ).

1. *Kapotnyak (Asarum)*
kerek (europæum) A Lajta-hegységen.
2. *Gégevirág (Aristolochia)*
† farkas (Clematitis)

III. Forrtszirmuak (Gamopetalæ).

XXXVII. Útifüfélék (Plantagineæ).

1. *Útifü (Plantago)*
† széles (major)
† közép (media)
† keskeny (lanceolata)
apró (tenuiflora WK.) Illmitz mellett.
sziki (maritima) A nezsideri tó mellett.
homoki (arenaria WK.) A Szigetközben és a Lajta-hegységen.

XXXVIII. Ikraesőf. (Plumbagineæ).

1. *Lelleg (Statice)*
gombos (Armeria) Boldogasszony m.

XXXIX. Gyökönkef. (Valerianæ).

1. *Galambbegy (Valerianella Poll.)*
† tavaszi (olitoria Poll.)
† ormós (carinata Lois)
† fogas (dentata Poll.)
† füles (Auricula DC.)
2. *Gyökönke (Valeriana)*
† macska (officinalis)
† kétlaki (dioica)

XL. Mácsonyafélék (Dipsaceæ).

1. *Mácsonya (Dipsacus)*
† erdei (silvestris Huds.)
† héjakút (laciniatus)
élgombos (pilosus) A Lajta- és Duna-melléki ligetekben.
2. *Kazupa (Knautia Coult.)*
† mezei (arvensis Coult.)
3. *Sikkantyu (Scabiosa Coult.)*
† csonkagyökü (Succisa)
† galamb (Columbaria)
szürke (canescens WK.) A Lajta-hegységen.

XLI. Fészkesek (Compositæ).

1. *Pakócza (Eupatorium)*
† kender (cannabinum)
2. *Kalapfü (Petasites Gærtu.)*
orvosi (officinalis Mönch.) A Lajta-h.
3. *Szattyu (Tussilago)*
† lókörmű (Farfara)
4. *Gerepesin (Aster)*
csillag (Amellus) A Lajta-hegységen.
pozsgás (Tripolium) Nezsider mellett.
† füz (salignus Willd.) A Lajta torkol.
5. *Küllőrojt (Erigeron)*
† seprencze (canadensis)
† bóbítás (acris) A Lajta és csatornáinak töltéseiben.
6. *Stenactis Cass.*
† bellidiflora A. Br. A Szigetközben.
7. *Rukercz (Bellis)*
† százszorszép (perennis)
8. *Rütharéj (Solidago)*
aranyos (Virga aurea) A Lajta-hegys.
9. *Aranyfürt (Linosyris DC.)*
tág (vulgaris DC.) A Lajta-hegységen.
10. *Sertecsek (Inula)*
hengeres (germanica) A Hagler-hegyen.
kardos (ensifolia) A Lajta-hegységen.
† füzlevelű (salicina)
borzas (hirta) A Lajta-hegységen.
† berzedt (Conyza DC.)
† selymes (Oculus Christi) A Lajta-hegységtől egész a nezsideri tó keleti partjáig.
† lapály (britannica)

11. *Balhafű (Pulicaria Gärtn.)*
 † közönséges (vulgaris Gärtn.)
 † réti (dysenterica Gärtn.)
12. *Ökörszemfű (Buphthalmum)*
 fűz (salicifolium) A Lajta-hegységen.
13. *Csinpaj (Xanthium)*
 † szurós (strumarium)
 † disznótövis (spinusum)
14. *Napvirág (Helianthus)*
 † napraforgó (annuus)
 † csicsóka (tuberosus)
15. *Villamag (Bidens)*
 † subás (tripartita)
 † bókoló (cernua)
16. *Galinsoga Ruiz et Pav.*
 parviflora Cav. A pozsonyi ligetben.
17. *Montika (Anthemis)*
 festő (tinctoria) A Lajta-hegységen.
 † szőszós (austriaca Jacq.)
 † pallagi (arvensis)
 † bűdös (Cotula)
18. *Csiczkóró (Achillea)*
 † egérfark (Millefolium) Mesgyéken.
 Válfaja: A. setacea WK. A nezsideri tó környékén.
 nemes (nobilis) A Lajta-hegységen a Védény és Nyulás közti réteken.
19. *Szikfű (Matricaria)*
 † orvosi (Chamomilla)
20. *Aranyvirág (Chrysanthemum DC.)*
 † szagatlan (inodorum)
 † ökörszem (Leucanthemum)
 sátoros (corymbosum) A Lajta-hegység rétlein és erdeiben.
21. *Üröm (Artemisia)*
 † fejér (Absinthium) A Lajta-hegység, a Hagler-hegytől a nezsideri tóig.
 kámforos (camphorata Will.) A Hagler-hegy déli oldalán.
 bárány (pontica) A Lajta-hegységen.
 † selymes (austriaca Jacq.) A Lajta-hegységen, a nezsideri tó mellett.
 † fekete (vulgaris)
 † mezei (campestris)
 seprő (scoparia WK.) A Szigetközben.
 sós (maritima) A nezsideri tó keleti oldalán, a Hanságban.
22. *Varódiás (Tanacetum)*
 † giliszta (vulgare)
23. *Gyopár (Gnaphalium)*
 erdei (silvaticum) A Lajta-hegységen.
 † iszap (uliginosum)
 † kétlaki (dioicum)
 † sárga (arenarium)
24. *Pamár (Filago)*
 † gyepi (arvensis)
25. *Türempikk (Carpesium)*
 † bókoló (cernuum) A Dunaligetekben Rajka és Mosony mellett.
26. *Üssögör (Senecio DC.)*
 † mocsári (palustris DC.) A nezsideri tó mellett és a Hanságban.
 † mezei (campestris Neilr.) Válfaja: aureus (Cineraria campestris Retz.) A Lajta-hegységen.
 † aggó (vulgaris)
 enyves (viscosus) A Lajta-hegységen.
 veresövű (erucifolius) A Lajta-hegység
 † berzedt (Jacobaea)
 aranyos (sarcenicus) A Szigetközben.
 † kövér (Doria) A Szigetközben és a Lajta mellett.
 † posvány (paludosus)
27. *Peremér (Calendula)*
 † kerti (officinalis)
28. *Labtaborz (Echinops)*
 † fejér (sphaerocephalus)
29. *Vasvirág (Xeranthemum)*
 kinyíló (annuum) A Hagler-hegyen.
30. *Körfény (Carlina)*
 † bábakalács (acaulis) A Lajta-hegység
 † molyhos (vulgaris)
31. *Csükküllő (Centaurea)*
 † imola (Jacea)
 időérző (phrygia) A Lajta-hegységen.
 hegyi (montana) A Lajta-hegységen.
 † buzavirág (Cyanus)
 † sikkantus (Scabiosa)
 † bugás (paniculata Jacq.)
 száfrányos (solstitialis) Rajka mellett.
32. *Bordon (Onopordum)*
 † fejezhátú (Acanthium)
33. *Bogács (Carduus)*
 † bókoló (nutans)

- † akánt (*acanthoides*)
 † fodros (*crispus*)
34. *Báres* (*Cirsium Tourn.*)
 † láncsás (*lanceolatum Scop.*)
 † gyapot (*erriophorum Scop.*)
 tavi (*palustre Scop.*) A Lajta-hegys.
 rövidfejű (*brachycephalum Juratzka*)
 A nezsideri tó mellett, a Hanságban
 és Brucknál.
 † zsöltina (*pannonicum Gaud.*) Réteken,
 erdőszéleken.
 † pöszke (*canum MB.*) Réteken.
 esermelyi (*rivulare Link.*) Mocsáros
 réteken.
 halovány (*oleraceum Scop.*) Nedves
 réteken és mocsárokbán.
 † aszottas (*arvense Scop.*)
35. *Bojtorján* (*Lappa Tourn.*)
 † közönséges (*communis Coss. et*
Germ.) Válfajai: major Gärtn, minor
 DC. és tomentosa Lam.
36. *Zsöltina* (*Serratula*)
 † festő (*tinctoria*)
37. *Jurinea* (*Jurinea Cass.*)
 † molyhos (*mollis Reichb.*) A Lajta-
 hegységen, Gálos mellett.
38. *Válupikk* (*Lapsana*)
 † czérnaágu (*communis*)
39. *Katáng* (*Cichorium*)
 † mezei (*Intybus*)
 † endivia (*Endivia*)
40. *Polyvakordó* (*Hypochaeris*)
 † kaczuross (*radicata*)
 † veres (*maculata*)
41. *Sejtalom* (*Thrinacia Roth.*)
 borzas (hirta Roth.) A Szigetközben.
42. *Arszlánfog* (*Leontodon*)
 † őszi (*autumnalis*)
 † dárdafogu (*hastilis*)
43. *Kecskefész* (*Tragopogon*)
 † nagy (major Jacq.)
 † réti (*pratensis*)
44. *Pozdor* (*Scorzonera*)
 alacsony (*humilis*) Nedves réteken.
 † ártífi (*hispanica*) A nezsideri tó m.
 † kisvirágú (*parviflora Jacq.*) A nezsideri
 tó mellett és a Hanságban.
- † piross (*purpurea*) A Dunamelléken.
45. *Magpoczok* (*Podospermum DC.*)
 † sallangos (*Jacquinianum Koch.*)
46. *Magarótt* (*Picris*)
 † ékes (*hieracioides*)
47. *Csorbóka* (*Sonchus*)
 † dudva (*oleraceus*)
 † érdes (*asper Vill.*)
 † mezei (*arvensis*)
48. *Csakkör* (*Prezanthes*)
 piross (*purpurea*) A Lajta-hegységen.
49. *Saláta* (*Lactuca*)
 † bugás (*muralis Gärtn.*)
 † eserlevelű (*quercina*) Válfaja: pin-
 natifida, a Spítl-hegyen Brucknál.
 † keszeg (*scariola*)
 † kerli (*sativa*)
 † szálás (*saligna*)
 gatyás (*viminea Presl.*) A Hagler-
 hegyen és a Duna mellett.
50. *Kakics* (*Chondrilla*)
 † káka (*junccea*) Homokos talajon.
51. *Pitypang* (*Taraxacum Juss.*)
 † pongyola (*officinale Wigg.*) Válfajai:
 † pratense, † corniculatum, † palustre.
 A Lajta mellékén, bőven a nezsideri
 tó mellett. Leptocephalum, A nezsideri
 tó mellett Védeny és Nyulas közt.
 † késői (*serotinum Sadl.*)
52. *Assász* (*Crepis*)
 † bűdös (*foetida*)
 † borzas (*setosa Hall. fil.*)
 † kétnyári (*biennis*)
 † niceai (*nicaeensis Balb.*)
 † hamvas (*tectorum*)
 † pallagi (*agrestis WK. virens*)
 csonka (*praemorsa Tausch.*) A Lajta-
 hegységen.
 mocsári (*paludosa Mönch.*) A Hanság-
 ban és Mosony mellet.
53. *Holgyomál* (*Hieracium*)
 † egérfül (*Pilosella*)
 nyulfül (*Auricula*) A Lajta-hegységen.
 † magás (*praecaltum Vill.*)
 † bogernyős (*cymosum Næg.*) A Sziget-
 közben.
 réti (*pratense Tausch.*) A Hagler-hegy.

† olasz (sabadum)
ernyős (umbellatum) Erdőkben.
kőfali (murorum) Erdőkben.

XLII. Csengetyűkefélék (Campanulaceæ.)

1. *Csékcsillag (Jasione)*
erdei (montana) A Lajta-hegységen.
2. *Raponcz (Phyteuma)*
gombos (orbiculare) A Lajta-hegys.
3. *Csengetyűke (Campanula)*
ökörfarku (bononiensis) A Lajta-hegységen és a Hagler-hegyen.
† füzött (rapunculoides)
† villás (Trachelium) A Lajta-hegys.
† terebély (patula)
raponcz (Rapunculus) A H.-hegyen.
barackklevelű (persicifolia) A Lajta-hegységen.
† vállás (cervicaria)
bunkós (glomerata) A Lajta-hegys.
† pongyola (sibirica)
4. *Adenophora Fisch.*
liliifolia Bess. A Rajka melletti Dunaligetekben.

XLIII. Buzérfélék (Rubiaceæ).

1. *Galaj (Galium)*
† keresztcs (Cruciata Scop.)
tavaszi (vernum Scop.) A Lajta-hegys.
† szúrós (pedemontanum All.) A Dunamellék ligeteiben.
háromszarvu (tricornis) A vetések közt szórványosan.
† ragadó (Aparine)
posvány (uliginosum) A Hanságban a Lajta mellett és a Szigetközben.
† tóparti (palustre)
† északi (boreale)
† tejtöltő (verum)
erdei (silvaticum) A Lajta-hegységen.
† puba (Mollugo)
† apró (pusillum)
2. *Müge (Asperula)*
ugari (arvensis) A Lajta-hegységen és a Hagler-hegyen.

festő (tinctoria) A Lajta-hegységen és a Szigetközben.

- † vereshjás (cynanchica)
† szagos (odorata)
† galaj (galioides MB.) A Lajta-hegys.
3. *Sherardia (Sherardia)*
† ugari (arvensis)

XLIV. (Lonicerafélék (Lonicereæ).

1. *Lonicera (Lonicera)*
† jérikói (Caprifolium)
ükörke (Xylostenum) A Lajta-hegys.
2. *Bangita (Viburnum)*
† ostormén (Lantana)
† kánya (Opulus)
3. *Bodza (Sambucus)*
† fürtös (racemosa)
† gyepű (nigra)
† földi (Ebulus)

XLV. Olajfafélék (Oleaceæ).

1. *Fagyal (Ligustrum)*
† vesszős (vulgare)
2. *Körösfű (Fragaria)*
† bűdös (excelsior)
3. *Lila (Syringa)*
† orgona (vulgaris)
† perzsiái (persica)

XLVI. Apocinfélék (Apocynaceæ).

1. *Meténg (Vinca)*
börvén (minor) A Lajta-hegységen.

XLVII. Krepinfélék (Asclepiadæ).

1. *Czinka (Cynanchum)*
† méregölő (Vincetoxicum)

XLVIII. Tarnicsfélék (Gentianaceæ).

1. *Tarnics (Gentiana)*
keresztcs (cruciata) A Lajta-hegys.
kornis (Pneumonanthe) A Hanságban.
2. *Földepe (Erythraea Rich.)*
† ezerjő (Centaurium Pers.)
gyujtovány (linarifolia Pers.) A nezsideri tó mellett.
† csinos (pulchella Fries.) A nezsideri tó mellett.

3. *Klóra (Chlora)*
általbuó (perfoliata) A Szigetközben.
4. *Vidrafű (Menyanthes)*
háromlevelű (trifoliata) A Hanságban.
5. *Elecské (Limnanthemum Gmel.)*
vizi (nymphoides) A Hanságban és a Szigetközben.

XLIX. Ajkások (Labiatae).

1. *Ména (Mentha)*
† bázring (silvestris)
† fodor (crispa)
† vízi (aquatica)
† tarló (arvensis Benth.)
† esombor (Pulegium)
2. *Levendula (Lavandula)*
† igazi (vera DC.) Kertekben.
3. *Peszércs (Lycopus)*
† vízi (europæus)
magas (exaltatus L. fil.) Szórványosan.
4. *Zsály (Salvia)*
† orvosi (officinalis) Kertekben.
enyves (glutinosa) A Lajta-hegységen.
† szecresen (Aethiopsis)
† osztrák (austriaca Jacq.)
† mezei (pratensis)
† erdei (silvestris)
† ló (verticillata)
5. *Mureapik (Origanum)*
† szurokszagu (vulgare)
† majorána (Majorana) Nezsider mellett nagyban művelik.
6. *Démutka (Thymus)*
† kerti (vulgaris) Kertekben.
† kakuk (Serpyllum)
7. *Szátortja (Satureja)*
† borsos (hortensis) Kertekben.
8. *Issóp (Hyssopus)*
† kerti (officinalis) Kertekben.
9. *Kalaminta (Calamintha Mönch.)*
† mezei (Acinos Clairv.)
10. *Melissza (Melissa)*
† citromszagu (officinalis)
11. *Villahim (Prunella)*
† torok (vulgaris)
† nagyvirágu (grandiflora Jacq.)

12. *Csukóka (Scutellaria)*
† vízmelléki (galericulata)
† nyillevelű (hastifolia)
13. *Csiphepity (Nepeta)*
† macska (Cataria)
kopasz (nuda) A Lajta-hegységen: Bruck, Kaisersteinbruch és Védény mellett.
14. *Repkény (Glechoma)*
† kétiksz (hederacea)
15. *Mossárvirág (Melittis)*
édes (Melissophyllum) A Lajta-hegys.
16. *Tátkanaf (Lamium)*
† szárölelő (amplexicaule)
† piros (purpureum)
† hódos (maculatum)
17. *Mamó (Galeobdolon Huds.)*
vérestorku (luteum Huds.) A Lajta-hegységen.
18. *Gyöngyhim (Leonurus)*
† szurós (cardiaca)
19. *Kajtár (Chaiturus Ehrh.)*
pemet (Marrubium Reichb.) A Lajta posványaiiban és a nezsideri tó m.
20. *Vajfű (Galeopsis)*
† veres (Ladanum)
† közönséges (Tetrahit)
† szőrösödő (pubescens Bess.)
† tarka (versicolor Curt.)
21. *Hunyász (Stachys)*
† fejér (germanica)
† erdei (silvatica)
† seppedék (palustris)
† egynyári (annua)
† tisztos (recta)
22. *Bétonika (Betonica)*
† orvosi (officinalis)
23. *Bibetyű (Sideritis)*
† tisztos (montana)
24. *Pemet (Marrubium)*
† orvosi (vulgare)
† fejér (peregrinum)
25. *Bundi (Phlomis)*
csicsókás (tuberosa) Bruck és Párdorf közt.
26. *Pessterese (Ballota)*
† fekete (nigra)

27. *Tarorja (Teucrium)*

tömjén (Botrys) Groszvár mellett.
 hagymaszagu (Scordium) Bruck mellett.
 † gamandor (Chamaedrys)
 hegyi (montanum) A Lajta-hegységen.

28. *Kacsanyak (Ajuga)*

† kalinceza (Chamaepitys Schreb.)
 † ostorindás (reptans)
 † halmi (genevensis) Réteken, erdőkben, bokros helyeken.

L. Galambócfélék (Verbenaceae).

1. *Galambóc (Verbena)*

† szapora (officinalis)

II. Gubóvirágfélék (Globulariæ).

1. *Gubóvirág (Globularia)*

† apró (vulgaris)
 szívlevelű (cordifolia) A Geiss-hegyen
 Bruck mellett.

LII. Érdeslevelűek (Asperifoliæ).

1. *Kunkor (Heliotropium)*

† európai (europæum)

2. *Szeplén (Cerinthe)*

† kis (minor)

3. *Vértő (Onosma)*

homoki (arenarium WK.) A Lajta-hegységen Bruck és Nyulas közt.

4. *Kigyóssz (Echium)*

† terjőke (vulgare)

† olasz (italicum)

veres (rubrum Jacq.) A Lajta-hegys.

5. *Gálna (Pulmonaria)*

† pettegetett (officinalis)

† tüdő (angustifolia) A dunamelléki ligetekben.

6. *Kömag (Lithospermum)*

† mezei (arvense)

† gyöngy (officinale)

† változó (purpureo-cæruleum)

7. *Nonea (Nonea Med.)*

† gyászoló (pulla DC.)

8. *Atracsél (Anchusa)*

† orvosi (officinalis)

mezei (arvensis MB.) A Lajta-hegys.

9. *Nefejejs (Myosotis)*

† mocsári (palustris Roth.)

erdei (silvatica Hoffm.) A Lajta-hegys.

† közép (intermedia Link.)

† borzas (hispidula Schlecht.)

† sudár (stricta Link.)

kevésvirágú (sparsiflora Mik.) Nyulas és Levél mellett.

10. *Nadálytő (Symphytum)*

† fekete (officinale)

gumós (tuberosum) Nezsider mellett.

11. *Borrago (Borrago)*

orvosi (officinalis) Kertekben.

12. *Árnő (Cynoglossum)*

† orvosi (officinale)

13. *Magissák (Asperugo)*

† henye (procumbens)

14. *Sümmag (Echinopspermum Sic.)*

† bojtorján (Lappula Lehm.)

LIII. Szulákfélék (Convolvulaceae).

1. *Szulák (Convolvulus)*

† kis (arvensis)

† nagy (sepium)

2. *Fünyüg (Cuscuta)*

† fonál (europæa)

† kakuk (Epithimum)

LIV. Csucsorfélék (Solanaceae).

1. *Dohány (Nicotiana)*

kapa (rustica) Mivelik.

közönséges (Tabacum) Mivelik.

2. *Redősirom (Datura)*

† maszlagos (Stramonium)

3. *Csalmatok (Hyoscyamus)*

† bolondító (niger)

4. *Páponya (Physalis)*

† piros (Alkekengi)

5. *Paprika (Capsicum)*

† török (annuum)

6. *Csucsor (Solanum)*

† fekete (nigrum)

† keserédes (Dulcamara)

† burgonya (tuberosum)

7. *Paradicsomalma (Lycopersicum Tourne)*

† megehető (esculentum Mill.)

8. *Nadragulya (Atropa)*
maszlagos (Belladonna) A Lajta-hegys.
9. *Fanzár (Lycium)*
† pongyola (barbarum)

LIV. Tákajakfélék (Scrofularinæ).

1. *Farkkóró (Verbascum)*
ökör (Thapsus) A Lajta-hegységen.
† szöszevő (phlomoides)
ékes (speciosum Schrad.) A Lajta-hegységen.
fedelékés (Lychnitis) Halászi mellett.
karsu (orientale MB.) A Lajta-hegys.
† fekete (nigrum)
† molyüző (Blattaria)
† violaszín (phœniceum) A Lajta-hegys.
Farkkórókorcsok:
V. specioso-phœniceum Neilr. Nyulas m.
V. orientali-phœniceum Reich. Nyulas mellett.
2. *Tákajak (Scrofularia)*
† bodza (nodosa)
† vízi (aquatica)
3. *Gyujtóvány (Linaria Tourn.)*
† cseplesz (Elatine Mill.)
† kétszínű (spuria Mill.)
† apró (minor Desf.)
ugari (arvensis Desf.) Mosony, Körtyvélyes, Oroszvár és Köpésény mellett.
fakó (genistifolia Mill.) A Lajta-hegys.
† közönséges (vulgaris Mill.)
4. *Pintyő (Antirrhinum)*
† aranyevő (majus) Kertekben.
† gunyás (Orontium)
5. *Gyűssüvirág (Digitalis)*
nagyvirágú (grandiflora Lam.) A Lajta-hegységen.
gyapjas (lanata Ehrh.) Ugyanott.
6. *Csikorka (Gratiola)*
† réti (officinalis)
7. *Lindernia (Lindernia All.)*
szelenczés (pyxidaria All.) A Hanságban Tarcsa mellett.
8. *Issaproyt (Limosella)*
seppendékés (aquatica) A tó melléken.
9. *Szigoráll (Veronica)*
† hajfürtös (scutellata) A tó melléken.

- † pólé (Anagallis)
deréce (Beccabunga) A Hanságban.
† cser (Chamædrys)
† orvosi (officinalis) A Lajta-hegys.
† széleslevelű (latifolia) A Lajta-hegys.
† fogas (dentata Schm.)
† lecsepült (prostrata)
hosszulevelű (longifolia) A lajtamelléki ligetekben.
† macskafarkú (spicata)
† kakuk (serpyllifolia)
† ugar (arvensis)
tavaszi (verna) A Hagler-hegyen.
† ujjas (triphyllus)
† kora (præcox All.)
† mezei (agrestis)
† Buxbaum (Buxbaumii Ten.)
† borostyánlevelű (hederifolia)
10. *Szálkaesék (Euphrasia)*
† szemvidító (officinalis)
† sárga (lutea)
† fogács (Odontites)
11. *Kajmacsör (Pedicularis)*
posvány (palustris) A megye nyugoti határától a nezsideri tóig.
12. *Fintor (Melampyrum)*
† taréjos (cristatum) Szőlőkertek szélein, bokros halmokon.
† csormolya (arvense)
† csermely (barbatum WK.)
kék üstökű (nemorosum) A Lajta-hegységen.
13. *Lapór (Rhinanthus)*
† kakastarj (Crista Galli)

LVI. Szádorfélék (Orobanchææ).

1. *Szádor (Orobanche)*
† vérpáros (cruenta Bert.)
† galaj (Galii Duby)
† demutka (Epithymum DC.)
† magas (elatior Sutt.)
† kék (cærulea Vill.) A Lajta-hegys. és Miklósfalva mellett.
piros (purpurea Jacq.) A H.-hegyen.
elágazó (ramosa) Bruck mellett.
2. *Vicsor (Lathræa)*
† konya (Squamaria)

LVII. Renczefélék (Utriculariæ).

1. *Rencze (Utricularia)*
† hináros (vulgaris)
közép (intermedia Hayne.) A Hans.
† kis (minor)
2. *Hísóka (Pinguicula)*
mocsári (vulgaris) A Hans. mocsáraitban.

LVIII. Kankalinfélék (Primulacæ).

1. *Müköcs (Androsace)*
† nagy (maxima)
gór (elongata) Szántóföldeken.
2. *Kankalin (Primula)*
lisztes (farinosa) A Lajta mellett Kaisersteinbruchnál.
közönséges (vulgaris Huds.) A Lajta-hegységen.
† tavaszi (officinalis Jacq.)
3. *Fürtszirm (Cyclamen)*
ligeti (europæum) A Lajta-hegységen.
4. *Glauz*
maritima. A Hanságban a Királytó m.
5. *Lízinka (Lysimachia)*
† füzén (vulgaris)
pettyeggett (punctata) A Szigetközben.
† pénzlevelű (Nummularia)
6. *Tikszem (Anagallis)*
† piros (arvensis)
7. *Tónya (Hottonia)*
† czicz (palustris) A Hanságban és a Lajta mellett.
8. *Számolya (Samolus)*
sziki (Valerandi) A nezsideri tó mellett és a Hanságban.

IV. Váltzirmuak (Dialypetalæ).

LIX. Ernyősök (Umbelliferæ).

1. *Gombernyő (Sanicula)*
† hegyi (europæa)
2. *Iringó (Eryngium)*
† mezei (campestre)
† kék (planum)
3. *Csomorika (Cicuta)*
† gyilkos (virosa) A Hanságban.
4. *Zeller (Apium)*
† nagyszagu (graveolens) A nezsideri tó mellett és a Hanságban.

5. *Petresselyem (Petroselinum Hoffm.)*
† közönséges (sativum Hoffm.) Kertekb.
6. *Trinia (Trinia Hoffm.)*
† közönséges (vulgaris DC.) A Lajta-hegységen, Zúrány és M.-Óvár közt.
† Kitaibel (Kitaibeli MB.)
7. *Savlófü (Falcaria Host.)*
† Rivin (Rivini Host.)
8. *Kömény (Carum)*
† konyha (Carvi)
9. *Baktopp (Aegopodium)*
† bigecsi (Podagraria)
10. *Pimpinella (Pimpinella)*
† tömjénes (saxifraga)
† nagy (magna)
11. *Bolonyik (Sium)*
† mérges (latifolium)
12. *Korsóka (Berula Koch.)*
szároldali (angustifolia MK.) A nezsideri tó mellett.
13. *Szingallér (Bupleurum)*
† gindár (tenuissimum) A nezsideri tó mellett és a Szigetközben.
gazos (Gerardi Jacq.) A Lajta-hegys. gacso (falcatum) A Lajta-hegységen.
† buvák (rotundifolium)
14. *Haramag (Oenanthe)*
mogyorós (pimpinelloides) A Hanságban.
† vízi (Phellandrium Lam.)
15. *Ádáz (Aethusa)*
† mérges (Cynapium)
16. *Ániss (Foeniculum Hoffm.)*
† édes (officinale All.) Kertekben.
17. *Gurgulya (Seseli)*
szilkés (Hippomarathrum) A Lajtahegységen és a lapály homokos talaján.
fakó (glaucum) A Lajta-hegységen.
változó (varium Trev.) A Lajta-hegys. és a Hugler-hegyen.
† tarka (coloratum Ehrh.)
18. *Bibepár (Libanotis Cr.)*
† hegyi (montana Cr.) A Lajta-hegys. és a Dunamelléken.
19. *Szila (Silaus Bess.)*
† réti (pratensis Bess.)
20. *Angyelika (Angelica)*
† erdei (silvestris)

21. *Kocsord (Peucedanum Koch.)*
kénköves (officinale) Bruck és Pärndorf közt.
† szarvas (Cervaria Lap.)
czitrom (Oreoselinum Mönch.) A Lajta-hegységen.
† buglyos (alsaticum)
posvány (palustre Mönch.) A Szigetközben és a Hanságban.
22. *Kapor (Anethum)*
† kerti (graveolens) Kertekben.
23. *Pasztinák (Pastinaca)*
† kerti (sativa)
24. *Tapsír (Heracleum)*
† medve (Sphondylium)
25. *Magtaraj (Tordylium)*
† durva (maximum)
26. *Sujtár (Siler Scop.)*
sinóros (trilobum Scop.) A Nezsider melletti magaslatokon.
27. *Bordamag (Laserpitium)*
borzas (prutenicum) A Lajta-hegys.
28. *Szíromör (Orlaya Hoffm.)*
nagyvirágú (grandiflora Hoffm.) A Lajta-hegységen.
29. *Murok (Daucus)*
† sárga (Carota)
30. *Borzon (Caucalis Hoffm.)*
† vigály (daucoides) Válfaja: muricata, a Lajta-hegység alján.
31. *Degencs (Turgenia Hoffm.)*
† szárnyas (latifolia Hoffm.) Edelsthal, Gálos és Zurány mellett.
32. *Tüskemag (Torilis Adans)*
† mezei (Anthriscus Gmel.) A Lajta-hegységen és a nezsideri tó mellett.
33. *Turbolya (Scandix)*
† tûmagyu (Pecten Veneris) A Lajta-hegységen.
34. *Ormánka (Anthriscus Hoffm.)*
† turbolya (Cerefolium Hoffm.)
† erdei (silvestris Hoffm.)
† televény (vulgaris Pers.)
35. *Baraboly (Cherophyllum)*
† bódító (temulum)
† bubijicska (bulbosum)

36. *Bürök (Conium)*
† бүдös (maculatum)
37. *Úrmag (Bifora Hoffm.)*
† sugárzó (radians MB.)

LX. Araliafélék (Araliaceæ).

1. *Borostyán (Hedera)*
† repkény (Helix)

LXI. Somfélék (Cornear).

1. *Somfa (Cornus)*
† veresgyűrű (sanguinea)
† husos (mas)

LXII. Fakinfélék (Loranthaceæ).

1. *Fagyöngy (Viscum)*
† élődi (album)
2. *Fakín (Loranthus)*
† élődi (europæus)

LXIII. Pozsgárfélék (Crassulaceæ).

1. *Szaka (Sedum)*
bablevelű (Telephium) A Lajta-hegys.
fejér (album) A Lajta-hegységen.
† borsos (acre)
† hatszegű (sexangulare)
2. *Falfű (Sempervivum)*
† rózsás (tectorum) A Hagler-hegyen.

LXIV. Kötörfélék (Saxifragaceæ).

1. *Kötör (Saxifraga)*
† apró (tridactylites)

LXV. Ribiszkefélék (Ribesiaceæ).

1. *Ribiszke (Ribes)*
† pöszméte (Grossularia) Kertekben.
† veres (rubrum) Ugyanott.
† fekete (nigrum) A Duna mellett.

LXVI. Szírontákf. (Ranunculaceæ).

1. *Bércse (Clematis)*
† éplevelű (integrifolia)
† lótorma (recta)
† iszalag (Vitalba)
2. *Virnáncs (Thalictrum)*
† halmi (collinum Wallr.) A Szigetk.
† sárga (flavum)

3. *Kököröcsin (Anemone)*
 májfű (Hepatica) A Lajta-hegységen.
 † mezei (pratensis)
 leány (Pulsatilla) A Lajta-hegységen.
 † erdei (silvestris)
 berki (nemorosa) A Lajta-hegységen.
 † boglár (ranunculoides)
4. *Hérics (Adonis)*
 † nyári (æstivalis)
 † lángszínű (flammea Jacq.)
 † tavaszi (vernalis)
5. *Mizura (Myosurus)*
 piczi (minimus) A nezsideri tó mellett,
 a Hanságban és Párdorf környékén.
6. *Fuláncs (Ceratocephalus Mönch)*
 † sarlós (falcatus Pers.) Külnok mellett.
7. *Szíronták (Ranunculus)*
 † tavi (aquatilis)
 † berzedt (divaricatus Schrank.) A
 Lajtában.
 lángos (Flammula) A Lajta mellett.
 † nádi (Lingua)
 † saláta (Ficaria)
 selymes (illyricus) Bruck, Párdorf,
 Nyulas és Védeny mellett, és a
 Hagler-hegyen.
 változó (auricomus) A Lajta-hegys.
 † réti (acris)
 † sokvirágú (polyanthemos)
 † boglárka (repens)
 † gumós (bulbosus)
 † borzas (sardous Cr.)
 † torzsika (sceleratus)
 † mezei (arvensis)
8. *Gólyahír (Caltha)*
 † mocsári (palustris)
9. *Galamó (Isopyrum)*
 virnác (thalictroides) A Lajta-hegy-
 ségen.
10. *Kandilla (Nigella)*
 † mezei (arvensis)
 † kék (damascena) Kertekben.
11. *Csámoly (Aquilegia)*
 † harang (vulgaris) Kertekben.
12. *Sarkvirág (Delphinium)*
 † mezei (Consolida)
 † kerti (Ajacis) Kertekben.

13. *Takta (Actæa)*
 békabogyó (spicata) A Lajta-hegys.
 14. *Bassál (Pæonia)*
 † róza (peregrina Mill.) Kertekben.

LXVII. Borbolyafélék (Berberidæ).

1. *Borbolya (Berberis)*
 † sóska (vulgaris)

LXVIII. Mákfélék (Papaveraceæ).

1. *Gödöröz (Chelidonium)*
 † cinadonia (majus)
2. *Mák (Papaver)*
 † pipacs (Rhœas)
 bujdosó (dubium) A Lajta-hegység m.
 † kerti (sommiferum) Kertekben.
3. *Szarutok (Glaucium Tourn.)*
 szarvas (corniculatum Curt.) Párdorf,
 Nezsider, Nyulas, Neubrunn és Witt-
 mannshof mellett.
4. *Likasír (Corydalis Vent.)*
 † gumós (cava Schw. Kört.)
 kemény (solida Sw.) A Lajta-hegys.
 törpe (pumila Reichb.) A Spill- és
 Hagler-hegyen.
 babféle (fabacea Pers.) A Spill-hegyen.
5. *Füstike (Fumaria)*
 † föld (officinalis)
 † Vaillant (Vaillantii Loisel.)

LXIX. Keresztesek (Cruciferæ).

1. *Toronyszál (Tarritis)*
 † kopasz (glabra)
2. *Ikrapik (Arabis)*
 † terebély (auriculata Lam.) A Lajta-
 hegységen.
 † borzas (hirsuta Scop.)
 tornyos (Turrita) A Lajta-hegységen
 és a Hagler-hegyen.
 Thal (Thaliana) A Lajta-hegységen és
 a Hagler-hegyen.
3. *Foszlár (Cardamine)*
 kisvirágú (parviflora) Mosony mellett.
 borzas (hirsuta) A Szigetközben.
 virágrugó (impatiens) A Szigetközben.
 † kakuk (pratensis)

4. *Fogasir (Dentaria)*
kilenczelevelű (enneaphyllos) A Lajta-hegységen.
gumótermő (bulbifera) Ugyanott.
5. *Estike (Hesperis)*
† szomorú (tristis) A nezsideri tó mellett, a Lajta-hegységen és a Hagler-hegyen.
6. *Zsombor (Sisymbrium)*
† szapora (officinale Scop.)
† Columna (Columnæ Jacq.)
† dunamelléki (pannonicum Jacq.)
† keskenylevelű (Sophia)
† merő (strictissimum)
káka (juncum MB.) Ilmitz m.
† hagymaszagu (Alliaria Scop.)
7. *Szegecs (Erysimum)*
† ibolyaképű (cheiranthoides)
† merev (strictum Fl. Wett.)
jőszagu (odoratum Ehrh.) A Lajta-hegységen.
† fürtös (repandum)
szöke (canescens Roth.) A Lajta-hegységen.
8. *Tormáncs (Barbarea RBr.)*
† téli (vulgaris RBr.)
9. *Covringia (Conringia Heist.)*
keleti (orientalis Reichb.) A Lajta-hegységen.
burján (austriaca Reichb.) A Lajta-hegységen.
10. *Káposita (Brassica)*
† főzelék (oleracea) Mívelik.
† karórépa (Napus) Mívelik.
† kerekkrépa (Rapa) Mívelik.
11. *Mustár (Sinapis)*
† vetési (arvensis)
† fejér (alba)
12. *Nyulyga (Erucastrum Presl.)*
† Pollich (Pollichii Schimp. et Spenn.)
13. *Sorapár (Diplotaxis DC.)*
† kőfali (muralis DC.)
† sallangos (tenuifolia DC.)
14. *Ternye (Alyssum)*
hegyi (montanum) A Lajta-hegységen.
† csészés (calycinum)
† apró (minimum Willd.)
15. *Farsetia (Farsetia RBr.)*
† fejér (incana RBr.)
16. *Daravirág (Draba)*
† berki (nemorosa)
† köd (verna)
17. *Kalánfű (Cochlearia)*
† torma (Armoracia) Kertekben.
18. *Rézsuka (Nasturtium RBr.)*
† osztrák (austriacum Crantz)
† iszap (amphibium RBr.)
† tavi (palustre DC.)
† berki (sylvestre RBr.)
19. *Gomborka (Camelina Cr.)*
† magvas (sativa Cr.)
20. *Neslia (Neslia Desv.)*
† pallagi (paniculata Desv.)
21. *Táskazár (Euclidium RBr.)*
madárörri (syriacum RBr.) Párdorf és Nyulas mellett.
22. *Légyfogó (Myagrum)*
általánót (perfoliatum) Vetések közt, szőrványosan.
23. *Szűcső (Bunias)*
† napkeleti (orientalis)
24. *Társóka (Thlaspi)*
† mezei (campestre)
† vetési (arvense)
† általbuvó (perfoliatum)
25. *Teesdalia (Teesdalia RBr.)*
csupaszszárú (nudicaulis RBr.) A Szigetközben.
26. *Zsázsa (Lepidium)*
† borsika (Draba)
† kerti (sativum) Kertek m. elvadulva.
† felemás (perfoliatum) Tömegesen Nyulas, Nezsider, Védény és Bánfalu mellett.
† mecsek (ruderales)
sziki (crassifolium WK.) Nyulas, Védény és Bánfalu mellett.
pázsitos (graminifolium) A tóvidéken.
27. *Csapka (Capsella Med.)*
† pásztortáska (Bursa pastoris Mönch.)
28. *Csülleng (Isatis)*
† festő (tinctoria)
29. *Senebiera (Senebiera Poir.)*
† pikkelyes (Coronopus Poir.)

30. *Rekenyő* (*Rapistrum Bürh.*)

† évelő (perenne All.)

31. *Retek* (*Raphanus*)† repcsén (*Raphanistrum*)

† kerti (sativus) Kertekben.

LXX. Rezedafélék (*Resedaceæ*).1. *Rezeda* (*Reseda*)

† repcze (lutea)

† fogas (luteola)

LXXI. Nimfafélék (*Nymphæaceæ*).1. *Nimfa* (*Nymphaea Sm.*)

† fejér (alba)

2. *Törözsza* (*Nuphar Sm.*)

† sárگا (luteum Sm.)

LXXII. Szuharfélék (*Cistineæ*).1. *Tetemtoldó* (*Helianthemum Tourn.*)
kacsakörös (*Fumana Mill.*) A Hagler-hegyen.sziklai (*orlandicum Wahlb.*) A Lajta-hegységen.† közönséges (*vulgare Gärtn.*)LXXIII. Harmatfűf. (*Droseraceæ*).1. *Harmatfű* (*Drosera*)kereklevelű (*rotundifolia*) A Hanságban.2. *Boglárpöt* (*Parnassia*)gyöngyörű (*palustris*) A Hanságban.LXXIV. Ibolyafélék (*Violaceæ*).1. *Ibolya* (*Viola*)mocsári (*palustris*) A Szigetközben és a Hanságban.

† borzas (hirta)

† tavaszi (odorata)

† homoki (*arenaria DC.*)† erdei (*silvestris Kit.*)† sovány (*canina*)† barackklevelű (*persicifolia Roth.*)
A Hanságban.† szirmatlan (*mirabilis*)† háromszínű (*tricolor*)LXXV. Tököfélék (*Cucurbitaceæ*).1. *Gönye* (*Bryonia*)

† bűdös (alba) Sövények.

† kétlaki (*dioica Jacq.*)2. *Ugorka* (*Cucumis*)

† savanyító (sativus) Kertekb. művelik.

† sárgadinnye (Melo) Ugyanott.

† görögdinnye (*Citrullus Ser.*) Ugyanott.3. *Tök* (*Cucurbita*)

† urí (Pepo) Művelik.

LXXVI. Porcsinfélék (*Portulacææ*).1. *Porcsin* (*Portulaca*)

† kövér (oleracea)

LXXVII. Szegfűf. (*Caryophyllææ*).1. *Porcsika* (*Herniaria*)

† sima (glabra)

2. *Pikkelyhúr* (*Spergularia Pers.*)szárnyasmagvu (*marina Bess.*) A neuzsederi tó mellett és a Hanságban.3. *Csibehúr* (*Spergula*)öthimes (*pentandra*) A Lajta-hegys.4. *Szikkár* (*Scleranthus*)† egyynyári (*annuus*)évelő (*perennis*) Szolnok és Szent-Miklós mellett.5. *Ludhúr* (*Alsine Wahlb.*)tavaszi (*verna Bartl.*) A Hagler-hegyen.
sertelelevelű (*setacea Mk.*) A Hagler-hegyen.6. *Homokhúr* (*Arenaria*)† kakuk (*serpyllifolia*)7. *Mehringia* (*Mehringia*)† háromínú (*trinervia Clairv.*)8. *Olocsán* (*Holosteum*)† ernyős (*umbellatum*)9. *Csillaghúr* (*Stellaria*)† gyenge (*media Vill.*)† olocsán (*Holostea*)tavi (*palustris Ehrh.*) Feketeerdő, Szt.-János és Lébeny mellett.† pázsit (*graminea*)10. *Madárhúr* (*Cerastium*)† ragacsos (*anomalum Wk.*) Szent-Miklós mellett.

- † gombos (glomeratum Thuill.) A Lajta-hegységen.
 rövidszirmu (brachypetalum Desp.) A Lajta-hegységen.
 † herélt (semidecandrum)
 † pongyola (triviale Link.)
 † pallagi (arvense)
11. Puhar (*Malachium Fries.*)
 † vízi (aquaticum Fries.)
12. Derecsfű (*Gypsophila*)
 † gyepi (muralis)
13. Szegfű (*Dianthus*)
 † kötörő (saxifragus)
 asszú (prolifer) A Hagler-hegyen.
 szeplős (*Armeria*) A Lajta-hegységen.
 † barát (*Carthusianorum*)
 buglyos (superbus) A Lajta-hegységen és a Hanságban.
14. Szappanfű (*Saponaria*)
 † tajtékzó (officinalis)
 † vetési (Vaccaria)
15. Kukuba (*Cucubalus*)
 † bogyótermő (bacciferus)
16. Sziléne (*Silene*)
 † enyves (viscosa Pers.) A Lajta töltésein és a nezsideri tó mellett.
 sokvirágú (multiflora Pers.) A nezsideri tó mellett.
 konya (nutans) A Lajta-hegységen Kaisersteinbruch mellett.
 † fodorszirmu (*Otites* Sm.)
 † hólyagos (inflata Sm.)
 kupos (conica) A Nezsideri tó és a Dunamelléken.
 † szegfű (*Armeria*) A Lajta partján elvadulva.
 † estveli (noctiflora)
17. Mécsvirág (*Lychnis*)
 enyves (*Viscaria*) A Lajta-hegységen.
 † esti (vespertina Sibth.)
 † kakuk (*Flos Cuculi*)
 † rózsás (*Coronaria* Lam.) Kertekben.
18. Konkoly (*Agrostemma*)
 † vetési (Githago)

LXXVIII. Vérfütf. (Phytolaccaceæ).

1. Vérfütf. (*Phytolacca*)
 † berzsen (decandra) Kertekben, de könnyen el is vadul.

LXXIX. Mályvafélék (Malvaceæ).

1. Pajzsajt (*Lavatera*)
 † nagyvirágú (thuringiaca) A Lajta-hegységen.
2. Ziliz (*Althæa*)
 mahola (officinalis) Bruck mellett, Nezsider és Védény közt.
3. Mályva (*Malva*)
 † erdei (silvestris)
 † kereklevelű (rotundifolia)
 északi (borealis Wallm.) Szent-Péter mellett.
 † fodor (crispata) Kertekben és elvad.
4. Hibik (*Hibiscus*)
 dinnye (*Trionum*) A Lajta-hegységen.
5. Sárda (*Abutilon Tourn.*)
 † selyem (Avicennæ Gärt.)

LXXX. Szódokfélék (Tiliaceæ).

1. Szódokfa (*Tilia*)
 † nagylevelű (grandifolia Ehrh.)
 † aprólevelű (parvifolia Ehrh.)

LXXXI. Linkafélék (Hypericineæ).

1. Linka (*Hypericum*)
 földönfutó (humifusum) Kálnok és a felső Lajta közelében.
 † csengő (perforatum)
 négyzárnyu (tetrapterum Fries.) Kálnok mellett.
 hegyi (montanum) A Lajta-hegységen.
 borzas (hirsutum) Ugyanott.

LXXXII. Látonyafélék (Elatinæ).

1. Látonya (*Elatine*)
 pocsolya (Alsinastrum) A Hanságban és a Rápcza mellett.

LXXXIII. Jávorfélék (Acerinæ).

1. Jávor (*Acer*)
 † juhar (Pseudoplatanus)

- † jókori (platanoides)
- † fodor (campestre)
- † feketegyűrű (tataricum)
- † atorna (Negundo)

LXXXIV. Bokrétafélék (Hippocastaneæ).

1. *Bokrétafa (Aesculus)*
 - † gesztenye (Hippocastanum)
 - † piros (rubicunda Loisel.)
 - † sárga (flava Ait.)

LXXXV. Csészeszárnyfélék (Polygalæ).

1. *Csészeszárny (Polyala)*
nagyobb (major Jacq.) A Lajta-hegys.
† pacsirta (vulgaris)
† keserű (amara)

LXXXVI. Hályogfélék (Staphyleaceæ).

1. *Hályogfa (Staphylea)*
† mogyorós (pinnata) A Lajta-hegys.

LXXXVII. Csutkalomfélék (Celastrineæ).

1. *Kecskerágó (Evonymus)*
† csikos (europæus)
† bibiresós (verrucosus Scop.)

LXXXVIII. Szőlőfélék (Ampelideæ).

1. *Szőlő (Vitis)*
† bortermő (vinifera) Vadon a dunamelléki erdőkben.
2. *Ampelopsis quinquefolia Mich.* Kertekben félig elvadulva.

LXXXIX. Bengéfélék (Rhamneæ).

1. *Benge (Rhamnus)*
† varjutóvis (cathartica)
sziklai (saxatilis Jacq.) A Lajta-hegys.
† kutya (Frangula) A Lajta-hegységen.

XC. Fűtejfélek (Euphorbiceæ).

1. *Fűtej (Euphorbia)*
† éklevelű (helioscopia)

- † nagylevelű (platyphylla)
édes (dulcis Jacq.) A Lajta-hegys.
kótás (angulata Jacq.) A Lajta-hegys.
Brucknál.
szőmölcsös (verrucosa Jacq.) A Szigetközben.

† tavi (palustris) A Duna, Lajta és nezsideri tó mellett.

szőrös (pilosa) A Lajta és nezsideri tó mellett.

† parti (Gerardiana Jacq.)

† dunamelléki (pannonica Host.) A Duna mentében és Brucknál.

baracklevelű (amygdaloides) A Lajta-hegységen.

† farkas (Cyperissias)

† kissár (Esula)

† vesszős (virgata WK.)

fényes (lucida WK.) Rajkánál.

fűzlevelű (salicifolia Host.) Bruck, Nezsider, Nyulas és Winden mellett.

† vetési (segetalis)

† dudva (Peplus)

† kaszás (falcata)

† apró (exigua)

2. *Szélfü (Mercurialis)*

tartós (perennis) A Lajta-hegységen.

† egynyári (annua)

3. *Puszpáng (Buxus)*

† télizöld (sempervirens) Kertekben.

XCI. Diófafélék (Juglandæ).

1. *Diófa (Juglans)*

† pompás (regia)

XCII. Anakardfélék (Anacardiaceæ).

1. *Szőmörce (Rhus)*

† sárga (Cotinus)

† virginiai (typhina)

2. *Istenfa (Ailanthus)*

† sátoros (glandulosa Desfont.)

XCIII. Rutafélék (Rutaceæ).

1. *Eserjő (Dictamnus)*

körös (albus) A Lajta-hegységen és Féltorony mellett.

XCIV. Gerelyfélék (Geraniaceæ).

1. *Arorr* (*Eradium L'Hérit.*)
† bürök (cicutarium L'Hérit.)
2. *Gerely* (*Geranium*)
rózsás (sanguineum) A Lajta-hegység és Féltony mellett.
pyrenei (pyrenaicum) A Lajta-hegys.
† apró (pusillum) A Lajta-hegys.
galamb (columbinum) A Lajta-hegys.
kereklevelű (rotundifolium) A Hagler-hegyen.
† bakbüzű (Robertianum)

XCV. Lenfélék (Linææ).

1. *Len* (*Linum*)
sárga (flavum) A Lajta-hegységen.
borzas (hirsutum) A Lajta-hegységen és a Hagler-hegyen.
árlevelű (tenuifolium) A Lajta-hegys.
házi (usitatissimum) Mivelik.
† bokros (perenne) A nezsideri tó mellett és a Dunavölgyben.
† hegyi (austriacum)
† béka (catharticum)

XCVI. Sósdfélék (Oxalideæ).

1. *Sósdí* (*Oxalis*)
madár (Acetosella) A Lajta-hegységen.
† merev (stricta) Kertekben gyakori dudva.

XCVII. Fájvirágfélék (Balsamineæ).

1. *Fájvirág* (*Impatiens*)
üvegszárú (Nolitangere) A Lajta-hegys.

XCVIII. Jézsa-faf. (Philadelphææ).

1. *Jézsa-fa* (*Philadelphus*)
† korona (coronarius) Kertekben.

XCIX. Csészékürtf. (Oenotherææ).

1. *Isnardia* (*Isnardia*)
mocsári (palustris) A Hanságban.
2. *Csészékürt* (*Oenothera*)
† ligetéke (bicinnis)

3. *Csővirics* (*Epilobium*)
keskeny (angustifolium) A Lajta-hegys.
Dodæns (Dodonæi Vill.) Csuny körny.
† piros (hirsutum)
† apróvirágú (parviflorum Schreb.)
hegyi (montanum) A Lajta-hegységen.
négyyszögű (tetragonum) A felső Lajta mellett.
rózsás (roseum Schreb.) Brucknál és a Rápeza mellett.
deréce (palustre) A Hanságban.
4. *Szirompár* (*Circea*)
† varázs (lutetiana)

C. Tóborostafélék (Haloragææ).

1. *Usszakál* (*Hippuris*)
† lófark (vulgaris)
2. *Tóborosta* (*Myriophyllum*)
† gyűrűs (verticillatum)
† füzéres (spicatum)

CI. Füzényfélék (Lythrarieæ).

1. *Füzény* (*Lythrum*)
† réti (Salicaria)
† vesszős (virgatum)
alacson (Hyssopifolia) Bruck, Nyulas és Winden mellett.

CII. Almafélék (Pomaceæ).

1. *Körtefa* (*Pyrus*)
† vad (communis)
† vadalma (Malus)
2. *Birs* (*Cydonia Tourn.*)
† közönséges (vulgaris Pers.) Kertekben elvadulva.
3. *Berkenye* (*Sorbus*)
veres (aucuparia) A Lajta-hegységen.
fojtós (domestica) Szőlőkertekben.
barkóca (terminalis Cr.) A Lajta-hegységen.
4. *Naszpolya* (*Mespilus*)
† borizű (germanica) Kertekben és elvadulva.
molyhos (Cotoneaster) A Lajta-hegys.
5. *Galagonya* (*Crataegus*)
† csere (Oxyacantha)

CIII. Rózsafélék (Rosaceæ).

1. *Róssa (Rosa)*
tompalevelű (pimpinellifolia DC.) A Lajta-hegységen.
† csipke (canina)
rozsdás (rubiginosa) A Hagler-hegyen.
borzas (tomentosa Sm.) Ugyanott.
pallagi (arvensis Huds.) A Lajta-hegys.
tarka (gallica) Ugyanott.
† százlevelű (centifolia) Kertekben.
† mindignitő (semperflorens Curt.) Ugyanott.
2. *Szeder (Rubus)*
† málna (idæus) A Lajta-hegységen.
† hamvas (cæsius)
† seregély (fruticosus)
3. *Számócsa (Fragaria)*
† földieper (vesca)
† kerti (elatior Ehrh.)
† csattogó (collina Ehrh.)
4. *Komorka (Comarum)*
tavi (palustre) A Hanságban.
5. *Pimpó (Potentilla)*
fejér (alba) A Lajta-hegységen.
† liba (Anserina)
† terjedő (reptans)
ümpő (Tormentilla Scop.) A Hans.
† tavaszi (verna)
† ezüstös (argentea)
felegyenesedő (inclinata Vill.) A Lajta-hegységen.
† egyenes (recta)
† henyé (supina)
kövi (rupestris) A Lajta-hegységen.
6. *Párló (Agrimonia)*
† bojtorjános (Eupatoria)
7. *Bokál (Alchemilla)*
karélyos (vulgaris) Bruck mellett a Geiss-hegyen és Védeny mellett.
pallagi (arvensis Scop.) Szolnok és Szt.-Péter mellett.
8. *Vérfő (Sanguisorba)*
† orvosi (officinalis)
9. *Csábair (Poterium)*
† vérfejú (Sanguisorba)
nő (polygamum WK.) A Lajta-hegys. és a Szigetközben.

10. *Csiklász (Geum)*

† szegfűszagu (urbanum)

11. *Bajnócsa (Spiræa)*

† legyező (Ulmaria)

† koloncós (Filipendula)

CIV. Mandolafélék (Amygdaleæ).

1. *Mandola (Amygdalus)*

† csemege (communis)

hanga (nana) Párdorf, Zurány és a nezsideri tó közt.

2. *Baraczk (Persica Tourn.)*

† őszi (vulgaris Mill.)

3. *Szilca (Prunus)*

† kajszinbaraczk (armeniaca)

† kökény (spinosa)

† közép (insititia)

† kerti (domestica)

† cseresznye (avium)

† meggy (Cerasus)

cseplesz (Chamaecerasus Jacq.) A Lajta-hegységen.

† zelnice (Pædus)

† saj (Mahaleb) A Hagler-hegyen.

CV. Pillangósak (Papilionaceæ).

1. *Iglisz (Ononis)*

† tövises (spinosa)

büzös (hircina Jacq.) A Lajta-hegys.

2. *Rekettye (Genista)*

német (germanica) A Lajta-hegységen.

gatyás (sagittalis) A Feketeerdő és

Kis-Bodak közt.

szőrös (pilosa) A Lajta-hegységen.

† nyul (tinctoria)

henyé (procumbens WK.) Feltoronny mellett.

3. *Zanót (Cytisus)*

† fái (Laburnum) A Lajta-hegységen.

feketéllő (nigricans) A Lajta-hegys.

gombos (capitatus Grab.) Ugyanott.

buglyos (austriacus) Ugyanott.

henye (supinus) Ugyanott.

4. *Szapuka (Anthyllis)*

† nyul (vulneraria)

5. *Csigaeső (Medicago)*
 † kék (sativa)
 † sárkerep (falcata)
 cseplesz (prostrata Jacq.) A Szigetk.
 † komlós (lupulina)
 † piczi (minima Desr.) A Lajta-hegys.
 és Hagler-hegyen a nezsideri tóig.
6. *Lepkeszeg (Trigonella)*
 † heverő (monspeliaca)
 † bakszarvu (Fœnum græcum)
7. *Mézkerep (Melilotus)*
 † fogas (dentata Pers.) A Lajta és
 nezsideri tó környékén.
 hosszugyökerű (macrorrhiza Pers.) A
 nezsideri tó mellett.
 † somkóró (officinalis Desr.)
 † fejér (alba Desr.)
 kék (cœrulea Desr.) Válfaja: laxiflora.
 Nezsider és Winden; Védeny és Pát-
 falu közt.
8. *Lóhere (Trifolium)*
 † réti (pratense)
 gacsibás (medium) A Lajta-hegységen.
 bérczi (alpestre) Ugyanott.
 piruló (rubens) Ugyanott.
 vajszín (ochroleucum) Ugyanott.
 † testszínű (incarnatum)
 † herehura (arvense)
 karczolt (striatum) Boldogasszony m.
 † eper (fragiferum)
 † háromfejű (montanum)
 kisvirágú (parviflorum Ehrh.) Boldog-
 asszony mellett.
 † gyökerező (repens)
 † kores (hybridum)
 szeges (angulatum WK.) A Hanságban
 Szent-János és Taresa mellett.
 † zörgő (agrarium)
 † henyélő (procumbens)
9. *Pofaszárny (Dorycnium Tourn.)*
 † ötlevelű (Pentaphyllum Scop.)
10. *Kerep (Lotus)*
 † szarvas (corniculatus)
11. *Szárnyók (Tetragonolobus Scop.)*
 † beczős (siliquosus Roth.)
12. *Gálga (Galega)*
 kecskero (officinalis) A Hanságban.
13. *Robinia (Robinia)*
 † fejér (Pseudacacia)
14. *Dudafürt (Colutea)*
 † pukkanó (arborescens) Vadon a
 Lajta-hegységen Bruck és Nyulas k.
15. *Sajkorr (Oxytropis DC.)*
 szőrös (pilosa DC.) A nezsideri tó
 mellett Védenytől Pátfalváig.
16. *Bóka (Astragalus)*
 † vitorlás (Onobrychis)
 † hasadtszárnyu (austriacus Jacq.)
 barázdált (sulcatus) A Spittl-hegyen
 és a nezsideri tó mellett.
 szőke (vesicarius) Nezsider és Védeny
 közt.
 † bagólea (Cicer)
 † édeslevelű (glycyphyllos)
 † durva (asper Jacq.) Nyulas, Védeny,
 Pátfalu, Illmitz és Bánfalu mellett.
 száratlan (exscapus) Bruck, Párndorf
 és Gálos mellett.
17. *Borsó (Pisum)*
 † vetemény (sativum)
 † mezei (arvense)
18. *Lencse (Ervum)*
 † főzelék (Lens)
19. *Babó (Vicia)*
 † borzas (hirsuta Koch.)
 négymagvu (tetrasperma Mönch.) A
 Lajta-hegységen.
 borsóka (pisiformis) A Lajta-hegys.,
 a Spittl-hegyen és Kaisersteinbruch
 mellett.
 vitéz (cassubica) Kálnoknál és Pár-
 ndorf mellett.
 csere (dumetorum) A Szigetközben.
 † kaszanyüg (Cracca)
 † szőrös (villosa Roth.)
 † bab (Faba) Termesztik.
 † fogas (serratifolia Jacq.) A Lajta-
 hegységen, a nezsideri tó mellett
 és a Hanságban.
 † gyepűi (sepium)
 dunamelléki (pannonica Crantz.) Bruck-
 tól a nezsideri tóig.
 † abrak (sativa)
 † keskenylevelű (angustifolia Roth.)

piczi (lathyroides) A Lajta-hegységen,
a Hagler-hegyen, a felső Lajta
mellett és a Szigetközben.

20. *Bükköny (Lathyrus)*

† szeges (sativus)
borzas (hirsutus) Kaisersteinbruch m.
† mogyorós (tuberosus)
† pallagi (pratensis)
† tavi (palustris) Nezsider, Szent-
János, Mosony mellett és a Hans.

21. *Lednek (Orobus)*

tavaszi (vernus) A Lajta-hegységen.
† dunamelléki (pannonicus Jacq.)
fekete (niger) A Lajta-hegységen.

22. *Koronilla (Coronilla)*

koronás (coronata) A Lajta-hegységen.
† tarka (varia)

23. *Eszparzett (Onobrychis Tourn.)*

† takarmány (sativa Lam.)

24. *Paszuly (Phaseolus)*

† futó (vulgaris)
† nagyvirágu (coccineus)

Magyarország, Osztráknémethon, Mosonyvármegye és Magyar-Óvár
viránya növényfajainak számszerinti összehasonlítása.

Növényesaladok	Magyar- ország	Osztrák- némethon	Mosony- vármegye	Magyar- Óvár határa
Equisetaceae	9	9	3	3
Polypodiaceae	32	40	1	—
Osmundaceae	—	1	—	—
Ophioglossae	3	5	1	1
Salviniaceae	1	1	—	—
Marsiliaceae	2	2	—	—
Isotae	—	1	—	—
Lycopodiaceae	8	8	—	—
Cytineae	—	1	—	—
Gramineae	184	228	103	84
Cyperaceae	114	127	68	30
Alismaceae	7	7	6	2
Butomaceae	1	1	1	1
Juncaceae	23	33	9	6
Colchicaceae	6	6	2	1
Liliaceae	59	66	27	19
Smilacae	10	11	6	6
Dioscoreae	1	1	—	—
Hydrocharidaceae	3	3	2	2
Iridaceae	20	17	5	2
Amaryllidaceae	7	10	2	2
Orchidaceae	51	55	26	11
Najadaceae	21	24	9	7
Aroidaceae	4	4	2	1
Typhaceae	6	6	6	4
Coniferae	10	15	1	—
Ceratophylleae	2	2	2	1
Callitrichaceae	3	3	1	1
Betulaceae	6	7	3	3
Cupuliferae	13	14	7	4
Ulmaceae	2	2	2	2
Celtideae	1	1	1	1
Moreae	3	3	3	3

Növényesaladok	Magyar- ország	Osztrák- némethon	Mosony- vármegye	Magyar- Óvár határa
Urticaceae	4	4	3	3
Cannabineae	2	2	2	2
Salicaceae	26	33	15	12
Salsolaceae	39	36	31	21
Amarantaceae	7	5	4	2
Polygonaceae	31	29	21	18
Laurineae	—	1	—	—
Santalaceae	7	9	3	1
Daphnoideae	4	9	4	1
Elaeagneae	2	2	1	1
Aristolochiaceae	3	4	2	1
Plantaginaceae	12	17	6	3
Plumbaginaceae	2	7	1	—
Valerianeae	12	17	6	6
Dipsacaceae	19	20	7	5
Compositae	281	327	136	98
Campanulaceae	34	41	12	5
Rubiaceae	33	34	18	12
Lonicereae	10	14	7	6
Jasmineae	—	1	—	—
Oleaceae	6	6	3	3
Apocynaceae	2	5	1	—
Asclepiadaceae	2	3	1	1
Gentianaceae	25	33	8	2
Labiatae	85	95	59	49
Verbenaceae	2	2	1	1
Globulariaceae	2	3	2	1
Asperifoliae	48	43	26	19
Convolvulaceae	9	10	4	4
Polemoniaceae	1	1	—	—
Solanaceae	14	14	12	9
Scrofulariaceae	93	111	50	30
Acanthaceae	1	2	—	—

Növényesaládok	Magyar-ország	Oszt. és kör. németors.	Mosony-vármégye	M.-óvár-bátina
Orobanchae . . .	22	20	8	6
Utriculariae . . .	5	6	4	2
Primulaceae . . .	31	47	13	6
Ericaceae . . .	21	24	—	—
Umbelliferae . . .	121	145	55	41
Araliaceae . . .	2	2	1	1
Cornae . . .	2	2	2	2
Loranthaceae . . .	2	3	2	2
Crassulaceae . . .	20	28	5	3
Saxifragaceae . . .	29	43	1	1
Ribesiacae . . .	5	5	3	3
Ranunculaceae . . .	81	88	39	30
Berberideae . . .	2	2	1	1
Papaveraceae . . .	19	22	11	6
Cruciferae . . .	131	144	67	47
Capparideae . . .	—	2	—	—
Resedaceae . . .	4	3	2	2
Nymphaeaceae . . .	4	3	2	2
Cistineae . . .	3	8	3	1
Droseraceae . . .	4	4	2	—
Violaceae . . .	14	19	9	8
Cucurbitaceae . . .	12	7	6	6
Portulacae . . .	2	2	1	1
Caryophylleae . . .	106	123	43	29
Phytolaccaceae . . .	1	1	1	1
Malvaceae . . .	14	13	6	5
Tiliaceae . . .	3	2	2	2
Hypericineae . . .	10	10	5	1
Elatineae . . .	4	4	1	—
Tamariscineae . . .	1	3	—	—

Növényesaládok	Magyar-ország	Oszt. és kör. németors.	Mosony-vármégye	M.-óvár-bátina
Acerineae	6	4	5	5
Hippocastaneae	1	1	1	1
Polygaleae	6	5	3	2
Staphyleaceae	1	1	1	1
Celastrineae	3	3	2	2
Ampelideae	2	2	2	2
Illicineae	1	1	—	—
Rhamneae	5	10	3	2
Empetreae	1	1	—	—
Euphorbiaceae	30	36	22	14
Juglandae	1	1	1	1
Anacardiaceae	3	3	3	3
Diosmeae	1	1	1	—
Rutaceae	3	4	—	—
Zygophylleae	1	1	—	—
Geraniaceae	20	22	7	3
Lineae	11	16	7	3
Oxalideae	3	3	2	1
Balsamineae	1	1	1	—
Philadelphiceae	1	1	1	1
Oenotheraceae	16	19	11	4
Halorageae	4	3	3	3
Lythraceae	4	4	3	2
Myrtaceae	—	1	—	—
Granateae	—	1	—	—
Pomaceae	15	16	9	5
Rosaceae	57	72	32	17
Amygdaleae	12	12	12	10
Papilionaceae	163	223	86	52
Osszesen	2472	2907	1307	856

VI. SZAKASZ.

A megye állatvilága. ¹⁾

Peek István Ágoston hegy. r. tanártól.

Gerinces állatok (Animalia vertebrata).

I. Emlősök (Mammalia).

I. Kézsárnyuak (Chiroptera).

1. *Denevér (Vespertilio)*
közönséges (murinus)
késő (serotinus Daub.)
éjjelező (noctula Daub.)
törpe (pipistrellus Buff.)
2. *Fülves (Plecotus Geoffr.)*
nagy (auritus)
3. *Órbötkök (Rhinolophus Geoffr.)*
nagy (ferrum equinum Buff.)

II. Ragadozók (Rapacia).

a) Rovarevők (Insectivora).

1. *Sün (Erinaceus)*
közönséges (europæus)
2. *Cziczány (Sorex)*
négyzögfarkú (tetragonurus Herrm.)
közönséges (araneus)
vizi (fodiens Gm.)
3. *Vakond (Talpa)*
közönséges (europæa)

b) Húsevők (Carnivora).

1. *Eb (Canis)*
szelid (familiaris)

- farkas (lupus) Már igen ritka.
róka (vulpes)
2. *Macska (Felis)*
vad (catus) Ritka.
házi (domestica Briss.)
 3. *Borz (Meles Storr.)*
közönséges (taxus Schb.)
 4. *Menyét (Mustela)*
górény (putorius)
vadász (furo) Szelidítve a házi nyulak
pusztítására használják.
hölgy (erminea)
közönséges (vulgaris)
nyest (foina Briss.)
nyuszt (martes) Ritka.
 5. *Vidra (Lutra Ray.)*
közönséges (vulgaris Erxl.) A Duna-
és Lajtamelléken.

III. Örlők (Rosores).

1. *Evet (Sciurus)*
parlagi (vulgaris)
2. *Pele (Myoxus Schb.)*
éti (glis) A Lajta-hegységen.
3. *Úrge (Spermophilus Cuv.)*
közönséges (citillus)

¹⁾ Mosonmegye állatvilágának összeállításában a tövidék madarait főtiszt. Jukovits Antal (néhai bánfalvi esperes, † 1873); a Duna és a nezsideri tó halait Heckel J. és dr. Kner R. (Die Süßwasserfische der österreichischen Monarchie); a tövidék téhely- és pikkelyröpüit Stentz Antal; Mosony téhelyröpüit Trojan József (néhai mosonyi gyógyszerész); Magyar-Óvár faunáját pedig 14 éven át gyűjtött magam tapasztalatai után közlöm.

Jegyzet: Hol a latin elnevezések mellett szerzőjük rövidített neve hiányzik, L. — Linné értendő.

4. *Egér (Mus)*
 patkány (rattus)
 vándor (decumanus Pall.)
 házi (musculus)
 törpe (minutus Pall.)
 erdei (silvaticus)
 mezei (agrarius Pall.)
5. *Pocok (Hypudæus Ill.)*
 mocsári (amphibius)
 mezei (arvalis Pall.) Mindkét faj
 1873-ban tömegesen jelent meg és
 a vetéseket irgalmatlanul pusztít-
 totta; de még ugyanazon év hideg
 és nedves őszi időjárása folytán
 gyilkos kórság — számtalan atkák-
 tól gereznájuk hemzsegett és bőrük
 lehámlott — erőt vett rajta és leg-
 nagyobb része kivészett 1877-ben
 ismét nagy számmal ellepték vidé-
 künket.
6. *Hörcsög (Cricetus Pall.)*
 közönséges (frumentarius Pall.) 1873-
 ban szinte nagy mértékben pusztít-
 totta a vetéseket.
7. *Órlecs (Cavia)*
 tengeri (cobaya Pall.) Háziállat.
8. *Nyul (Lepus)*
 mezei (timidus)
 tengeri (cuniculus) Helyenkint, péld.
 Magyar-Óvár környékén, elvadulva,
 az erdők nyüge.

IV. Többszülküek (Multungula).

1. *Disznó (Sus)*
 sörtés (scrofa domesticus) Többféle
 válfaját tenyésztik. Legkedveltebb a
 mangaliczafajta. Csikókörmű vagy
 egymanesü disznó már többször
 találtatott.

V. Egypatásak (Solidungula).

1. *Ló (Equus)*
 közönséges (caballus)
 számár (asinus) Ritkán tartják.

VI. Kétesülküek (Bisulca).

a) Az aganososakból:

1. *Gím (Cervus)*
 közönséges (elaphus)
 őz (capreolus)

b) Az odusszarvuakból:

2. *Kecske (Capra)*
 szelid (hircus)
3. *Juh (Ovis)*
 szelid (aries)
4. *Tulok (Bos)*
 közönséges (taurus) Válfajaiból leg-
 inkább a magyar tulok (B. t. deser-
 torum), a svájci és a hollandi tulok
 tenyésztetik.
 bival (bubalus) Ritkán tartják.

II. Madarak (Aves).

I. Ragadozók (Rapaces).

a) Nappaliak (Diurnae).

1. *Keselyű (Vultur)*
 fakó (fulvus Gm.) A tó melléken több-
 ször észleltetett.
2. *Sas (Aquila Bechst.)*
 parlagi (fulva Chrysotus)
 lármás (nævia Briss.) A tó melléken.
3. *Harás (Haliaetus Sav.)*
 csonttörő (ossifragus Gm.) A tó mellé-
 ken magas vízálláskor gyakori.
4. *Csermoly (Pandion Sav.)*
 halászó (haliaëtus)
5. *Sölygő (Falco Bechst.)*
 vándor (peregrinus Briss.) Ritka.
 szabda (lanarius) A tó melléken.
 ölyüded (subbuteo) Ugyanott.
 vérese (tinnunculus) Közönséges.
 vörhenyeslábu (rufipes Beseke) A tó-
 melléken ritka.
6. *Kánya (Milvus Briss.)*
 barna (fusco-ater M. et W.) A tó m.
7. *Ölyv (Buteo Bechst.)*
 közönséges (vulgaris Bechst.) Gyakori.
 gatyás (lagopus) Gyakori.

8. *Örcöly* (*Circus Briss.*)
kékcs (cyaneus) Ritka.
hamvas (cinereus Bechst.) Közöns.
vörhenyes (rufus) Közönséges.
9. *Héja* (*Astur Cuv.*)
közönséges (palumbarius) Nem igen
gyakori.
karvaly (nisus) A tó melléken állandó.

b) Éjjek (Nocturnae).

10. *Fülbő* (*Otus Cuv.*)
közönséges (verus) Erdőkben nem
ritka.
huhogó (brachyotos) A tó melléken.
11. *Bagoly* (*Strix Sav.*)
közönséges (aluco) Gyakori.
láng (flammea) A legközönségebb.
12. *Csúcs* (*Surnia Dum.*)
közönséges (passerina Bechst.) Nem
igen gyakori.

II. Kuszók (Scansores).

1. *Harkály* (*Picus*)
zöld (viridis) Erdőkben, ritka.
szürke (canus Gm.) Ritka.
nagyobb (major) Erdőkben és kertek-
ben közönséges.
közép (medius) Ugyanott.
kisebb (minor) Ritka.
2. *Nyaktekeres* (*Jynx*)
közönséges (torquilla) Ritka.
3. *Kakuk* (*Cuculus*)
hangos (canorus) Erdőkben és ligetek-
ben igen gyakori.
4. *Jegér* (*Alcedo*)
közönséges (ispida) Magyar-Óvár körül
gyakori.
5. *Gyurgyalag* (*Merops*)
közönséges (apiaster) Magyar-Óvár
körüli nem ritka.
6. *Karics* (*Coracias*)
csacsogó (garrula) Nem ritka.

III. Éneklők (Oscines).

a) Góbicsfélék (Laniadae).

1. *Góbics* (*Lanius*)
őr (excubitor) A tó melléken gyakori.

kis (minor) Ugyanott.
töviszuró (collurio) Ugyanott.
vörhenyes (rufus) Magyar-Óvár körül
gyakori.

b) Legyészfélék (Muscicapidae).

2. *Legyész* (*Muscicapa*)
szürke (grisola) Gyéren kertekben és
erdőkben.
örvös (albicollis Temk.) Ritka.

c) Billegényfélék (Motacillidae).

3. *Billegény* (*Motacilla Bechst.*)
fehér (alba) Gyakori.
kénese (sulphurea Bechst.) Ritka.
sárga (flava) Gyakori.
4. *Pipiske* (*Anthus Bech.*)
réti (pratensis) Gyakori.
fai (arboreus Bechst.) Nem ritka.
mezei (campestris) Ritka.
vörhenyes (rufescens) A tó melléken,
ritka.

d) Rigófélék (Turdidae).

5. *Aranybegy* (*Oriolus*)
sárga (galbula) Kertekben közönséges.
6. *Rigó* (*Turdus*)
lép (viscivorus) Nem ritka.
éneklő (musicus)
fenyő (pilaris) Ritka.
fekete (merula)

e) Zenérfélék (Sylviidae).

7. *Csalogány* (*Accentor Bechst.*)
közönséges (modularis) Ritka.
8. *Szöklár* (*Saxicola Bechst.*)
hont (aenanthae) A tó melléken.
barnabegyű (rubetra) Ugyanott.
9. *Zenér* (*Sylvia Lath.*)
bájdalu (luscinia)
magyar (philomela Bechst.)
veresbegyű (rubecula)
füstfarku (phoenicurus)
veresfarku (tithys)
poszáta (curruca Lath.)
barátka (atricapilla Briss.)
szürke (cinerea Briss.)
kerti (hortensis Penn.)

rigó (turdoides Meyer.) A tómedléken.
 nádi (arundinacea Lath.) Ugyanott.
 szöcskésző (locustella Lath.) Ugyanott.
 hognádi (phragmitis Bech.) Ugyanott.
 kékbegyű (suecica) Ugyanott.
 európai varró (cisticola) Ugyanott.
 rendi (hypolais) Ugyanott.
 rendike (trochilus)

10. *Ökörszem* (*Regulus Cuv.*)
 tűzfejű (ignicapillus Brehm.)
 királyka (cristatus Koch.)
 11. *Csuk* (*Troglodytes Koch.*)
 közönséges (parvulus Koch.)

f) Czinkefélék (Paridae).

12. *Czinke* (*Parus*)
 szén (major)
 kék (caeruleus)
 hosszufarkú (caudatus)
 barkós (biarmicus) A tómedléken.
 mocsári (palustris) Ugyanott.

g) Pintyfélék (Fringillidae).

13. *Sármány* (*Emberiza*)
 citrom (citrinella)
 kölesi (miliaria)
 nádi (schœniclus)
 14. *Pinty* (*Fringilla*)
 vasorru (coccothraustes)
 süvöltő (pyrrhula)
 serinus Magyar-Óvár környékén né-
 mely években gyakori.
 veréb (domestica)
 parlagi (montana)
 csíz (spinus) Száma gyérül.
 tengelic (carduelis)
 csiesörke (linaria)
 kenderike (cannabina)
 zöldike (chloris)
 erdei (caelebs)
 fenyő (montifringilla)
 kanári (canaria) Háziállat.
 15. *Loeska* (*Bombicilla Briss.*)
 selyenfarkú (garrula) Igen ritka.
 16. *Keresztcsőr* (*Loxia*)
 közönséges (curvirostra) Igen ritka.

h) Paesirtafélék (Alaudidae).

17. *Paesirta* (*Alauda*)
 mezei (arvensis)
 búbos (cristata)
 erdei (arborea) Ritka.

i) Hollófélék (Corvinæ).

18. *Seregély* (*Sturnus*)
 közönséges (vulgaris)
 19. *Csacska* (*Gracula Cuv.*)
 rózsaszínű (rosea) A déli vidékekről
 néha hozzánk is eltéved.
 20. *Varju* (*Corvus*)
 csóka (monedula)
 fekete (corone)
 vetési (frugilegus)
 hamvas (cornix)
 holló (corax) Ritka.
 21. *Szarka* (*Pica Briss.*)
 csergő (caudata)
 22. *Csöntör* (*Nucifraga Briss.*)
 rendes (caryocatactes) Ritka.
 23. *Szajkó* (*Garrulus Briss.*)
 cser (glandarius)

k) Árorruak (Tenuirostres).

24. *Poncs* (*Sitta*)
 közönséges (europæa) Ritka.
 25. *Fakusz* (*Certhia*)
 közönséges (familiaris)
 26. *Banka* (*Upupa*)
 búbos (epops)

l) Feeskefélék (Hirundinidae).

27. *Feeske* (*Hirundo*)
 füstös (rustica)
 házi (urbica)
 parti (riparia)
 28. *Fölleng* (*Cypselus Ill.*)
 kőfali (apus) Ritka.
 29. *Lappantyú* (*Caprimulgus*)
 európai (europæus) Ritka.

IV. Galambok (Columbæ).

1. *Galamb* (*Columba*)
 örvös (palumbus)
 vad (oenas Gm.)

házi (livia domestica) Háziállat.

gerle (turtur)

kaczagó (risoria) Háziállat.

V. Tyúkok (Gallinæ).

1. Kalandócs (Syrhaptus Ill.)

forradtujju (paradoxus Pall.) Ezen ritka madárról így ír főtiszt. Jukovits Antal: „Im Jahre 1863, Monat Juni, erhielt ich das erste Exemplar, im Juli das zweite, ein Weibchen; in diesem Jahre haben diese Seltlinge hier genistet; ein drittes Exemplar erhielt ich im Monat Jänner 1864; von da ab wurden sie nicht mehr gesehen.“

2. Fűrj (Coturnix Cuv.)

közönséges (dactylisonans M.)

3. Fogoly (Perdix Briss.)

szürke (cinerea Briss.)

4. Páva (Pavo)

búbos (cristatus)

5. Fácán (Phasianus)

igazi (colchicus) Elvadulva.

6. Pulyka (Meleagris)

közönséges (gallopavo)

7. Gyöngytyúk (Numida)

közönséges (meleagris)

8. Kakas (Gallus Briss.)

törzsök (domesticus Briss.)

VI. Gázlók (Grallæ).

a) Tyúkalakuk.

1. Tüszök (Otis)

lomha (tarda) Gyakori.

reznek (tetrix) A tó melléken ritka.

2. Daru (Grus Pall.)

közönséges (cinerea Bech.) A tóm.

3. Szárcsa (Fulica)

fekete (atra)

4. Hóda (Gallinula Lath.)

zöldlábu (chloropus) A tó melléken.

pöttös (porzana) Ugyanott.

apró (pusilla) Ugyanott.

5. Guvat (Rallus)

vizi (aquaticus) A tó melléken.

6. Haris (Crex Bech.)

közönséges (pratensis Bech.)

b) Szalonkaalakuk.

7. Mankócs (Oedicnemus Temk.)

rendes (crepitans Temk.) A tó melléken, igen ritka.

8. Lile (Charadrius)

arany (auratus Sukow.) A tó melléken parti (hiaticula) Ugyanott.

fehérhomloku (albifrons M. et W.) Ugyanott.

sárga (morinellus) Ugyanott.

kis (minor M. et W.) Ugyanott.

9. Csér (Glareola Briss.)

örvös (torquata) A tóm. igen ritka.

10. Töcs (Himantopus Briss.)

gólyalábu (rufipes Bech.) A tó melléken magas vizálláskor gyakori és költ is.

11. Bibicz (Vanellus Briss.)

közönséges (cristatus M. et W.)

szürke (melanogaster) A tó melléken igen ritka.

12. Kögörgető (Streptilas Ill.)

örvös (collaris) Bánfalván csak egyszer észleltetett.

13. Szalonka (Scolopax)

erdei (rusticola)

gyepi (gallinula)

közönséges (gallinago)

mocsári (major) Mocsároknak nem r.

14. Póling (Numenius Briss.)

nagy (arquatus) A tó melléken és folyók közelében gyakori.

kis (pheopus) A tó melléken ritka.

15. Vibicz (Tringa)

bajnok (pugnax) A tó melléken nagy csapatokban.

görbcsőrű (subarquata) A tóm., ritka.

változó (variabilis Bech.) Ugyanott, közönséges.

Schinz (Schinzii) Ugyanott ritka.

apró (minuta Leisl.) Ugyanott ritka.

vörnyeges (rufescens) Ugyanott igen r.

rozsdaszínű (canutus) Ugyanott ritka.

16. Pocsály (Limosa Briss.)

feketefarku (melanura Leisler.) A tó melléken ritka.

rőt (rufa Bech.) Ugyanott ritka.

17. *Külöd (Totanus Briss.)*
zöldlábu (glottis) A tóm. igen ritka.
tavi (stagnatilis Bechst.) Ugyanott
igen ritka.
piroslábu (calidris) Ugyanott közöns.
erdei (glareola) Ugyanott gyakori.
apró (hypoleucos) Ugyanott ritka.
barna (fuscus Briss.) Ugyanott ritka.
folyami (ochropus) Ugyanott igen ritka.
foltos (maularis) Ugyanott ritka.

18. *Phalaropus Briss.*

hyperboreus. A tómeléken egyszer
észleltetett.

19. *Csutor (Recurvirostra)*

európai (avocetta) Míg a szik-pocso-
lyák vizet tartalmaztak, gyakori volt.

e) Gémalakuak.

20. *Kanály (Platalea)*

fehér (leucorodia) A tómeléken ritka.

21. *Batla (Ibis Cuv.)*

magyar (falcinellus) A tómeléken
igen ritka.

22. *Gólya (Ciconia Bech.)*

fehér (alba Bech.) A tóm. gyakori.
fekete (nigra) Ugyanott ritka.

23. *Gém (Ardea)*

szürke (cinerea)
bibor (purpurea) A tómeléken gyakori.
fehér (alba) Ugyanott ritka.
kisebb (garzetta) Ugyanott ritka.
éji (nycticorax) Ugyanott gyakori.
üstökös (ralloides) Ugyanott igen ritka.
dobos (stellaris) Ugyanott közönséges.
apró (minuta) Ugyanott közönséges.

VII. Uszók (Palmipedes).

a) Kaesafélék (Anatidae).

1. *Hattyu (Cygnus Bech.)*

énekes (musicus Bech.) A tómeléken
1862 és 1864-ben lövetett.

2. *Lud (Anser Briss.)*

vetési (segetum) A tóm. seregesen.
szürke (cinereus M. et W.) Ugyanott
seregesen.

piszegő (albifrons Bech.) U.o. igen ritka.
örvös (bernicla) Ugyanott igen ritka.

3. *Rucza (Anas)*

pézmás (moschata) Háziállat.
rendes (boschas)
apró (crecca) A tóm. közönséges.
felelő (querquedula) Ugyanott közöns.
csörgő (strepera) Ugyanott igen ritka.
nyíl farku (acuta) Ugyanott közönséges.
sípos (penelope) Ugyanott közönséges.
kalános (clypeata) Ugyanott közöns.
hamvas (ferina) Ugyanott ritka.
kereze (clangula) Ugyanott ritka.
bűbos (fuligula) Ugyanott ritka.
fehérszemű (leucophthalma Bech.)
Ugyanott igen ritka.

fekete (nigra) Ugyanott igen ritka.
tollagos (rufina Pall.) Ugyanott igen r.
hegyi (marila) Ugyanott ritka.
sötétbarna (fusca) Ugyanott igen ritka.
fehérfejú (leucocephala) Ugyanott igen
ritka.

4. *Buzár (Mergus)*

közönséges (merganser) A tómeléken
igen ritka.
bűbos (serrator) Ugyanott gyakori.
apró (albellus) Ugyanott gyakori.

b) Gödénfélék (Pelecanidae).

5. *Kormár (Carbo Mey.)*

nagy (cormoranus M. et W.) A tó-
meléken ritka.

6. *Gödény (Pelecanus)*

rendes (onocrotalus) A tóm. évenként,
de csak rövid ideig mutatkozik.

c) Sirályok (Laridae).

7. *Sirály (Larus)*

nevető (ridibundus) A tómeléken nem
ritka és állandó.

ezüst (argentatus) } A tóm., midőn a
tengeri (marinus) } halak kihalófél-
sárgalábu (fuscus) } ben voltak, mu-
fehér (eburneus) } tatkoztak.

kéklábu (canus) A tómeléken ritka.
apró (minutus) Ugyanott két ízben
seregesen jelent meg.

8. *Gandly (Lestris Ill.)*

örvös (pomarina) A tóm. 1856-ban
észleltetett.

élődi (parasitica) Ugyanott többször mutatkozott.

9. *Halászska (Sterna)*

rendes (hirundo)

fekete (nigra Briss.)

angol (anglica) A tó melléken ritka.

d) Bukdár-félék (Colymbidae).

10. *Bukdár (Colymbus)*

jeges (glacialis) A tóm. igen ritka.

sarki (arcticus) Ugyanott ritka.

éjszaki (septentrionalis) Ugyanott ritka

11. *Vöcsök (Podiceps Lath.)*

bábos (cristatus) A tó melléken gyakori.

füles (auritus) } A tó melléken magas

apró (minor) } vízálláskor közönsé-

piczi (minutus) } gesek.

bübocksás (subcristatus) A tóm. ritka.

III. Hüllők (Amphibia).

A) pikkelyesek (Squamata).

I. Tajkosok (Testudinata).

1. *Teknős (Emys Schweig.)*

édesvízi (europæa Schneid.) Posványokban ritka.

II. Gyíkok (Sauria).

1. *Gyík (Lacerta)*

zöld (viridis Daud.)

fürge (agilis)

2. *Kusza (Anguis)*

törékeny (fragilis) Erdőszéleken ritka.

III. Kigyók (Ophidia).

1. *Sikló (Coluber)*

vízi (natrix) Közönséges.

sima (laevis Merr.) Magyar-Óvár környékén.

2. *Pajzsós (Peliás Merr.)*

beri (berus) A Lajta-hegységen ritka.

B) Meztelenek (Nuda).

IV. Békahüllők (Batrachia).

a) Farkatlanok (Ecaudata).

1. *Lombász (Hyla Laur.)*

zöld (arborea)

2. *Béka (Rana)*

kecske (esculenta)

gyepi (temporaria)

3. *Hagymár (Pelobates Wagl.)*

vízi (fuscus Laur.)

4. *Meregy (Bombinator Merr.)*

tarkáhasu (igneus Merr.)

5. *Varangy (Bufo Laur.)*

közönséges (cinereus Schneid.)

kereszt (calamita)

zöld (variabilis Gm.) Igen ritka.

b) Farkkal bírók (Caudata).

6. *Tüzlő (Salamandra Laur.)*

foltos (maculata Laur.) A Lajta-hegys.

7. *Göte (Triton Laur.)*

tarajos (palustris)

IV. Halak (Pisces).

A) Csontosak (Teleostei).

I. Tüskeparások (Acanthopterygii).

a) Sügérfélék (Percoidei).

1. *Sügér (Perca)*

folyami (fluviatilis)

2. *Süllő (Lucioperca Cuv.)*

rendes (Sandra C. V.) A Dunában.

3. *Érdesz (Aspro Cuv.)*

buczó (vulgaris Cuv.) A Dunában.

koles (Zingel Cuv.) Ugyanott.

4. *Serincz (Acerina Cuv.)*

közönséges (vulgaris Cuv.) A Dunában.

b) Pánczélosak (Cataphracti).

5. *Durbanec (Gasterosteus)*

bökös (aculeatus Bl.) A halászok állítása szerint a Lajtában.

6. *Koltj (Cottus)*

fejes (gobio Cuv.) Mindenütt.

II. Lágyparások (Malacoptyerygii).

a) *Hasparások (Abdominales).*

aa) Pontyfélék (Cyprinoidel).

1. *Ponty (Cyprinus)*

potyka (carpio) A Dunában és Lajtában. hegyesfejű (acuminatus n. sp.) Mind.

- magyar (hungaricus Heck.) A nezsideri tóban.
- Kollar (Kollarii Heck.) A nezsideri tóban.
2. *Kárász* (*Carassius Nils.*)
közönséges (vulgaris Nils.) Mindenütt.
kövi (gibelio Nils.) A Dunában és nezsideri tóban.
3. *Czompó* (*Tinca Rond.*)
közönséges (vulgaris Cuv.) A Dunában és Lajtában.
4. *Márna* (*Barbus Cuv.*)
folyami (fluviatilis Agas.) A Dunában és Lajtában.
5. *Görgőcse* (*Gobio Cuv.*)
folyami (vulgaris Cuv.) Mindenütt.
6. *Diszponty* (*Rhodeus Agas.*)
keserű (amarus Ag.) A Dunában és Lajtában.
7. *Keszeg* (*Abramis Cuv.*)
széles (brama Cuv.) Mindenütt.
" (vetula Heck.) Csak a nezsideri tóban.
balin (ballerus Cuv.) Mindenütt.
" (sapa Pall.) A Dunában.
8. (*Blücca Heck.*)
(argyrotenca Heck.) A Dunában és nezsideri tóban.
9. *Fehérke* (*Alburnus Rondel.*)
fényes (lucidus Heck.) A Dunában és Lajtában.
10. *Ón* (*Aspius Agas.*)
ragadozó (rapax Agas.) A Dunában és nezsideri tóban.
11. *Dévé* (*Idus Heck.*)
(melanotus Heck et Kn.) A Dunában.
12. *Konczér* (*Scardinius Bonap.*)
pirosszemű (erythrophthalmus Bon.) Mindenütt.
13. *Leuciscus* (*Rondel.*)
pirosszárnyu keszeg (rutilus) Mindenütt.
jászkeszeg (virgo Heck.) A Dunában.
14. *Dobános* (*Squalius Bonap.*)
dévér (dobula Heck.) A Dunában és Lajtában.

bb) Szemlingek (Salmonoidei).

1. *Szemling* (*Salmo Val.*)

galócza (hucho) A Dunában.

ee) Csukafélék (Esocini).

1. *Csuka* (*Esox*)

közönséges (lucius) Közönséges.

2. *Ribahal* (*Umbra Kramer.*)

Kramer (Krameri Fitzing.) A Hanság mocsáraiban.

dd) Tergélyfélék (Acanthopsides).

1. *Tergély* (*Cobitis Rondel.*)

csik (fossilis) A nezsideri tóban és ezt környező mocsároknak azelőtt tömördek mennyiségben, a Dunában ritka.

bajuzsos (barbatula) A Dunában.

kövi (taenia) A Lajtában és Dunában.

ee) Harsafélék (Siluroidei).

1. *Harsa* (*Silurus*)

közönséges (glanis) Mindenütt.

b) *Torokparások* (*Jugulares*).

ff) Gadócfélék (Gadoidei).

1. *Menyhal* (*Lota Cuv.*)

közönséges (vulgaris Cuv.) A Dunában és Lajtában, leginkább malmok közelében.

B) Porczosak (Chondracanthi).

aa) Tokfélék (Sturiones).

1. *Tok* (*Acipenser*)

kecsége (ruthenus) A Dunában gyakori. Gmelin (Gmelini Fitz.) A Dunában igen ritka.

közönséges (Güldenstädtii Brandt.) A Dunában ritka.

viza (huso) A Dunában igen ritka.

bb) Orsafélék (Petromyzonini).

1. *Orsa* (*Petromyzon*)

folyami (fluviatilis) A Dunában és Lajtában.

Planer (Planer Bl.) A Dunában.

Izállatok (Arthrozoa).

V. Rovarak (Insecta).

I. Bogarak (Coleoptera).

I. Cicindelæ.

1. *Cicindela*
campestris
sylvicola Meg.
germanica
littoralis Fabr.

II. Carabi.

1. *Elaphrus*
cupreus
aureus Müll.
Ulrichii W. Redt.
riparius F.
2. *Blethisa* Bon.
multipunctata
3. *Notiophilus* Dumer.
semipunctatus F.
4. *Omophron* Latr.
limbatum F.
5. *Nebria* Latr.
livida
arenaria
psammodes
brevicollis F.
Gyllenballii Schönh.
6. *Leistus* Fröhl.
spinilabris F.
7. *Cychnus* F.
rostratus
8. *Procrustes* Bon.
coriaceus
var. banaticus Dahl. A Lajta-hegys.
9. *Carabus*
Scheidleri F.
scabriusculus Oliv.
morbillosus Pz.
granulatus
clathratus
hungaricus F.
irregularis F.
Kollari

- violaceus
hortensis
arvensis F.
sylvestris F.
cyaneus F.
10. *Calosoma* Weber
sycophanta
inquisitor
sericeum
reticulatum F.
 11. *Drypta* F.
emarginata F.
 12. *Odacantha* Payk.
melanura
 13. *Cymindis* Latr.
humeralis F.
 14. *Aëtrophorus* Schm.
imperialis Meg.
 15. *Lebia* Latr.
crux minor
cyanocephala
hæmorrhoidalis F.
chlorocephala Ent. Hft.
 16. *Brachinus* Weber
crepitans
explodens Duft.
 17. *Aptinus* Bon.
mutillatus F.
 18. *Clivina* Latr.
fossor
 19. *Panagæus* Latr.
crux major
 20. *Dyschirius* Bon.
salinus Schaum.
ruficornis Ziegl.
 21. *Loricera* Latr.
pilicornis F.
 22. *Chlanius* Bon.
spoliatus F.
festivus F.
vestitus F.
Schränkii Duft.
 23. *Badister* Clairv.
unipunctatus Bon.
bipustulatus F.

24. *Pogonus Dej.*
 luridipennis Ahr.
 riparius Dej.
25. *Dolichus Bon.*
 flavicornis F.
26. *Sphodrus Clair.*
 leucophthalmus
27. *Pristonychus Dej.*
 subcyanus Illig.
28. *Calathus Bon.*
 fuscus F.
 ochropterus Ziegl.
29. *Anchomenus Bon.*
 angusticollis F.
 prasinus F.
 marginatus
 impressus Pz.
 sexpunctatus
 modestus Dej.
 parumpunctatus F.
 pallipes Dej.
 lateralis Redt.
 Thoreyi v. Wintheim.
30. *Olisthopus Dej.*
 rotundatus Payk.
 Sturmii Duft. A Lajta-hegységen.
31. *Pæcilus Bon.*
 viaticus Bon. A Lajta-hegységen.
 cupreus
 puncticollis
32. *Feronia Latr.*
 metallica F.
 erudita
 striola F.
 melas Crtzr.
 ovalis Meg.
 oblongopunctata F.
 aterrima F.
 nigra F.
 gracilis Dej.
 melanaria Ill.
 elata F.
33. *Cephalotes Bon.*
 vulgaris F.
34. *Pelor Bon.*
 blapoides Crtzr.
35. *Zabrus Bon.*
 gibbus F.
36. *Amara Bon.*
 similata Gyllh.
 acuminata Payk.
 trivialis Gyllh.
 vulgaris F.
 communis F.
 familiaris Duft.
 ingenua Duft.
 rufipes Dej.
37. *Selenophorus Dej.*
 scaritides Ziegl.
38. *Diachromus Erichs.*
 germanus
39. *Harpalus Latr.*
 laticollis Dej. A Lajta-hegységen.
 azureus F.
 puncticollis Payk.
 ruficornis F.
 griseus Pz.
 æneus F.
 distinguendus Duft.
 sulphuripes Coron.
 discoideus F.
 calceatus Crtzr.
 ferrugineus F.
 hottentotta Duf.
 rubripes Crtzr.
 hirtipes Pz.
 corvus Duft.
 impiger Meg.
 tardus Pz.
 margiaellus Dej.
 rufilbarbis F.
 Fröhlichii Duft.
 serripes Duft.
 anxius Duft.
40. *Stenolophus Dej.*
 vaporariorum F.
 vespertinus Illig.
 skrimshiranus Steph. A Lajta partján
 kövek alatt.
 discophorus Fisch. A nezsideri tó partj.
41. *Bradycellus Erichs.*
 lacustris Redt. A nezsideri tó partján.
 harpalinus Dej. A Lajta partján.

42. *Pogonus Dej.*
luridipennis Ahr. et Germ. A nezsideri tó partján.
riparius Dej. Ugyanott.
43. *Trechus Clairv.*
minutus F.
44. *Bembidium Latr.*
argenteolum Ahrens. A nezsideri tó partján.
aspericolle Ahr. et G. Ugyanott.
quadrinaculatum. U. o.
splendidum Sturm. U. o.
ephippium Marsch. U. o.
fluvialite Dej.

III. Dytiscides.

1. *Dytiscus*
latissimus
dimidiatus Bergstr.
marginalis
circumcinctus Ahrens.
circumflexus F.
2. *Acilius Leach.*
sulcatus
fasciatus Degeer.
3. *Hydaticus Leach.*
austriacus Sturm.
cinereus
zonatus Hoppe
Hybneri F.
transversalis F.
4. *Cybister Erichs.*
Roeselii F.
5. *Colymbetes Clairv.*
fuscus
pulverosus Sturm.
collaris Payk.
adpersus F.
Grapii Gyllh.
6. *Ilybius Erichs.*
guttiger Gyllh.
fenestratus F.
7. *Agabus Leach.*
bipustulatus
femorialis Payk.
abbreviatus F.

8. *Laccophilus Leach.*
hyalinus Degeer.
9. *Noterus Clairv.*
crassicornis F.
10. *Hydroporus Clairv.*
geminus F.
picipes F.
11. *Haliplus Latr.*
cinereus Aubé.
obliquus F.

IV. Gyrinides.

1. *Gyrinus*
strigipennis Suffr.
mergus Ahrens.
Suffriani Scrib.
2. *Orectochilus Eschsch.*
villosus F.

V. Hydrophili.

1. *Spercheus F.*
emarginatus F.
2. *Ochthebius Leach.*
marinus Payk.
3. *Laccobius Erichs.*
minutus
4. *Berosus Leach.*
spinus Schönh.
æriceps Curt.
5. *Hydrophilus Geoffr.*
caraboides F.
flavipes Stev.
6. *Hydrous Leach.*
piceus
aterrimus Sturm.
7. *Hydrobius Leach.*
fuscipes
oblongus Herbst.
8. *Philhydrus Solier.*
testaceus F.
9. *Sphaeridium F.*
scarabæoides F.
bipustulatum F.

VI. Elmides.

1. *Potamophilus Germ.*
acuminatus F.

VII. Silphæ.

1. *Necrophorus F.*
 germanicus
 humator F.
 vespillo
 vestigator Hersch.
 fossor Erichs.
 sepultor Charp.
2. *Necrodes Wilkin*
 littoralis F.
3. *Silpha*
 thoracica
 quadripunctata
 opaca
 rugosa F.
 sinuata F.
 carinata Illig.
 obscura
 reticulata F.
 laevigata F.
 tristis Illig.
4. *Catops F.*
 chrysomeloides Pz.
5. *Agyrtes Fröhl.*
 castaneus F.

VIII. Scaphidii.

1. *Scaphidium Oliv.*
 quadrimaculatum Oliv.

IX. Nitidulæ.

1. *Brachypterus Kugel.*
 gravidus Illig.
2. *Soronia Erichs.*
 grisea
3. *Ips F.*
 quadripunctata Herbst.
4. *Trogosita Oliv.*
 mauritanica
5. *Epuræa Erichs.*
 æstiva
6. *Meligethes Kirby.*
 æneus F. A repczének ártalmas.

X. Cucuji.

1. *Cucujus F.*
 sanguinolentus

2. *Brontes F.*
 planatus.

XI. Colydii.

1. *Ditoma Illig.*
 crenata Herbst.
2. *Colydium F.*
 elongatum F.
3. *Bothrideres Dej.*
 contractus F.

XII. Cryptophagi.

1. *Lyctus F.*
 canaliculatus F.
 pubescens Pz.
2. *Cryptophagus Herbst.*
 scanicus
3. *Tritoma Payk.*
 bipustulata F.
4. *Triplax Payk.*
 rossica
 rufipes F.

XIII. Mycetophagi.

1. *Mycetophagus Hellig.*
 quadripustulatus

XIV. Dermestæ.

1. *Byturus Latr.*
 fumatus
2. *Dermestes*
 vulpinus F.
 Frischii Kugel.
 undulatus Brahm.
 atomarius Ziegl.
 murinus Dej.
 laniarius Illig.
 ater Oliv.
 lardarius. Mindenütt közönséges.
 bicolor F.
3. *Attagenus Latr.*
 pellio. Közönséges.
 megatoma F.
4. *Anthrenus Geoffr.*
 Scrophulariæ. Közönséges.
 Pimpinellæ F.
 varius F. A rovargyűjtemények nyúga.
 muscorum. Szintén.
 claviger Erichs.

XV. Byrrhi.

1. *Syncalypta Dillwyn.*
paleata Erichs. A Lajta-hegységen.
2. *Byrrhus*
pilula
varius F.
fasciatus F.

XVI. Histri.

1. *Hololepta Payk.*
plana Payk.
2. *Platysoma Leach.*
depressum F.
3. *Hister*
inaequalis Payk.
quadrimaculatus
quadrinotatus Payk.
unicolor Payk.
terricola Germ.
merdarius Payk.
cadaverinus Payk.
carbonarius Payk.
purpurascens Payk.
sinuatus Payk.
bimaculatus Payk.
corvinus Germ.
funestus Erichs.
4. *Saprinus Erichs.*
rotundatus Payk.
nitidulus Payk.
piceus Payk.
aeneus Payk.

XVII. Scarabæi.

1. *Platycerus Geoffr.*
caraboides
2. *Lucanus*
Cervus. Közönséges.
3. *Dorcus Meg.*
parallelepipedus. Közönséges.
4. *Aesalus F.*
scarabæoides F.
5. *Sinodendron F.*
cylindricum
6. *Geotrupes Latr.*
stercorarius. Közönséges.

7. *Bulboceras Kirby.*
quadridens F.
8. *Odontæus Klug.*
mobilicornis F.
9. *Gymnopleurus Illig.*
pilularius F. Közönséges.
10. *Sisyphus Latr.*
Schæfferi
11. *Copris Geoffr.*
lunaris. Közönséges.
12. *Onthophagus Latr.*
Tages Oliv.
taurus
austriacus Pz.
vacca
nutans F.
cænobita Herbst.
fracticornis F.
nuchicornis
lemur F.
camelus F.
ovatus
fureatus F.
Schreberi
13. *Oniticellus Ziegl.*
flavipes F.
14. *Aphodius Illig.*
erraticus
scrutator Herbst.
subterraneus
fossor
conjugatus Pz.
fimetarius
granarius
bimaculatus F.
lugens Crtzr.
nitidulus F.
melanostictus Schüp.
sticticus Pz.
luridus F.
pecari F.
ater Illig.
tristis Pz.
inquinatus Herbst.
prodromus Brahm.

- fætidus F.
 lividus Oliv.
 maculatus Sturm.
 porcatus F.
 testudinarius F.
 consputus Crtzr.
 ciliatus Dej.
 pictus Sturm.
15. *Trox* Fabr.
 hispidus Laichh.
 sabulosus
16. *Ochodax* Meg.
 chrysomelinus F.
17. *Oryctes* Illig.
 nasicornis F. Közönséges.
18. *Pentodon* Kirby.
 monodon F.
19. *Melolontha* F.
 Fallo
 vulgaris F. Közönséges.
 albida Dej.
 Hippocastani F.
20. *Cyphonotus* Fisch.
 pilosus F.
21. *Rhizotrogus* Latr.
 æquinoctialis F.
 æstivus Oliv.
22. *Amphimallus* Latr.
 solstitialis
 ochraceus Erichs.
 assimilis Herbst.
 vernus Germ.
23. *Anisoplia* Meg.
 fruticola F.
 agricola F.
 austriaca Herbst.
 arvicola F.
 crucifera Herbst.
24. *Phyllopertha* Kirby.
 horticola F.
25. *Homaloptia* Meg.
 ruricola F.
 brunnea
 holosericea Scop.
26. *Hoplia* Illig.
 argentea F.
 squamosa F.

27. *Anomala* Meg.
 Frischii F.
 aurata F.
 Vitis F.
28. *Cetonia*
 speciosissima Scop.
 affinis Andersch.
 marmorata F.
 metallica Duft.
 aurata F. Közönséges.
 viridis F.
 hirtella
 stictica. Közönséges.
29. *Valgus* Scriba.
 hemipterus. Közönséges.
30. *Osmoderma* Lep. et Serv.
 eremita Scop.
31. *Trichius* F.
 fasciatus
 abdominalis Menetr.
32. *Gnorimus* Lep. et Serv.
 variabilis
 nobilis

XVIII. Bupresti.

1. *Acmæodera* Eschsch.
 octodecimguttata Herbst.
 taniata F.
2. *Capnodis* Eschsch.
 tenebrionis
3. *Perotis* Meg.
 lugubris F.
4. *Ancylocheira* Eschsch.
 rustica
5. *Eurythyrea* Eschsch.
 austriaca
6. *Lampra* Meg.
 rutilans F.
7. *Ptosima* Serville.
 novemmaculata F.
8. *Melanophila* Eschsch.
 decostigma F.
9. *Chrysobothris* Eschsch.
 affinis F.
10. *Anthaxia* Eschsch.
 auricolor Herbst.
 manca F.

- candens F.
 salicis F.
 nitida Rossi
 Cichorei Oliv.
 nitidula
 quadripunctata
 11. *Agrilus* Meg.
 Rubi
 elatus F.
 sinuatus Oliv.
 biguttatus F.
 sexguttatus Herbst.
 cyanescens Ratzb.
 aurichalceus Reot.
 viridis
 mendax Lap. et G.
 12. *Trachys* F.
 minuta F.
 pygmæa F.

XIX. Elateres.

1. *Cerophytum* Latr.
 elateroides Latr.
 2. *Dina* Ziegl.
 elateroides Ziegl.
 3. *Synaptus* Eschsch.
 filiformis F.
 4. *Melanotus*
 niger F.
 brunnipes Germ.
 rufipes Herbst.
 obscurus F.
 vestitus Ziegl.
 5. *Agrypnus* Eschsch.
 atomarius F.
 6. *Lacon* Laporte
 murinus
 7. *Athous* Eschsch.
 hirtus Herbst.
 longicollis F.
 8. *Limonium* Eschsch.
 bipustulatus F.
 nigripes Gyllh.
 9. *Cardiophorus* Eschsch.
 thoracicus F.
 Equiseti Herbst.
 rubripes Germ.

- testaceus F.
 cinereus Herbst.
 10. *Elater*
 sanguineus
 ephippium F.
 præustus F.
 pomorum Geoffr.
 sinuatus Ziegl.
 brunnicornis Germ.
 11. *Cryptohypnus* Eschsch.
 riparius F.
 quadripustulatus F.
 12. *Drasterius* Eschsch.
 bimaculatus F.
 13. *Ludius* Latr.
 ferrugineus
 14. *Corymbites* Latr.
 hæmatodes F.
 pectinicornis
 tessellatus
 15. *Diacanthus* Latr.
 æneus
 latus F.
 16. *Pristilophus* Latr.
 insitivus Germ.
 17. *Agriotes* Eschsch.
 lineatus
 flavicornis Pz.
 sputator
 18. *Dolopius* Meg.
 marginatus
 19. *Sericosomus* Serv.
 fugax F.
 20. *Adrastus* Meg.
 luteipennis Erichs.

XX. Cyphones.

1. *Atopa* Payk.
 cervina

XXI. Telephori.

1. *Lygistopterus* Dej.
 sanguineus
 2. *Dyctyopterus* Latr.
 rubens Meg.
 flavescens Redt.
 Aurora F.
 affinis Payk.

3. *Lampyris Geoffr.*
noctiluca. Közönséges.
splendidula
4. *Drilus Oliv.*
pectinatus Schönh.
5. *Telephorus*
fuscus. Közönséges.
rusticus Fallen. Közönséges.
dispar F.
nigricans F.
obscurus
lividus
humeralis Sturm.
rufus
clypeatus Illig.
opacus Germ.
lateralis
pellucidus F.
cyanipennis Menetr.
liturata Fallen.
6. *Ragonycha Eschsch.*
melanura F. Közönséges.
pallida Illig.
testacea
7. *Malthinus Latr.*
sanguinicollis Fallen.

XXII. Malachii.

1. *Malachius F.*
aeneus F. Közönséges.
viridis F.
marginellus F.
geniculatus F.
bipustulatus F.
rubricollis Fallen.
rubidus Ziegl.
2. *Anthocomus Erichs.*
equestris F.
3. *Dasytes Payk.*
ater F.
niger F.
flavipes F.

XXIII. Cleri.

1. *Tillus Oliv.*
elongatus F.
2. *Opilus Latr.*

- mollis
domesticus Sturm.
3. *Trichodes Herbst.*
apiarius. Közönséges.
4. *Clerus Geoffr.*
mutillarius F.
formicarius F.
5. *Corynetes Payk.*
violaceus Payk.
caeruleus De Geer.

XXIV. Ptini.

1. *Hedobia Ziegl.*
imperialis
2. *Ptinus*
fur
pusillus Sturm.
latro F.
3. *Gibbium Scop.*
scotias F.

XXV. Anobii.

1. *Anobium F.*
tesselatum F.
pertinax Oliv. Régi fában.
rufipes F.
striatum Illig.
nitidum F.
panicum F. A növénygyűjtemények
nyüge.
rufipenne Duft.
2. *Ptilinus Geoffr.*
pectinicornis
costatus Gyllh.
3. *Apate F.*
capucina
4. *Synozylon Duft.*
muricatum F.
5. *Psoa Herbst.*
viennensis Herbst.

XXVI. Lymexyloides.

1. *Lymexylon F.*
navale.

XXVII. Bostrychi.

1. *Bostrychus Fabr.*
typographus.

XXVIII. Hylesini.

1. *Scolytus Geoffr.*
multistriatus Marsch.
2. *Hylesinus F.*
vittatus F.

XXIX. Curculiones.

1. *Cossonus Clairv.*
linearis F.
2. *Sitophilus Schönh.*
granarius. Magtárakban.
Oryzæ. Füszerárusoknál a rizs között
3. *Sphenophorus Schönh.*
piceus Pallas
abbreviatus F.
4. *Gymnetron Schönh.*
netus Germ.
graminis Gyllh.
5. *Cionus Clairv.*
Scrophulariæ
Verbasci F.
Thapsus F.
Olivieri Chevr.
6. *Ceutorhynchus Germ.*
albo-vittatus Dahl, Schönh.
horridus F.
marginatus Payk.
7. *Mononychus Schüpp.*
Pseudacori F.
8. *Caliodes Schönh.*
guttula F.
9. *Camptorhinus Schönh.*
statua F. A Lajta-hegységen
10. *Cryptorhynchus Illig.*
Lapathi
11. *Baridius Schönh.*
picinus Germ.
12. *Bagous Schönh.*
lutosus Gyllh.
halophilus Redt. A nezsideri tó körny.
13. *Orchestes Illig.*
Alni
Salicis
Populi F.
14. *Tychius Germ.*
quinquepunctatus
15. *Balaninus Germ.*
Elephas Andersch.
venosus Germ.
turbatus Gyllh.
villosus F.
Brassicæ F.
16. *Anthonomus Germ.*
druparum
pomorum. Közönséges.
Pyri Chevr. Közönséges.
17. *Grypidius Schönh.*
brunnirostris F.
18. *Erirhinus Schönh.*
Sparganii Schönh. A nezsideri tó
partján.
Festucæ Herbst.
19. *Dorytomus Germ.*
bimaculatus F.
acridulus
vorax F.
macropus Hellw.
variegatus Meg.
costirostris Schönh.
Tremulæ Payk.
tortrix
20. *Pissodes Germ.*
Pini
notatus F.
21. *Larinus Schüpp.*
Cynaræ
Sturnus Schaller.
Jaceæ F.
planus F.
Carlinæ Oliv.
22. *Licus F.*
paraplecticus
turbatus Gyllh.
Ascanii
Myagri Oliv.
angustatus F.
pollinosus Germ.
filiformis F.
23. *Otiornychus Germ.*
hungaricus
carinthiacus Germ.
Fagi Meg.
chrysoleucus Zig.

- niger F.
 mastix Oliv.
 geniculatus Meg.
 scabrosus Marsch.
 lævigatus F.
 velutinus Meg.
 orbicularis Herbst.
 picipes F.
 hirticornis Herbst.
 raucus F.
 Ligustici
 sulcatus F.
 zebra F.
 ovatus
 nigrita F.
24. *Tyloderes Schönh.*
 chrysops Herbst.
25. *Trachyphlaeus Germ.*
26. *Phyllobius Germ.*
 calcaratus F.
 Pyri
 Alneti F.
 argentatus
 maculicornis Germ.
 oblongus. Közönséges.
27. *Phytonomus Schönh.*
 fasciculatus Herbst.
 tessellatus Meg.
 maculatus W. Redt.
 elongatus Payk.
 suspiciosus Herbst.
 Plantaginis De Geer.
 murinus F.
 Meles F.
 variabilis Herbst.
28. *Plinthus Germ.*
 porculus F.
 caliginosus F.
29. *Molytes Schönh.*
 coronatus
 germanus
 glabratus F.
30. *Hylobius Schönh.*
 Abietis F.
31. *Lepyrrus Germ.*
 colon Germ. Közönséges.
 binotatus F.
32. *Myniops Schönh.*
 variolosus F.
33. *Liophlaeus Germ.*
 nubilus F.
34. *Alophus Schönh.*
 triguttatus F.
35. *Cleonus Schönh.*
 marmoratus F.
 turbatus Schönh.
 ophthalmicus Rossi.
 obliquus F.
 excoriatus Illig.
 roridus F.
 cinereus Schrank.
 alternans Oliv.
 sulcirostris Közönséges.
 trisulcatus Herbst.
 punctiventris Germ.
 albidus F.
 cænobita Oliv.
 segnis Germ.
36. *Polydrusus Germ.*
 Picus F.
 flavipes De Geer.
 cervinus
 corruscus Müller.
 sericeus Schaller.
 micans F.
37. *Chlorophanus Dalm.*
 viridis
 pollinosus F.
 salicicola Germ.
38. *Sitones Schönh.*
 lineellus Bousd.
 tibialis Herbst.
 hispidulus F.
39. *Tanymecus Germ.*
 palliatus F.
40. *Eusomus Germ.*
 ovulum Germ.
41. *Sciaphilus Schönh.*
 muricatus F.
42. *Strophosomus Bilbg.*
 faber Herbst.
43. *Psaidium Illig.*
 maxillosum F.

XXX. Cerambyces.

44. *Brachycerus* F.
 muricatus F.
45. *Apion* Herbst.
 Pomonæ F.
 flavipes F.
 minutum Schönh.
 frumentarium
 stolidum Germ.
 Onopordi Kirby.
 columbinum Germ.
46. *Nemonyx* Redt.
 lepturoides F.
47. *Rhynchites* Herbst.
 auratus Scop.
 Bacus
 æquatus
 nanus Payk.
 Betuleti F.
 Populi
 tristis F.
 Betulæ
 hungaricus F.
 rubens
 nitens
48. *Attelabus*
 curculionoides
49. *Apoderus* Oliv.
 Coryli
50. *Anthrabus* Geoffr.
 albinus F.
51. *Platyrrhinus* Claire.
 latirostris F.
52. *Tropideres* Schönh.
 albirostris F.
53. *Brachytarsus* Schönh.
 scabrosus F.
54. *Urodon* Schönh.
 rufipes F.
 suturalis F.
55. *Spermophagus* Steven.
 Cardui Steven.
56. *Bruchus*
 Pisi. Közönséges.
 luteicornis Illig.
 lentis Koy. Közönséges.
 Cisti F.
 seminarius
1. *Spondylis* F.
 buprestoides F.
2. *Aegosoma* Serv.
 scabricorne F.
3. *Prionus* Geoffr.
 coriarius
4. *Hammaticherus* Meg.
 heros F.
 cerdo F.
5. *Purpuricenus* Ziegl.
 Kœhleri F.
6. *Aromia* Serr.
 moschata
7. *Phymatodes* Muls.
 variabilis
8. *Leioderes* Redt.
 Kollari Redt.
9. *Callidium* F.
 violaceum
 sanguineum
 hungaricum
 Alni
10. *Rhopalopus* Muls.
 clavipes F.
11. *Asemum* Eschsch.
 striatum
12. *Hylotrupes* Serv.
 bajulus
13. *Clytus* F.
 detritus
 arcuatus
 ornatus F.
 floralis F.
 arvicola Oliv.
 Rhanni Germ.
 arietis
 Gazella F.
 semipunctatus F.
 plebejus F.
 massiliensis
 rusticus
 mysticus
14. *Obrium* Meg.
 cantharinum
15. *Necydalis*

- minor
umbellatarum
16. *Acanthoderus* Serv.
varius F.
17. *Leiopus* Serv.
punctulatus Payk.
nebulosus
18. *Astynomus* Dej.
atomarius F.
griseus F.
19. *Exocentrus* Meg.
balteatus
20. *Pogonocherus* Meg.
fascicularis Pz.
21. *Monochamus* Meg.
sutor
22. *Lamia* F.
textor
23. *Morimus* Serv.
tristis F.
24. *Mesosa* Meg.
curculionoides
nebulosa F.
25. *Dorcadiion* Dalm.
morio F. Közönséges.
fulvum Herbst. Ugyanaz.
rufipes F. Közönséges.
lineatum F.
molitor Meg.
26. *Anæsthetis* Dej.
testacea F.
27. *Saperda* F.
populnea
Carcharias
Seydlii Fröhlich.
punctata F.
scalaris
28. *Stenostola* Dej.
nigripes F.
29. *Tetrops* Kirby.
præusta
30. *Oberca* Meg.
oculata F.
linearis
Euphorbiæ Meg.
erythrocephala Schrank.
31. *Phytæcia* Dej.
Argus F.
affinis Pz.
lineola F.
rufimana F.
ephippium F.
cylindrica
virescens Pz.
nigricornis F.
molybdæna Schönh.
32. *Agapanthia* Serv.
Cardui F.
angusticollis Schönh.
violacea F.
Cynaræ
maculicornis
33. *Rhamnusium* Meg.
Salicis F.
34. *Rhagium* F.
mordax F.
inquisitor
indagator F.
35. *Toxotus* Meg.
meridianus
Quercus Gætzæ
36. *Pachyta* Meg.
sexmaculata
virginea
collaris
37. *Strangalia* Serv.
attenuata
armata Herbst.
aurulenta F.
quadrifasciata F.
pubescens F.
villica F.
nigra
melanura
bifasciata Schrank.
septempunctata F.
revestita
38. *Leptura*
rubro-testacea Illig.
scutellata F.
sanguinolenta F.

39. *Grammoptera* Serv.
 sexguttata F.
 unipunctata Oliv.
 maculicornis De Geer.
 livida F.
 lævis F.
 holosericea F.
 villosa Dahl.

XXXI. Donaciæ.

1. *Donacia* F.
 Lemnæ F.
 Sagittariæ F.
 Var. collaris Pz.
 brevicornis Ahrens.
 Menyanthidis F.
 semi-cuprea Pz.
 fennica Payk.
 nigra F.
 discolor Hoppe.
 sericea

XXXII. Chrysomelæ.

1. *Orsodacna* Latr.
 Cerasi Oliv.
 2. *Zugophora* Kunze.
 scutellaris Suffr.
 3. *Lema* F.
 brunnea F.
 duodecimpunctata
 Asparagi
 melanopa
 cyanella
 quinquenotata F.
 campestris
 4. *Hispa*
 atra
 5. *Cassida*
 equestris F.
 hemisphærica Herbst.
 austriaca F.
 vittata F.
 muræa
 thoracica F.
 rufovirens Suffr.
 vibex

- nobilis
 Var. viridula Payk.
 oblonga Illig.
 obsoleta Illig.
 ferruginea F.
 nebulosa
 atrata F.
 6. *Adimonia* Laichart.
 Tanacetii
 rustica F.
 rufa Meg.
 hæmatidea Meg.
 caprea
 7. *Galeruca* Geoffr.
 xanthomelæna Schrank.
 calvariensis
 Viburni Payk.
 lineola F.
 8. *Agelastica* Chev.
 Alni
 9. *Phyllotrotica* Chev.
 quadrimaculata F.
 10. *Luperus* Geoffr.
 rufipes F.
 11. *Haltica* Illig.
 oleracea. Közönséges.
 Helxinis F.
 nitidula
 excisa Redt.
 nemorum
 fuscicornis
 Malvæ Illig.
 12. *Longitarsus* Latr.
 pratensis Pz.
 Verbasci Ent. Hfte.
 13. *Plectroscelis* Chev.
 concinna Marsch.
 14. *Argopus* Fischer.
 hemisphericus Duft.
 15. *Sphæroderma* Steph.
 Cardui Kirby.
 16. *Timarcha* Meg.
 tenebricosa F.
 coriaria F.
 17. *Chrysomela* F.
 gættingensis
 hæmoptera

- sanguinolenta F.
 limbata F.
 marginata
 Schach F.
 lamina F.
 menthastri Suffr.
 staphylæa
 polita
 fulgida Duft.
 Menthæ Schrank.
 graminis
 fastuosa
 varians F.
 violacea F.
 Megerlei F.
 cerealis
 gloriosa F.
18. *Lina* Meg.
 Populi
 Tremulæ F.
 vigintipunctata F.
19. *Entomoscelis* Chevr.
 Adonidis F.
20. *Plagiodes* Chevr.
 Armoraciæ
21. *Gastrophysa* Chevr.
 Polygoni
 Raphani F.
22. *Phratora* Chevr.
 Vitellinæ
23. *Phædon* Meg.
 pyritosus Rossi.
24. *Helodes* F.
 Phellandrii
25. *Colaphus* Meg.
 Sophiæ F.
26. *Gonioctena* Chevr.
 sexpunctata F.
27. *Eumolpus* Chevr.
 Vitis F.
28. *Crysochus* Chevr.
 pretiosus F.
29. *Pach nephorus* Chevr.
 villosus Duft.
30. *Clythra* Laich.
 quadripunctata
 leviuscula Ratzebg.
31. *Lachnæa* Chevr.
 longipes F.
32. *Titubæa* Lacord.
 macropus Illig.
33. *Labidostomis* Chevr.
 longimana
 tridentata
 humeralis Schneid.
 cyanicornis Germ.
34. *Coptocephala* Chevr.
 quadrimaculata
35. *Cyaniris* Chevr.
 collaris Schneid.
 cyanea F.
 affinis Schneid.
36. *Pachybrachis* Chevr.
 hieroglyphicus F.
 tristis Oliv.
 fimbriolatus Suffr.
 histrio F.
37. *Proctophysus* Chevr.
 lobatus F.
38. *Cryptocephalus* Geoffr.
 cordiger
 variabilis Schneid.
 interruptus Meg.
 bistripunctatus Germ.
 bipunctatus Germ.
 Coryli
 coloratus F.
 violaceus F.
 virens Suffr.
 sericeus
 Hypochæridis
 nitens
 nitidulus Gyllh.
 flavipes F.
 octoguttatus Oliv.
 Moræi
 flavescens F.
 geminus Dej.
 strigosus Illig.
 Populi Suffr.
 lineola
 interruptofasciatus
 Salicis F. A Lajta-hegységén.

XXXIII. Coccinellæ.

1. *Chilocorus* Leach.
bipustulatus
2. *Euxochomus* Redt.
quadripustulatus
3. *Anisosticta* Chev.
novemdecim-punctata
4. *Mieraspis* Chev.
duodecim-punctata
5. *Coccidula* Kugel.
scutellata Herbst.
6. *Coccinella*
tredecimpunctata
mutabilis Scriba.
septemmaculata F.
N-nigrum F.
bipunctata
dispar Illig.
quinquepunctata
septempunctata. Közönséges.
quatuordecim-pustulata
variabilis Illig.
margine-punctata Schall.
impustulata
oblongo-guttata
ocellata
quatuordecim-guttata
bis-septemguttata Schall.
sedecim-guttata
bis-sexguttata F.
conglobata Illig.
vigintiduo-punctata
7. *Epilachna* Chev.
globosa Schneid.

XXXIV. Lycoperdinæ.

1. *Endomychus* Payk.
coccineus
2. *Lycoperdina* Latr.
Bovistæ F.

XXXV. Diaperides.

1. *Diaperis* Geoffr.
Boleti
2. *Scaphidema* Redt.
bicolor F.

XXXVI. Tenebriones.

1. *Hypophlæus* F.
castaneus F.
2. *Margus* Dej.
ferrugineus F.
3. *Uloma* Meg.
culinaris
4. *Tenebrio*
molitor. Közönséges.
obscurus F.
curvipes F.

XXXVII. Opatri.

1. *Opatrum* F.
sabulosum
viennense Duft.
pusillum Sturm.
pestiense Trid.
2. *Heliopates* Dej.
gibbus F.

XXXVIII. Blapes.

1. *Blaps* F.
mortisaga
fatidica Crtzr.
obtusa F.
2. *Platyscelis* Latr.
melas Sturm.
3. *Pedinus* Latr.
femoralis

XXXIX. Helopes.

1. *Helops* F.
lanipes F.
caraboides Pz.

XL. Cistelæ.

1. *Cistela* Geoffr.
ceramboides
fulvipes F.
rufipes F.
murina
2. *Ctenopus* Solier.
sulphureus
3. *Megischia* Solier.
nigrita F.

4. *Omophlus* Meg.
lepturoides F. Közönséges.
pinicola Meg.
picipes F.
5. *Mycetochares* Latr.
flavipes F.

XLI. Serropalpi.

1. *Agnathus* Meg.
decoratus Germ.

XLII. Mordellæ.

1. *Mordella*
fasciata F.
aculeata
pumila Gyllh.
abdominalis F.
2. *Anaspis* Geoffr.
frontalis
lateralis F.
rufilabris Gyllh.

XLIII. Cantharides.

1. *Meloë*.
proscarabæus Közönséges.
violaceus Marsh.
variegatus Donov.
reticulatus Ziegl.
rugosus Marsch.
brevicollis Pz.
uralensis Pallas.
decorus Brandt.
scabriusculus Brandt et Er.
coriarius Hoff.
2. *Mylabris* F.
Fueslini Pz.
3. *Cerocoma* Geoffr.
Schæfferi
Var. Mühlfeldii Schönh.
Schreberi F.
4. *Cantharis* Geoffr.
vesicatoria
syriaca
5. *Epicauta* Dej.
dubia Oliv.

XLIV. Oedemeræ.

1. *Osphys* Illig.
præusta Banse et Matz.
2. *Asclera* Dej.
cærulea
3. *Anoncodes* Dej.
rufiventris Scop.
ruficollis F.
viridipes Meg.
4. *Oedemera* Oliv.
podagrarie
flavescens
virescens
5. *Sparedrus* Meg.
testaceus Andersch.

XLV. Lagriæ.

1. *Lagria* F.
hirta. Közönséges.

XLVI. Pyrochroæ.

1. *Pyrochroa* Geoffr.
coccinea
rubens F.

XLVII. Rhinosimi.

1. *Mycterus* Clairv.
curculionoides F.

XLVIII. Anthici.

1. *Nothoxus* Geoffr.
major Dej.
monoceros
2. *Anthicus* Payh.
bimaculatus Illig.
antherinus
hispidus Rossi
humilis Germ.
pedestris Rossi

XLIX. Pselaphi.

1. *Bryaxis* Kugelann
Juncorum Leach.

L. Clavigeri.

1. *Claviger* Preyssl.
testaceus Preyssl.

LI. Staphylini.

1. *Tachyusa Erichs.*
balteata Erichs. A nezsideri tó partján.
concolor Erichs Ugyanott.
2. *Hypocyptus Schüpp.*
discoideus Erichs. A nezsideri tó partján.
3. *Staphylinus*
hirtus
maxillosus
caesareus Cerderh.
4. *Ocyptus Kirby.*
micropterus Redt.
fuscatus Grav.
similis F.
morio Grav.
pedator Grav.
5. *Philonthus Leach.*
intermedius Boisd.
aeneus Rossi
atratus Grav.
6. *Astrapæus Grav.*
Ulmi Rossi.
7. *Oxyporus F.*
rufus
8. *Pæderus Grav.*
littoralis Grav.
riparius F.
9. *Bledius Leach.*
unicornis Germ. A nezsideri tó partján.
taurus Germ. Ugyanott.
tricornis Herbst. Ugyanott.
10. *Trogophleus Mannerh.*
halophilus Kiesenw. A nezsideri tó partján.
11. *Thinobius Kiesenw.*
longipennis Heer. A Lajta partján.
12. *Olophrum Erichs.*
piceum Gyllh. A Lajta partján.

II. Pikkelyröpüek (Lepidoptera).

A) Naplepék (Diurna).

I. Satyridæ.

1. *Cænonympha Hb.*
Pamphilus
Davus
Iphis V.

- Hero
Arcania
2. *Epinephele Hb.*
Hyperanthus
Janira
Tithonus
 3. *Pararga Hb.*
Mæra
Megæra
Egeria
 4. *Maniola Schr.*
Dejanira
 5. *Hipparchia Fbr.*
Galathea
 6. *Erebia Bd.*
Medea V.
Ligea
Medusa V.
 7. *Satyrus Latr.*
Briseis
Hermione
Semele
Phædra
Circe F.

II. Nymphalidæ.

1. *Apatura F.*
Iris
Ilia V.
2. *Limenitis F.*
Sibylla
Populi
3. *Argynnis F.*
Adippe
Niobe
Latonia
Paphia
Daphne V.
Ino Rth.
Dia
Selene V.
Euphrosyne
4. *Melitæa F.*
Didyma Esp.
Trivia V.
Cinxia
Phebe V.

- Athalia Rtb.
 Britomartis
 Parthenie Bk.
 Dictynna Esp.
 Aurinia Rtb.
 Maturna
 Lachesis
 5. *Vanessa F.*
 Prorsa
 Cardui
 Atalanta
 Antiopa
 Jo
 Urticæ
 Polychloros
 C. album

III. Erycinidæ.

1. *Nemeobius Sph.*
 Lucina

IV. Polyommataidæ.

1. *Polyommatus Latr.*
 Cyllarus Hfn.
 Semiargus Rtb.
 Alsus F.
 Arion
 Diomedes Rtb.
 Argiolus
 Damon F.
 Bellargus Rtb.
 Icarus Rtb.
 Alexis Rtb.
 Hylas V.
 Battus V.
 Argus
 Aegon V.
 Tiresias Rtb.
 Euridice Rtb.
 Virgaureæ
 Phlæas
 2. *Thecla F.*
 Rubi
 Spini V.
 Acaciæ F.
 Illicis Bk.
 Pruni

Betulae
 Quercus

V. Equitidæ.

1. *Papilio*
 Podalirius
 Machaon
 2. *Thais F.*
 Hypermnestra Scp.
 3. *Doritis F.*
 Mnemosyne

VI. Pieridæ.

1. *Pieris Ltr.*
 Cratægi
 Brassicæ
 Rapæ
 Napi
 Daplidice
 Cardamines
 2. *Colias O.*
 Hyale
 Myrmidone Esp.
 Edusa
 Crysothème Esp.
 3. *Gonopteryx Lch.*
 Rhamni

VII. Hesperidæ.

1. *Syrichthus Bd.*
 Malvarum O.
 Carthami Hb.
 Alveus Hb.
 2. *Steropes Bd.*
 Speculum Rtb.
 3. *Cyclopadès Hb.*
 Paniscus Sulz.
 4. *Hesperia Ltr.*
 Comma
 Sylvanus Schn.
 Thaumás Hfn.
 Lineola Scr.

B) Estlepkék (Crepuscularia).

VIII. Sesiaria.

1. *Trochilia Scp.*
 Apiformis

2. *Sesia Lsp.*
 Spheciformis F.
 Conopiformis Esp.
 Asiliformis Rtb.
 Myopiformis Bk.
 Empiformis Esp.

IX. Thyridina.

1. *Thyris Ill.*
 fenestrella Scop.

X. Sphingina.

1. *Macroglossa O.*
 Bombylifformis O.
 Stellatarum
 Oenotheræ Esp.
2. *Sphinx*
 Neri
 Elpenor
 Porcellus
 Galii Rtb.
 Euphorbiæ
 Ligustri
 Convolvuli
 Pinastris
3. *Acherontia O.*
 Atropos
4. *Smerinthus Latr.*
 Populi
 Quercus V.
 Tiliæ
 Ocellatus

XI. Zygænoidea.

1. *Ino Leach.*
 Globulariæ Esp.
 Statices
2. *Zygæna F.*
 Minos F.
 Scabiosæ Esp.
 Achilleæ Esp.
 Trifolii Esp.
 Meliloti Esp.
 Filipendulæ
 Onobrychis V.

C) Szövölepkek (Bombycoidea).

XII. Cossina.

1. *Cossus F.*
 Ligniperda F.
2. *Zeuzera Ltr.*
 Aesculi

XIII. Psychina.

1. *Psyche Schr.*
 Unicolor Hfn.
 Plumifera O.

XIV. Drepanulina.

1. *Cilix Lch.*
 Ruffa
2. *Platypteryx Lsp.*
 Falcataria
 Lacertinaria

XV. Saturnina.

1. *Saturnia Schr.*
 Pyri V.
 Spini V.
 Carpini V.
2. *Aglia O.*
 Tau
3. *Endromis O.*
 versicolora

XVI. Bombycoidea.

1. *Gastropacha O.*
 Betulifolia F.
 Quercifolia
 Pruni
 Potatoria
 Pini
 Quercus
 Trifolii V.
 Rubi
 Cratægi
 Populi
 Neustria
 Castrensis
 Lanestris
2. *Lasiocampa Schr.*
 Dumeti
 Taraxaci V.

XVII. Notodontina.

1. *Cnethocampa* *Sth.*
Processionea
2. *Harpyia* *O.*
Vinula
Erminea *Esp.*
3. *Stauropus* *Sth.*
Fagi
4. *Uropus* *Bd.*
Ulmi *V.*
5. *Notodonta* *O.*
Querna *V.*
Ruficornis *Hfn.*
Dodonæa *V.*
Dictæa
Dictæoides *Esp.*
6. *Lophopteryx* *Steph.*
Camelina
7. *Spatalia* *Hb.*
Argentina *V.*
8. *Pterostoma* *Grm.*
Palpina
9. *Phalera* *Hb.*
Bucephala
Bucephaloides *O.*
10. *Pygæra* *O.*
Anastomosis
Anachoreta *V.*
Curtula

XVIII. Liparidina.

1. *Orgyia* *O.*
Antiqua
2. *Penthoptera* *Grm.*
Morio
3. *Dasychira* *Sth.*
Fascelina
Pudibunda
Salicis
4. *Ocneria* *Hb.*
Rubea *V.*
Dispar
Monacha
5. *Porthesia* *Sth.*
Chrysorrhæa
Auriflua *V.*

6. *Lælia* *Sth.*
V. nigrum *F.*

XIX. Arctioidea.

1. *Ocnogyna* *Led.*
Parasita *Esp.*
2. *Estigmene* *Hb.*
Luctifera *V.*
3. *Phragmatobia* *Sth.*
Fuliginosa
4. *Arctia* *Schr.*
Lubricipeda *V.*
Russula
Purpurea
Maculosa *V.*
Casta *F.*
Villica
Caja
Plantaginis
Hebe
5. *Callimorpha* *Ltr.*
Dominula
Hera
Jacobææ
6. *Emydia* *Bd.*
Grammica

XX. Syntomoidea.

1. *Syntomis* *Ltr.*
Phegea
2. *Nactia* *Bd.*
Ancilla

XXI. Lithosina.

1. *Lithosia* *F.*
Sororcula *Hfn.*
2. *Gnophria* *Sth.*
Rubricollis
3. *Nola* *Lch.*
Mundana

XXII. Brephina.

1. *Brephos* *O.*
Parthenias
Notha *Esp.*
Puella *Esp.*

D) Éjlepek (Nocturna).

XXIII. Cymatophoridae.

1. *Scodra m.*
Flavicornis
2. *Cymatophora Tr.*
Or V.
Duplaris
3. *Thyatira O.*
Derasa
Batis

XXIV. Bombycoidea.

1. *Diloba Bd.*
Ceruleocephala
2. *Demas Stph.*
Coryli

XXV. Acronyctidae.

1. *Moma Hb.*
Orion Esp.
2. *Acronycta O.*
Leporina
Tridens V.
Psi
Aceris
Auricoma V.
Rumicis
Megacephala V.
Ligustri V.
3. *Bryophila Tr.*
Receptricula Hb.

XXVI. Hadenidae.

1. *Hadena Tr.*
Atriplicis
Strigilis
Rurea F.
Gemina Hb.
Infesta O.
Basilinea V.
Polyodon
Lateritia Esp.
Satura V.
Ochroleuca V.
Ypsilon V.

2. *Apamea Tr.*
Testacea V.
3. *Aplecta Bd.*
Herbida V.
4. *Rhizogramma Ld.*
Petrorhiza Bk.
5. *Dianthocia Bd.*
Conspersa V.
Capsincola Esp.
6. *Manestra Tr.*
Dentina V.
Bicolorata Hfn.
Chenopodii V.
Contigua V.
Geniste Bk.
Thalassina Bk.
Suasa V.
Oleracea
Pisi
Persicariae
Brassicæ
Albicolon Hb.
Nebulosa Hfn.
Leucophæa V.
Saponariae Bk.
7. *Neuronina Hb.*
Popularis F.
8. *Episema O.*
Scoriacea Esp.
9. *Cloantha Bd.*
Perspicillaris
10. *Euplexia Stph.*
Lucipara
11. *Brotolomia Ld.*
Meticulosa
12. *Mania Tr.*
Maura
13. *Dipterygia Stph.*
Pinastri
14. *Dryobota Ld.*
Protea Esp.
15. *Dichonia Hb.*
Convergens V.
Aeruginea Hb.
Aprilina
16. *Valeria Grm.*
Oleagina V.

17. *Miselia* Stph.

Oxyacanthæ
Bimaculosa

XXVII. Xylinidæ.

1. *Xylina* Tr.

Socia Hfn.
Ornithopus Hfn.

2. *Calocampa* Stph.

Exoleta
Vetusta Hb.

XXVIII. Cleophanidæ.

1. *Calophasia* Stph.

Linariæ V.

XXIX. Cucullidæ.

1. *Cucullia* Schr.

Scopariæ Drfm.
Artemisiæ Hfn.
Chamomillæ V.
Asteris V.
Verbasci
Scrophulariæ V.
Thapsifaga Tr.

XXX. Orthosidæ.

1. *Nonagria* Tr.

Sparganii Esp.
Typhæ Esp.

2. *Leucania* Tr.

Pallens
L. album
Lithargyrea Esp.
Albipuncta V.
Turca

3. *Caradrina* Tr.

Alsines Bk.
Taraxaci Hb.
Morpheus Viv.
Respersa V.
Cubicularis V.

4. *Luceria*

virens

5. *Asteroscopus* Bd.

Sphinx Hfn.

6. *Teniocampa* Gn.

Gothica
Miniosa V.
Cruda V.
Munda V.
Stabilis V.
Gracilis V.
Incerta Hfn.

7. *Orthosia* Tr.

Lota
Macilenta Hb.
Lævis Hb.
Circellaris Hfn.
Rufina
Pistacina V.
Nitida V.

8. *Pachnobia*

Rubricosa V.

9. *Mesogona* Bd.

Oxalina V.
Acetosellæ V.

10. *Plastenis* Bd.

Retusa

11. *Cosmia* Tr.

Abluta Hb.

12. *Calyptia* Hb.

Trapezina
Affinis
Diffinis

13. *Hydræcia* Gn.

Umbra Hfn.

14. *Gortyna* Tr.

Flavago V.

15. *Xanthia* Tr.

Citrago
Aurago V.
Togata Esp.
Fulvago

16. *Oporina* Bd.

Croceago V.

17. *Scoliopteryx* Grm.

Libatrix

18. *Cerastis* Tr.

Rubiginea V.
Erythrocephala V.
Vaccinii
Silene V.

19. *Scopelosoma* Cr.

Satellitica

20. *Amphipyra* Tr.

Tragopogonis

Pyramidea

XXXI. Agrotidæ.

1. *Agrotis* Tr.

Fimbria

Pronuba

Præcox

Baja V.

Festiva V.

Brunnea V.

Sigma V.

C. nigrum

Triangulum Hfn.

Candelisequa V.

Augur F.

Simulans Hfn.

Saucia Hb.

Tritici

Nigricans

Plecta

Signifera V.

Patris

Exclamationis

Clavis Hfn.

Suffusa V.

XXXII. Helioididæ.

1. *Helioides* Tt.

Dipsacea

Ononis V.

Cardui Hb.

2. *Chariclea* Krb.

Delphinii

XXXIII. Anartidæ.

1. *Heliaca* HS.

Tenebrata Sep.

XXXIV. Acontidæ.

1. *Acontia* Tr.

Lucida Hfn.

Luctuosa V.

XXXV. Ophiuidæ.

1. *Euclidia* Tr.

Mi

Glyphica

Triquetra V.

2. *Catocala* Schr.

Nymphæa Esp.

Paranympha

Hymenæa

Electa Hb.

Nupta

Elocata Esp.

Promissa V.

Sponsa

Fraxini

3. *Pseudophia* Gn.

Lunaris V.

4. *Toxocampa* Gn.

Lusoria

Pastinum Tr.

Craccæ V.

XXXVI. Plusiidæ.

1. *Habrostola* Sod.

Urticæ Hb.

Triplasia

2. *Plusia* Tr.

Illustris F.

Gamma

Gutta

Festucæ

Chrysitis

XXXVII. Noctuphalænidæ.

1. *Erastria* Tr.

Bankiana F.

Uncana

Candidula V.

Deceptoris Sep.

Pyrarga Hfn.

2. *Emmelia* Hb.

Sulphuralis

3. *Trothisa* Hb.

Amœna Hb.

Purpurina V.

Communimacula V.

Paula Hb.

Parva Hb.

E) Mérészek (Geometrae).

XXXVIII. Dendrometridae.

1. *Macaria* *Crt.*
Notata
Alternata *V.*
2. *Opisthograptis* *Hb.*
Cratægata
3. *Angerona* *Dp.*
Prunaria
4. *Scoria* *Stph.*
Dealbata
5. *Aspilates* *Tr.*
Gilvaria *V.*
6. *Abraxas* *Lch.*
Grossulariata
7. *Amphidasis* *Tr.*
Hispidaria *V.*
Hirtaria
Betularia
8. *Hibernia* *Ltr.*
Defoliaria
Progenmaria *Hb.*
Leucophaearia *V.*
9. *Cabera* *Tr.*
Pusaria
10. *Fidonia* *Tr.*
Arenacearia *Hb.*
Atomaria
Clathrata
Glarearia *V.*
Adustata *V.*
11. *Boarmia* *Tr.*
Crepuscularia *V.*
Selenaria *V.*
12. *Thalera* *Hb.*
Thymiaria
13. *Timandra* *Dp.*
Amatata
14. *Zonosoma* *Ld.*
Porata *F.*
15. *Arrhostia* *Hb.*
Immorata
16. *Ptychopoda* *Stph.*
Incanata
Perochraria *F. R.*
17. *Acidalia* *Tr.*
Aureolaria *V.*

XXXIX. Phytometridae.

1. *Chesias* *Tr.*
Griseata *V.*
2. *Anaitis* *Dp.*
Plagiata
3. *Larentia* *Tr.*
Chenopodiata
Prunata
Corylata *Thb.*
Quadrifasciaria
Bilineata
Dilutata *V.*
Vetulata *V.*
Dubitata
4. *Lythria* *Hb.*
Purpuraria
5. *Cheimatobia* *Stph.*
Brumata
6. *Anisopteryx* *Stph.*
Aceraria *V.*

F) Aprölepék (Microlepidoptera).

XL. Pyralidae.

1. *Pyralis* *Schk.*
Pinguinalis
2. *Scopula* *Schk.*
Frumentalis
Margaritalis *Hb.*
3. *Asopia* *Tr.*
Farinalis

XLI. Tortricina.

1. *Tortrix*
Viridana
Bergmanniana
2. *Carpocapsa* *Tr.*
Pomonana
Wæberiana *F.*

XLII. Tinodea.

1. *Tinea* *F.*
granella
pellionella
Sarcitella
roborella

2. *Hyponomeuta Latr.*

Evonymella
Padella

3. *Galeria F.*

Cerella Hb.

XLIII. Pterophoridae.

1. *Pterophorus Latr.*

Pentadactylus
Pterodactylus

III. Hártyaröpüek (Hymenoptera).

A) Ditrocha.

I. Phyllophaga.

1. *Hylotoma Latr.*

enodis
rosarum Klg.

2. *Cladius Illig.*

albipes Klg.

3. *Lophyrus Latr.*

pini

4. *Cimex*

variabilis Klg.
amerinæ F.

5. *Emphytus Klg.*

grossulariæ F.
cinctus

6. *Tenthredo*

atra
scalaris Klg.
bicincta
ribis Schk.
bifasciata Klg.
æthiops F.
morio F.
rosæ
spinarum F.

II. Xylophaga.

1. *Sirex*

gigas

III. Ichneumonidæ.

1. *Ichneumon*

subsericans Gr.
luctatorius

2. *Ophion F.*

ramidulus
luteus
bedeguaris Christ.

3. *Pimpla F.*

Setosa Gr.
manifestator
instigator F.
varicornis F.

4. *Microgaster Latr.*

glomeratus

5. *Aphidius N.*

varius N.
rosarum N.

6. *Fenus F.*

jaculator F.

7. *Chalcis F.*

sispes F.
clavipes F.

8. *Torymus Dalm.*

bedeguaris

9. *Pteromalus Latr.*

puparum F.

IV. Gallicolæ.

1. *Cynips*

ramicola Schlecht.
aries? Gir.
argentea Hart.
hungarica Hart.
tinctoria
Kollari Hart
conglomerata Gir.
lignicola Hart.
amblycera Gir.
galeata Gir.
gemmea Gir.
calicis Burgsd.
caput medusæ Hart.

2. *Dryoteras*

terminalis F.

3. *Aphilotrix*

gemmæ
lucida Hart.

4. *Synophrus Hart.*

politus? Hart.

5. *Andricus Hart.*

- inflator Hart.
 curvator Hart.
 6. *Dryophanta*
 divisa Hart.
 longiventris Hart.
 7. *Neuroterus* Htg.
 lenticularis Ol.
 fumipennis Hart.
 8. *Rhodites* Halg.
 rosæ

B) Monotrocha.

V. Rapienia.

1. *Formica*
 herculanea Oliv.
 rufa
 fuliginosa Latr.
 fusca
 flava F.
 2. *Myrmica* Latr.
 rubra Latr.
 cæspitum
 3. *Mutilla*
 europæa
 4. *Scolia* F.
 hæmorrhoidalis
 bifaciata
 quadripunctata
 5. *Philanthus*
 pictus Pz.
 6. *Ammophila* Kirby.
 sabulosa
 holosericea F.
 7. *Psammophila* Dlb.
 viatica Dlb.
 8. *Sphex* Ltr.
 maxillosa
 9. *Pompilus* F.
 viaticus F.
 fuscus F.
 10. *Pelopæus* Latr.
 destillatorius Ill.
 11. *Chrysis*
 ignita
 cyanea F.
 bidentata

12. *Vespa*
 crabro
 vulgaris
 13. *Polistes* Latr.
 gallica F.

VI. Anthophilaæ.

1. *Andrena* F.
 labilis Ill.
 2. *Dichroa* Ill.
 analis Ill.
 3. *Apis*
 mellifica
 4. *Bombus* Latr.
 terrestris F.
 lapidarius F.
 hypnorum Ill.
 muscorum
 hortorum Taschbg.
 equestris
 5. *Eucera* Scop.
 longicornis
 6. *Anthophora* Latr.
 hirsuta Latr.
 parietina F.
 7. *Megachile* Latr.
 centuncularis F.
 8. *Xylocopa* Ltr.
 violacea F.
 9. *Osmia* Pz.
 fusca

IV. Kétröpiék (Diptera).

I. Stratiomydæ.

1. *Pachygaster* Meig.
 ater Pz.
 2. *Nemotelus* Geoffr.
 brevisrostris Mg.
 brachystomus Læw.
 globuliceps Læw.
 uliginosus
 notatus Zetterst.
 signatus Frivald.
 3. *Ephippium* Latr.
 thoracicum Latr.

4. *Stratiomys Geoffr.*
furcata F.
chamaeleon Deg.
5. *Odontomyia Meig.*
ornata Meig.
viridula F.
angulata Pz.
argentata F. A Lajta mellett.
6. *Sargus F.*
cuprarius Közönséges.
nubeculosus Zett. Közöns.
7. *Chrysomyia Macq.*
polita
formosa Scop.
8. *Actina Meig.*
tibialis Meig. Lajta-mellék.

II. Tabanidæ.

1. *Tabanus*
solstitialis Mg.
plebejus Fall.
quatuornotatus Meig.
spodopterus Meig.
bovinus
cordiger Meig.
autumnalis
bromius Közöns.
2. *Hæmatopota Meig.*
variegata F.
pluvialis
3. *Chrysops Meig.*
perspicillaris Læw.
cæcutiens. Közönséges.
relictus Mg.

III. Bombylidæ.

1. *Lomatia Meig.*
Lachesis Egger.
lateralis Meig.
2. *Anthrax Scop.*
morio
maura
Paniscus Rossi.
flava Mg.
3. *Bombylius*
ambustus Wiedem. A Lajta-hegységen.
ater Scop.

- medius
canescens Mikan.
4. *Systæchus Læw.*
leucophæus Mg.
 5. *Ploas Latr.*
virescens F.
 6. *Phthiria Meig.*
Gædii Meig.

IV. Empidæ.

1. *Pterospilus Rond.*
muscarius F.
2. *Holoclera Schin.*
pulchra Egger.
3. *Platypalpus Macq.*
minutus Meig.
4. *Empis*
livida
albinervis Mg.
trigramma Mg.

V. Asilidæ.

1. *Dioctria Meig.*
linearis F.
lateralis Meig.
2. *Dasyopogon Meig.*
teutonus
diadema F.
3. *Holopogon Læw.*
dimidiatus Meig. Brucknál, a Lajta
mellett és a Hagler-hegyen.
4. *Laphria Meig.*
fimbriata Meig.
fulva Mg.
5. *Andrenosoma Rond.*
atra
6. *Asilus*
crabroniformis
spiniger Zell. A Lajta-hegységen.
rusticus Meig.
flavicornis Ruth.
cingulatus F.

VI. Scenopinidæ.

1. *Scenopinus Latr.*
glabrifrons Meig.
fenestralis. Közönséges.

VII. Therevidæ.

1. *Thereva Latr.*
præcox Egger. Bruck és a nezsideri
tó között.
nobilitata F.
plebeja. Közönséges.
apicalis Wiedem.

VIII. Leptidæ.

1. *Leptis F.*
strigosa Meig.
vitripennis

IX. Dolichopidæ.

1. *Chrysotus Meig.*
suavis Læw.
2. *Gymnopterus Læw.*
chryzozygus Wiedem.
plagiatus Læw.
3. *Dolichopus Latr.*
simplex Meig.
4. *Thinophilus Wahlb.*
flavipalpis Zett.
5. *Hydrophorus Wahlb.*
præcox Lehm.
6. *Medeterus Fischer.*
diadema

X. Platypezidæ.

1. *Callomyia Meig.*
Falleni Zett.

XI. Syrphidæ.

1. *Psarus Latr.*
abdominalis F. A Lajta-hegys. erdei.
2. *Chrysotoxum Meig.*
fasciolatum Meig. A Lajta-hegységen.
sylvaram Meig. Bruck mellett.
festivum
vernale Læw.
octomaculatum Curt.
3. *Paragus Latr.*
quadrifasciatus Meig.
bicolor F.
4. *Pisipella Rondani.*
virens F.
5. *Pipisa Fallen.*
festiva Meig.
6. *Orthoneura Macq.*
nobilis Fall.
7. *Cheilosia Meig.*
pigra Læw.
variabilis Panz.
modesta Egger.
8. *Melanostoma Schin.*
mellina
9. *Platycheirus St. Farg.*
scutatus Meig.
clypeatus Meig.
10. *Syrphus F.*
seleniticus Meig.
tricinctus Fall.
confusus Egger.
corollæ F.
balteatus Degeer.
bifasciatus F.
ribesii
vitripennis Meig.
11. *Melithreptus Læw.*
dispar Læw.
nitidicollis Zett.
tæniatus Meig.
12. *Xanthogramma Schin.*
citrofasciata Deg.
13. *Doros Meig.*
conopseus F. A Lajta-hegységen.
14. *Volucella Geoffr.*
pellucens
zonaria Poda.
inanis
15. *Arctophila Schin.*
mussitans F. A Lajta-hegységen.
16. *Eristalis Latr.*
sepulcralis
æneus Scop.
tenax. Közönséges.
intricarius
arbustorum
pratorum Meig. A Lajta-hegységen.
17. *Helophilus Meig.*
floreus
vittatus Meig.
peregrinus Læw.
trivittatus F.

frutetorum F.
versicolor F.

18. *Merodon* Meig.
clavipes F.
19. *Tropidia*
milesiformis Fall. A Lajta-hegységen.
20. *Xylota* Meig.
nemorum F.
21. *Syrirta* St. Farg.
pipiens. Közönséges.
22. *Chrysochlamis* Rond.
cuprea Scop.
23. *Spilomyia* Meig.
speciosa Rossi. A Lajta-hegységen.
bombylans F. Ugyanott.

XII. Conopidæ.

1. *Conops*
coronatus Rond.
2. *Glossigona* Rond.
bicolor Meig.
3. *Myopa* F.
testacea
4. *Dalmanina* Robin.
aculeata

XIII. Oestridæ.

1. *Gastrophilus* Leach.
equi F. Lovakban.
inermis Brauer. Nyulas mellett.
2. *Oestrus*
ovis. Juhokban
3. *Ilypoderma* Clark.
bovis. Szarvasmarhákon.

XIV. Muscidæ.

1. *Phasia* Latr.
analis F.
crassipennis F.
2. *Alophora* Rob. Des.
hyalipennis Fallen. Bruck mellett.
3. *Gymnosoma* Meig.
rotundata
costata Panz.
4. *Ocyptera* Latr.
bicolor Oliv.

5. *Echinomyia* Dumeril.
tesselata F.
fera
magnicornis Zetterst.
6. *Micropalpus* Fall.
contus Fall.
7. *Gonia* Meig.
trifaria Zeller.
fasciata Meig. Bruck mellett.
hebes. Fallen.
8. *Cnephalia* Rond.
bucephala Meig.
9. *Nemoræa* Rob. Desc.
pellucida Meig.
10. *Exorista* Meig.
libatrix Meig.
11. *Meigenia* Rob. Desc.
bisignata Meig.
floralis Meig.
12. *Tachina* Meig.
larvarum
erucarum Rond.
rustica Meig.
vagabunda Meig.
bella Meig.
13. *Masicera* Macq.
pratensis Meig.
14. *Halidaya* Egger.
argentea Egger.
15. *Redtenbacheria* Schin.
insignis Egger.
16. *Leskia* Rob. Desc.
aurea Fall.
17. *Macquartia* Rob. Desc.
chalconota Meig.
18. *Clista* Meig.
fœda Meig.
muscina Schin.
19. *Morinia* Rob. Desc.
sarcophagina Schin.
20. *Mintho* Rob. Desc.
præceps Scop.
21. *Dinera* Rob. Desc.
grisescens Fall.
22. *Dexia* Meig.
rustica F.

23. *Microphthalma Macq.*
europæa Egger.
24. *Sarcophaga Meig.*
carnaria
hæmorrhoidalis Meig.
hæmorrhœa Meig.
25. *Onesia Rob. Desv.*
sepulchralis Meig.
26. *Stomoxys Geoffr.*
calcitrans.
27. *Graphomyia Rob. Desv.*
maculata Scop.
28. *Calliphora Rob. Desv.*
vomitoria
erythrocephala Meig. Közöns.
29. *Pollenia Rob. Desv.*
vespillo F.
rudis F.
varia Meig.
30. *Lucilia Rob. Desv.*
regina Meig.
cæsar
31. *Pyrellia Rob. Desv.*
cadaverina
32. *Musca*
domestica. Közönséges.
corvina F. Közönséges.
33. *Cyrtoneura Meig.*
simplex Læw.
stabulans Fall.
pascuorum Meig.
34. *Aricia Rob. Desv.*
lucorum Fall.
35. *Spilogaster Macq.*
quadrum F.
impuncta Fall.
36. *Ophyra Rob. Desv.*
leucostoma Wied.
anthrax Meig.
37. *Hylemyia Rob. Desv.*
coarctata Fall.
strigosa F.
38. *Anthomyia Meig.*
silacea Meig.
antiqua Meig.
striolata Fall.
pluvialis
39. *Homalomyia Bouche.*
canicularis
floricola Meig.
40. *Lispe Latr.*
litorea Fall.
monacha Schin.
41. *Norellia Rob. Desv.*
spiniimana Meig.
42. *Scatophaga Meig.*
spurca Meig.
stercoraria
43. *Helomyza Fall.*
pallida Fall.
44. *Leria Rob. Desv.*
serrata
45. *Tetanocera Latr.*
vittigera Schin.
reticulata F.
punctulata Scop.
46. *Limnia Rob. Desv.*
marginata F.
47. *Elgiva Meig.*
albiseta Scop.
48. *Otités Latr.*
lamed Schrank. Bruck mellett.
49. *Ortalis Fall.*
formosa Panz.
centralis F.
50. *Ceroxys*
hyalinata Panz.
51. *Psairoptera Wahlb.*
bipunctata Læw.
52. *Chloria Schin.*
demandata F.
53. *Lauzania Latr.*
ænea Fall.
54. *Sapromyza Fall.*
lupulina F.
plumicornis Fall.
multipunctata Fall.
bipunctata Meig.
simplex Læw.
rorida Fall.
55. *Urophora Rob. Desv.*
quadri-faciata Meig.
56. *Oxyphora Rob. Desv.*
miliaria Schrank.

57. *Tephritis Latr.*
flavipennis Læw.
Zelleri Læw. Bruck mellett.
58. *Sepsis Fallen.*
cynipsea
flavimana Meig.
59. *Nemopoda Rob. Desv.*
stercoraria Rob. Desv.
60. *Piophila Fall.*
casei
61. *Micropesa Meig.*
corrugiolata
62. *Platycephala Fallen.*
planifrons F.
63. *Meromyza Meig.*
pratorum Meig.
64. *Chlorops Meig.*
didyma Zetterst.
teniopus Meig.
65. *Notiphila Fall.*
venusta Læw.
66. *Drosophila Fallen.*
fenestrarum Fallen.
67. *Opomyza Fallen.*
florum F.
68. *Ochthiphila Fallen.*
spectabilis Læw.
coronata Læw.

XV. Bibionidæ.

1. *Scatopse Geoffr.*
notata
2. *Dilophus Meig.*
vulgaris Meig.
femoratus Meig.
3. *Bibio Geoffr.*
marci
hortulanus
Johannis

XVI. Simulidæ.

1. *Simulia Latr.*
reptans

XVII. Cecidomyidæ.

1. *Cecidomyia Meig.*
rosaria Læw.
destructor Say.

2. *Diplosis Læw.*
tremulæ Winn.
3. *Asphondylia Læw.*
verbasci Vallot.
echii Læw.

XVIII. Mycetophilidæ.

1. *Sciara Meig.*
Thomæ

XIX. Tipulidæ.

1. *Ctenophora Meig.*
flaveolata F.
guttata Meig.
2. *Nephrotoma F.*
dorsalis F.
3. *Pächyrhina Macq.*
pratensis. Közönséges.
4. *Tipula*
nigra
paludosa Meig.
ochracea Meig.
5. *Gonomyia Ost. Sack.*
pulchripennis Læw.
6. *Trichocera Meig.*
hiemalis Degeer.
7. *Limnophila Macq.*
fuscipennis Meig.
8. *Limnobia Meig.*
modesta Meig.

XX. Chironomidæ.

1. *Chironomus Meig.*
viridis Macq.
2. *Tanyptus Meig.*
monilis

XXI. Culicidæ.

1. *Corethra Meig.*
plumicornis F.
2. *Culex*
annulatus Schrk.
annulipes M.
pipiens. Közönséges.

XXII. Psychodidæ.

1. *Psychoda Latr.*
sexpunctata Curtis.
phalænoides. Közönséges.

XXIII. Hippoboscidae.

1. *Hippobosca*.
equina. Közönséges, lovakon.
2. *Ornithomyia* Latr.
avicularis. Madarakon.
3. *Stenopteryx* Leach.
hirundinis. Fecskekén.
4. *Melophagus* Latr.
ovinus. Juhokon.
5. *Braula* Nitzsch.
caeca Nitzsch. Méheken.

XXIV. Nycteribiae.

1. *Nycteribia* Latr.
Dufourii Westw. Denevéreken.
vexata Westw. Ugyanott.

V. Szökők (Aphaniptera).

1. *Ceratopsyllus*
pentactenus. Denevéreken.
musculi. Egereken.
canis. Kutyákon.
felis. Macskákon.
erinacei. Sünökön.
talpae. Vakondokon.
sciuri. Mókusokon.
2. *Pulex*
irritans. Mindenütt.

VI. Reczésröpüek (Neuroptera).

I. Odonata.

1. *Libellula*
quadrifasciata
fulva Müller.
depressa
flaveola
meridionalis De Sélys.
vulgata
sanguinea Müller.
2. *Gomphus* Leach.
vulgatissimus.
3. *Aeschna* F.
affinis Vanderl.
mixta Latr.
pratensis Müll.

4. *Calopteryx* Leach.
virgo
splendens Harris.
5. *Lestes* Leach.
fusca Vanderl.
virens Charp.
barbara F.
sponsa Hansem.
6. *Platycnemis* Charp.
pennipes Pallas.
7. *Agrion* F.
puella

II. Ephemeridae.

1. *Ephemera*
vulgata
glaucoptera Pictet.
2. *Palingenia* Burm.
virgo Oliv. Bruck mellett.
longicauda Swamm.
3. *Baetis* Leach.
fluminum Pictet.
sulphurea P. Müll.
4. *Clæ* Burm.
diptera
pumila Burm.
5. *Potamanthus* Pict.
gibbus Pict.

III. Perlidae Leach.

1. *Dictyopteryx* Pict.
microcephala Pict.
2. *Perla* Geoffr.
nubecula Newman.
bicaudata
3. *Chloroperla* Newman.
griseipennis Pict.
4. *Tanipteryx* Pict.
nebulosa

IV. Psocidae.

1. *Atropos* Leach.
pulsatoria

V. Panorpidae.

1. *Panorpa*
communis
montana Brauer.

2. *Bittacus Latr.*
tipularius

VI. Phryganeidæ.

1. *Mystacides Latr.*
pilosus Müll.
ater Pict.
2. *Neuronia Leach.*
pagetana Curt.
3. *Phryganea*
grandis
4. *Anabolia Steph.*
furcata Hagen.
5. *Limnophilus Burm.*
vittatus F.
decipiens Kol.
flavicornis F.

VII. Sialidæ.

1. *Sialis Leach.*
lutaria
2. *Raphidia*
ophiopsis Schum.

VIII. Megaloptera.

1. *Drepanopteryx Leach.*
phalenooides
2. *Hemerobius*
humuli
3. *Micromus Ramb.*
variegatus F.
4. *Chrysopa*
vulgaris Schneid.
perla
5. *Myrmeleon*
formicarius

VII. Egyenesröpűek (Orthoptera).

A) Orthoptera

I. Labiduroideæ.

1. *Forficula Latr.*
gigantea F.
minor
2. *Forficula*
biguttata Latr.
auricularia

II. Blattina.

1. *Blatta*
lapponica
2. *Aphlebia Brunner.*
punctata Charp.
3. *Periplaneta Burm.*
orientalis

III. Mantodea.

1. *Mantis*
religiosa. Nemcsak rovarokkal él, hanem tapasztalásom szerint közép-nagyságu gyíkokat is meggyilkol és fölfal.

IV. Gryllodea.

1. *Gryllotalpa Latr.*
vulgaris Latr.
2. *Gryllus*
campestris. Közönséges.
melas Charp.
domesticus

V. Locustina.

1. *Xiphidium Serv.*
dorsale Latr.
2. *Locusta Auct.*
viridissima
caudata Charp.
3. *Decticus Serv.*
verrucivorus
4. *Platycleis Fieb.*
grisea F.

VI. Acridiodea.

1. *Truxalis Charp.*
nasuta
2. *Stenobothrus Fisch.*
dorsatus Zetterst.
pratorem F.
biguttulus
3. *Stauronotus Fisch.*
brevicollis Eversm.
4. *Stethophyma F.*
grossum
5. *Epacromia Fisch.*
thalassina F.

6. *Caloptenus* Burm.

italicus

7. *Pachytylus* Fieb.

migratorius. M.-Óvár környékén igen ritka, a Hanságban nemcsak gyakori, hanem 1859—61-ben megyénk keleti részét nagyban is pusztította.

nigrofasciatus Latr.

8. *Oedipoda* Burm.

caeruleascens

9. *Tettix* Charp.

subulata

bipunctata

VII. Physapoda.

1. *Thrips*

cerealium Hal.

physapus Deg.

vulgatissima Halidag.

fasciata

2. *Phlaothrips*

Ulmi

B) Aptera.

VIII. Podurida.

1. *Podura*.

aquatica

plumbea

nivalis

2. *Smynturus* Latr.

fuscus

3. *Lepisma*

saccharina. Közönséges.

4. *Machilis* Latr.

polypoda

IX. Mallophaga.

1. *Philopterus* N.

communis N.

hologaster

2. *Trichodectes* N.

latus N.

sphærocephalus N.

subrostratus N.

3. *Liotheum* N.

pallidum N.

conspureatum N.

stramineum N.

VIII. Félröpkék (Hemiptera).

A) Heteroptera.

I. Corisæ.

1. *Corisa* F.

Geoffroyi Leach.

Sahlbergi Fieb.

II. Notonectæ.

1. *Notonecta*

Fabrici Fieb.

III. Nepæ.

1. *Nepa*.

cinerea

2. *Ranatra* F.

linearis

IV. Hydrometræ.

1. *Hydrometra* F.

lacustris

V. Aradidæ.

1. *Aradus* F.

versicolor H. S.

corticalis

Betulæ

VI. Tingididæ.

1. *Monanthia* Lep.

Cardui

echinopsidis Fieb.

VII. Acanthiadæ.

1. *Acanthia* F.

lectularia

VIII. Saldæ.

1. *Salda* F.

litoralis

IX. Reduvidæ.

1. *Harpactor* Lap.

iracundus Scop.

2. *Reduvius* F.

personatus

3. *Pirates* Am. Scrv.

stridulus F.

X. Nabidæ.

1. *Metastemma* Am.
æneicollæ Stein.
2. *Nabis* Lat.
flavomarginatus Schlz.
ferus

XI. Pyrrhocoridæ.

1. *Pyrrhocoris* Fall.
apterus

XII. Lygæodæ.

1. *Ligæus* F.
saxatilis Scop.
equestris
2. *Rhyparochromus* Curt.
pini

XIII. Berytidæ.

1. *Neides* Latr.
tipularius

XIV. Coreidæ.

1. *Stenocephalus* Lat.
agilis Scop.
2. *Alydus* F.
calcaratus
3. *Syromastes* Latr.
marginatus
4. *Verlusia* Spin.
rhombea
5. *Gonocerus* Lat.
Juniperi Dhl.
venator F.
6. *Corizus* Fall.
capitatus F.

XV. Phytocoridæ.

1. *Miris* F.
lævigatus
2. *Notostira* F.
erratica
3. *Lobosthetus* F.
virens
4. *Capsus* F.
capillaris F.
5. *Rhopalotomus* Fieb.
ater

XVI. Macropeltidæ.

1. *Acanthosoma* Curt.
hæmorhoidalis
2. *Rhapigaster* Lap.
griseus F.
3. *Piezodorus* Fieb.
Degeeri Fieb.
4. *Tropicoris* Hhn.
rufipes
5. *Mormidea* Am.
baccarum
nigricornis F.
6. *Pentatoma* Oliv.
pinicola Muls.
juniperi
7. *Cimex*
prasinus
dissimilis F.
8. *Strachia*
ornata
oleracea
9. *Rhacognathus* Fieb.
punctatus
10. *Podops* Lap.
inunctus F.
11. *Aelia* Aut.
acuminata
Burmeisteri Küst.

XVII. Cydnidæ.

1. *Brachypelta* Am.
aterrima Forst.
2. *Cydnus* F.
nigrita F.
3. *Schirus* Am.
morio
dubius Scop.
bicolor

XVIII. Tetyræ.

1. *Eurygaster* Lap.
hottentotus F.
maurus
2. *Graphosoma* Lap.
lineata
3. *Psacasta* Ger.
Allioni Gmel.

4. *Odontoscelis* Lap.
fuliginosus

XIX. Arthropteridæ.

1. *Coptosoma* Lap.
globus F.

B) Homoptera:

XX. Cicadellina.

1. *Typhlocyba* Gm.
rosæ F.
2. *Bythoscopus* Germ.
flavicollis F.
3. *Acocephalus* Germ.
striatus F.
4. *Penthimia* Germ.
atra F.
5. *Ledra* F.
aurita
6. *Tettigonia* Latr.
viridis F.
7. *Aphrophora* Germ.
spumaria
bifasciata
8. *Cercopis* F.
sanguinolenta

XXI. Membracina.

1. *Centrotus* F.
cornutus F.

XXII. Fulgorina.

1. *Issus* F.
immaculatus F.
2. *Cixia* Burm.
nervosa Latr.
3. *Pseudophana* Burm.
europæa

XXIII. Aphidina.

1. *Aleurodes* Latr.
chelidonii Latr.
2. *Psylla* Geoffr.
alni
pyri
urticæ
3. *Livia* Latr.
juncorum Latr.

4. *Aphis*
rosæ
platanoides
cerealis
ribis
cerasi
tanacetii
arundinis
viburni
evonymi
sambuci
persicariae Htg.
tiliæ
salicis
brassicæ
5. *Lachnus* Ill.
roboris
juglandis
6. *Schizoneura* Htg.
lanigera Htg.
lanuginosa
7. *Pemphigus* Htg.
bursarius
fraxini Htg.
affinis
8. *Tetraneura* Htg.
ulmi Htg.
pruni
9. *Chermes*
abietis
10. *Phylloxera* Boyer De F.
quercus
11. *Rhizobius* Burm.
pini Burm.
pilosellæ Burm.

C) Aptera.

XXIV. Coccina.

1. *Aspidiotus* Bouché.
Nerii Bouch.
Rosæ Bouch.
2. *Lecanium* Ill.
Hesperidum
Persicæ Schr.
Quercus Réaum.
3. *Dorthisia* Bosc.
urticæ

XXV. Pediculina.

1. *Pediculus*
pubis
suis
capitis
vestimenti
vituli
2. *Hæmatopinus* Leach.
suis Leach.

VI. Pankányok (Arachnida).

A) Bökölök (Arthrogastra).

I. Pseudoscorpiones.

1. *Chelifer* Leach.
caneroides
2. *Obisium* Leach.
muscorum Leach.

B) Pókok (Aranina).

II. Vagabundæ.

1. *Thomisus* Walk.
citreus Deg.
viaticus
2. *Philodromus*
tigrinus
3. *Salticus* Latr.
scenicus
pubescens F.
flavipes Hahn.
4. *Eresus*
quadriguttatus
5. *Lycosa* Latr.
saccata
ruricola Deg.
piratica Walk.
6. *Dolomedes* Latr.
mirabilis Walk.

III. Sedararæ.

1. *Segestria* Latr.
senoculata
2. *Clubiona* Latr.
atrox Deg.
holosericea

3. *Tegenaria* Walk.
domestica
scalaris Brandt et Ratz.
4. *Argyroseta* Latr.
aquatica
5. *Theridium* Walk.
redimitum
6. *Epeira* Walk.
diadema
calophylla Latr.
angulata
fasciata
7. *Tetragnatha* Latr.
extensa

C) Álpókok (Opilionina).

IV. Phalangidæ.

1. *Phalangium*
opilio
cornutum

D) Atkák (Acarina).

V. Trombidina.

1. *Trombidium* F.
holosericeum
2. *Erythraeus* Latr.
parietinus Herrm.
3. *Tetranychus* Duges
telarius

VI. Oribatea.

1. *Cheiletus* Schk.
eruditus Schk.

VII. Hydrachnea.

1. *Hydrachna* Müll.
cruenta Müll.
2. *Limnochares*
aquaticus

VIII. Acarea.

1. *Acarus* F.
siro
farinæ Deg.
2. *Sarcoptes* Latr.
exulcerans

IX. Gamasea.

1. *Gamasus Latr.*
coleopterorum
2. *Uropoda Latr.*
vegetans Deg.
3. *Pteroptus*
abominabilis
4. *Dermanyssus Dug.*
avium Dug.
musculi

X. Ixodea.

1. *Ixodes Latr.*
ricinus
marginatus Hahn.

VII. Hejanczok (Crustacea).

I. Malacostraea.

I. Decapoda.

1. *Astacus F.*
fluviatilis F.

II. Amphipoda.

1. *Gammarus F.*
pulex

III. Isopoda.

1. *Asellus Geoffr.*
aquaticus
2. *Porcellio Latr.*
scaber Branot.
3. *Oniscus Latr.*
murarius
4. *Armadillo Latr.*
vulgaris Brandt.
pulchellus Pz.

IV. Myriopoda.

1. *Julus*
terrestris
sabulosus
2. *Polydesmus Latr.*
complanatus Leach.
3. *Glomeris Latr.*
pustulata F.

4. *Scolopendra*
electrica
forficata
5. *Geophilus*
nemorensis
6. *Scutigera*
araneoides

II. Entomostraca.

I. Phyllopora.

1. *Branchiopus Lam.*
stagnalis
2. *Limnadia Herm.*
Hermanni A. Brong.
3. *Apus Scop.*
canceriformis Leach. Rajka.

II. Lophyropoda.

1. *Cypris Müll.*
conchacea
2. *Daphnia*
pulex
3. *Cyclops Müll.*
quadricornis

III. Pseudocephala.

I. Parasita.

1. *Argulus Müll.*
foliaceus
2. *Ergasilus*
Sieboldii
3. *Lernæocera*
cyprinacea
esocina

VIII. Pęgeł (Vermes).

I. Annulata.

I. Terricolæ.

1. *Lumbricus*
terrestris
2. *Tubifex Lam.*
rivulorum Blainv.
3. *Nais*
vermicularis Gm.

4. *Stylaria* Lam.
 proboscidea Gm.
 serpentina Müller.

II. Nematodea.

1. *Filaria* Müller.
 papillosa R.
 erucarum Schrk.
 2. *Strongylus*
 gigas R.
 armatus R.
 filaria R.
 trigonocephalus R.
 3. *Ascaris* R.
 lumbricoidea
 vermicularis
 teres
 4. *Oxyuris* R.
 curvula R.
 5. *Trichocephalus* Göze.
 dispar R.
 6. *Gordius*
 aquaticus
 lacteus
 7. *Cucullanus* Müll.
 elegans Zed.
 8. *Prionoderma* Göze.
 ascaroides Göze.
 9. *Anguillula* Ehbq.
 aceti Göze.
 glutinis

II. Trematoda.

I. Hirudinea.

1. *Hirudo*
 medicinalis
 officinalis Sav.
 2. *Haemopsis* Sav.
 vorax Sav.
 3. *Helluo* Ok.
 vulgaris
 4. *Clepsine* Sav.
 complanata

5. *Piscicola* Lam.
 geometrica
 6. *Branchiobdella*
 astaci

II. Planariæ.

1. *Planaria*
 lactea Müll.
 nigra Müll.

III. Trematoda.

1. *Aspidogaster* Bær.
 conchicola Bær.
 2. *Distomum* Zed.
 hepaticum
 3. *Diplostomum* Nordm.
 volvens Nordm.
 4. *Amphistoma* R.
 conicum R.
 5. *Monostoma* Zed.
 lineare Brem.
 6. *Polystoma* R.
 integerrimum R.

III. Helmintha.

I. Acanthocephala.

1. *Echinorhynchus* R.
 gigas Göze.
 versicolor R. Ludak és réczék beleiben.

II. Cistodea.

1. *Tania Galandöcz*.
 solium
 marginata
 serrata Göze.
 cœnurus
 crassicollis R.
 echinococcus
 expansa R.
 plicata R.
 filum
 2. *Caryophyllæus*
 mutabilis R.

Hasálatok (Gastrozoa).

IX. Puhányok (Mollusca).

I. Gasteropoda.

I. Pulmonata.

1. *Limax*
empiricorum Fer.
maximus
agrestis
2. *Helix*
pomatia
arborum
nemoralis
hortensis Müll.
fruticum Müll.
incarnata Müll.
ericetorum Müll.
cellaria Müll
3. *Bulimus* Lam.
radiatus Brug.
4. *Clausilia* Drap.
bidens Drap.
pumila Ziegl.
5. *Pupa* Drap.
muscorum
6. *Succinea* Drap.
putris
7. *Vitrina* Drap.
pellucida Drap.
8. *Achatina* Lam.
lubrica Brug.
9. *Physa* Drap.
fontinalis Linn.
10. *Amphipeplea* Nills.
glutinosa Müll.
11. *Limnaeus* Lam.
stagnalis Müll.
palustris Müll.
glaber Müll.
12. *Planorbis* Müll.
corneus
complanatus
spirorbis Müll.
vortex Müll.
nitidus Müll.
fontanus Montag.
nautilus Linn.

II. Pectinibranchia.

1. *Paludina* Lam.
vivipara
fasciata Müll.
2. *Valvata* Müll.
piscinalis Müll.
3. *Melanopsis* Lam.
acicularis Fer. A Dunában.
4. *Bythinia* Gray.
tentaculata Linn.
5. *Neritina* Lam.
danubialis Ziegl. A Dunában és Lajtáb.
fasciata? Lam. A Lajtában.

III. Heterobranchia.

1. *Ancylus* Geoffr.
lacustris. A Lajtában.

II. Acephala.

IV. Dimyaria Lam.

1. *Mytilus*
Volgæ Ch. A Dunában.
2. *Cyclas* Lam.
cornea Lam. A Lajta mellett.
3. *Pisidium* Pf.
fontinale Drap. Árkokban.
4. *Anodonta* Lam.
cygnea. Tavakban.
5. *Unio* Retz.
pictorum Lam. A Dunában.
tumidus Retz. A Lajtában.

X. Habareczok (Polypi).

I. Oligactinia.

1. *Hydra*
viridis. Vizi növényeken.
fusca. Ugyanott.

II. Halcyonellina.

1. *Halcyonella* Lam.
stagnorum Lamx. Lepcsék és tavi
rózsák levelei alatt.
campanulata Gm. Ugyanott.

MÁSODIK RÉSZ.

Népesség és östermelés, mint alaperök, viszonyai.

I. SZAKASZ.

Népességi általános viszonyok.

Népesség száma.

Mosonymegye jelenlévő népességének száma — a tényleg szolgálatban lévő katonaságot és honvédséget nem számítva — az 1870-ki összeírás szerint 75.486 volt, ¹⁾ nevezetesen: finemű 37.364, nőnemű 38.122. Ezek között helybeli 69.287, idegen 6199.

Az idegenek közül:

hazabeli	4708
osztrák	1391
külföldi	100

A jogi népesség száma:

jelenlévő helybeli . . .	69.287
távollévő	1.493

Megyénk jelenlévő népessége

Magyarország 13,579.129 lélekből álló népességének	0.58
a birodalom 15,417.327 „ „ „	0.49

százalékát képezi.

A megye jelenlévő népességéből

a m.-óvári szolgabírói járásra . . .	30.240 = 40%
a nezsideri „ „ . . .	27.647 = 37 %
a rajkai „ „ . . .	17.599 = 23 %

esik.

¹⁾ Mosonymegye jelenlegi népességének száma, tekintve a népesség átlagos évi szaporulatát, mely — mint alább látandjuk, az egy százalékot igen megközelíti — 8 év leforgása után 80.000-re tehető.

Viszonylagos területi népesség.

Megyénk népességéből a megye egy osztr. □míldnyi területére 2234 lakos esik. ¹⁾

Ezen viszonylagos népesség a szomszéd megyék, Magyarország, a magyar birodalom, az osztrák tartományok és az európai többi államok népességéhez viszonyítva — csekély. Ugyanis

Györmegyében	egy osztr. □míldre	4212
Soprony	„ „ „ „	4004
Pozsony	„ „ „ „	3969
Magyarországban ²⁾	„ „ „ „	2823
a m. birodalomban	„ „ „ „	2789
Ausztriában	„ „ „ „	3590

lakos esik.

Az európai államok között a területi népesség szélsőségeit egy osztr. □míldnyi területen Belgium 9740, Svéd-Norvégország 426 lakossal tüntetik ki.

Tekintettel a vallás és nyelvre, megyénkben összeiratott: keresztény 73.316 = 97,1%, izraelita 2170 = 2,9%.

Keresztény felekezeti:

r. katolikus	65.018
evangelikus ágostai . .	8.262
„ helvét	33
keleti görög	2
methodista	1

Nyelvkülönbözetre nézve a fennlétező adatok szerint a megyei lakosságnak

72%-ka német	}	anyanyelvű,
17 „ horvát		
11 „ magyar		

de a német és horvát lakosság nem csekély része a magyar nyelvet is érti. A szülők gyermekeiket a hazai nyelvben nyerendő gyakorlat végett magyar vidékre adják „cserébe“ vagy szolgálatba.

¹⁾ Figyelembe véve, hogy megyénk területi ösztetében a Fertő tavának 2,6 osztr. □míldnyi részlete is foglaltatik, szorosb értelemben véve a megyének egy osztr. □míldnyi lakott területére 2419 lakos számítható.

²⁾ Szoros értelemben vett Magyarországon csak Liptó, Marmaros, Torna és Zólyom megyék bírnak — a területhez viszonyítva — csekélyebb népességgel.

Népesedési mozgalom.

Az állam és társadalom kedvező vagy kedvezőtlen viszonyainak egyik leghívebb fokmérője a népesedési mozgalom. „A nép anyagi jóléte — úgymond egy jeles írónk — a közgazdasági állapotok kedvező volta, a közmívelődés fokonkinti fejleménye, semmiben sem nyerne hívebb kifejezést, mint a népesedési mozgalomban, — valamint viszont a társadalmi viszályok, politikai rázkódtatások, a népvagyonosság hanyatlása sehol sem éreztetik magokat oly gyorsan, oly szembeszökőleg, mint a népesedésnek felzavart folyamában.”

A népesedési mozgalom főtényezői: az esketési, születési és halálozási viszonyok.

Esketési viszonyok.

Hol az állami kormányzat, feladatához híven, a polgárok önálló egyéni fejlődésének feltételeit lehető mértékben fenntartja s biztosítja, hol az állam közérdekei a magán érdekekkel nemcsak lehető öszhangzásba, hanem egymást támogató viszonyba hozatnak, hol a közgazdaszat nagy terén az életszükséglet és kereset egyensúlyban állnak, hol kül- és belbéke, jó rend és igazságszolgáltatás biztosítják a szerzeményt, szóval, hol az egyesek önerejükbe bízva nyugton szállhatnak szembe a családi élet gondjaival, ott a házasulás arányszáma kellő magassági fokra emelkedik, ellenkező viszonyok között természetsszerűleg hanyatlik.

Megyénkben a közelebbi évtizedekben az évenkinti esketések átlag száma következő volt:

1831-től 1840-ig	704 ₄
1841 „ 1850 „	659 ₈
1851 „ 1860 „	596 ₉
1861 „ 1870 „	695
1871 „ 1876 „	740
átlag 1831 „ 1875	672 ₁

A fentebbi számok meglepően jellemzik az illető időszakok politikai s társadalmi viszonyait. Egy átfutó pillanatot vetve e tételek sorozatára, lehetetlen lenne fenn nem akadni az 1851—1860-ki időszaknak élesen kiváló alacsony esketési számán, lehetetlen lenne nem kérdeznünk: mi súlyos csapás érthette a megyét vagy nemzetet, mely a társadalmi viszonyok megrázkódtatásának ily

mély nyomát hagyta maga után? ha nem tudnók, hogy ezen évtizedet a nemzet önvédelmi harcának éve előzte meg, melyet a következő évtizedben az állam és társadalom minden viszonyait tőből felforgató politikai zivatar követett! Tévedne, ki azt hinné, hogy az esketések számának alásüllyedését a fentebbi időszakban a hadkötelezettség, a birtokátruházás fokozott terhei és a nősülési engedély fokozott szigora eszközlé, a közterhek 1860-tól még súlyosabban nyomják vállainkat, a nősülés engedélyének szigora nem enyhült s 1860-tól az esketések évi átlaga 120-al emelkedett! Csak azt akarám jelezni, hogy az állami és társadalmi jóllét mélyebben rejlő gyökérszárait semmi nem szaggatja meg inkább, mint az állam békéjét felforgató zivatar, s a törvény s törvényes intézmények iránti bizalom megrendítése.

Az esketések számát, a népesség számához viszonyítva, s alapul — a számba veendő adatok biztossága tekintetéből — az 1866—1875. évi esketések lajstromait s az 1870-ki ¹⁾ népösszeírást véve, a következő eredményhez jutunk.

Esketések száma a fentebbi 10 évi időszakban 7267, esik egy évre átlag 726, esketés, és egy esketés átlag 103, lélekre.

Magyarországban az esketések száma a statisztikai adatok szerint 1866-tól 1874-ig összesen 1,288.374 volt, esik egy évre átlag 143.153 esketés, és egy esketés átlag 94, lélekre.

Nincs Európában állam, mely az esketések ezen magas számárányát csak meg is közelítené. Így p. o.

Ausztriában	egy esketési eset	108
Poroszországban	„ „ „	115
Franciaországban	„ „ „	126
Németalföldön	„ „ „	130
Belgiumban	„ „ „	145
Bajorországban	„ „ „	151
Európában átlag	„ „ „	130

lélek után számítható.

A fentebb kimutatott hazai esketések magas számáránya igen örvendetes lenne, ha a különben kedvező körülmények mint tényező erők mellett nem gyaníthatná az érett kor előtti házasságok

¹⁾ Az 1870-ik összeírás által kimutatott népszám, az 1866—1875-ik évek közötti időszakban számításba veendő népszámnak középmetszeti öszletét képezi, ez okból vevém alapul a fentebbi időszak esketési eseteinek számait.

nagy mérvbeni szereplését. De itt rejlik a baj, mely az esketések magasabb arányának belértékét tetemesen alább szállítja.

Arányosítsuk a számokat.

Mosonmegyében az 1875-ik és 1876-ik évi anyakönyvek tartalma szerint e két évben

a vőlegényeknek átlag 11,2%-ka volt a 24 éves koron
a menyasszonyoknak 13,5 % % % 20 % %

alóli, míg Magyarországon átlag a vőlegényeknek 36, a menyasszonyoknak pedig 20%-ka esik a jelzett koron alól.

Az arány megyénkre nézve igen kedvező, annyival inkább, mert ha párhuzamot vonunk hazánk és a külföld ide vonatkozó adatai között, azt tapasztaljuk, hogy hazánkban a korai egybekelések aránya általán nagyobb, mint világrészünk legtöbb államában, így például Ausztriában úgy a vőlegényeknek, valamint a menyasszonyoknak is csak 19,4%-ka esik a fentebbi korosztályba, a 25 éven alóli vőlegények százaléka pedig Franciaországban 29, Norvégiában 23, Németalföldön 20, Belgiumban 19, Dánhonban 16. Szembeszökő kivételt képez Anglia 48%-kal. ¹⁾

Az érett kor előtti házasságok magas arányának káros visszahatását észlelni fogjuk a hazai népesedési mozgalom további szakaszaiban.

Hazánkban az esketések s kora házasságok számát nagy mértékben emeli azon körülmény, hogy népünk kiválólag földmíveléssel foglalkozván, a nő férjének nemcsak háztartó, hanem egyszersmind munka- és szerzőtársa is.

Vegyes házasságok.

Az 1866—1874. években kötött 6563 házasság között vegyes csak 57 = 0,9% volt, holott a Magyarországon ugyanazon időszakban kötött házasságok között a vegyesek 5,3%-al szerepeltek. Ezen körülmény élesen jelzi ugyan a felekezeteknek saját hitvallásukhoz való ragaszkodását, de ezentúl éppen nem igazolja azok türelmetlenségét. Nem zavarja ez nálunk a nép belbékéjét,

¹⁾ Míg hazánkban az újonczozási szabályzat folytán a hadkötelesek házassága meg nem szorított, a vőlegényeknek éppen fele, a menyasszonyoknak két ötödresze lépett a jelzett kor előtt házasságra. L. Konek S.: A magyar birodalom statisztikai kézikönyve. 82. l.

de azok, kiket az esketés azért fűz egybe, hogy együtt és karöltve járjanak az élet útjain, a családi élet gyakorlati követelményeinek intését hiszik követni, ha a vallás ösvényén sem kívánnak egymástól megválni.

Születések.

A születési esetek száma rendszerint párhuzamos arányt tart az esketések számával, növekedése örvendetes jelenet, ha egyúttal a halálozási arány, főleg pedig a zsenge koruak halálozásának aránya is kedvező.

A születések száma és aránya.

Korszak	születési eset	évi átlag	esik egy születés
1862—1866	15.831	3166	22 ₉ lakosra
1867—1871	16.100	3222	23 ₅ „
1872—1876	17.446	3549	21 ₉ „
1862—1876	49.377	3312 ₃	22 ₈ lakosra
Magyarországban	23 ₂	Olaszthonban	27
Ausztriában	36 ₃	Angolthonban	31
Poroszországban	25 ₈	Franciaországban	37

lélek után számítható egy születési eset.

Feltűnő, hogy megyénkben a házasságoknak aránylag csekélyebb száma mellett, a születéseknek viszonylagos száma magasabb, mint átlag a hazában. Ezen körülmény igazolni látszik, hogy a házasságoknak az éretlen korosztályra is kiható terjeszkedése még a születések számát sem emeli.

A törvénytelen ágyból szülöttek számaránya.

Mosonmegyében 1871—1876-ig	7 ₃ %
Magyarországban 1866—1874 „	6 ₈ „
A birodalomban 1854—1865 „	5 ₂ „

volt a törvénytelen ágyból szülöttek átlaga.

Sajnos, hogy megyénk népe, mely egyébiránt műveltség és közérkölciség tekintetében a birodalom népcsoportozatában igen előkelő helyet foglal el, e téren a versenyt ki nem állja, sajnos annyival inkább, mert megyénk területén nagyobb város, hol a feslettség általán fokozottabb, nem létezik. ¹⁾

¹⁾ Az erkölcsi hanyatlás egyik főoka a megyén kívül esik, — három főváros környezeti megyénket, melyekkel népünk sűrűn érintkezik.

Nemcsak erkölcsi, tisztán társadalmi s polgári szempontból is főfigyelmet érdemel a törvénytelen ágyból születetteknek emelkedettebb számaránya, nemcsak azért, mert a törvénytelen ágyból szülöttek — legnagyobb részben nélkülözve a hű anyai ápolást — a kevésbé féltett halálnak már születésüknél vagy zsenge korokban sűrűbben esnek áldozatul, de ha életben maradnak is, szülőiktől a világba ki- s embertársaiktól eltaszítva, nagyobb mértékben emelik a büntetettek számát, mint a társadalom productiv erejét. Csodálhatni-e, ha a társadalom ellenségévé lesz az, kit ez már születésekor ellökött magától?

Halálozások.

A társadalmi élet kedvező vagy kedvezőtlen viszonyainak egyik leghűebb tükre a halandósági arány. A népesedési mozgalom ezen tényezője — eltekintve a természeti viszonyoktól — a társadalom anyagi és szellemi állapotának összes behatása alatt áll.

A halálozások száma és aránya.

Korszak	halálozási eset	évi átlag	esik egy halálozás
1862—1866	12.825	2565	27. ₆ lakosra
1867—1871	12.934	2587	29. ₂ „
1872—1876	14.705	2940	27. ₇ „
1862—1876	40.464	2697	28. ₂ lakosra.

Ausztriában és a déli német államokban 32, Poroszországban 34, Belgiumban 42, Franciaországban 43, Svédhonban 46, Norvégiában 51 lakosra jő egy haláleset.

A gyermekek halandóságának aránya,

a legkedvezőbb társadalmi körülmények között is természetszerűleg sokkal nagyobb, mint az erőteljes korban. De ha ezen arány az általán tágabb határokon is túlterjed, a társadalmi állapotok viszonyaira sötét árnyékot vet. Kell, hogy az állam és a társadalom védő szárnyaik alá vegyék a zsenge gyermeket, mert ezt az állam fenntartásának érdeke követeli.

És ha a népvizonyok ezen mozzanatának bel- és külföldi adatait egybevetjük, megdöbbenve és megszégyenülve állunk az eredmény előtt, azt hinnök, tévedünk, — fájdalom, nem tévedünk, az adatok biztosak, a számok kérelhetetlenek.

A statisztikai felvételek szerint, az 5-ik év betöltése előtt meghalt gyermekek, a holtaknak következő százalékát képezik:

	Mosony- megyében:	Magyar- országon:	A külföldön átlag:
1870-ben	56,3%	49,8%	Poroszországban . . 33,9%
1871-ben	55,2%	48,9%	Franciaországban 31,4%
1872-ben	59,1%	47,1%	Angliában . . . 30,2%
1873-ban	51,9%	40,1%	Dániában . . . 26,4%
1874-ben	60,7%	47,1%	Norvégiában . . . 21%
átlag	56,6%	46,5%	28,6%

Népességünk zöme földmivelő, a terjedelmes határon nincsenek tanyák, apa, anya s a serdültek napestig dolgozva, az ifjabbak iskolába mennek, s a visszahagyott hajlékban magára vagy egy másik gyermekre hagyott gyermek, mint hervadó növény éledeg vagy vész el!

Mikor fogjuk megérteni a megváltó igéit: „aki egy kisdedit az én nevemben befogad, engemet fogad be”, meddig marad társ nélkül megyénkben a nezsideri óvoda? reménylhető, nem sokáig, M.-Óvár s Mosony lelkes közönsége felkarolta az ügyet.

Mily döntő befolyással vannak műveltség, vagyonosság, életmód, lakhely stb. a halandóság arányának mérséklésére vagy emelésére, mutatja a következő példa:

M.-Óvár és az ezzel tőzsomszéd Lucsony községe s a m.-óvári külmajorok egyenlő külső behatások alatt állanak, lakóik csak a fentebbi tekintetekben sorakoznak egymás alá. Lássuk az eredményt az 1867—1876-ki korszakból.

Lakhely	Népszám 1870-ben	Halálozeset		Évi átlag		Egy halálozási eset hány lélekre esik	Az elhaltak között hány százelekkel szerepelnek az 5 éven alóli gyermekek
		összesen	gyermek az 5-éves korig	általán	az 5-éves korig		
M.-Óvár . . .	3056	828	308	82.8	30.8	36.9	37.2
Lucsony . . .	566	154	67	15.4	6.7	36.7	43.5
majorok . . .	398	156	92	15.6	9.2	24.9	59
átlag . . .	4020	1138	467	113.8	46.7	35.6	41

Születés és halálozás közötti arány általán és nemi különbözet szerint.

Év	Született		meghalt	
	fi	nő	fi	nő
1867.	1519	1449	1301	1228
1868.	1576	1494	1288	1223
1869.	1691	1528	1386	1253
1870.	1641	1685	1446	1347
1871.	1803	1714	1265	1197
1872.	1784	1813	1356	1262
1873.	1821	1690	1807	1713
1874.	1733	1726	1511	1504
1875.	1876	1701	1353	1285
1876.	1884	1796	1501	1380
összesen	17328	16569	14214	13392
	33897		27606	

születési többlet 6291.

Évi átlag.

	Születés	Halálozás
fi	1732 ₈	1421 ₄
nő	1656 ₉	1339 ₂
összesen	3389 ₇	2760 ₆

születési többlet 629₁ = 18,6%.

A magyar birodalomban a születéseknek átlag többlete 1852—1870-ig 17% volt, de az 1870—1874. évek között uralgott járványos betegségek, különösen az 1873-ban dühöngött epe-mírgy és inséges évek a születés és halálozás közötti rendszerinti arányt teljesen felforgatták. ¹⁾

Életkor szerinti különbség.

Az egyes korosztályok közötti számarány kiváló figyelmet érdemel, mert csak ennek alapján mérlegelhetjük a nép zömében rejlő fejlődő, termelő és hanyatló erőket, ezen rovatok jelzik általán az egyes korosztályok közötti halandósági arányt, s a tan-és hadkötelezettek számát. — Az 1870-ki összeírás szerint meggyénk népessége az egyes korosztályokban következőleg oszlott fel:

¹⁾ Az 1870—1874-ik évi hivatalos statisztikai kimutatások szerint a fentebbi időszakban Magyarországon 43.225-el kevesebb volt a születési mint a halálozási eset!

Nem szerint	0—6	6—12	12—15	15—20	20—24	24—40	40—60	60-on felüli
	életkor, bezárólag							
Fi . . .	5710	4786	2369	3698	2070	8485	7712	2534
Nő . . .	5846	4951	2464	3826	2413	8611	7434	2577
Összesen	11.556	9737	4833	7524	4483	17.096	15.146	5111
	11.3	12.9	6.4	9.9	5.9	22.7	20.1	6.8%

Az 1870-ik évi összeírás adatai szerint megyénkben csak hat férfi és hét nő haladta meg a 90 éves kort, de a 98 évet egy sem élte túl.

Magyarországban összesen 335 férfi és 359 nő volt száz, és 174 férfi s 148 nő több mint száz éves. Ezen legmagasb korosztályban a legnagyobb számmal képviselvék Marmaros, Ung, Bihar s több erdélyi megyék lakosai.

Családi állapot.

Az állam és társadalom alapja a családi élet, ennek kedvező vagy kedvezőtlen viszonyain emelkedik vagy hanyatlik azoknak jólléte. Láttuk, mily fontos szerepet játszik az esketések szám-aránya a népesedés mozgalmában, s e mozgalom a nemzetek életében. Ámde az esketések arányának közelebbi értékét csak a családi állapotok kiderítése állapítja meg, mert akiket az eskü egybekötött, gyakran és csakhamar elválasztja a viszály, vagy a halál. — A házasságban élők arányszáma vethet csak kellő világosságot az esketéseknek a társadalmi életre kiható eredményére.

Megyénk népességének családi állapotát az 1870-ki összeírás a következő rovatokban tünteti ki:

Járás	F é r f i				N ő			
	nőtlen	nős	özvegy	elvált	hajadon	férjes	özvegy	elvált
M.-óvári . . .	8599	5928	412	17	8008	5901	1353	22
Nezsideri . . .	7939	5252	451	21	7531	5350	1084	19
Rajkai . . .	5092	3407	238	8	4606	3424	807	17
Összesen . . .	21630	14587	1101	46	20145	14675	3244	58

Összesen:

nőtlen állapotban	41.775 = 55,34 %
házas	29.262 = 38,64 %
özvegy	4.345 = 5,99 %
elvált	104 = 0,13 %

Ugyanezen arányszámok tételei következők:

	a magyar államban:	Austriában:
nőtlen állapotú	52,85 %	60,05 %
házas	41,24 %	34,47 %
özvegy	5,70 %	5,45 %
elvált	0,21 %	0,03 %

A házások százaléka Európa egyéb államaiban:

Franciaországban	38,9 %	Poroszországban	33,0 %
Olaszországban	35,9 %	Belgiumban	30,5 %
Angliában	33,2 %	Bajorországban	28,6 %

A fentebbi adatok szerint, megyénkben aránylag nőtlen és hajadon 2,49, özvegy 0,29%-el több, ellenben házas 2,60, elvált 0,03%-el kevesebb van, mint a magyar birodalomban; azonban a házások számaránya Ausztria és a fent jelzett államok hasonló adataihoz viszonyítva oly magas, miszerint csak örvendhetünk, hogy az mérsékeltebb, mint a hazabeli házasságoknak kellettén túlszaporító aránya, támogatja ezen nézetünket azon tény, hogy az esketéseknél s a házasságok aránylag csekélyebb száma mellett, a születéseknek aránya nálunk magasabb, mint átlag a hazában.

Népesség növekedése általán és viszonyítva.

A megyei népesség fokozatos növekedését 1780-tól a jelenkorig a következő összeírás adatok tüntetik ki:

év	létszám	év	létszám
1780-ban	40.875	1850-ben	65.006
1805-ben	53.621	1857-ben	67.567
1815-ben	57.829	1870-ben	75.486

Az összes 90 évi szaporulat az alaplétszámnak 84,8%-kát képezi, évi átlagszaporulat 0,90%.

Az utolsó két összeírás tételeit vetve egybe, az évi szaporulat átlaga 1857-től 1870-ig 609,1 = 0,90% volt.

A szaporulatnak ugyanezen aránya mellett a megyei népesség évi növekedésének száma 75.486 lakos után 679,37, vagyis kerek számmal 680-ra tehető.

A fentebbi számítási alapon megyénk népessége 1878-ik évi január 1-jén, tekintettel a születési többletre, melynek évi átlaga 1870-től 1877-ig 650 körül ingadozik s a be- és kiköltözés¹⁾ mozzanataira 80.000-re tehető.

Ezen szaporulatnak tényezői:

- a) a szülötteknek az elhaltakat felülmuló többlete $650 = 95,6\%$,
 b) a beköltözőknek az elköltözőket $= \quad = \quad 30 = 4,4\%$

Hasonlatok.

A magyar birodalomban a népnövekedés évi átlaga 0,91, Ausztriában 0,91, Angliában 1,30, Poroszországban 1,18, Svédországban 0,99, Németalföldön 0,77, Franciaországban 0,17, Dél-Németországban 0,10 %.

A népesség növekedésének arányát kielégítőnek ismerhetjük, annyival is inkább, mert az a népesség belerején alapszik, megyénkben a szó szoros értelmében igen szerény az ipar és kereskedelem tere, melynek gyújtó pontjai felé tart az üzlet és munkaerőnek áramlata.

Kereset és foglalkozás szerinti különbség.

A kereset és foglalkozás szerinti különbség kiderítése, egy állam vagy vidék néprajzában méltó figyelmet érdemel, mert ennek alapján lehetünk képesek megítélni, vajjon egy állam vagy vidék népessége túlnyomólag az őstermelés, vagy az ipar és kereskedelem terén keresi s találhatja-e fel önfenntartásának eszközeit, ezen kimutatásnak rovataiból vonhatunk következtetést az állam vagy vidék szellemi s anyagi művelődési állapotára, továbbá ugyanezen úton közeledhetünk annak megismerésére, a lakosoknak hány százaléka bír polgári önállósággal, s hányadrésze keresi élelmét szolgálat útján, végre ezen adatok alapján vethetjük némileg mérlegre a népesség magasb vagy csekélyebb fokú productív erejét.

¹⁾ A jelen évtizedben több mint 400 benszültöt egyén vándorolt ki jobb kereset után nézve az észak-amerikai államokba, nagyobb részben szegény sorsú földművesek és iparosok családtagjai. 1874-ben 12 család 54 egyénnel. 1875-ben 313 egyén, holott megyénkben, hol nem a munkás keresi a dolgot, hanem a dolog a munkást, a munkabér magas s a kereset biztos. Ezen kalandorok a megyei hatóság ismételt komoly figyelmeztetésének ellenére, kóborló költöztetési ügynökök és rópiratok csábájának estek áldozatul.

A megyei lakosságnak kereset és foglalkozás szerinti osztályozata az 1870-ki összeírás szerint:

Mosonymegyében:			a magyar államban:		
Östermelők	26.432	35,0 %	5,064.853	32,9 %	
Iparosok s kézművesek	4.913	6,5 %	646.964	4,2 %	
Kereskedők	1.198	1,6 %	133.582	0,9 %	
Értelmi kereset után élők . . .	850	1,1 %	177.241	1,1 %	
Ház- és járadék tulajdonosok . .	1.036	1,4 %	80.680	0,5 %	
Személyes szolgálat után élők . .	5.138	6,8 %	1,196.414	7,8 %	
Bizonyos foglalkozás nélküliek					
14 éves koron felül	12.598	16,7 %	2,951.497	19,1 %	
" " " alól	23.321	30,9 %	5,166.466	33,5 %	

A fentebbiek szerint Mosonymegyében az östermelők aránylag 2., iparosok s kézművesek 2., kereskedők 0., ház- és járadék tulajdonosok 0,0%-al nagyobb, ellenben a személyes szolgálat után élők 1, a bizonyos foglalkozás nélküliek 14 éves koron felül 2., ifjabbak 2,0%-al kevesebb számmal vannak, s az értelmi kereset után élők ugyanazon százalékkal képviselvek, mint a magyar birodalomban.

Igen feltűnő lenne a bizonyos foglalkozás nélküli lakosok magas száma, ha nem tudnók, hogy a 14-ik éven aluli nép-, vagy jobban mondva gyermekosztályt, igen csekély kivétellel, maga a gyenge kor zárja ki a rendes foglalkozással bíró polgárok osztályából, és hogy azok között, kik ezen életkoron felül vétettek fel e rovatba, a legtetemesebb számban haszonnal működnek közre a kereset különböző terén a gazdaság vagy háztartás körül, habár önálló keresettel nem bírnak is.

Összeíratott 1870-ben megyénkben:

I. Értelmi keresettel foglalkozó.

Járás	Népesség	Pap, felkész	közhivataltok	tanító	felsőbb iskolai tanuló	művész	ügyvéd	Egészségügyi személyzet					Összesen
								orvos	sebész	bába	gyógyász	mások	
M.-óvári	30.240	32	84	74	275	6	14	8	6	24	4	19	546
Nezsideri	27.647	35	22	44	25	1	3	8	8	25	1	9	181
Rajkai	17.599	25	19	37	3	2	—	5	6	20	2	4	123
Összesen	75.486	92	125	155	303	9	17	21	20	69	7	32	850

II. Östermelő.

Járás	Birtokos	haszonbérlet	gazdatiszt	éves szolga	napszámos.	vadász és halász	Összesen		
							birtokos és bérlet	tiszt és munkás	együtt
M.-óvári . . .	1821	10	60	3625	3563	10	1831	7258	9.089
Nezsideri . . .	2553	6	26	4135	3816	3	2559	7980	10.539
Rajkai . . .	1898	13	30	2071	2776	16	1911	4893	6.804
Összesen . . .	6272	29	116	9831	10.155	29	6301	20.131	26.432

III. Iparos és kézműves.

Járás	Építészeti és művészeti iparnál			Fém-, kő- és faiparnál			Vegyészeti, élelmezési és dohányiparok természetesen		
	önálló vállalkozó	hivatlanok	munkás	önálló vállalkozó	hivatlanok	munkás	önálló vállalkozó	hivatlanok	munkás
M.-óvári . . .	38	7	237	167	3	329	93	15	241
Nezsideri . . .	42	1	339	181	5	517	55	—	89
Rajkai . . .	32	—	91	113	2	125	70	3	90
Összesen . . .	112	8	667	461	10	971	218	18	420

Járás	Szövő iparnál		Bőr-, papírgyártás s egyéb iparnál			Nem közvetlenül termelő foglalkozásnál			Iparos és kézműves összesen
	önálló vállalkozó	munkás	önálló vállalkozó	hivatlanok	munkás	önálló vállalkozó	hivatlanok	munkás	
M.-óvári . . .	133	118	237	—	197	85	—	124	2.024
Nezsideri . . .	67	77	203	1	144	73	7	102	1.903
Rajkai . . .	85	62	140	—	114	33	—	26	986
Összesen . . .	285	257	580	1	455	197	7	252	4.913

IV. V. VI. VII. VIII.

Járás	Kereskedelemnél			Szállítási vállalatoknál			Értékesítő Penz- és hitelintézeteknél	Járadék-tulajdonosok	Háztulajdonosok	Összesen	Személyes szolgáltatást teljesítők
	önálló vállalkoz.	hivatalnokok	munkások	önálló vállalkoz.	hivatalnokok	munkások					
M.-óvári	194	13	196	18	12	71	6	196	300	496	2.145
Nezsideri	263	—	112	4	8	33	—	91	343	434	1.223
Rajkai	176	4	47	2	4	30	5	25	81	106	1.770
Összesen	633	17	355	24	24	134	11	312	724	1.036	5.138

IX.

Járás	Bizonyos foglalkozás nélküli egyének						Összesen
	14 éven felül			14 éven alól			
	férfi	nő	összesen	férfi	nő	összesen	
M.-óvári	887	5.517	6.404	4.448	4.578	9.026	15.430
Nezsideri	337	3.787	4.124	4.311	4.512	8.823	12.947
Rajkai	271	1.799	2.070	2.734	2.738	5.472	7.542
Összesen	1.495	11.103	12.598	11.493	11.828	23.321	35.919

Mily arányban foglalkozik megyénk népessége általában a magyar birodalom népességéhez viszonyítva az östermelés, ipar és kézmű, kereskedés és az értelmi kereset terén stb. már fentebb jeleztük, elégséges legyen a fentebbi részletes kiderítés alapján még a következő foglalkozási ágakban működő erők viszonylatát kimutatni. Van

megyénkben	egy esik	Magyarországban	egy esik
pap	92	820 lakosra	17.512
tanító	155	487	25.222
orvostudor	7	10.792	1.606
sebész	26	2.904	1.339
önálló gyógyszerész	5	13.097	701
éves szolgáló	9.831	7 ₆	1.331.499
napszámos	10.155	7 ₄	1.314.292
			9 ^a

Ezen arányszámok igazolják, hogy tanítókkal, orvosokkal, sebészekkel, önálló gyógyszerészekkel, illetőleg gyógyszerárakkal sokkal kielégítőbben vagyunk ellátva, mint átlag Magyarország.

Következik még a foglalkozás címével kapcsolatban azon szerencsétlen lakosok számának kimutatása, akik súlyos testi fogyatkozások miatt a munkára teljesen vagy legnagyobb részben képtelenek. Ilyenek a vakok, siketnémák, elmebetegek és hülyék. Az 1870-ki összeírás szerint volt

<i>a megyében</i>	<i>egy esik</i>	<i>a m. birodalomban</i>	<i>egy esik</i>
vak 67	1126 lakosra	18.523	832 lakosra
siketnéma . . 146	517 "	20.699	745 "
elmebeteg . . 41	1841 "	13.162	1171 "
hülye 291	259 "	18.449	835 "

A hülyék legnagyobb számban a kis Duna mentén fekvő községekben találhatók, ami oda mutat, hogy ezen baj oka a lakhely természeti viszonyaiban rejlik, ami azon körülmény által is igazoltatik, hogy a nagy Duna mellékén, különösen annak balpartján ezen szomorú jelenség nemcsak nálunk, hanem az alsóbb dunaparti megyékben is feltűnő mérvben észlelhető.

Szép és méltó feladattal fognának foglalkozni az orvosi- és természet-tudomány szakemberei, ha beható vizsgálat tárgyává fognák tenni, a víz vagy a parti talajban vagy mely egyéb helyi tényezőben rejlik oka annak, hogy míg — mint nálunk — a Duna vizétől távolabb eső síkon a hülyeség esetei igen gyérek, a dunaparti községekben e baj szintoly szomorú mint szembeötlő mérvet ölt?

Sokkal kedvezőbb viszonyokat jeleznek a fentebbi szerencsétlen néposztályra nézve a külföldi adatok, mert míg 10.000 lakóra

	<i>vak</i>	<i>siketnéma</i>	<i>elmebeteg</i>
Magyarországban	12	13,4	8,5 esik
Britanniában	10,3	6	9
Franciaországban	10,5	6	13
Poroszországban	5,8	7,4	7

számítottak.

Lakhely-viszonyok.

Megyénkben 14 mezőváros, 38 falu, 3 pusztá van, ezekből 18 nagy és 34 kis község alakult.

Egy □mfdre megyénkben 1. helység és 316 ház, Magyarországon 2. helység és 469 ház esik.

Az 1870-ki összeírás szerint volt Mosonymegyében

Épület.

Járás	Köz-épület							Magán- épü- letek	Összes épü- letek	Ezen épületek közül			
	egyházi	iskolai	megyei	községi	katonai	állami	egyéb			föld- szinti	1	2	3 és több emeletes
M.-óvári	39	23	3	37	1	—	—	3.902	4.005	3.911	90	3	1
Nezsideri	50	20	—	38	2	—	1	3.907	4.018	3.920	94	4	—
Rajkai	36	34	—	29	—	9	1	2.602	2.701	2.662	38	1	—
Összesen	125	67	3	104	3	9	2	10.411	10.724	10.493	222	8	1

Lakás és lakrészek.

Járás	A lakásra szolgáló házakban van											
	földszinti	1	2	3	4	Össze- sen	szoba	konyha	kamra	pincze	bolt	
												emeleti
	L a k á s											
M.-óvári	—	5.939	161	14	13	13	6.140	9.363	5.314	4.930	1201	187
Nezsideri	1	5.638	135	11	—	—	5.785	9.010	5.438	4.800	1314	188
Rajkai	—	3.863	47	1	—	—	3.911	5.792	3.691	3.308	921	126
Összesen	1	15.440	343	26	13	13	15.836	24.165	14.443	13.038	3436	501

Lakfelek és lakók általán s osztályozva.

A megye területén	Lakófelek száma	Ésik egy		A lakásra szolgáló házakat lakja					
		épületre		tulajdonos vagy bérlő s család- tagjai	tisztviselő vagy bérlő középü- leteknél	albérlő	cseléd	összesen	
		lakrész	lakó						
összesen	15.683	7 ₁	7	3 ₁	65.940	224	2310	7012	75.486

Közvagyonosság, műveltség és egészségi szempontból érdekes viszonylati egybehasonlítás kínálkozik, — ha eltekintve egyéb lakviszonyoktól, számítás alá vesszük, egy épületre átlag hány lakrész és egy laképület s egy szobára hány lakó esik megyénkben s a magyar birodalom külön részeiben.

Hasonlatok.

Viszonylati rész-területek	Esik átlag egy		
	épületre		szobára lakó
	lakrész	lakó	
Mosonmegyében mint fentebb	7,7	7	3,1
Sz. é. vett Magyarországon	5,2	6,3	3,8
Az erdélyi területen	4	4,7	3,8
A volt magyar határvidéken	1	7,2	4,1
Horvátországban	6,4	8,9	5,2
Szlavonországban	5,9	6,7	4,2
A horvát-szlavon határvidéken	1	10,1	8
A magyar birodalomban	4,8	6,2	5,2

Ezen hasonlatok igen kedvező világot vetnek lakviszonyainkra.

Az épületek számának növekedése,

a népesség szaporulatával rendszerint párhuzamosan halad, ha különben a társadalmi viszonyok nem kedvezetlenek.

Volt megyénkben a hivatalos összeírások adatai szerint:

	lakház	lakófél
1850-ben	7.725	12.541
1857-ben	9.872	16.804
1870-ben	10.724	15.683 ¹⁾

Megyénk népessége fokozottabb vagyonossága és műveltsége folytán nagyobb súlyt helyez és helyezhet a lakházak czélszerű építésére, mint ez más helyütt észlelhető. Habár a köznép nagyobb része a lakházak építéséhez vályogot és csak részben használ égetett téglát, nem csekély része a lakházat égetett téglából építi.

¹⁾ A lakók számának látszólagos esökkenése azon körülményben találja magyarázatát, hogy 1870-ben csak a külön háztartással bíró lakófélek vétettek fel e rovatba.

A megyei hatóság azon már évtizedek óta fennálló határozatát, hogy az újdön épült vagy leégett lakházak, sőt a gazdasági épületek is nád helyett cseréppel, vagy amennyiben ez nem eszközölhető, zsindelylyel fedessenek, erélylyel s a legjobb sikerrel vitte s viszi keresztül. Vannak községek, melyeknek főutczáin csak itt-ott láthatni még nádtetőt, sőt némely helyeken már emeletes, cseréppel, palakővel vagy plével fedett házakat emelnek az egyes köznépbeliek. Földalatti lakhely csak egy van e megyében, holott a magyar birodalomban 1870-ben még 13.441 földalatti lakás találtatott.

II. SZAKASZ.

Az őstermelés általános viszonyai.

Megismerkedve a megye természeti és néprajzi viszonyaival, ismét vissza kell térnünk a területhez, mely eredeti s majdnem egyetlen forrása népünk anyagi s — közvetve — szellemi erejének is.

Vegyük közelebbi szemle alá a földet, azokat, kik ezt művelik, a földművelőket, s azt, mit a mezei ipar létrehoz, a termékeket.

Termő és terméketlen terület.

A folyamatban lévő katasteri kiigazítási munkálatok adatai szerint van jelenleg

Mosonymegyében	termő	terméketlen ¹⁾
	terület	
	284.815 hold	46.349 hold
	86%	14%
volt 1858-ban az ideigl. kat. felvételkor	276.672 hold	24.638 hold
1869-ki kiigazítás szerint	279.390 "	22.655 "
1873-ban a Fertő kiszáradása után	291.738 "	27.432 "

¹⁾ Ezen kitétel „terméketlen”, statistikai, és nem szoros értelemben veendő. A magában véve legtermékenyebb talaj a terméketlenek rovatába jő, ha a termelés alól elvonatik, például a beltelek, köz-út, tőzeg- és téglatelep. Még helytelenebb ezen szinte szokásos statistikai kifejezés „haszonvethetlen” terület, mert a terméketlen területnek más alkatrészei is, például a folyók, csatornák, halastavak gyakorta jobban hasznosíthatók, mint a legjobb talaj. — E szó „termő” terület

A fentebbi számok tetemes különbözete, s a termő és terméketlen területnek feltűnő párhuzamos növekedése főleg azon körülményben találja megfajtását, miszerint az első ideiglenes katasteri felvételkor, a Fertő tavának területe, a két megye és birtokosok között osztatlan lévén, számításon kívül hagyatott, 1868-ban a Fertő medre kiszáradván, 1870-ben az egyes jogosult partbirtokosok által birtokba, s nagy részben mint legelő, rét vagy szántóföld használatba is vétetett, minek folytán annak termő területe a katasteri rovatokban is szereplésre jutott, de a terméketlené csak részben lőn kiderítve, 1875-ben a Fertő-medernek legnagyobb része újra megtelvén, a termőterület öszlete alább szállt, a terméketlené jelentékenyen emelkedett.

Százalékokban kifejezve

	<i>termő</i>	<i>terméketlen</i>
van Mosonymegyében	86 $\frac{0}{10}$ %	14 $\frac{0}{10}$ %
sz. é. v. Magyarországon volt az ideiglenes felvételkor	83 $\frac{0}{10}$ %	16 $\frac{0}{10}$ %
későbbi kiigazítások szerint	91 $\frac{0}{10}$ %	8 $\frac{0}{10}$ %
a magyar birodalomban átlag	84 $\frac{0}{10}$ %	15 $\frac{0}{10}$ %

Tekintve, hogy megyénkben a terméketlen terület rovatában a Fertő tavának és a Duna-folyamnak Mosonymegyére eső része, továbbá a mosonyi Duna-ág, a Lajta-folyó, a megye egész hosszában átvonuló vasút s a m.-brucki gyakorló táborhely, mint alább látni fogjuk, igen jelentékeny területmennyiséggel szerepelnek, holott ezen tárgyak részben haszonhajtók, részben szükségesek, a megyei termő és terméketlen területnek arányviszonya, szemben az országos és birodalmi hasonlételekkel igen kielégítőnek mondható.

Termőföld.

Talajunk, mint azt a megyei terület előrebocsátott földtani vázлата is kitünteti, eredete s alkatrészeire nézve különböz.

A megyei terület talaja, nagy átlagban véve vályogos homoktalaj, melynek alkatrészeihez televény s különösen mész több

szinte nem jelzi az ide sorolt földnek általános termelési képességét. A hegyi vidékeken többnyire csekély földréteg fedi a domborzatok sziklatetemét, rajtok a cserje sem díszlik, de ezen csekély réteg bővebb csapadék s mérsékelt hőmérsék mellett tápdús legelőül szolgál, s ez okból azt a kataster s a statistika a termők közé sorozza. — Egy ország talajának termékenységét inkább a szántóföldek s rétek számviszonya jelzi. A statistika fejlődésével kell, hogy több rovatra oszoljék nemcsak a termő, hanem a terméketlen terület főrovata is.

helyütt 20—30 százalék mennyiséggel járul. Csekélyebb kötöttségénél fogva könnyen munkálható s tíz órai munkaidő alatt egy középerejű kettős fogat, a szántóföld megfelelő alakzata s művelési karban léte mellett 1000—1200 □ölet képes közép mélységre megszántani. — A talajnak fekrétege, legnagyobb részben kavics és kavicsos homok, a Duna és Lajta áradmányi területein sok helyütt tiszta homok, miért is az a csapadékot könnyen átbocsátja és a tartósan uralgó szeleknél csakhamar kiszárad. A szivaly, mint fekrétegen kivételt képez s leginkább a Hanság területén, másutt csak szórványosan található, például Német-, Horvát-Jándorf és Körtvélyes között, hol azt özönvizi vályog fedi. — A termőtalaj mélysége átlag 3 dm. körül ingadozik.

Egyébiránt megyénk területének talaja, alkatrészei s a fekrétegen tekintetében négy részre osztható:

a) A Duna vize és a Lajta-folyó mellékterületének áradmányi talaja, Mecser, Magyar- és Horvát-Kémle, Arak, Kálnok, M.-Óvár, Halászi, Feketeerdő határain, továbbá Miklósfalu, Zurány, Gáta, Bezenye, Rajka, Csuny, Oroszvár keleti és Köpcsény északkeleti részein televény- és legnagyobb részben mészből is gazdag vályogos homok, a mosonyi Duna-ág balpartján azonban átlag homokmárga. — A talaj ezen övének fekrétege homokos kavics, az utóbbi helyen kavicsos vagy tiszta homok. A termőrétegen mélysége átlag 3,5 dm.

b) A hansági területnek áradmányi talaja, Ilmicz, Bánfalu, Pomogy, Valla, Tétény, Tarcsa, Pusztasomorja, Szent-János, Szent-Péter, Lébeny, végre Szt.-Miklós helysége és a megye déli határa között televényben és mészből dúsz tőzegláp. Ezen talaj jellegét viseli Szolnok délkeleti s Mosony déli határának azon része is, hova a Hanságnak északi nyulványa kiterjeszkedett. Fekrétegen váltakozva szivaly és homokos kavics. A termőrétegen mélysége átlag 3 dm.

c) A megye közép- és délkeleti területe, a hansági párendorfői fensík és a megyén átvonuló vasúti vonal között, általában homokos kavicsrétegen fekvő s csekélyebb kötöttségű vályogos homoktalaj jelentékeny mésztartalommal. A termőtalaj átlag mélysége 3 dm., szembenőbb kivételt csak a fensík keleti részén elnyúló öntéstalaj s Mosonynak délkeleti határterülete képez, melyeknek termőrétegen mélyebbre hat le.

d) A párendorfi fensíknak mészben s televényben szegény vasagos homoktalaja átlag 2,3 dm. mélységgel bir. Fekrétege a fensík kavicsteteme.¹⁾ Jobb termést csak nedves években ad.

A megyei hegycsoport vidéke, domborulati tagosulatához képest egymástól teljesen eltérő, de mészben általán gazdag talajjal bir.

A termőtalaj feloslása az egyes mívelési ágak között.

Termőtalajunk a hazai katasterbe felvett mívelési ágak között következőleg oszlik fel:

Szántóföld	180.217 ₃	hold	63,3%
Rét és kert	44.464 ₃	=	15,6%
Szőlő	3.749 ₃	=	1,9%
Legelő	39.040 ₃	=	13,1%
Erdő	16.602 ₈	=	6%
Nádas	741 ₆	=	0,7%
Összesen	284.815 ₈	hold.	

A bizonyos területen fenlétező mívelési ágak s az ezek rovatai között felosló termőföld viszonylagos mennyisége, általános ugyan, de élesen kifejezett képét tüntetik fel az illető vidék mezőgazdászati jellegének.

Ezen rovatok nyújtanak előzetes tájékozást az iránt, a mívelési ágak legbecsesbuke, a szántóföld, mily arányban szerepel a többi között, ehhez viszonyítva elégséges réttel rendelkezik-e a mezőgazdász, a kenyértermelvényeken kívül mennyiben van fedezve a vidéki háztartás egyéb szükséglete?

A fentebbi kimutatás pillanatnyi áttekintése megismerteti megyénk általános mezőgazdászati állapotát. A szántóföldek mennyiségének igen magas, a réteknek s legelőnek alantas, az erdőségeknek és szőlőnek csekély százaléka, előzetes ujmutatásul szolgál, hogy megyénk mezőgazdászata túlnyomólag szántás-vetésen alapszik, hogy az állattenyésztés mellékes szereplésre van szorítva, hogy építészeti s tüzelőfában szükségét szenvedünk, s hogy a

¹⁾ A felső vagy úgynevezett pozsonyi medenczének talaját — úgymond Dicz — azon alsó nagyobb szemű kavics tölti ki, melyet az ausztriai vagy felső németországi hegyekből átömlő östenger árja tovább magával nem vihetve, itt hullatott el. — Ily ökölnyi nagyságu kaviestömegből alakult a pozsonyi medence küszöbén a párendorfi fensík. Minél tovább húzódik lefelé keletnek megyénk mely síkján a kavics rétege, annál apróbb szemekkel vegyül a homok közé.

szőlőművelés és bortermeléssel az őstermelőknek csak egy csekély töredéke foglalkozik.

A mezőgazdaszat, az urbéri birtokszabályozások s a jobbágyi viszonyoknak megszüntetése folytán, valamint hazánkban általán, úgy megyénkben is egy új korszakot képző átalakuláson ment keresztül. Hű kifejezést ad ennek az egyes művelési ágak területi mennyiségeinek és viszonylagos arányának az utolsó husz év alatt bekövetkezett erős hullámzása. Volt megyénkben

	szántóföld	rét és kert	szőlő	legelő	erdő	más
az ideigl. kat. felvételkor	142.877	54.190	2110	54.228	17.112	6144 hold
1869-ki kiigazítások szerint	156.250	52.829	2172	44.231	17.385	4029 „
a legújabb „ „	180.217	44.464	3749	39.040	16.602	741 „

Százalékokban kifejezve volt

	szántóföld	rét és kert	szőlő	legelő	erdő	más
1858-ban	51 ₇	19 ₆	0 ₇	19 ₆	6 ₂	2 ₂
1867-ben	56 ₄	19	0 ₈	16	6 ₃	1 ₂
1877-ben	63 ₂	15 ₆	1 ₂	13 ₇	5 ₈	0 ₂

Ezen adatok egybevetéséből kiderül, miszerint az utolsó két évtized alatt több mint 37.000 hold földet hajtottunk az eke járma alá, hogy a szőlők területe 1639 holddal emelkedett, ellenben a réteké 9726, a legelőké 14.188 ¹⁾, az erdőké 510, végre a másasoké 5403 holddal apadt.

Hasonlatok.

Az egyes művelési ágaknak viszonylagos mennyisége a magyar birodalom egyes részeiben következő:

	szántóföld	rét és kert	szőlő	legelő	erdő
sz. é. v. Magyarországon	40 ₆	14 ₇	1 ₅	16 ₈	27 ₀
az erdélyi területen	26 ₂	19 ₂	0 ₆	11 ₁	43 ₂
Horvát-Szlavonországban	30 ₆	12 ₉	2	11 ₂	43 ₃
a magyar birodalomban átlag	36 ₂	14 ₆	1 ₃	16	31 ₄

Egybevetve ezen hasonlati adatokat a megyebeli művelési területek arányszámaival, a legnagyobb eltérést a szántóföldek és

¹⁾ Az első ideigl. katasteri felvétel idejekor fenlétezett legelő és réti területekből sokkal több törtetett fel szántóföldekül, mintsem amennyire ezen művelési területek apadásából következtetni lehetne, de a Fertő kiszáradt medrének tetemes része jutott azon időtől fogva a rétek s legelők rovatába, másrésről a tagosítások folytán nevezetes mennyiségű, azelőtt haszonvehetlen területek, kiszáradt tócsák stb. jutottak művelés s ennek következtében a szántóföldek rovata alá.

erdők rovatai tüntetik fel. A szántóföld, a többi művelési területekhez viszonyítva, nálunk 27%-kal több, az erdő pedig 25, %-kal kevesebb, mint átlag a birodalomban.

A külföld eltérő viszonyait legélesebben jelzi Anglia, a szántóföldek 36, a rétek 59, az erdők 4%-kával.

Birtokviszonyok.

Gazdasági, nemzetgazdasági s politikai szempontokból is igen érdekes ismerni a fennálló birtokviszonyokat. Az egyes birtokok mennyiség szerinti felosztása — szoros értelemben véve — ki nem mutatható ugyan, mert csak a telekkönyvi külön birtoktestek területi nagyságának adatai állanak rendelkezésünkre, de a birtokoknak ezen adatok alapján készült osztályzata is igen kielégítő támpontot nyújt azon körülménynek megítélésére, helyes arány forog-e fenn megyénkben a kis-, közép- és nagybirtok között, s mikép viszonylik ezen birtokoknak viszonylagos arányszáma az ugyanazon alapon osztályozott hazai egyes birtokok arányszámához.

A külön telekkönyvi birtoktestek terület szerinti számaránya következő:

Telekkönyvi külön birtok	holdig.	megyénkben birtokszám		Magyarországon
—5	holdig.	6667	54,2 %	58,4 %
5—15	"	1775	14,3 "	25,9 "
15—30	"	1658	13,4 "	10,5 "
30—50	"	1143	9,2 "	3,2 "
50—100	"	820	7 "	1,2 "
100—200	"	127	1 "	0,4 "
200—500	"	53	0,4 "	0,2 "
500—1000	"	28	0,6 "	0,4 "
1000—3000	"	28		
3000—5000	"	4		
5000—10.000	"	3		
10.000-en felül	"	1		

A fentebbi adatok szerint megyénkben aránylag csekélyebb az apró s nagyobb a közepes és középbirtokok száma, mint átlag a hazában. — Az öt holdig terjedő birtokok legnagyobb részben a volt urbéri házas zsellérek, az 5—400 holdig terjedők a volt telkes jobbágyság, a 400 holdon felüliek igen csekély kivétellel a megyebeli főúri birtokosok tulajdonát képezik.

A birtokosoknak, azaz azoknak száma, kik birtokuk után élnek, megyénkben 6272.

Esik megyénkben

nagy átlagban egy birtokosra	45 _o	hold	termőterület
sz. é. vett Magyarországon	17 _s	z	z
az erdélyi területen	14 _p	z	z
Horvát-Szlávonországban	16 _q	z	z

S habár a főuri birtokok termőterületét megközelítőleg 80.000 holddal levonjuk is, esik egy kisbirtokra átlag több mint 32 hold.

Tekintve a birtokterületi viszonyokat, mindezen adatok igen kedvező világot vetnek népgazdaszatunk állapotára.

S hogy ez így van, nagy részben azon valódi patriarchalis viszonynak köszönhető, mely megyénkben a volt uradalmak s jobbágyság között létezett. Ezen uradalmak élén a főhercegi uradalom állott. Jobbágysai tényleg sokkal több birtokkal voltak ellátva, mint a mennyi azokat az urbéri telkek számához képest megilleté, mindemellett az urbéri szakmány eredetileg is felére lön leszállítva; az egyes, aránylag csekély, s mégis 80—400 holdnyi községi birtokkal ellátott helységek, igen mérsékelt viszontszolgalmányok iránt a bormérési jogot is önmaguk gyakorlák, s soha a jobbágyságot nem sújtotta veszély, melyben ezt az uradalom segélyezése nyomban ne követett volna.

Az urbéri viszony megszűnt, emlékéit polgári és gazdasági művelődésünk történelmének sötét lapjai fogják fentartani, de e sötét lapok sem maradtak megyénkben fénypontok nélkül, legyen e néhány sorral e helyütt leróva az elismerésnek köteles adója.

Tulajdoni természete szerint a megyei termőbirtok következőleg oszlik fel:

állami birtok ¹⁾	1540 hold	1048	□
községi "	7153	z	1136 z
egyházi "	292	z	299 z
plebániái "	1885	z	215 z
iskolai "	609	z	923 z
jegyzői "	228	z	1285 z
magán "	273.103	z	1228 z

¹⁾ A m.-óvári kir. gazdasági akadémia birtoka, és a m.-brucki katonai gyakorló táborhely.

Gazdasági vonó- s kézierő.

Vonóerő.

Az 1870-ki összeírás szerint találatott:

	lő-	kettős fogat	ökör-	esik egy		hold számföld
				lő-	ökör-	
				fogatra		
megyénkben	62.69	4.436		24. ₃	35. ₄	}
sz. é. v. Magyarországon	644.010	438.959		22. ₃	32. ₇	
Magyarországon	763.399	605.253		22	27. ₇	
a magyar birodalomban	859.001	695.820		22. ₁	27	

Esik 100 hold szántóföldre átlag:

	lő-	ökör-	vegyes-
		fogat	
Mosonmegyében	4	2. ₈	6. ₈
sz. é. v. Magyarországon	4. ₄	3. ₁	7. ₉
Magyarországon	4. ₄	3. ₆	8. ₁
a magyar birodalomban	4. ₅	3. ₇	8. ₂

A fentebbi kimutatások szerint megyénkben a szántóföld arányon felüli területe mellett kevesb a vonóerő, mint átlag hazánkban. Gazdáink — igen észszerűen nem sok, de erős vonóállatokkal látják el magukat, négyesben ritkán, rendszerint kettős fogattal, átlag mindazáltal 13—15 cm. mélységig szántanak, rendesen ugarolnak s az őszi vetést szeptember közepétől október 20-ig, a tavaszi szemes vetést márczius havában rendszerint végzik. Őszi vetés alá legalább, tavaszi vetés alá többnyire kétszer szántanak, s mi több, a vetést nagyobb részben vetőgéppel végzik.

A földnek gondosabb, czélszerűebb művelése megyei mezőgazdaságunknak — mondhatni — egyik fényoldala.

Ez azon tényező, mely megyénket azon közhirbe hozta, hogy termékeny vidék, mert talaja átlag igen közepszerű s éghajlata nagyon mostoha.

Kézi munkaerő.

A fentebb jelzett összeírás szerint volt 1870-ben

	a földművelésnél		esik egy		hold számföld
	évi szolgálta	napszámos	évi szolgálára	napszámosra	
Mosonmegyében	9.831	10.155	15. ₃	15. ₄	}
sz. é. v. Magyarországon	1,158.289	1,130.270	12. ₄	10. ₉	
Magyarországon	1,366.382	1,321.562	11. ₃	12. ₃	
a magyar birodalomban	1,650.339	1,369.311	11. ₄	13. ₈	

A gazdasági kézierő megyénkben a szükségletet általán, s az aratás idején éppen nem fedezi, s az aratók tetemes része a közelebb fekvő népesebb vidékből, különösen Vas-, Győr- és Soprony-megyéből szegődtek.

Részben a kézierő hiányának tulajdonítható, hogy értelmes népünk, mint alább látni fogjuk, a kézimunkát pótló gőzcseplő-, kapáló-, töltögető- s tengerimorzsoló-gépeket oly tetemes mérvben hozta alkalmazásba, mint azt másutt a hazában alig tapasztalhatni.

Napszámdij.

A megyének aránylag csekély népessége, s ebből folyólag a munkaerő hiánya, a napszámdíjakat magasra rugtatják.

Tekintettel a statisztikai s a megyei járási katasteri bizottságok kimutatásaira, megyénkben a rendszeres napszámdíjak a következők, nevezetesen:

	férfi	nő <i>napidíja</i>	gyermek
tavaszzal	50—70 kr	40—50 kr	20—30 kr
nyáron	80—120 „	50—80 „	30—40 „
őszszel	60—80 „	45—55 „	25—35 „
télen	40—50 „	30—40 „	20—25 „

A hazaszerte divó napszámdíjak átlaga férfiaknál 70, nőknél 45, gyermekeknél 28 kr-ra tehető.

A munkaidő tartama télen	d. e. 7 órától	d. u. 5-ig
tavaszzal	}	d. e. 6 = d. u. 6-ig
és		
őszszel	}	d. e. 6 = d. u. 7-ig
nyáron		

összesen 1½—2 órai munkaszüneteléssel. — A fentebbi munkadíjak mellett a napszámosok étkezéssel önmagok látják el magokat.

Gazdasági eszközök.

Az 1871-ki statisztikai adatok szerint volt

	megyénkben	Magyar- országban	Erdély- országban	Horvát-Szlavon-
gőzeké	2	7	—	—
vaseke	9,700	517,394	3,697	9,169
faeke	336	342,436	177,049	5,945
vetőgép	730	6,293	396	189
arató- s kaszálógép	62	1,761	72	94
gőzcseplő ¹⁾	50	2,388	28	48
lóerejű cséplő	29	3,067	131	149

¹⁾ Van jelenleg gőzcseplő 81, ezek között 17 az uradalmak, 64 a közigazdák birtokában, a vetőgépek száma tetemesen emelkedett és faeke alig látható.

Mosonmegye mező- és erdőgazdasági virányának általános átnézete.

Deiningcr Imre m.-óvári gazd. akadcmiai tanártól.

Ha valamely vidéknek — mely a szomszédos vidékektől, a tengerszín feletti magasság, geologiai, föld-, vízrajzi stb. tekintetekben s ezen tényezőkszülte éghajlatában eltér — különleges viránya van, rendszerint eltérést mutat ezen vidék úgy a kultivált növények, mint az ezek közt és mellett előforduló gyomok tekintetében is. Az alábbi sorokban megkíséreljük tehát ezen megyének mezőgazdasági és erdőszeti virányát röviden vázolni, melynek korántsem lehet feladata mindazokat a növényfajokat felsorolni, melyekkel a gazda vagy erdősz működése terén találkozhatnak; hanem csupán összeállítani egyrészt a kulturnövényeket, melyek kisebb-nagyobb területen mintegy általánosán természetnek; másrészt a vadon előfordulók közül kiemelni azokat, melyek a réteken mint az itteni viszonyok között leghasznosabbak tünnek ki; s végül ráutalni azon káros gyomokra, melyek a szántóföldön, réten s az erdőben leggyakrabban fordulnak elő, s melyekkel a gazda folytonos küzdelemben van.

I. Szántóföld.

1. Kulturnövények.

Termesztett növényfajainak száma tekintetében ezen megye alig különbözik a szomszédos megyék, sőt alig a magyar korona legtöbb megyéitől; amennyiben majdnem kizárólag sík volta és szárazságra hajló éghajlata által a magyar rónák, de különösen a két magyar medence éghajlatának jó és rossz tulajdonságaiban osztozik. De ha a kulturnövények fajaik számában alig különböznek, mégis valamivel nagyobb különbséget lehet találni az egyes növények egymás közti arányában; mely különbség főleg a takarmánynövények és szemestermények, másrészt a kalászosok és kapásnövények egymáshoz való arányában nyilvánul.

A csak kertekben s csekély kiterjedésben mindenütt előforduló kulturnövények kizárásával a következők fordulnak elő:

a) Piaczi növények.

Triticum sativum vulgare, Lamark. Közönséges buza. Nemcsak a kalászosok, hanem minden kulturnövényünk közt legnagyobb mértékben termesztetik, kiválóan őszinek, habár néha hézagpótlónak tavasszal is vettetik; voltak évek, amikor helylyelközzel a tavaszi eredményben felülmulta az őszt. Habár a buza minőség tekintetében jónak mondható, sőt egyes esetekben a fehér-megyeit is megközelíti; mégis a megye keleti részein gyakrabban előforduló nyári ködök miatt a minőség igen ingadozó, sőt néha igen rozsz.

A negyvenes években imitt-amott (óvári határ) főleg abraknak termesztett *Triticum spelta* L. tönköly ma már elő nem fordul.

Secale cereale L. rozsz. Határozottan a buzának utána áll, nemcsak a termelés kiterjedésében, hanem az átlag termések is csekélyebbek; ami főleg a gyakran száraz őszi időjárásban keresendő, mely a rozsnak bokrosodását gátolja, sőt a természeti viszonyokon kívül a kisbirtokokon részben szokásos kései vetésben is keresendő. Mint tavaszi vetés igen ritkán található.

Hordeum. Árpa. Főleg a *Hordeum distichum* Lam. kétsoros árpa termesztetik, bár a *H. polystichum* Döll. vulgare közönséges árpa is előfordul. Történtek ugyan kísérletek a *H. polystichum* Döll. *hexastichum* hatsoros árpa őszi vetésével is, de hótalan telek gyakran kifagyasztják, azért az árpa csakis mint tavaszi vetés fordul elő e megyében; jelentőségre a rozstól felülmulja, minőségre középszerű, mert bár súlyra kitűnő árpa is terem, de színe és aránylag vastag ondóinál fogva sörgyártásra nem mindig megfelelő.

Egyszer-másszor csupasz-árpa is vettetik, de jelentőséggel eddig nem bír.

Avena sativa I. Zab. Csakis a bugás zab termesztetik nagy mértékben, bár jó eredménnyel kísérletek történtek a zászlós zabbal is (canadai, sziberiai stb.), mely azonban még nem igen terjedt el.

Panicum miliaceum L. Köles. Főleg mint hézagpótló szerepel valamely kiveszett növény helyett, ha mást vetni már késő, szintűgy törésekben is. Egyaránt vetik a pirost és szürkét.

Zea Mays L. Tengeri vagy kukoricza. Kapásnövényeink között legnagyobb jelentőséggel bír, és igen nagy mértékben termeltetik. Habár az éghajlat ezen növényre kedvezőtlennek nem mondható, mégis a nagyobb fajták részint a tavaszi fagyok, részint a gyakran hűvös szeptember által fejlődésükben annyira elmaradnak, hogy egy része meg sem érlik; azért az olasz fajták, különösen pignoletto és cinquantino újabb időben nagy mértékben terjednek; utóbbi elterjedését az 1866-iki május 23-iki fagy igen előmozdította, amikor az elfagyott vetéseket ezzel pótolták, ezen idő óta silányabb földeken és kései vetésnél igen használtatik. Az újabban megkísérelt páduai fehérmagu, bár eleinte még jobb árban kelt a sárgánál, nem igen terjed.

Polygonum fagopyrum L. Pohánka. Csak szórványosan található tarlóba vetve, bár ezelőtt nagyobb gazdaságokban zöldtrágyának használtatott.

Phaseolus vulgaris L. Bab vagy paszuly. A gyalog-paszuly csupán a kiscgazdák és cselédföldeken találhatók, rendszerint tengeri közé vetve.

Ervum lens L. Lencse. Szintén csak igen kicsiben termesztetik.

Brassica napus oleifera L. Repeze. Ezelőtt a nagy gazdaságok nagy kiterjedésben vetették, de a hetvenes évek elején számos ellensége nagy mérvben elszaporodván, azóta majdnem teljesen felhagyatott; míg az utóbbi években főleg kisebb gazdaságok újra felvették, s részben igen szép eredményt értek el, mi valószínűleg a figyelmet ezen növényre újra felébresztendi. Csakis káposzta-repeze fordul elő.

Beta vulgaris var. *rapacea* Koch. Répa. A cukorrépát a szent-miklósi és mosonyi cukorgyárak fennállása idejében az illető vidékeken főleg a nagy uradalmak termelték nagyobb kiterjedésben; de ezen gyárak beszüntetésével ezen termelési ág is beszünt.

Brassica rapa rapifera Metzg. Tarlórépa. A száraz nyarak ezen növénynek nem kedvezők, azért nagy gazdaságokban éppen nem, és csakis egyes kedvező fekvésű helyeken a kiscgazdánál találjuk imitt-amott tarlóba vetve.

Brassica oleracea capitata L. Fejes káposzta. Főleg a Kis-Duna balpartján és a fertőmelléki mélyebb helyeken találni.

Daucus carota L. Murok. Imitt-amott főleg a Duna mentén természetik kicsiben a szántóföldön.

Solanum tuberosum L. Burgonya. Ezen megyében csekély jelentőséggel bír; mert mióta az ezen czélra az uradalmakban fennállott szeszfőzdek teljesen felhagyattak, a nagy gazdaságok burgonyát alig természetnek; a kis gazda pedig szintén csak saját házi szükségletére, és csak esetleg viszi a fölösleget a közeli városok piaczaira.

Cannabis sativa L. Kender. Igen alárendelt szereppel bír. Nagyban való természetzésére kevés a megfelelő mély és korhanydús talaj, továbbá akadály a munkáskéz hiánya; sőt a kisgazdánál is a fonás mint háziipar felhagyásával, ezen növény természetése is mindinkább gyérül.

Linum usitatissimum L. Len. Termesztése igen jelentéktelen.

Foeniculum officinale All. Édes kömény. Csekély mértékben fordul elő.

b) Takarmánynövények.

Zea Mays L. Tengeri. Úgy a nagy, mint a kis gazdaságokban igen nagy kiterjedésben természetik mint nyári takarmány.

Secale cereale L. Rozs. Sok helyen rendszeresen használtatik korai zöldtakarmánynak.

Beta vulgaris var. *rapacea*. Koch. Répa. A tehenészetekkel bíró nagy és közép gazdaságokban megfelelő talajon nagyobb terjedelemben természetik; az itt találtató válfajták közül leginkább elterjedt az „oberndorfi sárga buczok“.

Solanum tuberosum L. Burgonya. Mint takarmány kevésbé van elterjedve; csupán a sertések házi hizlalásánál használtatik a kisgazdánál.

Helianthus tuberosus L. Csicsóka. A nagy gazdaságokban kavicsos, homokos talajokon természetik itt-ott, bár megyénkben, hol ilyen talajjal bőven rendelkezünk, sokkal nagyobb figyelmet érdemelne.

Setaria italica Beauv. Mohar. Ezen növénynek az országban való elterjedése úgyszólván Óvár érdeme, mert innen a gazdasági akadémia és főhercegi uradalomból indult az ki; jelentősége itt igen nagy, nagyobb talán, mint bárhol, mert ahol a zabos babó

már nem díszlik, s hol a tengeri már nem ad kielégítő termést, a mohar még aránylag jól díszlik, de főelőnye abban rejlik, hogy takarmánynövényeink közt a szárazságot legjobban tűri. Mind-ezeknél fogva főleg a nagy gazdaságokban nagy mértékben termeltetik téli takarmánynak.

Medicago sativa L. Luczerna. A megye talaja ezen nagyfontosságú növénynek általában nem alkalmas, mert ahol mélyen járó gyökere a kavicsot eléri, igen rövid tartamu; mindazonáltal találkozik a luczernának is alkalmas talaj, hol 4—5 kaszálast enged; úgy hogy bátran mondhatjuk, hogy ha bár mindenütt nem termesztethető is, nem részesül még azon figyelemben, melyet megérdemelne.

Onobrychis sativa Lam. Baltaczim. A nagyobb gazdaságokban mélyebb talajokon tisztán is vettetik, bár keverékvetésekben inkább fordul elő; némely helyen, hol a luczerna már nem ad megfelelő termést, ezt a baltaczim felülmulja.

Vicia sativa L. Abrak-babó. Részint a talaj lazasága, részint a szárazság miatt igen kevés helyen ad kielégítő termést, azért nem igen van elterjedve; rendszerint zabbal keverve vettetik csupán takarmányul, azért a mag többnyire vétel útján más vidékekről kerül ide. Újabb időben egy őszi fajta is vettetik.

Lathyrus sativus L. Bükköny. Csekélyebb igényű növény lévén előbbinél, egyes kísérletek után magtermesztésre is alkalmasnak bizonyult; eddig azonban nagyobb elterjedést még nem nyert.

Vicia faba L. Ló-babó. Csak kivételesen fordul elő.

Pisum arvense L. Borsó. Újabban a főhercegi uradalom őszi borsót vett rozsossal takarmánynak, melynek nagy jövőt lehetne jósolni, ha a jó mag előállítására oly nagy nehézségekkel nem járna, amennyiben a zsiszík már is nagy mértékben lép fel benne.

Ezeken kívül gyakran találkozunk nagyobb gazdaságokban mesterséges füvelőkkel, melyek különböző időtartamra számítva, a talaj minősége szerint különböző növények keverékéből állanak; ezek vagy tisztán kaszálónak, vagy pedig kaszálás után legelőnek is használtatnak.

Az ilyen kevert takarmányvetésekhez használt növények közül kiemelhetők:

Arrhenatherum elatius. Koch.
 Lolium perenne L.
 Medicago sativa L.
 „ lupulina L.
 Onobrychis sativa Lam.
 Poterium sanguisorba L.
 Trifolium pratense L.
 „ repens L.

Francia perje.
 Angol perje.
 Luczerna v. kék csigacső.
 Komlós csigacső.
 Baltacsim.
 Vércféjű csábair.
 Vöröshere.
 Gyökerező here.

2. Gyomok.

Ha valamely vidék kulturnövényeinek ismerete érdekel bir a gazdára nézve, mert ebből azon vidéknek egyszerű vagy sokoldalú gazdálkodási üzeméről magának fogalmat szerez; kétszerezsen érdekelheti a szántóföldön leginkább előforduló gyomokat ismerni, mert ezek két irányban adnak felvilágosítást: először arra nézve, hogy mely gyomokkal kell azon vidéken a gazdának megküzdeni, mert ezen tényező sokszor a talajnak miként, s mely időbeni megművelésére befoly; és ebből kifolyólag másodsor, bizonyos gyomoknak nagy mértékben való fellépéséből következtetést vonhatunk valamely vidék talajának kulturállapotára.

Midőn azonban a szántóföldön leggyakrabban előforduló gyomokat felsoroljuk, magától érthetőleg nem azt akarjuk mondani, hogy ezek mindenütt előfordulnak; mert éppen ezen megyében a nagybirtokokon legnagyobbbrészt oly magas kulturát találunk, mint országsherte vajmi kevés helyen, sőt találunk helységeket, hol a kiscgazda földje is meglehetősen gyommentes; mindazonáltal nagy általánosságban szólva, földjeink nem éppen gyommentesek, s nem ritkán találkozunk őszi vetésekkel, melyekben több a gyom a vetett növénynél; mely állapotot természetesen igen előmozdítja a nagy gabonatermelés.

A következő sorrend annyira-mennyire az előfordulás mértékét és gyakoriságát is jelezze, kezdve a leggyakrabban vagy legnagyobb mértékben előfordulókon:

Centaurea cyanus L.
 Papaver Rhæas L.
 Agrostemma githago L.
 Lamium purpureum L.
 „ amplexicaule L.
 Amaranthus retroflexus L.
 „ blitum L.

Buzavirág-csöküllő
 Pipacs mák.
 Vetési konkoly.
 Piros tákkanaf.
 Szárólelő tákkanaf.
 Paréj-amaránt.
 Kővér

<i>Chenopodium album</i> L.	Fehér libatopp.
<i>Setaria viridis</i> PB.	Zöld sertike.
" <i>glauca</i> PB.	Szürke "
" <i>verticillata</i> PB.	Ragadó "
<i>Eragrostis poaeoides</i> Beauv.	Kesely-perje.
<i>Capsella bursa pastoris</i> Mönch.	Pásztortáska.
<i>Holosteum umbellatum</i> L.	Ernyős olocsán.
<i>Stellaria media</i> L.	Csillaghúr.
<i>Viola arvensis</i> Murr.	Apró viola.
<i>Erigeron canadensis</i> L.	Seprencze-küllőrojt.
<i>Cirsium arvense</i> Scop.	Aczat, mezei bárcs.
<i>Mercurialis annua</i> L.	Egynyári szélfü.
<i>Convolvulus arvensis</i> L.	Kis szulák, folyófü.
<i>Brassica nigra</i> K.	Fekete mustár, vadrepeze.
<i>Sinapis arvensis</i> L.	Vetési mustár, vetési repce.
<i>Adonis vernalis</i> L.	Nyári hérits.
<i>Lithospermum arvense</i> L.	Mezei kömag.
<i>Stachys annua</i> L.	Egynyári hunyász.
<i>Galium aparine</i> L.	Ragadó galaj.
<i>Avena fatua</i> L.	Héla-zab.
<i>Polygonum convolvulus</i> L.	Szulák-czikszár.
<i>Apera spica venti</i> L.	Harmattartó tippán.
<i>Sisymbrium Sophia</i> L.	Zsófia-zsombor.
<i>Thlaspi arvense</i> L.	Vetési tarsóka.
" <i>perfoliatum</i> L.	Hosszuhímű tarsóka.
<i>Cuscuta trifolii</i> Babingt.	Aranca, fűnyüg.
<i>Triticum repens</i> L.	Tarackbuzza.
<i>Caucalis daucoides</i> L.	Vigályborzon.
<i>Diplotaxis tenuifolia</i> DC.	Keskenylevelű ikrend.
<i>Sonchus arvensis</i> L.	Mezei csorbóka.
" <i>oleraceus</i> L.	Dudva "
<i>Anagallis arvensis</i> L.	Piros tikszem, kakukterjék.
<i>Vicia cracca</i> L.	Kaszanyüg babó.
<i>Bromus secalinus</i> L.	Gabonarozsнок.
" <i>tectorum</i> L.	Fedélrozsнок.
" <i>sterilis</i> L.	Meddő rozsнок.
<i>Linaria arvensis</i> Desf.	Gyujtován pintyő.
<i>Reseda lutea</i> L.	Vadrezeda.
<i>Delphinium consolida</i> L.	Kék szarkaláb.
<i>Myosotis intermedia</i> Link.	Mezei mizsót.
<i>Veronica triphyllos</i> L.	Újjas szigorál.
<i>Lepidium Draba</i> L.	Rézsuka, Daravirág zsásza.
<i>Portulaca oleracea</i> L.	Kövér porcsin.
<i>Senecio vulgaris</i> L.	Aggó úszögör.
<i>Anthemis arvensis</i> L.	Pallagi montika.
<i>Panicum sanguinale</i> L.	Pirók-mohar.

<i>Panicum crusgalli</i> L.	Kakasláb-mohar.
<i>Alopecurus agrestis</i> L.	Pallagi csetpázsit.
<i>Poa annua</i> L.	Nyári perje.
<i>Lathyrus tuberosus</i> L.	Mogyorós bükköny.
<i>Erodium cicutarium</i> L. Hérit.	Bürök-árör.
<i>Ranunculus arvensis</i> L.	Mezei szíronták.
<i>Rhinanthus cristagalli</i> L.	Csörgő lapor.
<i>Melampyrum barbatum</i> WK.	Csermely-fintor.
<i>Falcaria Rivini</i> Host.	Rivin-sarlófű.
<i>Scleranthus annuus</i> L.	Egynyári sziklár.
<i>Vaccaria pyramidata</i> Med.	Vetési szappanfű.
<i>Medicago lupulina</i> L.	Komlós esigacső.
<i>Lolium linicolum</i> A. Br.	Lenvadócz.
„ <i>temulentum</i> L.	Szédítő vadócz.
<i>Avena strigosa</i> Schreb.	Borostás zab.
<i>Galium tricornue</i> With.	Háromszarvu galaj.
<i>Melilotus officinalis</i> Desr.	Somkoró mézkerép.
„ <i>alba</i> Desr.	Fehér „
<i>Ajuga Chamæpitys</i> Schreb.	Kalincza kacskányak.
<i>Salsola Kali</i> L.	Kamborz-savar.

II. Rét.

Ha e megye rétekben éppen nem gazdag, sőt a „Hany“-i mocsárrétek nélkül mondhatni szegény, mégis rétjeinek viránya már csak annyiból is érdekel birhat, mert a legrosszabb legelő-rétektől kezdve egész a kultura legmagasabb fokán álló műrétekg minden átmenetet feltaláljuk; sőt a „Hany“-ban a legjellegzőbb mocsárrét-virány sem hiányzik.

A legelőrétek viránya egyes területek szerint igen változó; így a legterjedelmesebb legelők, melyek a vasútvonal nyugoti részén Miklósfalvától a Lajta-hegységig az úgynevezett párndorfi harmadkori síkmagaslaton terülnek el, jobbra homokviránynyal birnak; legjellegzőbb növényei az előfordulás mértéke szerint osztályozva a következők:

<i>Festuca ovina</i> L.	Juhesekesz.
„ <i>pratensis</i> Huds.	Mezei „
<i>Poa pratensis</i> L.	Mezei perje.
„ <i>bulbosa</i> L.	Borsókás perje.
„ <i>compressa</i> L.	Fejes „
<i>Cynodon dactylon</i> Pers.	Ujjas ebfog.
<i>Triticum repens</i> .	Tarack-buza.
<i>Andropogon Ischaemum</i> L.	Szürke fenyér.
<i>Stipa pennata</i> L.	Árvány-hajka

Stipa capillata L.
Carex stenophylla Wahlb.
Holosteum umbellatum L.
Arenaria serpyllifolia L.
Achillea millefolium L.
Plantago arenaria WK.
Euphorbia Cyparissias L.
Thymus Serpyllum L.
Eryngium campestre L.
Onopordon acanthium L.
Carduus acanthoides L.
Ononis spinosa L.

Kunkorgó hajka.
 Szittyós sás.
 Ernyős olocsán.
 Kakuk-homokhúr.
 Egérfark-cziczkóró.
 Homok-útifű.
 Cziprus-fütej.
 Kakuk-démutka.
 Mezei iringó.
 Fehérbátu bordon.
 Akánt-bogács.
 Tövises iglice.

A Kis-Duna bal- és jobbpartján egész a Lajtaig elterülő legelőrétek már sok tekintetben eltérő virányt mutatnak, főleg azért, mert míg az előbbi terület mészszegény talajjal bír, ez nagyrészt mészből gazdag. Találunk itt növényeket domináló mértékben, melyek az előbbi térségen vagy éppen nem, vagy csak csekély mértékben fordulnak elő; a gyakoriabbak következők:

Festuca pratensis Huds.
 „ *ovina* L.
Poa pratensis L.
 „ *bulbosa* L.
 „ *annua* L.
 „ *compressa* L.
Triticum repens L.
Andropogon Ischaemum L.
Stipa pennata L.
 • *Draba verna* L.
Achillea millefolium L.
 • *Polygonum aviculare* L.
 • *Potentilla verna* L.
 • *Holosteum umbellatum* L.
Taraxacum officinale Wigg.
Plantago lanceolata L.
Lieracium pilosella L.
Erodium cicutarium L. Hérit.
Trifolium repens L.
Medicago lupulina L.
Anthyllis vulneraria L.
Galium verum L.
Globularia vulgaris L.
Trinia vulgaris DC.
Alyssum calycinum L.
Euphorbia Cyparissias L.

Mezei eszkesz.
 • Juh- „
 Mezei perje.
 Borsókás perje.
 Nyári „
 Fejes „
 Tarackbuza.
 • Szürke fenyér.
 • Árvalányhajka.
 Kőldaravirág.
 Egérfark-cziczkóró.
 • Pócsin-czikszár.
 Tavaszi pimpó.
 Ernyős olocsán.
 Pongyola pitypang.
 Keskenylevelű útifű.
 Egérfül-holgyomál.
 Bőrök-áror.
 Gyökerező here.
 Komlós eszecső.
 Nyúl-szapuka.
 Tejtöltő galaj.
 Apró gubóvirág.
 Közönséges trinia.
 Csészés terna.
 Cziprus-fütej.

Dianthus Carthusianorum L.
Daucus carota L.
Jurinea mollis Reichb.

Háromina szegfű,
 Murok répa,
 Puha jurinca.

A felsorolt két nagy legelő-rét-terület viránya szeszélyes időjárásunkhoz mérten igen különbözik nemcsak az évszakok szerint, de sokszor egymásra következő évjáratok is különböző virányt mutatnak. Az évszakok szerint különösen az utóbbi területen, kora tavasszal rendszeren *Draba verna*, *Potentilla verna* és *Holosteum umbellatum* képezik majdnem kizárólag a talajnak zöldtakaróját; a tavasz végén és nyár elején, szintúgy ősszel a füvek szoktak zöldelleni; holott nyáron egyik helyen majdnem kizárólagosan a *Polygonum aviculare* képez annyira-mennyire zöld gyepet, másutt pedig a *Festuca ovina*, félig száraz *Andropogon Ischaemum* és *Stipa-félék* kölesönöznek fakó tekintetű a legelőnek.

A harmadik főlegelő-rét-terület a Fertő keleti részén kötött nedvesebb talajánál fogva a jobb rétek virányával bir; de jellegzők itt a sósnövények mint:

Matricaria Chamomilla L.
Glyceria distans Wahlb.
 „ *festucae formis* Heynh.
Salicornia herbacea L.
Aster Tripolium L.
Schoberia maritima Mayer.

Orvosi szikfű,
 Vigályperje v. mézfü.
 Csenkesz mézfü.
 Hűsös somócsing
 Pozsgás gerepesin.
 Tenger melléki szóda.

A kaszálóréteken nem igen lehet jellegző virányt találni, mert jó minőségű természetes rét vajmi kis területen fordul elő, és az is szétszórva az egész megye területén; de mégis leginkább találkozunk ilyennel a Kis-Duna és Lajta mellékén, továbbá a Fertő mellékétől kezdve a Hany mellett kisebb-nagyobb megszakításokkal a Rápczáig, utóbbi rétek lassu átmenetben a mocsárba menvén át. Másodszor azért, mert a rétek a legkülönbözőbb fekvéssel birván, rajtuk a legkülönbözőbb igényekkel biró növények találnak alkalmas tanyát.

Midőn emiatt a széna minősége is igen különböző, az évszak szerint a termés is igen igen változó. A szénatermés a folyók mentén rendszerint ezek vizállásától van függővé téve, nedves tél után tehát a rétek ehelyütt jó termést hoznak; holott a Hany mocsárrétejain száraz időjárással lehet csak jó termést várni, amikor a kaszálás és gyűjtés is akadálytalanul végezhető.

A Hany mocsárrétjein, hol a *Phragmites*, *Carex*, *Juncus*, *Typha* és *Scirpus*-félék az édes füveknek még tért engednek, a jobb szénafüvek közül leginkább található:

<i>Agrostis stolonifera</i> L.	Taraczkos tippan.
<i>Poa trivialis</i> L.	Sovány perje.
„ <i>fertilis</i> Host.	Termékeny perje.
<i>Phalaris arundinacea</i> L.	Nádas polyvacsk.
<i>Alopecurus geniculatus</i> L.	Bütykös ecsetpázsit.
„ <i>pratensis</i> L.	Mezei „
<i>Holcus mollis</i> L.	Puha czirok.
<i>Glyceria spectabilis</i> M. K.	Fodorsás mézfű.
„ <i>aquatica</i> Presl.	Vizi mézfű.
„ <i>fluitans</i> R. Br.	Harmatkása-mézfű.

A mélyebben fekvő és néha áradásoknak kitett jobb kaszálóréteken gyakoribb növények:

<i>Agrostis stolonifera</i> L.	Taraczkos tippan.
<i>Festuca pratensis</i> Huds.	Mezei csenkesz.
<i>Alopecurus pratensis</i> L.	Mezei ecsetpázsit.
<i>Dactylis glomerata</i> L.	Csomós ebir.
<i>Poa pratensis</i> L.	Mezei perje.
„ <i>trivialis</i> Host.	Sovány perje.
<i>Arrhenatherum elatius</i> Presl.	Franczia perje.
<i>Bromus erectus</i> Huds.	Fennálló rozsnok.
<i>Trisetum flavescens</i> Pers.	Sárga zab.
<i>Lolium perenne</i> L.	Útféli vadóc.
<i>Trifolium pratense</i> L.	Réti here.
„ <i>repens</i> L.	Gyökerező here.
„ <i>fragiferum</i> L.	Eperhere.

A magasabb, szárazabb fekvésű kaszálórétek leggyakoribb növényeiből kiemelhető:

<i>Festuca pratensis</i> Huds.	Mezei csenkesz.
<i>Poa pratensis</i> L.	Mezei perje.
„ <i>bulbosa</i> L.	Borsókás perje.
<i>Dactylis glomerata</i> L.	Csomós ebir.
<i>Bromus erectus</i> Huds.	Fennálló rozsnok.
„ <i>mollis</i> L.	Puha rozsnok.
<i>Anthoxanthum odoratum</i> L.	Szagos kéthimpázsit.
<i>Briza media</i> L.	Közép rezge.
<i>Melica nutans</i> L.	Függő léhapót.
<i>Koeleria cristata</i> Pers.	Taréjos perje.
<i>Trifolium repens</i> L.	Gyökerező here.
<i>Knautia arvensis</i> L.	Mezei kazupa.
<i>Scabiosa columbaria</i> L.	Galamb-sikkantyu.
<i>Salvia pratensis</i> L.	Mezei zsálya.

Végül ami a Lajta vizével öntözött márialigeti, a Duna vizével öntözött paprėti, óvári, bordacsi és csúnyi, szintúgy a kútvízzel öntözött mosonyi műréteket illeti, ezek nem annyira jöhetnek tekintetbe, mert legnagyobbbrészt mesterségesen lettek a talajviszonyokhoz mért fűkeverékkal bevetve, tehát a legjobb szénafűveket hordják, a nem odavaló gyomok pedig irtatni szoktak; azért ezek viránya nem természetes.

III. Erdő.

Az erdő ezen megyében csakis a Lajta-hegységen és a Duna mentén bir nagyobb jelentőséggel; a virányt tekintve négy különböző területre kell osztanunk:

1. A hegyi erdőben a Lajta-hegységen uralkodó fák:

<i>Quercus pedunculata</i> Ehrh.	Kocsános tölgy.
„ <i>sessiliflora</i> Sm.	Csoport-tölgy.
<i>Carpinus betulus</i> L.	Fehér gyertyán.

alárendeltebb szereppel bir:

<i>Ulmus campestris</i> L.	Sima szil.
<i>Quercus cerris</i> L.	Cser-tölgy.

elvétve előfordul:

<i>Quercus pubescens</i> Willd.	Szörösödő tölgy.
<i>Sorbus torminalis</i> L.	Barkócza-berekenye.

2. A Dunától távolabb eső magasabb fekvésű erdőkben, melyek általában rendszerint kavics, az uralkodó fajok:

<i>Quercus pedunculata</i> Ehrh.	Kocsános tölgy.
<i>Ulmus campestris</i> L.	Sima szil.
„ „ var. <i>suberosa</i>	Kérges szil.
„ <i>effusa</i> Willd.	Nyolczhimű szil.

alárendelt szereppel:

<i>Acer campestre</i> L.	Fodor-jávor.
<i>Carpinus betulus</i> L.	Fehér gyertyán.
<i>Tilia grandifolia</i> Ehrh.	Nagylevelű hárs.

elvétve előfordul:

<i>Pirus communis</i> L.	Vadkörte.
<i>Pirus malus</i> L.	Vadalma.
<i>Prunus avium</i> L.	„ cseresznye.

3. A Duna mellékén elterülő ligeterdők, melyek talaja gyakori áradásoknak van alávetve, s melyek az előbbi erdőkbe átmenetet képeznek, sokkal nagyobb változatossággal birnak; ezek-

ben, hol az ezüst vagy fehér nyár, hol a hamvas éger az uralkodó; leggyakrabban előfordul:

<i>Populus alba</i> L.	Fehér nyár.
<i>Ulmus campestris</i> L.	Sima szil.
<i>Quercus pedunculata</i> Ehrh.	Kocsános tölgy.
<i>Populus nigra</i> L.	Fekete nyár.
„ <i>tremula</i> L.	Rezgő nyár.
<i>Salix alba</i> L.	Fehér fűz.
<i>Alnus incana</i> DC.	Hamvas éger.
„ <i>glutinosa</i> Gært.	Mezgés „
<i>Fraxinus excelsior</i> L.	Büdös kőris.

alárendeltebb szereppel:

<i>Populus canescens</i> W.	Szőke nyár.
<i>Tilia grandifolia</i> Ehrh.	Nagylevelű hárs.
<i>Acer campestre</i> L.	Fodor-jávor.
<i>Carpinus betulus</i> L.	Fehér gyertyán.
<i>Betula alba</i> L.	Fehér nyír.
<i>Pirus communis</i> L.	Vadkörtvély.

4. A Hanymocsárnak mosonymegyei részén ha nem is találkozunk terjedelmesebb zárt erdővel, még sem hagyható említés nélkül az ottani fanövés, már csak jelentőségére való tekintettel is; melynél fogva kívánatos volna, hogy még nagyobb területek fásíttatnának be.

A mocsár széléről, vagyis az aránylag legszárazabb helyekről kiindulva, a legvízenyösebb helyekig a fanemek többé-kevésbé a következőkép váltakoznak:

<i>Quercus pedunculata</i> Ehrh.	Kocsános tölgy.
<i>Alnus glutinosa</i> Gært.	Mezgés éger.
<i>Populus tremula</i> L.	Rezgő nyár.
<i>Salix alba</i> L.	Fehér fűz.
<i>Populus alba</i> L.	Fehér nyár.
<i>Salix cinerea</i> L.	Hamvas fűz.
„ <i>rosmarinifolia</i> L.	Rozmaringfűz.

elvétve azonban a *Betula alba* L. fehér nyír is feltalálható.

A leginkább kisbirtokosok és községek tulajdonát képező s igen apró részletekre osztott ligeterdők, czélszerűtlen vágási rendszer és kezelés folytán értékükben igen alásüllyedtek az utóbbi évtizedekben, mit részben az áradások kisebb mérvű és ritkább bekövetkezésének tulajdonítanak, de főleg a rendszeres újboltítás hiányában keresendő. Ennek következménye, hogy sok helyt áthatolhatatlan bozót foglalta el az erdő helyét, és csak az imitt-

amott a magasba emelkedő egy-egy óriási tölgy- vagy szilfa tanuskodik még az egykoron virágzó erdőkről.

Ezen bozót leginkább a következő cserjékből áll:

<i>Acer campestre</i> L.	Fodor-jávor.
<i>Corylus avellana</i> L.	Köz. mogyoró.
<i>Cornus mas</i> L.	Húsos som.
„ <i>sanguinea</i> L.	Veresgyűrű som.
<i>Sambucus nigra</i> L.	Gyepű-bodza.
<i>Rhamnus cathartica</i> L.	Varjutóvis-benge.
„ <i>frangula</i> L.	Kutya-
<i>Crataegus oxyacantha</i> L.	Csere-galagonya.
<i>Berberis bulgaris</i> L.	Sóska-borbolya.
<i>Evonymus europæus</i> L.	Csikos kecskerágó.
„ <i>verrucosus</i> Scop.	Bíbiresös kecskerágó.
<i>Prunus spinosa</i> L.	Kökény.
<i>Viburnum opulus</i> L.	Kánya-bangita.
„ <i>laurana</i> L.	Ostormén-bangita.
<i>Ligustrum vulgare</i> L.	Vesszős fagyal.
<i>Prunus Padus</i> L.	Zelnicze-meggy.
<i>Salix</i>	Fűzfélék.

Ezen erdők elhanyagoltságáról tanuskodik még a

<i>Clematis vitalba</i> L.	Iszalag-bérece.
<i>Humulus lupulus</i> L.	Vadkomló.
<i>Vitis vinifera</i> L.	Vadszőlő.

roppant mérvű elterjedése; mely veszedelmes kúszó cserjék sokszor valóságos takarót képeznek a bozót fölött.

Az élősdű cserjék, mint

<i>Viscum album</i> L.	Fehér fagyöngy.
<i>Loranthus europæus</i> L.	Élődi fakín.

szintén nem ritkák; különösen előbbi az egyes öreg tölgyfákat örökzölddé teszi.

Nem hagyható említés nélkül, hogy a községek és kisbirtokosok birtokában lévő erdők ezen elhanyagoltsága ellenében a főhercegi uradalom sokat tesz az erdősités terén; így a párndorfi síkmagaslat rosszabb részein, szintúgy a rendszeres kezelésben páratlan „Lovár“-i erdőben (Óvár mellett) nagy területek lettek főleg

<i>Pinus austriaca</i> Tratt.	Fekete fenyő.
<i>Picea vulgaris</i> Lk.	Jegenye-fenyő.
<i>Robinia pseudacacia</i> L.	Köz. akáccezal.

erdősítve; és ha az ákácültetvények főleg a kavicsos altalaj miatt nem is feleltek meg a várakozásoknak, sőt egyes sűrű állabok — mert ezen fanemnek éghajlatunk alatt ez nem megfelelő tenyésztési mód — el is fagytak, a fenyük szép jövőt ígérnek.

Legújabban a főhercegi uradalom több gazdaságában azon táblákat, melyek rossz vagy igen bizonytalan termést adnak, egészen beerdősítik, és pedig mint eddig látni lehet, jó sikerrel; s ugyan a kavicsaltalajjal bíró részeket fekete fenyüvel, az aránylag jobb részeket pedig kocsános tölgygyel, mely utóbbi az eddigi terv szerint rövid fordában cserkéreghántásra lesz felhasználva.

Végül nem mellőzhetjük annak felemlítését sem, hogy a mezőgazdasági fásítás e megyében oly magas fokra emelkedett, hogy sokoldalúságát és nagy szakismerettel történt berendezését tekintve, alig találjuk párját az országban. Közel 60 éve még csak, hogy az akkoron hercegi főigazgató Wittmann a jelenleg főhercegi uradalomban a fásítást megkezdette, s ez által egyik-másik gazdaságot valóságos parkká varázsolta; a példa utánozva lett, s jelenleg már más uradalmak — mint például a szentmiklósi, mely a főhercegi után első helyen érdemel említést — és középbirtokosok is szép és hasznos ültetvényeket tudnak felmutatni.

Az alatt tartott sövényektől kezdve minden nemét a faültetésnek feltaláljuk, sőt a szárazabb, dombosabb legelőknek fákkal való ritka beültetésére is szép kezdeményezést találunk. A fanemek közül az alatt sövényekhez főleg az eperfa, magasabb határgyepükre pedig főleg az ákác s imitt-amott fenyük is használatnak. Fásorokban egyes koronás fáknak a jegenye-nyár, szil, kanadai nyár, kőris stb. szolgálnak; de nem hiányzanak a boglár, eper, sőt imitt-amott a gyümölcsfák sem.

III. SZAKASZ.

Anyagi műveltség.

A megelőző szakaszban az őstermelés általános viszonyait igyekeztem megismertetni; a jelen szakasznak feladata, a mezőgazdaság egyes ágazait, s az ezekkel kapcsolatban álló megyei ipar és kereskedelem állapotát venni közelebbi szemle alá.

Megyei gazdaszatunk keretében a főszerep, a szorosb értelemben vett földművelésnek, a másodrendű az állattenyésztésnek jutott; a szőlőművelés csak helyenkint tart egyensúlyt a földműveléssel, — az erdészeti a tűzelőfa-szükségletet sem fedezi, — a kertészet csak a Duna, Lajta és Fertő partvidékein díszlik. — Az ipar és kereskedelem szerény körre van szorítva, amaz a terhes adó súlya alatt, emez a forgalmi viszonyok átalakulása folytán, sokkal inkább hanyatlott, mintsem emelkedett.

Ezeket előre bocsátva, vegyük fel sorrendben e szakasz egyes tárgyainak részletesb elemzését.

Mezőgazdaság.

Termőföld és művelési ágak.

Mennyi a termőföld s mikép oszlik fel általán megyénkben az egyes művelési ágak között? látuk az előbbi szakaszban. Az itt következő táblázat járás- és községenkinti részletezése a fentebbi viszonyoknak.

Ezen kimutatás behatóbb vizsgálata, a megye egyes vidékei, kisebb területei s az egyes községek birtokviszonyainak és gazdaszati állapotának felismeréséhez, habár csak előzetes, de igen elfogadható tájékozássul szolgál.

A táblázathoz az adatokat a pozsonyi kir. katasteri igazgatóság volt szíves, a legújabb kat. kiigazítások nyomán, rendelkezésemre bocsátani.

Mosonymegye termő s terméketlen területe
az egyes községi határok és művelési ágak szerint kimutatva.

Közigazg. járás és a község neve	Szántó- föld	Rét és kert	Szőlő	Legelő	Erdő	Nádas	Termő	Termé- ketlen
							terület	
k a t. h o l d								
I. M.-óvári járás.								
Arak	797 ₇	51 ₅	—	56 ₉	—	—	906 ₁	34 ₇
Feketeerdő	476	27 ₃	—	83	316 ₆	—	902 ₉	77 ₃
Halászi	3.418 ₂	243 ₉	—	747 ₇	758 ₂	—	5.168	243 ₅
Kálnok	1.678 ₃	74 ₃	9 ₇	276 ₈	343 ₇	2	2.385	204 ₃
M.-Kémle	1.295 ₅	15 ₇	10 ₇	15 ₈	374 ₆	—	1.712 ₃	119 ₅
H.-Kémle	1.333 ₃	34 ₇	—	103 ₁	—	—	1.471 ₆	144 ₉
Lébeny	5.065	6.206 ₈	—	2.246 ₅	505 ₁	15 ₉	14.039 ₃	485 ₆
Levél	5.217 ₅	154 ₈	7 ₉	100 ₁	—	—	5.480 ₃	247 ₁
Lucsony	43 ₈	12 ₁	—	—	7 ₁	—	63	13 ₉
M.-Óvár	4.020	446 ₂	—	260 ₄	1.372 ₇	9	6.108 ₃	533 ₃
Mecsér	2.765 ₇	72 ₃	—	433 ₁	81 ₄	3 ₇	3.356 ₅	340 ₂
Mosony	5.597 ₅	1.746 ₉	—	793 ₂	681 ₇	60 ₃	8.879 ₆	406 ₉
P.-Somorja	1.832	569 ₂	—	1.182	15 ₂	—	3.598 ₅	97 ₃
Szt.-János	7.808 ₈	5.217 ₅	6 ₉	1.505 ₄	252 ₆	—	14.791 ₂	704 ₅
Szt.-Miklós	3.022 ₅	686 ₃	49 ₅	1.211 ₂	54 ₇	3 ₄	5.027 ₉	228 ₃
Szt.-Péter	5.645 ₂	2.873 ₈	1 ₆	1.288 ₈	205 ₈	—	10.016 ₂	495 ₈
Szolnok	11.082 ₁	2.429 ₈	—	1.441 ₂	374 ₅	—	15.327 ₆	371 ₂
Tarcsa	4.385 ₁	3.054 ₃	31 ₃	1.300 ₄	228 ₆	13 ₇	9.013 ₄	528 ₉
Tétény	2.217 ₈	1.309 ₇	—	896 ₃	—	—	4.423 ₈	692 ₃
összesen	67.703	25.227 ₂	117 ₆	13.942 ₂	5.572 ₆	108	112.670 ₅	6.030 ₁
II. Rajkai járás.								
Bezenyéc	3.874 ₃	120 ₉	—	542 ₈	332 ₉	—	4.870 ₃	288 ₁
Csuny	1.444 ₉	42 ₇	—	114 ₁	1.009 ₄	—	2.610 ₆	690 ₈
Gáta	3.019 ₁	511 ₂	57 ₁	393 ₈	111 ₉	—	4.093 ₇	273 ₃
Hegyeshalom	7.382 ₁	1.464 ₉	9 ₃	216 ₆	211 ₁	19 ₈	9.303 ₉	459 ₁
H.-Jánfalva	2.097 ₂	118	—	124 ₂	167 ₇	—	2.507 ₁	368 ₇
N.-Jánfalva	3.497 ₂	114 ₅	4	347 ₅	44 ₂	—	4.007 ₄	180 ₃
Köpcsény	4.846 ₇	40 ₇	33 ₇	262 ₁	276 ₂	—	5.459 ₄	373 ₉
Körtvélyes	3.431 ₉	209 ₈	—	707 ₆	—	—	4.429 ₃	121 ₂
Miklósfalva	5.921	1.556 ₁	122 ₇	822 ₇	991 ₆	—	9.414 ₁	297 ₄
Nemesvölgy	443 ₇	27 ₉	114	284 ₅	90 ₂	—	960 ₁	63 ₉
Oroszvár	3.702 ₉	489 ₂	—	370 ₁	753 ₉	—	5.316 ₁	777 ₂
Rajka	6.481 ₁	58 ₄	10 ₂	131 ₄	988 ₉	—	7.670 ₅	576 ₅
Zurány	6.009 ₁	1.184 ₁	73	1.038 ₅	466 ₁	—	8.771 ₁	668
összesen	52.151 ₂	6.017 ₉	424 ₉	5.355 ₉	5.444 ₄	19 ₈	60.414 ₄	5.140

Közigazg. járás és a község neve	Szántó- föld	Rét és kert	Szőlő	Legelő	Erdő	Nádas	Termő	Termé- ketlen
							terület	
k a t. h o l d								
III. Nezsideri járás.								
Bánfalu	4.632 ₈	1.646 ₃	92 ₉	3.658 ₃	58 ₃	—	10.088 ₃	3.956 ₅
Barátfalu	3.581 ₂	274 ₉	316 ₅	1.381	141 ₃	—	5.694 ₉	144
Boldogasszony	4.597 ₂	48 ₉	24 ₉	589 ₅	9 ₅	—	5.270	282 ₄
M.-Bruck	1.112 ₃	277 ₇	23 ₅	776 ₃	382 ₇	2	2.574 ₅	260 ₁
Féltorony	6.630 ₂	24 ₉	208 ₂	2.079 ₄	715 ₅	—	9.658 ₂	458 ₈
Gálos	5.139 ₁	234 ₈	703 ₃	511 ₇	254 ₉	—	6.843 ₈	764 ₉
Illmicz alsó	3.113 ₅	929 ₉	129 ₈	1.732 ₄	—	—	5.905 ₀	7.016 ₃
Illmicz felső	210 ₈	9	20 ₉	177 ₅	—	—	418 ₇	4.636 ₉
Királyudvar	779 ₉	675 ₈	—	9	1.774 ₈	—	3.239 ₂	138 ₅
Köbánya	—	10 ₃	—	—	4 ₇	—	15	9 ₉
Lajtafalu	1.662 ₇	65 ₄	6 ₇	271 ₁	30 ₄	—	2.036 ₅	68
Nezsider	2.309 ₈	1.305 ₃	497 ₅	1.142 ₉	253 ₃	192 ₇	5.701 ₅	5.663 ₉
Nyulas	1.049 ₃	396 ₈	381 ₉	522 ₉	475 ₄	—	2.826 ₈	1.521 ₁
Parendorf	5.062 ₃	30 ₉	—	634 ₉	887 ₁	—	6.615 ₁	216 ₄
Pátfalu	1.525 ₈	350 ₇	127 ₅	1.072 ₇	—	—	3.076 ₇	3.805 ₇
Pomogy	3.934 ₉	2.777 ₈	74 ₁	1.775 ₈	—	365 ₇	8.928 ₃	1.694 ₂
Rohrau	2.722 ₁	341 ₉	33 ₁	147 ₁	130 ₉	—	3.375 ₄	168 ₁
Sásony	775 ₃	82 ₄	246 ₄	332 ₅	322 ₁	—	1.759 ₃	719 ₉
Szt.-András	3.769 ₂	60 ₉	33 ₂	796 ₉	22	—	4.682 ₂	813 ₉
Ujfalu	3.299	21 ₇	—	320 ₇	—	—	3.641 ₄	112
Valla	2.304 ₄	3.550 ₂	245	1.084 ₅	—	53 ₄	7.017	495 ₅
Védeny	2.150 ₄	103	261 ₇	725 ₁	122 ₇	—	3.362 ₉	2.232 ₄
összesen	60.362 ₈	13.219 ₅	3.206 ₈	19.742 ₂	5.585 ₈	613 ₈	102.730 ₉	35.179 ₄
Járásonkint.								
I. M.-óvári járás	67.703	25.227 ₁	117 ₆	13.942 ₂	5.572 ₀	108	112.670 ₅	6.030 ₁
II. Rajkai "	52.151 ₅	6.017 ₉	424 ₉	5.355 ₉	5.444 ₄	19 ₈	69.414 ₄	5.140
III. Nezsideri "	60.362 ₈	13.219 ₅	3.206 ₈	19.742 ₂	5.585 ₈	613 ₈	102.730 ₉	35.179 ₄ °
Főösszeg	180.217 ₁	44.464 ₅	3.749 ₃	39.040 ₃	16.602 ₈	741 ₀	284.815 ₈	46.349 ₅
Hektárookban	103.752	25.598 ₄	2.158 ₅	22.475 ₇	9.558 ₃	426 ₉	163.969 ₈	26.683 ₆

* A nezsideri járásban, a terméketlen terület 0,7 részét, a nagy részben újra megtelt nezsideri tónak, ezen járás területébe eső vízmedre s a mély sík délnyugoti sarkán lévő nagy terjedelmű szikestavak képezik. — A termő és terméketlen területnek 331.165,2 holdnyi összege, a megyének 33,79 □mílddel kimutatott területét annyival is inkább megközelíti, mert a nováki pusztának, a m.-kémleci határ- és a pozsonyi káptalan birtokának az úgynevezett flanschendorfi gát mellett létező tetemes része, a szomszéd pozsonymegyeyi kataszteri községekhez lőnek csatolva, holott kétségen kívül Mosonymegye területéhez tartoznak.

Mielőtt az egyes művelési ágakat vennők közelebbi szemle alá, ismerkedjünk meg a megyei talaj alkotó elemeivel.

Talajelemzések eredményei a megye különböző pontjairól.

Száz rész légszáraz földben talált alkotórészek	Áradmányi		Özönvízi		A fensík			
	terület						kavics máladéka	
	Papréti	Mosonyi	a mély sík		Kőyletelke	nezsideri rónai sáncz		
			tőzeg	sáraz talaja				
Hygroscopicus víz	4.62	7.27	12.88	4.70	4.43	7.14		
Izzítási veszteség	2.85	7.20	37.01	5.70	6.76	3.86		
Vízben oldható részek	—	—	0.40	—	0.07	0.04		
Vaséleg és timföld	5.40	9.67	—	10.30	—	4.21		
Keserföld (Magnesiumoxyd)	0.42	0.12	1.58	1.05	0.63	0.04		
Mészföld (Calciumoxyd)	5.08	6.98	9	1.40	1.12	0.20		
Chloralkaliák	0.41	0.73	0.77	0.51	0.26	1		
Szénsav	4.25	5.44	5.01	1.34	0.40	—		
Kénsav	0.16	0.09	0.26	0.10	0.06	0.04		
Phosphorsav	—	0.17	—	0.15	—	0.07		
Homok, agyagos állomány stb.	70.42	—	—	—	—	—		
Agyag	—	9.06	—	—	10.02	—		
Homok	—	47.89	—	—	61.75	—		
Homok és agyag	—	—	25.25	69.26	—	—		
Vaséleg	—	—	2.91	—	5.06	—		
Timföld	—	—	0.84	—	2.74	—		
Homok s igen kevés agyag	—	—	—	—	—	83.20		
A víztartalmu silikátok kovanva	6.38	5.06	3.24	5.37	6.80	0.09		
Száz rész száraz föld iszapolásának eredménye	1. legdurvább homok	—	3.78	45.30	23.88	4.86	—	
		—	22.01	19.30	20.92	21.31	30	
		—	19.24	14.40	2.15	16.06	13.70	
		—	10.65	12.10	26.73	27.62	49.20	
		—	44.25	7	28.45	28.49	—	
Víznyelő képessége %-okban	41.6	43.4	74.3	43.8	45.4	44		

Sósavban oldható részek.

A fentebbi elemzések, ha nem is jelzik az illető területek abszolút talajminőségét, mert hiszen a talaj egyes elemeinek százalécai egy Őméternyi területen is ingadozóak, — de lehető legbiztosabb alapul szolgálnak az összes megyei terület s ennek egyes, földtanilag egymástól különváló részei talajtartalmának általános meghatározására.

A fentebbi, számos hasonló elemzések eredményei által támogatott adatok, minden kétségen felül igazolják azt, hogy a megyének, már a 14-ik lapon részletesen körülírt s a mellékelt földtani térképen is körvonalozott áradmányi területe mészből dús, ellenben a mély sík özvizi száraz talaja s a fensík kavicsmáladéka mészből szegény talaj; tanúsítja továbbá azt, hogy megyénk talaja általán vályogos homoktalaj. A mélysíki tőzegtalaja, a talaj ezen nemének általános jellegét viseli, — hűztési vesztesége s víznyelő képessége nagy, de amily gyorsan elnyeli a nedvességet, oly gyorsan el is párologtatja.

Szántóföld.

Mint már érintém, megyénkben a szántóföldek mennyisége a két legközelebbi évtizedben gyorsan és tetemesen emelkedett.

A birtokok urbéri szabályozását nyomon követte a közös legelők elkülönzése és a birtokok tagosítása.

A csoportosított földesuri birtokrészekből terjedelmes major-sági birtokok alakultak s a földesuri legelő-illeték legnagyobb része csakhamar eke alá jutott. — A volt jobbágság lassanként s vontatva meghódolt a legelő részletes elkülönzése s a szerte szórt birtokrészletek tagosítása eszméjének, és hét községi határ kivételével, a tagosítás egy vagy több tagban megvesztekeresztül is vitetett, de sok helyütt nem azon mértékben, mint a helyi gazdasági viszonyok tekintetbe vételével eszközölhető lett volna.

A tagosítás s a termények árának emelkedése folytán, megindult nálunk is a gabonatermelés lázas rohama, — mind összességben olvadtak a legelőterület és a — legelőnyáj; a merre néztünk mélyen ereszté a szűz föld gyomrába ekéjét a nép s örömmel észlelé

..... mily magasra nyulnak
az új barázdákon kalászaik.

Ki gondolt volna rá, hogy ez örömhöz aggály is vegyülhet, — ha nem vigyázunk, de erről utóbb szólunk.

Bevetett terület és termés.

A szántóföldek jelenlegi területe, mint már láttuk, 180.217,3 kat. hold = 103.752 htr.

Érdekes tudnunk, mit, mily arányban és mily sikerrel termelünk, mert a kitöltött rovatok, vidékünk előhaladottabb gazdasági műveltségénél fogva, tájékoztatást nyújtanak arra nézve is, hogy hosszú évi tapasztalatok és kísérletek nyomán, mely vetemények és mily mérvben honosultak meg nálunk, az éghajlat, talaj, munkaerő, értékesítési viszonyok s az okszerű termelés egyéb tényezőihez képest.

A termelési s különösen a szántóföldi terület mennyiségének meghatározására két adat szolgál: a bevetett terület és ugarinak évenkénti statisztikai összeírása, és a legujabban kiigazított kataszteri kimutatások. Az 1877-ki termelési összeírás a szántóföldek területét 173.153, a kataszteri kimutatás 180.217 holddal tünteti ki, különbözet 7064 kat. hold.

A szántóföldek területi mennyiségének megállapítására kétségtelenül biztosb alapot nyújt a kataszteri összeírás. A vetési terület s az ugarinak statisztikai összeírása — mint erről meggyőződni alkalmam volt — csak hozzávetőleges megközelítő számítás alapján ejtetik meg, s a fennálló viszonyok s rendelkezésre álló eszközök mellett, alig lehet máskép. — Az egyes birtokosok kihallgatása sem vezetne célhoz, ezeknek legnagyobb része megfogná tán mondhatni, hány mérő magot vetett el, de legkisebb része sem tudja, hány magyar vagy kat. holdra terjed az elvetett terület. Mikép lehetne a vetési terület biztosan kiszámítható? szép és érdekes kérdés, de fejtegetése túlszárnyalja a monographia feladatának keretét.

Mit tegyünk ily viszonyok között, hogy — amire törekednünk kell — megközelítsük a valót, addig is, míg megfelelőbb intézkedés lépend a mostani eljárás helyébe? — A különbözet 4%, nem sok, de nem hagyható figyelmen kívül, — be kell osztanunk a bevetett területek és ugar mennyiségeinek számarányában, az illető tételek öszletébe.

Így vagyunk a termelési adatokkal is. Pontos termelési adatok gyűjtését követeli nemcsak a köz-, hanem a magánérdek is. Nemcsak az állam, önmaga ellen is vét, aki birtoka

jövedelmét hűtlenül valja be, mert nem térhet el a valótól, megboszulatlanul. Ha a valónál is többet vall, attól is megfizeti az adót amije nincs, — ellenkező esetben önmaga tesz tanuságot birtokának a valónál csekélyebb becsü- és hitelértéke mellett, pedig a föld többnyire egyetlen kincse, és a hitelre többnyire — szüksége van.

Az 1874. VII. törv.-cz. maguknak a birtokosoknak kezébe tette le a földbirtok tisztajövedelme kinyomozásának ügyét. Ezen törvény kellő végrehajtásától várható a termelési viszonyok óhajtott kiderítése.

Időközben, az átlagtermelés, csak a rendes könyvelést vezető nagyobb birtokok tekintetében mutatható ki, — mint ez annak helyén ki fog mutattatni, — de a megyei átlagtermelés mennyiségének kitüntetése, megbízható adatok hiányában nem eszközölhető.

A bevetett területnek és termésnek a minden oldalról igénybe vett községi közegek által való évenkénti pontos felvétele alig eszközölhető, nem lenne-e ezé irányosabb — mint ez más államokban is rendszeresítve van — e felvételt tágabb időszakokban, de szigoru pontossággal vinni keresztül s évenként a termésnek csak az átlag-terméstől való eltérését jelezni? — e helyütt bővebben nem vitathatom.

A következő táblázat a megyebeli közepes termést, azaz azon termésmennyiségeket foglalja magában, melyek megyénkben kielégítő termelési viszonyok között reménylhetők. Meg kell jegyeznem, hogy e kimutatásban a nagy- és kisbirtok termelési eredményei egybeolvasztva szerepelnek, és annak egyes tételei, a nagy birtokok átlag termelési tételeinek, a statisztikai összeírások-, továbbá a termelési viszonyoknak, a járási becslobizottságok által eszközölt általános felvétele- s az általam megyszerte közvetlenül gyűjtött adatokkal eszközölt gondos kiegészítése alapján nyugszanak.

Bevetett terület és középtermés.

Közigazgatási járás	Bevetett terület	Középtermés				Bevetett terület	Középtermés					
		hold	1 holdon		összesen		hold	1 holdon		összesen		
	szem		szalma	szem	szalma	szem-gumó		szalma	szem, gumó	szalma		
											hkl.	mm.
	Buza őszi					Árpa						
M.-óvári járás	19.314	8 ₈	13	169.963 ₇	251.082	13.381	10 ₅	9 ₇	140.500 ₅	126.767		
Nezsideri "	16.893	7	11 ₅	118.251	194.269 ₅	9.996	9 ₈	8 ₅	97.960 ₈	84.966		
Rajkai "	12.541	9 ₂	13 ₅	115.377 ₂	166.795 ₃	10.007	10 ₂	9 ₃	102.071 ₄	92.564 ₅		
Összesen	48.748 27%	8 ₃	12 ₅	403.591 ₁	612.146 ₈	33.384 18 ₂ %	10 ₂	9 ₁	340.532 ₂	304.297 ₂		
	Kétszeres					Zab						
M.-óvári járás	234	8 ₂	12 ₅	1.918 ₈	2.925	3.394	11 ₆	9 ₂	39.370 ₄	31.394 ₅		
Nezsideri "	—	—	—	—	—	3.380	10	8 ₅	33.800	28.730		
Rajkai "	40	8 ₅	12 ₆	340	484	4.194	11 ₈	9 ₃	49.489 ₂	37.746		
Összesen	274 0 ₂ %	8 ₂	12 ₅	2.258 ₈	3.409	10.968 6 ₁ %	11 ₂	8 ₉	122.659 ₆	97.869 ₅		
	Rozs-őszi					Kukoricza						
M.-óvári járás	3.878	7 ₆	13 ₂	29.472	51.169 ₆	5.304	11	20	58.344	106.080		
Nezsideri "	10.086	6 ₈	12	68.584	121.032	5.345	9 ₅	18	49.777 ₅	96.210		
Rajkai "	4.552	7	13	31.867	59.176	3.872	11 ₂	21	43.366 ₄	81.312		
Összesen	18.516 10 ₁ %	7	12 ₅	129.923	231.397 ₆	14.521 8%	10 ₄	19 ₆	151.487 ₉	283.602		
	Buza (tavasz)					Burgonya						
M.-óvári járás	265	7 ₅	8 ₈	1.987 ₅	2.332	964	40	—	38.560	—		
Nezsideri "	454	6 ₃	8	2.951	3.632	1.066	36	—	38.376	—		
Rajkai "	—	—	—	—	—	701	42	—	29.442	—		
Összesen	719 0 ₄ %	7	8 ₃	4.938 ₅	5.964	2.731 1 ₅ %	39 ₃	—	106.378	—		
	Repeza őszi					Köles						
M.-óvári járás	27	7 ₈	8 ₅	210 ₈	232 ₂	288	9	9 ₈	2.592	2.826		
Nezsideri "	625	7 ₃	8	4.562 ₅	5.000	40	8	8 ₅	320	340		
Rajkai "	—	—	—	—	—	99	9 ₃	10	909	990		
Összesen	652 0 ₄ %	7 ₃	8	4.773 ₁	5.232 ₂	427 0 ₃ %	8 ₉	9 ₂	3.821	4.156		

Megyénknek, habár középszerűn, de jól művelt talaján, kielégítő termelési viszonyok között sem vehető magasra a közép termés, mert az általán kielégítő időjárás és termés mellett is — a terület nem csekély részének termése — súlyed a középnel alább. Gyakori például az eset, hogy az időjárás egész az aratás küszöbéig kedvező, de a Duna vízének

Közigazgatási járás	Bevetett terület		Középtermeés				Bevetett terület		Középtermeés			
	hold	hold	1 holdon		összesen		hold	hold	1 holdon		összesen	
			szem, gumó	szalma, fonal	szem, gumó	szalma, fonal			szem, gumó	szalma, széna		
											hkl.	mm.
M.-óvári járás	—	Tatárka	—	—	—	—	Takarmányrépa	—	—	—	—	
Nezsideri „	210	8	9	1.680	1.890	562	110	—	61.820	—	—	
Rajkai „	—	—	—	—	—	1.216	90	—	109.440	—	—	
Összesen	210	8	9	1.680	1.890	554	120	—	66.480	—	—	
	0 ₁ %					2.332	107 ₅	—	237.740	—	—	
	Borsó, lencse, hab					Évelő mest. takarmány						
M.-óvári járás	52	7 ₅	10	390	520	631	—	13	—	8.203	—	
Nezsideri „	73	6 ₅	9	474	657	316	—	11	—	3.476	—	
Rajkai „	47	8	11	376	517	153	—	12 ₃	—	2.065	—	
Összesen	172	7	9 ₈	1.240	1.694	1.100	—	12 ₃	—	13.744	—	
	0 ₁					0 ₅						
	Kender fonalnak					Bükkönykeverek, mohar						
M.-óvári járás	85	—	4	—	340	3.004	—	14	—	42.056	—	
Nezsideri „	—	—	—	—	—	495	—	12	—	5.840	—	
Rajkai „	10	—	4 ₃	—	45	2.235	—	15	—	33.525	—	
Összesen	95	—	—	—	385	5.734	—	14 ₂	—	81.421	—	
	0 ₅					3 ₂						
	Kender magnak					Bükköny magnak						
M.-óvári járás	20	5	—	100	—	85	7 ₆	11	616	935	—	
Nezsideri „	—	—	—	—	—	8	6	10	48	80	—	
Rajkai „	10	5 ₃	—	55	—	79	7 ₈	11	616	869	—	
Összesen	30	—	—	155	—	17 ₂						
	0 ₂					0 ₁						
	Czukorrépa	mm.				Ugar						
M.-óvári járás	132	70	—	9.240	—	13.498						
Nezsideri „	273	65	—	17.745	m. mázsa	11.566						
Rajkai „	159	75	—	12.925		12.365						
Összesen	564	70 ₈	—	39.910		37.429			1439 kat. hold			
	0 ₃ %					20 ₇ %			0 ₈ %			

mellékterületén, egy hús reggelén köd ereszkedik a sűrűn rengő kalászkokra s száz meg száz holdnak termése vész el; a megye fen-, közép- és mélysíkjára, eltérő talajminőségénél fogva, több vagy kevesebb csapadékot igényel, bővebb esőzéscél ott díszlik, itt megdől a gabona. Mindezen körülmények számba veendőek.

Az itt közlött legújabb statisztikai adatok szerint van:

	Mosonmegyében		Magyarországban	
	hold	%	hold	%
őszi vetés	67.756	37,6	42,0	42,0
tavaszi vetés	66.557	36,9	42,5	42,5
mesterséges takarmány .	7.006	3,9	3,5	3,5
ugar	37.429	20,8	12,0	12,0

A termények neme szerint:

kenyértermény	68.257	50,8	49,0
egyéb szemestermény .	45.641	34,0	24,0
hüvelyes	172	0,1	0,2
kapanyóvény	20.168	15,	25,0
kereskedelmi	125	0,1	1,5

A fentebbi tételekből kitűnik, miszerint megyénkben aránylag több szemes gabonát, de sokkal kevesebb kapa-, hüvelyes- és kereskedelmi növényt termelünk, mint sz. é. v. Magyarországon.

De ezen eltérés csak halvány árnyalata azon élesen kiváló különbözetnek, mely megyénk s hazánk, és másrésről az előhaladt külföld növénytermelésének arányszámai között fenforog. Így például a szántóföldek összes területéből, a

	kenyértermény %	mest. takarmány %	keresk. növény %	tiszta ugar %
Belgiumban	43,8	10,2	12,7	2,2
Britanniában	16,5	26,6	1,6	2,2
Hollandban	25,0	4,9	7,6	2,9
Württembergben	30,4	11,	3,5	8,8 ^{0/10} -ot

foglal el, a mienktől szintoly élesen eltérő éghajlati, talaj-, népesedési és egyéb termelési viszonyok között.

Lassan és fokozatosan módosulni fog nálunk is a bevetett terület és ugar, s a különleges növények termelésének mennyiségi aránya; ámde az ugar csak akkor lesz megszorítható, ha állattenyésztésünk emelkedett, ennek emelkedésével a mezőgazdaság jövedelmének új forrásai nyílnak meg, de másrésről a mesterséges takarmánytermelés, a szemes vetemények területén teendő — habár csak fokozatonként is — hódításokat. A kereskedelmi s általán a kapa- és növények termelésének terjeszkedését jövőre is vissza fogja tartóztatni a kézierő hiánya és ennek természetes kifolyása, a magas napszámdíj; ezen okokból a megyebeli birtokosok zöménél, a kisebb birtokosoknál, az egyszerű háromnyomású fordá — őszi, tavaszi, ugar — a népnek előhaladási hajlama mellett is, sokáig fogja még magát fentartani.

Az ötvenes években nagymértékben természetett nálunk, nagy és kisebb birtokokon is a repcze és czukorrépa. A gabona árának emelkedése folytán, a fagyok és rovarok pusztításának kitett repczének, és a szt.-miklósi s mosonyi czukorgyárak beszüntetése következtében a czukorrépának termesztése igen csekély területre szorítkozott.

Rét és legelő.

Az első ideiglenes és a kiigazított katasteri kimutatások szerint volt megyénkben:

évszám	rét és kert hold	legelő
1858-ban	54.190	54.228
1867-ben	52.828	44.231
1877-ben	44.464	39.040

A legközelebb lefolyt husz év alatt a rétek területe 9726, a legelőké pedig 14.188 holddal kevesbedett.

A rét- és legelőterületek szükítését a szántóföldek párhuzamos növekedése, de egyúttal a háziállatok létszámának tetemes apadása követé.

Jelzésére azon visszahatásnak, melyet a réti s legelői területek megszorítása a megyei állattenyésztésre gyakorolt, elég legyen megérinteni, hogy 1851-től 1870-ig, husz év alatt, a hivatalos összeírások adatai szerint a szarvasmarhák létszáma 16, a juhoké 34, a sertéseké 7 ezerrel szállott alább, csakis a lovaké emelkedett 614-el.

Rétjeink viránya már az előző szakaszban lön tüzetesen leírva. Száraz éghajlatunk alatt, szelid rétjeink rendszerint csak egyszer kaszálhatók, a nedves rétek nagyobbbrésben sarjut is adnak, de termésük átlag igen közép minőségű, s mennyiség tekintetében sem biztos, mert száraz időjárásnál laza, tözege talajuk csakhamar kiszárad, nedves években pedig, vagy ha a tél lanyha, a termés az ingoványos rétekről el sem hordható s nagy része megromlik.

A nedves és szelid rétek a Hanság szélén s folyóink partvidékein észrevétlenül olvadnak egymásba, s ez okból területi mennyiségük, szorososan elkülönítve, ki sem mutatható. Megközelítőleg a rétek háromötöde nedvesnek, kétötöde száraznak nevezhető, amazok közepes évi termése holdankint 9, az utóbbiaké 6,

átlag 7., s az összes 43,898 ¹⁾ holdnyi területen 340.200 m. mázsára tehető.

A rétmívelés megyénkben is csak a nagy birtokokon, különösen Albrecht főherczeg birtokán jutott szereplésre, mint azt annak helyén látni fogjuk, rétjeink legnagyobb részét nálunk is csak a természet gondozza. A trágya- és a munkaerőt a többi művelési ágak veszik csaknem teljesen igénybe, ez okból igen csekély azon birtokosok száma, kik a legszükségesebb rétmívelési teendőket is, minők a gaz és moha eltávolítása, a legkártékonyabb gyomok irtása s ott, hol szükséges a rétgyalu alkalmazása, foganatosítanak. Nedves rétjeink nagy része zombékos s a kaszáló-, gyűjtő- és forgatógép csak gazdagabb növényzetű, száraz és síma rétjeinken használható.

Mesterséges takarmánytermelés czíme alá tágasb értelemben a) a műrétek, b) a vetett szálas és leveles takarmányműek, c) egyéb, a fentebbi osztályokon kívül eső állati tápszerek sorozhatók, például a répaneműek, burgonya, csicsóka stb.

A szabályszerűen keresztülvitt műrétnak megyénkben, s egyúttal hazánkban legrégebb példánya, a főherczegi birtokhoz tartozó mária-ligeti műrét, 544 holdnyi területtel, melyből 88.25 hold a mellette elfolyó Lajta vizével az újabb rendszer szerint öntöztetik, míg többi része a régi árasztási módzatok példányául szolgál. Alkotója a század első negyedében, az uradalom akkori hírneves kormányzója Wittman Antal volt. Az újabb időben szinte a főherczegi birtokon M.-Óvár, Mosony és Bezenye határában lettek, kísérletképpen részint gőz-, részint szélvitorla erejével folyó és kutakból emelt vízzel való öntöztetésre berendezett, kisebb területi rétek alakítva. Ezekon kívül gróf Henkl oroszvári birtokán van a Lajta mentében egy jelentékenyebb területű rét vízvezetékkel ellátva. Mindezekről bővebben annak helyén.

A szálas és leveles vetett takarmányműek közül, mint már a megye gazdasági virányának leírásában is érintve volt, főleg luczerna, baltaczim, bükköny és mohar természetnek. Ezen mesterséges takarmányműek területe, az 1877-ki megyei statistikai összeírás szerint 6834 hold. Ezen rovat alá tartozik,

¹⁾ Levonva a rétekekkel együttesen felvett kerteknek 566 holdnyi területét.

habár a statisztikai összeírás tárgyát még nem képezi, a megyeszerte, különösen a tejelő állatok számára és nagy mennyiségben kitünő sikerrel termesztett zöldkukoricza vagy csalamádé,¹⁾ csicséri, kömény stb.

A mesterséges takarmányneműek harmadik osztályában főhelyet foglal, a hivatkozott statisztikai összeírás szerint 2896 holdon termesztett burgundi és czukorrépa.

A legelők nagy része — husz év óta 28%-ka — s egyszerűsmind legjava eke alá jutott, ami megmaradt, alantabb minőségű. Szépen kizöldül tavasszal a pázsit, de száraz éghajlatunk alatt és a csapadékok gyorsan átbocsátó kavics- vagy homok-alréteg felett csakhamar kiszárad. S a nyári nap hevénél, a pusztagyepen, reggeltől napestig félig éhen, félig szomjan dédeleg — nem ritkán — a marha, s ha hazafelé tereli a pásztor, versengve fut, siet — az üres jászolhoz. Itt rejlik állattenyésztésünk hanyatlásának egyik kútfeje. Elvontuk állatjaink lába alól a legelők javát, nem gondoskodva arról, hogy az istállóban pótolhassuk azt, amit a szabadban tőle megvontunk. Ebben, csak ebben rejlik maga a baj! Száraz éghajlatunk alatt, holdankint a legjobb legelőtalaj termése sem haladja felül a 3—4 m.-mázsányi szénáértéket, holott ugyanazon talajon 10—15 m.-mázsa szálás- vagy levelestakarmányt nyerhetünk. Az észszerűen kezelt nagybirtokokon nincs takarmányhiány, és a m.-óvári gazd. intézetnek 322 holdnyi példánygazdaságán 54 tejelő-, 39 tenyész-szarvasmarha, 55 drb juh és 30 igavonó állat láttatik el; s most, midőn ezt írom, ápril elején takarmánykészlete 2037 m. mázsányi szénáértékre rug, s jól tartott tehenészetének egyes darabja naponkint átlag több mint 7 liter tejet ad, pedig e gazdaságnak egy holdnyi rétje s legelője sincs és ami több, a múlt ősszel és télen 214 m. mázsa szénája s 985 m. mázsa szalmája elégett!

A kisebb birtokok tagosítása folytán a réteknek és vetéseknek kora tavaszi és őszi, rendszerint káros legeltetése, — a gazdaszat előnyére — sokkal szűkebb körre szorítkozik.

Elégséges legyen a legelőről s legeltetésről e téren ennyit érinteni.

¹⁾ Magán a főhercegi birtokon több mint 2500 holdra rug a zöld-kukoricza-termesztésre használt terület.

Kertészet.

A kertek területét a hazai kataszter a rétekkel egyetemben s ezekkel egyesítve vette fel.

Az 1867-ik évben eszközlött megyei összeírás szerint a gyümölcs- és zöldségkertek területe 566. hold volt.

A nagy és kis Duna s a Lajta-folyó partjain elterülő áradmányi talajon, s a Fertő tava északi s észak-nyugoti partvidékén a legjobb, ellenben a megyei mély sík közép- és dél-nyugoti részén sokkal kedvezetlenebb eredménnyel üzhető, s ehelyütt a legcsekélyebb mérvben is üzetik a kertészet, különösen a gyümölcsfatenyésztés. A megyei mély- és fensíknak legtöbb helyütt nem több mint 3 dcm. mélységű termőtalaja alatt, részben homokos kavics-, részben kemény vályog-réteg terül el, amazon gyorsan leszivárog, ezen meggyül a csapadék, a fa gyökereivel mélyebben lehatni nem képes, s mielőtt középkorát elérné, itt is, ott is kivész. Az oroszvári műkertészetéről, a m.-óvári gazd. akadémia kertészetéről s a községi faiskolákról annak helyén bővebben szövegelek.

Szőlőművelés és borászat.

A folyamatban lévő kataszteri kiigazítások szerint van jelenleg megyénkben szőlőművelés alatt 3749. hold = 2158. ht., nevezetesen

a m.-óvári járásban	117. ₆	hold
a rajkai	424. ₉	„
a nezsideri	3 206. ₈	„

A szőlőművelés tehát

Mosonmegyében a termőföldnek	1. ₃ %-kát
sz. é. v. Magyarországon	1. ₅ „
az erdélyi területen	0. ₄ „
a birodalomban	1. ₃ „

foglalja el.

A szőlőművelés ápoló hazája Franciaország, a termőterület 4.₃%-kát, 3,658.000 holdat szentel e művelési ágnek.

Megyénkben a szőlőművelés a lefolyt évtizedben jelentékenyen terjeszkedett, 1868-ban a szőlővel kiültetett terület 2203 hold volt, jelenleg 3749. hold.

Szőlőültetvényeink zöme, a párendorfi fensík dél-nyugoti lejtőin Féltorony, Barátfalu, Gálos, Védeny és Nezsider,

továbbá a Fertő tavának észak-nyugoti sarkán Nyulas és Sásony határaiban terül el. Külön említést érdemel még a nemesvölgyi és pátfalusi szőlőtelep, amaz a Kárpátok láncolatának legvégsőbb déli öblében, emez a Fertő tavának keleti partján. A hatvanas évek végén, a párendorfi fensík észak-keleti és keleti lejtőin Zurány és Miklósfalu helységek határaiban, s a megye sík területén is több helyütt jelentékenyebb területek lettek, nagyrészt nemesebb fajú szőlővesszőkkel, kiültetve, s ezen utóbb jelzett ültetvények termése, jóságára nézve igen kiválik a többi közönséges fajú szőlők termése felett.

A szőlő- és bortermelés, mint hazánkban általában, úgy megyénkben is, az eddiginél jelentékenyebb szereplésre van hivatva, nem annyira területi terjeszkedés, mint inkább belterjes emelkedése tekintetében. A gabonatermelés versenyterén mindinkább erősöbülnek vetélytársaink, a szomszédos országok, áldozatra kész érzékkel karolják fel a mezőgazdaság érdekét, — vevőink erős lépésekkel haladnak a belszükséglet önerejű fedezésének kitűzött célja felé; szőlőművelésünk s borászatunk érdekeit maga a természet vette védszárnya alá, s hazánkat az éghajlat és talaj döntő tényezőivel oly kiváltságos helyzetbe juttatá, melyet fel nem használni a legnagyobb mulasztás lenne.

Elég legyen ehelyütt ennyit mondanunk, figyelmeztetésül, hogy a szőlőművelésnek azon, habár szerény, de a célznak megfelelő terét, melyet a sors megyénknek juttatott, okszerű művelés alá fogjuk.

Vegyük szemügyre a szőlő- és bortermelés helyi viszonyait.

A sikeres szőlő- és bortermelés főtényezői: kedvező földrajzi és helyi fekvés, éghajlat, talaj s a szőlőfaj kellő megválasztása.

Vidékünk földrajzi fekvését illetőleg, hazánk legkitünőbb bortermelő vidéke, a Hegyalja, 0.° — 0.15°-al fekszik távolabb az egyenlítőtől, s szőlőtelepei 100 — 800'-al emelkednek magasabban a tenger színe fölé, mint szőlőfedte lejtőink, havi s évszaki, különösen pedig őszi hőmérsékünk meghaladja amannak közép hőmérségi fokát; igaz, hogy talajunk nem a trachyt- és rhyolit-közet málladáka, a Hegyalján úgynevezett nyirok, — igaz, hogy ez pótolhatatlan, de talajunk, a vályogos homokmárga igen megfelelő szőlőtalaj, s mint azt a m.-óvári főhercegi uradalom s több

egyesek által nyújtott példa tanusítja, a fensík lejtőin s különösen a Fertő északi partvidékén, a szőlőfaj gondos megválasztása, okszerű szőlőmivelés szüretelés és mustkezelés mellett kitünő bor termelhető.

Azon hiedelem, hogy a bár alantabb minőségű szőlőfajok bővebb termése nagyobb előnyt nyújt, több egyes termelők kísérletei által megczáfoltatott, kik jobb minőségű, bár néhány százalékkal kevesebb bort termelve, a termésnek aránylag magasabb értéke által, túlnyomó haszonban részesülnek.

Nem kell figyelmen kívül hagynunk azon körülményt is, hogy jelesb asztali fajszőlőt termelve, terményünket a bécsi s a távolabbi piacokra is sokkal előnyösebben szállíthatjuk, mint hazánknak sok más, távolabb fekvő s ezen üzlettel mégis sikerrel foglalkozó vidékei.

A megye különböző vidékein termett boroknak vegyi elemzése.

Dr. Ulbricht Richárd, magyar-óvári gazd. akadémiai r. tanár, továbbá Dr. Koós Gábor és Koriesánszky János, a vegyelemzési állomás segédei által keresztülvéve.

A m.-óvári főhercegi urodalom nyulasi szőlőtelepén külön termelt és kezelt úgynevezett „fertő vidéki” borfajok elemzésének eredménye.

Tartalom 100 részben:	S z ő l ő f a j.							
	Riesling		klévni		tramini		burgundi fehér.	
	T e r m e l é s é v e							
	1868	1870	1868	1870	1868	1870	1868	1870
Alkohol ¹	12.25	12.74	14.03	13.66	13.46	13.96	13.42	12.08
Sav ²	0.553	0.763	0.668	0.887	0.512	0.689	0.656	0.706
Czukor	0.099	0.075	0.213	0.243	0.070	0.471	0.257	0.115
Légmentartalmu szer- ves anyag	0.381	0.457	0.494	0.762	0.544	0.569	0.750	0.637
Cser- és festanyag	—	—	—	—	—	—	—	—
Vonanyagok	0.570	0.552	0.723	0.930	0.344	0.593	0.241	0.176
Ásványi anyagok	0.147	0.112	0.177	0.153	0.100	0.118	0.116	0.096
Száraz anyag	1.750	1.990	2.275	2.976	1.570	2.020	2.020	1.730

¹⁾ Térempercentekben.

²⁾ Az összes savak, valamint a borkő, borkősavhydratra átszámítva.

Egyéb, a megye külön szőlővidékein, egyes kisebb birtokosok által termelt borok vegyelemzésének eredménye:

Tartalom 100 részben :	Bortermelő község									
	Nyulas		Nezsi- der		Miklósfalu		Gálos		János- ház	Szent- Miklós
	1870	1869	—	vörös	vörös	868—71	871/75	—	—	
Alkohol	10.39	12.38	9.68	10.53	9.07	8.94	10.32	10.60	11.31	
Sav	0.656	0.671	0.611	0.456	0.620	0.554	0.383	0.642	0.507	
Czukor	0.046	0.087	0.037	0.140	0.118	0.054	0.47	0.091	0.062	
Légenyirtalmu szer- ves anyag	0.487	0.400	—	—	—	—	—	—	—	
Cser- és festanyag . .	—	—	—	0.104	0.191	—	—	—	—	
Yonantanyagok	0.221	0.089	1.736 ³⁾	2.039 ³⁾	1.016 ³⁾	1.274 ³⁾	1.344 ³⁾	1.418 ³⁾	1.310 ³⁾	
Ásványi anyagok	0.095	0.188	—	—	—	—	—	—	—	
Száraz anyag	1.505	1.435	2.384	2.706	2.354	1.882	1.774	2.141	1.879	

Eltekintve e helyütt — a m.-óvári főhercegi uradalom nyulasi szőlőtelepének magasabb fokú művelési módjától, — ami a kisebb birtokosok által gyakorlott szőlő és borkezelést illeti, elég legyen megjegyezni, miszerint a bortermelők, a termés mennyiségére fektetve inkább súlyt mintsem annak minőségére, a bőven termő legkülönbözőbb szőlőfajokat honosíták meg, csak az újabb időben keletkezett zurányi és miklósfalusi szőlőbirtokosok választák meg némi figyelemmel a mindkét tekintetben ajánlható szőlőfajokat. — Mely szőlőfajok lennének vidékünkön a talaj és éghajlathoz képest leginkább ajánlhatók, csak egy czélszerűen berendezett kísérleti szőlő- és pinczetelep eredményei fognak a lehető biztossággal jelezhetni. Szőlőink talaja, általán mésztartalmu homoktalaj lévén, a „sárfehér“ és néhány hasonló ezen talajban általán díszlő s figyelemmel éghajlati viszonyainkra korábban s egyidejűleg érő szőlőfajjal lenne a kísérlet megteendő, — ennyit erről e téren, gondolat ébresztésül.

A szőlő tavaszi metszésénél a szőlő fején rendszerint egy termővessző hagyatik, — mit a szőlőinkben teljesen kielégítő szorgalommal keresztülvitt karózás, kötözés, kapálás követ.

Szőlőművelésünk legfőbb hiányai: a szőlőfajok megválasztá-

³⁾ A légenyirtalmu és ásványi anyagokkal.

sának mulasztása,') a korán és késő érők együttes szüretelése; — a czélszerűtlen pinczék és pinczekezelés mellett, leginkább ezen hiányoknak tulajdonítható a kisebb birtokosok borainak, a vegyi elemzés által is kitüntetett csekélyebb szesz- és cukortartalma, ami tartósságuknak is hátrányára van.

A közepes termés mennyisége 40 akó = 22.64 hlt., mihez képest a megyei összes 3749 holdnyi szőlőterület közepes termése 150.000 akó = 84.750 hliterre tehető.

Erdő.

Megyénkben — mint már láttuk — az erdők 16.659. holdra terjednek, és az összes megyei területnek nem több, mint 5%-kát foglalják el, holott hazánkban, nevezetesen sz. é. v. Magyarorszában, az erdők az összes területnek 31., az erdélyi részekben 42., s Horvát-Szlavonországban 38.7%-kát borítják. Ezen adatok eléggé jelzik, hogy faszükségletünk sokkal kevésbé van fedezve, mint átlag hazánkban. — Az épületi fa legnagyobb részben a szomszédos osztrák tartományokból és Bajorországból a Dunán szállítatik hozzánk. A tüzelőfa szüke annyival inkább érezhető, mert az erdőségeknek 0.1-de a megye észak-keleti határán a nagy és kis Duna mellett, 0.2-de a megye nyugoti szélén van tömörülve, s csak 0.1-de van a megye belső területén szórványosabban megoszolva.

Mosonymegyében Magyarorszában
esik
hold erdő

ezer lakosra	220 ₁	994 ₉
egy lakházra	1 ₅	6 ₂
egy lakófélre	1 ₁	4 ₇

És ami igen sajnós, az erdők állománya megyénkben nemcsak nem gyarapszik, sőt mint már kitüntetve lett, folyton kevesedik. 1858-ban 510, 1868-ban 783-al volt magasabb az erdők holdszáma, mint jelenleg. És ezen magábanvéve is csekély erdőségek csak a nagy birtokokon kezeltetnek szakszerűen, a községek és kisbirtokosok erdei mindinkább kizsákmányoltatnak, s ezen utóbbiakban, a rendszeres kezelés, ki sem vihető.

') A szagos szőlőfajok több helyen tulzó mennyiségben szerepelnek, — amit a bor zamataja is elárul, ily bor könnyen elnyálkásodik, kevésbé tartós s értékében is veszít.

A tüzelőfa szűke folytán mindinkább meghonosul már nálunk is a kőszén használata. A tőzegben bővelkedünk ugyan, de ennek kiaknázása, a magas munkabér mellett, kevés előnyt nyújt; egyébiránt is ezen tüzelőanyag a gyáraknál alkalmazható inkább, mintsem a háztartásban.

A megyei erdőterületek következő főcsoportokra oszthatók:

a) A nagy és kis Duna áradmányi talaján lévő partmelléki- és sziget-erdőségek, 7456 hold. Ezen erdőségek a legkitünőbb talajjal látvák el; ¹⁾ a faállománynak m. e. 0. rész, nyár-, egerfűz-, 0. rész szil- és tölgyfa.

b) A megyei hegycsoport erdei, Nezsider, Nyulas, Sásony, Királyudvar, M.-Bruck, Párendorf, továbbá Nemesvölgy határaitban, 4108,3 hold, legnagyobb részben hegyi erdőtalaj. Uralgó fanemek: tölgy-, szil- és bükkfa.

c) A fensík erdőségei, Féltorony, Barátfalu, Gálos, Védeny s részben M.-Bruck, Zurány és Miklósfalu határaitban m. e. 1700 hold. Fanemek, túlsúlyban tölgy, szil és ákác. ²⁾

d) A lajtamelléki erdőterületek M.-Bruck, Rohrau, Lajtafalu, Gáta s részben Zurány és Miklósfalu helységek területén, m. e. 1500 hold. Fanemek: vegyesen tölgy-, szil- és nyárfa.

e) A megye mély síkján, Szolnok, Tarcsa, Szt.-Péter, Szt.-János, Lébeny, Bánfalu s egyéb községek határaitban létező apróbb erdőségek és pagonyok, összesen m. e. 1900 holdnyi területtel, tőzeges talajon, nagyobbrészben nyár-, eger-, fűzfa állalbal.

A tüzelőfa közepes ára, tömegesebb vételnél köbméterenkint: szilfáié 4 frt 80 kr, tölgyfáié 3 frt 75 kr, nyárfáié 2 frt 25 kr.

Úti szegélyfácul rendszerint ákác használják, újabb időben

¹⁾ Megyénk határszélén, pozsonymegyei Kiliti helység határaitban, a Duna áradmányi talaján egymástól 4 ölnyre két, 200—300 éves nyárfa állott. A nagyobbik törzsének körülete 7,68 m., átmérője 2,44 m., magassága 31 m., törzsalapjának területe 4,62 □m., becsülve lőn 143,24 km. = 41 öl famennyiségre, — ezen fa a 60-as években levágtatván, a fát törzsén megvevő nyilatkozata szerint a rőzsén kívül adott 146,20 km. = 42 öl fát. A másik fa még áll, körülete 5,68 m., átmérője 1,79 m., magassága 30,02 m., törzsalapja 2,56 □m., felvágva 79,12 km. = 22,6 öl fát adna. Lásd Hunfalvy id. m. III. k., 628. l.

²⁾ Az ákáczczal hosszú évek során tett kísérletek azt igazolták, hogy ezen fanem sűrűbb erdők alkotására sokkal kevésbé alkalmas, mint ritkán álló fásorokban, például útszegélyfácul alkalmazva.

nagyobb birtoktestek szegélyezésére jó sikerrel alkalmaztatik a fenyő is.

A helységek nagy részében erdei fák tenyésztése céljából lettek ugyan kijelelve az úgynevezett községi faiskolák, de kevés helyütt vannak azok beültetve, ápolva s fentartva.

Nádasok.

Terjedelmesebb nádasok csak a Hanság szélein Bánfalu, Pomogy, Nezsider és Valla községek határaitban léteznek, ezen egykor sok ezer holdra terjedő művelési ág maradványai. A kiszáradt nádasok helyén zombékos rétek, legelők s nem kevés helyütt szántóföldek terülnek el, mint már bővebben említém. A nádasok termésmennyisége nemcsak a termőtalaj, hanem az évszaki időjáráshoz képest is felette ingatag, — gyakorta kielégítő a termés, de az enyhe téli időjárás miatt le nem vágható vagy el nem hordható. Száz kéve nádnak közepes ára a minőséghez képest 5—8 frt.

Állattenyésztés.

Állattenyésztésünk, mint már érintém, a legközelebb lefolyt 25 év alatt, tekintve az állatok létszámát, oly nagymérvű hanyatlásnak indult, minőt csak a gazdasági viszonyok erőszakos megváltoztatása idézhetett elő. E korszak hazánkban általán s így megyénkben is, a mezőgazdaság új stádiumának korszaka volt, mely nem annyira a gazdasági viszonyok lassu fejlődésének, mint inkább a birtokjogi állapotok rohamos átalakulásának szüleménye levén, eredményeinek fényoldala mellett, sötét pontokat is hagyott hátra.

A volt jobbágyság, mely 1848-ig egyik ekéjével a magáéban, másikával az uréban szántott, mintegy varázs vesszővágásra, felszabadult; fölöslegesnek tekinté marhái egy részét, s ha megszorult eladta; csakhamar megindult a birtokszabályozások sebes folyama, a rétek és legelők mind összébb vonultak, s a fiatal nyáját, mely tavasztól őszig a szabad ég alatt, csak pásztorát látta, az amugy is csekély legelőre utalt vonósállat s a tejelőmarha nagy részben kiszorítá; bekövetkeztek az 1865- s 1866-ki inséges évek, megürült a pajta, kiszáradt a mező az égető nap alatt, s a növendékállat nem csekély része vásárra hajtatott vagy

mészárszékre jutott; 1870-től kezdve, a többnyire szűk termés, pénzválság, pénzsűke, a törvény békőiből kiszabadult vérlázító lelketlen uzsora, száz meg száz család vagyoni jóllétét mélyen aláásták, s megnyiltak ismét az istállók ajtai —

Sok család, több község elszegényedett, s állataink létszáma mindinkább süllyedt. —

„Ha a mezőgazda vagyoni állapotát akarod kutatni, mondja egy angol közmondás, istállójában nézd magadat körül.”

Lássuk tehát a háziállatok létszámának mozgalmát 1851-től 1870-ig, s amennyiben megbízható adatokkal rendelkezünk, a jelen időig.

A háziállatok országos összeírásain alapuló statisztikai kimutatás, elszomorító képét nyújtja állattenyésztésünk, nevezetesen a szarvasmarha-, juh- és sertés-állomány számszerinti fokozatos hanyatlásának.

Háziállatok létszáma.

Összeírás éve	Ló					Szarvasmarha					Juh	Sertés
	csődör	kancza	herélt	csikó	Összesen	hika ténő	tehén	ökör	borjú	Összesen		
1851	126	6006	6417	4861	17.410	827	20.739	16.910	—	—	80.901	20.695
1857	123	5196	5338	3530	14.187	513	12.264	11.455	10.533	34.765	50.720	16.294
1870	129	6730	5809	5356	18.024	324	13.380	8.872	15.537	38.113	46.704	13.380
Az 1851-ki létszámhoz képest	+	+	—	+	+	—	—	—			—	—
	3	724	608	495	614	503	7.359	8.038			34.197	7.315

Még kedvezetlenebb színben mutatkozik, állattenyésztésünk számszerinti jelen állapota.

A loállománynak, a megyei hatóság által az 1877-ik évben eszközlött összeírása szerint, találatott a megyében, a csikókat is beleszámítva

	mén	herélt	kancza	Összesen
a m.-óvári járásban . . .	643	2079	4017	6739
a rajkai s . . .	34	1720	1802	3556
a nezsideri s . . .	341	2273	2696	5310
főösszet . . .	1018	6072	8515	15.605 ¹⁾

Ezen kimutatás szerint, a loállomány 1851-ik év óta 1805, s 1870 óta 2419 darabbal szállott alább.

¹⁾ Ezen létszámban 3302 négy éven aluli csikó foglaltatik.

A juhok létszámának, a megyei hatóság által ugyan az 1876-ik évben keresztülvitt összeírása szerint, ezek összelete 33.108 volt, 46.793-al kevesebb mint 1851-ben, s 13.296-al alantabb mint volt 7 év előtt. ¹⁾

A szarvasmarhák és sertések létszámára nézve újabb adatokkal nem rendelkezünk; de, bár lennék rosz jósló, minden körülmény azt suttogja, hogy e téren sem kereshetünk vigasztalást.

A gazdasági állatok minősége tekintetében a lovak és szarvasmarhák állományában jelentékeny előhaladás észlelhető, mint alább látandjuk.

Lótenyésztés.

A megyebeli lovak, eltekintve a nagy birtokokon szerény számban tenyésztett határozott fajbéli állatoktól, származásukra nézve vegyítékét képezik a könnyű magyar s a szálásabb és csontosabb határszéli alsó-ausztriai fajuk. Ezen utóbbi faj jellege, különösen a határszéli német és horvát lakosság lóállományánál ismerhető fel, míg a megye nyugati részének német s különösen magyar lakossága, inkább a könnyebb, de jól futó és kitartó lovakhoz ragaszkodik, mit a következő kimutatás is igazol. Találatott az 1877-ik évben hadi szolgálatra alkalmas

	hátas	hámos
	ló	
a m.-óvári járásban	392	318
a nezsideri „	66	122
a rajkái „	176	790
összesen a megyében	634	1230

¹⁾ Hogy Mosonymegyében az állattenyésztés már másfél század előtt is jelentékeny volt, tanúsítja Béli Mátyás, est autem — úgy mond idézett munkájában — *colono domesticum pecus tanto numero, qui et rusticationi sufficiat, et vite sustentandæ. Ergo habet, quo vescatur rusticus, lac, butyrum, bubulum, caseum. Proficit quoque ovium genus egregie, lanamque præbet, panificio haud incommodam. Equi sicubi, ex ista certe provinciola, generosi proveniunt, tametsi molis subinde tenuioris. Præcipuum Féltoronyiense equitum est, quod peregrino etiam seminio instrui, D. Carolus Cæsar jam pridem curavit, eo successu, qui in re non plane nova, esse potest optimus. Nempe educatur jam isthic varium genus, hispanicum, neapolitanum, anglicum, danicum atque bohemicum, quod si non æquare certe æmulare posse videatur. Suppar isti Szt.-Miklosiense armentum creditur, quod Comes Carolus Zichy summa cura instituit.*

Ami a lovaknak, az ország egyéb vidékeihez viszonyított létszámát illeti, esik az 1870-ki összeírás szerint, az összes lóállományból

	egy □ mért- földre	ezer lakosra	ezer hold szántóföldre
megyénkben	575	239	99
Magyarországban	375	159	110
Horvát-Szlavonországban	348	141	119
a birodalomban	369	140	113
Ausztriában	254	68	79
Angolhonban	463	85	159 drb.

Ezen adatok szerint lóállományunk létszáma, a terület és lakosság arányában, a birodalom egyes részeihez képest, kiválóan magas, — de a szántóföldek mennyiségéhez viszonyítva, csekélyebb, mint átlag hazánkban.

Henckl grófnak, szerény létszámu, de minőségre nézve annál inkább kitünő oroszvári méneséről, annak helyén bővebben teendők említést.

A községek jelentékeny része kielégítő minőségű ménekkel van ellátva; de a kincstári ménektől származó ivadék, előnyösen válik ki a csikók csoportjában, és a nép növekedő mértékben veszi igénybe az állami tenyészanyagot, gondosabb ápolásban részesíti lovait, nem kényszeríti oly igen korán a hámba, mint a tiszavidéki lakosság, s ez okból lovaink kisebb faja is termetesebb, kitartóbb, s hámos és háttas szolgálatra is alkalmasabb, mint amott, s míg például Pestmegyében, hol pedig a lovak állománya minőségre nézve jobb osztályba sorolható, mintsem a Tisza és Királyhágó közötti területen, az összes lólétszámnak csak 8., megyénkben 11. %-ka találtatott az utóbbi években a lóavatóbizottságok által, hadiszolgálatra alkalmasnak.

A lóállomány minőségének örvendetes emelkedése azonban, nagy részben, a kincstári mének mindinkább növekedő alkalmazásának tulajdonítható. Volt a megyében

	fedezett állomás	fedező mén	fedezett kanca	esett csikó
1871. évben	3	10	332	199
1872. "	4	11	211	152
1873. "	4	10	428	214
1874. "	4	13	303	184
1875. "	5	16	476	255
1876. "	4	13	306	173
1877. "	5	11	329	208
Hét év alatt	—	—	2385	1385

Jelenleg 1878-ban hat fedező állomás van, összesen 15 mén-nél ellátva. Ezen adatok szerint a kanczák 58. %-ka után nyert a vidék nemesített ivadékokat, ami általán kielégítőnek ismerhető. Óhajtandó lenne a fedezettési állomások szaporítása különösen oly községekben, melyekben kiválóan magasb a lólétszám, s minőségre nézve is kiváló, minők Szolnok, Szt.-János, Lébeny, Rajka.

Mint általán hazánkban mindenütt, úgy nálunk is legerősb lendületet fogna adni a lótenyésztésnek, a nem teljesen alkalmas községi ménnek mellőztetése s a három évkoron aluli állatoknak a fedezettéstől s munkábfogástól való megkimélése.

Szarvasmarha.

A megyebeli szarvasmarhákat, együttesen véve szemle alá, a vonós szarvasmarhák csoportjában majdnem kirekesztőleg a magyar, ellenben a tejelőállatokéban a legkülönválóbb fajt látjuk képviselve, az 1870-ik évben 10.222 drb magyar, és 3150 drb külföldi faju tehén lön összeírva. A tej a bécsi piacra gyorsan és előnyösen levén szállítható, a nagy birtokosok tehenészete folyton gyarapszik s az évek hosszú során tett kísérletek igazolván azt, hogy az erőre nézve páratlan magyar szarvasmarhafaj, tejelés tekintetében a külföldi fajokkal nem versenyezhet, a nagy, sőt több középirtokos is majdnem kirekesztőleg külföldi tejelőállatokat tenyészt. Magának a főhercegi uradalomnak tehenészete több mint 1500 drb legnagyobb részben algaui tehenet számít, s Bécsbe naponkint, egész éven át átlag több mint 70 hliter tejet szállít. Ezen fajon kívül nagyobb számmal található a berni, hollandi, schwizi, lavanthali, mürzthali és southorn faj, mint ezt annak helyén látni fogjuk. — Bivaly megyénkben 1870-ben hat darab találtatott.

Habár a községi szarvasmarhanyájak majdnem kizárólag magyarfaju bikákkal látvák el, s az anyaállatok is legnagyobb részben hasonfajuk, a vonósállatok nem csekély száma a szomszéd Győr-, Veszprém- és Soprony megyék vásárain szereztetik be.

A szarvasmarhák viszonylagos létszámát illetőleg,

	egy □mfdre	ezer hold szántóföldre	ezer lakosra
Mosonmegyében	1131	212	505
sz. é. v. Magyarországon	915	259	319
az erdélyi területen	927	377	413
Horvát-Szlavonhonban	888	313	372
a magyar birodalomban	901	283	343
az osztrák birodalomban	1325	410	304

a külföldön, például:

Belgiumban	2344	490	250
N.-Britanniában	1720	580	313

darab szarvasmarha esik.

Ezen adatok szerint a szarvasmarhák sűrűsége, tekintve a területet és lakosságot nálunk nagyobb, de viszonylatban a szántó-földek mennyiségéhez sokkal kisebb, mint átlag a birodalomban s ennek egyes részeiben. A hússzükséglet bőven van fedezve, sőt a bécsi piacra is számos vágómarha szállítatik, de nincs fedezve a mivel föld trágyaszükséglete.

A fokozottabb trágyatermelés kiáltó szüksége, s a mezőgazdaság jövedelmi forrásainak bővítése egyiránt követelik, hogy szakítva végre az egyoldalú gazdálkodási rendszerrel, jobban mondvá, a lázas gabonatermelés rendszeretlenségével, a földmívelés ikertestvérét az állattenyésztést is karoljuk fel. Helyzetünk e tekintetben kedvezőbb, mint lehetne a haza bármely vidékén. Bécs a virágzó s mindinkább terjeszkedő világváros, a megyét egész hosszában átszelő vasút által, közvetlen szomszédságunkba ejtetett; már jelenleg is több mint félmillió lakossága sóvárogva várja naponkint a kívülről szállított tejet, vaját és húst; közelünkben három város, Pozsony, Soprony és Győr, nagy részét veszi igénybe annak, mit a vidék termel, s ha nem akarunk szemet hunyni a helyi viszonyok mutatójára előtt, lehetetlen fel nem ismernünk, mikép alig van egy más tája a hazának, melynek helyi viszonyai a szarvasmarha s különösen a tejelő állatok termékeinek értékesítésére oly derült kilátást nyújtanának, mint megyénk vidéke; annyival inkább, mert míg más vidékek lakói a megfelelő tenyésanyagot csak messze távolról és nagy áldozattal szerezhetik be, a m.-óvári főhercegi uradalom üzlettehenészete helyben, már jelenleg is oly nagyszerű, mint aminőt, egy birtokon, világrészünk alig mutathat fel.

Juh.

A juhtenyésztés megyénkben, mint azt Bél Mátyás idézett jegyzetéből is látjuk, már a XVIII. század első felében is jelentékeny volt, de kiváló jelentőségre csak az 1775 után jutott, midőn a merino-juhoknak behozatala növekedő mérvben vette kezdetét. ¹⁾ A m.-óvári főhercegi uradalom juhászata, mely az országban egyike volt a nemes fajok legnagyobb tenyésztő és árusító telepeinek, a jelen század első negyedében egymaga több mint 40.000 juhot számított. A többi uradalom s a nép is nagy mennyiségben tartott juhokat; a gabona ára alantas, a gyapjúé aránylag magasabb volt, a tágas legelők tavasztól ősziig a legtermészetesebb s legolcsóbb tenyészmódot szolgáltaták; sűrű csapatokban lelélesztett a kizöldelt mezőkön az aranygyapjas nyáj.

A juhok létszáma, mint már láttuk megyénkben, mindinkább alá száll; és az 1870-ki összeírás által kitüntetett összletet véve alapul,

	egy □mfdre	ezer hold szántóföldre	ezer lakosra
megyénkben	1378	255	615
sz. é. v. Magyarországon	3056	861	1073
az erdélyi területen	1841	790	876
Horvát-Szlavonországban	1022	360	420
a birodalomban	2572	795	979
Angliában	5900	1939	1035

drb esik. ²⁾

A juhoknak hústermelés végetti tenyésztése megyénkben még távolról sem kapott azon mértékben lábra, mint azt a monarchia fővárosának közelsége indokolhatná.

A megyei hatóság által 1876-ik évben gyűjtött, és dr. Rodiczky Jenő gazd. akadémiai tanár által egybeállított kimutatás szerint, találtatott megyénkben összesen 33.108 drb juh. E kimutatás szintoly hü, mint érdekes képét nyújtja a megyebeli juhászat jelen időszaki állapotának.

Következőkben közlöm a kimutatás lényegét:

¹⁾ Michnay Endre: Statistika czinü munkája 200 l.

²⁾ A létszám alantassága mellett nem kevésbé emeli a juhállomány értékét azon körülmény, hogy amint azt a következő táblázat is kitünteteti, az állomány 93 százaléka nemesfajú, holott a birodalomban e fajhoz az állománynak csak 31 százaléka tartozik.

Mosony megye juhállománya 1876-ban.

Járás és község neve	Juhok száma	A juh faj megnevezése	Tulajdonos neve
M. óvári járás.			
Horvát-Kémle	374	posztó-merino	Gr. Batthyány József.
Magyar-Kémle	3.000	"	Strasser A. S., bérlő.
Lébeny	3.191	"	B. Sina örökösei.
Mecsér	1.755	"	"
Mosony	472	merino-mestiz	Jerfy A., bérlő.
P.-Somorja	1.006	"	Solymosy, bérlő.
Szent-Miklós	1.411	posztó-merino	B. Sina örökösei.
Tarcsa	1.640	"	Albrecht főherczeg.
Tétény	800	merino-mestiz	Naschauer, bérlő.
A járás többi községeiben	187		
Összesen	13.836		
Nezsideri járás.			
Barátfalu	1.200	posztó-merino	Szent-keresztii apátság.
Boldogasszony	6.000	"	Naschauer, bérlő.
Féltorony	2.250	{ 1287 sountdown.	Albrecht főherczeg.
Lajtafalu	936	{ 963 p. merino	
Pomogy	880	merino mestiz	Gr. Batthyány József.
Védeny	900	paraszt juh	Solymosy, bérlő.
A járás egyéb községeiben	4	posztó-merino	Győri káptalan.
Összesen	12.170		
Rajkai járás.			
Csúny	561	posztó-merino	Gr. Henckel Lajos.
Gáta	1.000	"	B. Laminet Camillo.
Köpcseny	2.300	{ 1900 merino	Gr. Batthyány József.
Körtvélyes	580	{ 400 paraszt juh	B. Walterskirchen V.
Miklósfalva	200	paraszt juh	Gr. Batthyány József.
Nemesvölgy	500	merino-mestiz	községbeliek.
Oroszvár	800	posztó-merino	Gr. Batthyány József.
Rajka	700	"	Gr. Henckel Lajos.
Zurány	350	"	Gr. Zichy Henrik.
Horv.-Jánfalva	111	{ 200 paraszt juh	községbeliek.
		{ 150 mestiz	
		magyar racha	"
Összesen	7.102		
Főösszeg	33.108		

Nevezetesen: 25 893 posztó-merino 78,3% } 30.744 nemes juh = 93,2%
 3.564 merino-mestiz 11,0% }
 1.287 sountdown. 3,9% }
 2.253 paraszt juh 6,8% } 2364 paraszt juh = 6,8%
 111 magyar racha 0,3% }

Évi gyapjutermelésünk, ezen utóbbi összeírás öszletét véve alapul, és egy állatra 1.25 kg. gyapjut számítva 450 m.-mázsára tehető.

Sertésenyésztés.

Sertésenyésztésünk csak a házi szükséglet fedezésének körére szorítkozik, s még ezt sem tölti be teljesen. A legszegényebb kis házbirtokos, sőt a lakók nagy része is hízlal egy-két állatot, de a hízóra fogott állatokat nagy részben alsóbb vidéki hajtsároktól vásárolja, mert a megyében nagyobb terjedelmű tenyésznáj nincs.

A sertésállománynak összes számából esik

	egy □mldre	ezer lakosra
megyénkben	573	252
sz. é. v. Magyarországon	788	276
az erdélyi területen	502	238
Horvát-Szlavonországban	980	490
a magyar birodalomban	759	288 drb.

A hatvanas években több birtokos tett tenyésztési és hízlalási kísérletet az angol fajú sertésekkel. Eredménye azon meggyőződésre vezetett, hogy míg egyrészt az angol faj szaporább és fiatal korában gyorsabban növekszik, másrészt a mangolicza edzettebb, húsa ízletesebb, szalonnája tömöttebb, miért is ez utóbbi faj, az idegent, a versenytérről majdnem teljesen kiszorítja. — Igen óhajtandó lenne a sertésállományban a fajnak tisztázása, jelesb fajú magállatok beszerzése s tenyésztése által; amit azonban a megye területén csak egy vagy több üzletszerű nagyobb sertésenyésztés keletkezése fogna leginkább előmozdíthatni.

Kecske, őszvér, számár.

Az 1870-ki összeíráskor találtatott megyénkben nevezetesen

	kecske	őszvér	számár
a m.-óvári járásban	687	—	30
a rajkai	966	—	19
a nezsideri	731	—	26
összesen	2384	—	75

Méhtenyésztés.

A méhészetnek telepeivel megyénknek leginkább duna- és lajtaparti- és a síkság szórványos erdő-területein találkozunk, hol

a különmemű faállomány és cserje, az erdő és rétek dúsabb viránya tavasztól őszi rendszerint elégséges táplálékot nyújt. Összeiratott megyénkben 1870-ben összesen 6264 méhkas, nevezetesen a m.-óvári járásban 2824, a rajkaiban 1832, a nezsideriben 1608.

Megyénk népességének életrealóságát igazolja azon körülmény, hogy, habár a méhészet vidékünkben a gyakori fagyok, és az uralgó szeleknek hegyek és lombok által meg nem tört általmaítól sokat szenved, s a méheknek más vidékeken sokkal dúsabb természeti tápjából sokat nélkülöz, mindazáltal szívósan fentartja ezen leghálásb állatok tenyésztét. A méhkasok létszámából esik

	egy □mldre	ezer lakosra
megyénkben	185	85
sz. é. v. Magyarországon	99	32
az erdélyi területen	128	54
Horvát-Szlavonországban	112	38
a magyar birodalomban	110	40

Ezen adatok szerint, megyénkben a méhészet sokkal nagyobb terjedelemben üzetik, mint általán a birodalomban s annak egyes részeiben.

Ha megyénk síkjain a közutak s nagyobb gazdasági területek idővel ákáczzal, a nedvesebb mélyedések füz- és hárssal sűrűbben lesznek kiültetve, ha e vidék meszes talaján jól díszlő takarmánynövények a baltaczim és luczerna nagyobb mérvben fognak természetni, ha utóbb kereskedelmi növényt, például ánizst és köményt is termelünk, síkunk is jobb tanyát fog nyújtani az ember legolcsóbb s legszorgalmasabb munkatársának — a méhnek.

Baromfityesztés.

Ha a mezőgazdasági iparnak szerény ága, a baromfityesztés általán, sokkal nagyobb figyelmet érdemel, mint amilyre az hazánkban ez ideig méltatva lett, már csak azon okból is, mert a háztartás egyik pótolhatlan szükségletét fedezi; kétszeres figyelmet igényel megyénkben, mely három népes város Pozsony, Soprony, Győr közé ékelve, s a vasút által a monarchia fővárosával Bécs közel szomszedságba helyezve, az üzletszerű baromfityesztésnek a helyi viszonyok által is kiváltságolt tanyája lehet, ha magunk is úgy akarjuk. A baromfityesztésnek iparága, népgazdasági szempontból teljes figyelemre-

méltó azon okból is, mert sem tetemes befektetési tőkét, sem a köznép értelmiségét túlszárnyaló szakavatottságot nem igényel, s a legszegényebb néposztály előtt is megnyitja a mindennapi kenyérkereset segédforrását.

A baromfi ára a m.-óvári s mosonyi piacon: egy pár csirkéjé ¹⁾ 0.50 – 1 frt, tyuké 1.50 – 1.80 kr, kappanyé 2 – 3 frt, réczéjé 1 – 1.80 kr, libájé 2 – 3 frt, pulykái 3 – 5 frt, száz drb tojásé 2 – 3.20 kr.

Földművelésünk és állattenyésztésünk kölcsönös viszonyban.

Talajminőség, munka- és trágyaerő, képezik a mezőgazdasági iparnak kisebb-nagyobb mértékben rendelkezésünkre álló anyagi alapját. Az éghajlati viszonyok hatalmunk körén kívül esnek, a helyi viszonyokkal számolni a szakértelem feladata.

Talajunk minősége nagy átlagban véve középsterű. Szorgos megmunkálást igényel, és táperejének gondos fentartását, csak ez úton boldogulhatunk — „in hoc signo vinces”.

És a mezőgazdaság sikeres üzemének ezen feltételeit, hűn kell, hogy betöltsük, annyival is inkább, mert a két magyar medence éghajlata sehol nem űzi szeszélyes játékát érezhetőbben, mint nálunk, az alföldi síkság végnyulványán, a hófedte Alpok legszélse emelkedései mögött, hasonlóul a szélvész eleméhez, mely a sík tenger hullámain sehol nem hányja fel oly magasan, mint a meredek partok közelében.

A mívelt föld egy része, ha nem is folyton, mert a népek harcoküzelmeiben fegyverrel válták fel ezek gyakorta az ekét — századok s tán évezredek óta nyög az ekének vas uralma alatt, s a Csásároknak a barázdák mélyéből kivetett érmei, okkal gyaníttatják, hogy rajta egykor Róma zsoldosai szántottak, vetettek;²⁾ és ha átvillan agyunkon a gondolat, mikép történhetett, hogy az

¹⁾ B. Czörnig az összes baromfiak számát a magyar-osztrák birodalomban 60 millióra, s értékét több mint 10 millió ftra becsüli. Szerinte Magyarországból a fennállott közbenső vámhivatal adatai szerint már 1848 előtt több mint két millió baromfi vitetett ki, közel egy fél millió frt értékben.

²⁾ Pannonia elfoglalásakor — mint azt annak helyén látni fogjuk — a hódítók baromfityesztő s földművelő népet találtak itt, s a rómaiak fizetett zsoldosokkal műveltették a földet.

évezredek óta zaklatott föld minden erejéből ki nem merült? ne feledjük, hogy Pannonia meghódított népe és saját őseink állattenyésztő nomád nép valának s hogy, mint érintők, a fegyverek uralmának korszakában gyakorta néptelenné lön a vidék és kinyugodott a véráztatta föld, míg ismét egy más nép települt meg rajta, hogy igénybe vegye termőerejét. Folyton benépesítve, folyton zaklatva s nem kellően ápolva, ki fogott volna erejéből földünk is merülni, mert, mint egy jeles írónk mondja, 'egy nagyon elterjedt, de mély tévedés azon vélemény, hogy némely vidéknek kopár talaja öröktől ilyen, egy más termékeny ország pedig a tápanyagokban kimeríthetetlen'.

Szántóföldjeink egy további része újabb és legújabb törés.

Mennyiben váltakoztak egymással a rég mult századok lefolyása alatt szántóföld és legelő? ki tudná megmondani. Kétségtelen, hogy a szántóföld ezen minőségét csak kivételesen változtatá, a népesség és szükséglete szaporultával feltöretett pásztánként sok legelő, de a szántóföld szerepet nem váltott, a hűbéri viszony sem türte megszüntetését. Megyénk számos községeinek határában, hol jelenleg úgyszólván egy magyar ajku birtokos sem honol, például Bezenyén, Szt.-Jánoson, Szt.-Péteren, a düllök nagy részének neve jelenleg is magyar, emlékeül nemcsak azon körülménynek, hogy e községeket egykor magyar ajku honpolgárok lakták, de annak is, hogy e düllök már több századok előtt mívelve lőnek.

Azon földek mellett, melyekből e vidék népessége már hosszú századok óta meríté s meríti élte erejét, a legújabb törések vonják magukra figyelmünket.

Mint már kimutatva lön, a legközelebb lefolyt negyedszázad alatt 14.188 hold legelőt és 9726 hold rétet vontunk ekemívelés alá; míg más részről mezőgazdasági állatjaink létszáma mindent egybevéve 13%-al szállott alább.

Kitünőbb termések, gazdagabb kalászok jelzék s jelzik az új törést.

De meddig tart ez így, állattenyésztésünk hanyatlása s a föld őseréjének gondatlan tékozlása mellett?

A növény is, mint az ember, küzelemmel gyűjti különleges tápanyagjait, miket ha vissza nem térítünk, lassan és észrevétlenül, de elébb-utóbb kifárad a föld, s az évek hosszú során

azt vesszük észre, a növényzet nem oly dús, a szem nem oly súlyos, mint volt azelőtt, okozzuk az időjárást, okozzuk a vetőmagot, nem sejtítve, hogy az ok önmagunkban rejlik.

S e baj, ha nem vigyázunk, hamarabb ér nyomon bennünket, mint érne az ország több más vidékén. Mint azt a IV. szakaszban jeleztük, s mint ezt vetéseink táblázata is mutatja, vidéki éghajlatunk, talajunk s a viszonylag csekély népesség mellett, a gabonaneműeken kívül, a természetmennyek csekély számát s csak csekély mennyiségben vehetjük fel vetésforgásunk keretébe; sűrűn követik egymást a gabonaneműek, majdnem csak ezeknek rengő kalászeit látjuk hullámsani láthatárunk körén. A leveles takarmányneműek bővebb termelését mi sem hátráltatja, ezeknek terjedtebb termelése adhatna kinyugvást a kínzott talajnak, de a talajt gondosan kimélő takarmányneműek nevezetesen a luczerna, baltaczim és bükköny¹⁾ csak a nagy birtokokon jutottak méltó szereplésre.

Vonó- és kézimunka-erőnk tekintetében tán elégséges tájékoztatást nyújtottak a közlött adatok. A ló- és ökörfogatok mennyisége azon ponton áll, melynél alább szállani a talaj kellő megművelésének s a többi mezőgazdasági műveletek kellő teljesítésének kockáztatása nélkül nem lehet. A kézimunka-erő hiányát tavasztól ősziig sýnyi mezőgazdaságunk, főleg az aratás idején. A kézimunkát kisebb-nagyobb mértékben megtakarító gépek, nevezetesen a cséplő-, kapáló-, töltögető-, kukoriczamorzsoló-gépek örvendetes elterjedést nyertek a kisebb birtokiak osztályánál is, egy-két volt jobbágy aratógéppel is ellátta magát. Ha ezen utóbbi gépek, a vontatóerő mérve, egyszerű alkat, könnyű kezelés és megbízhatóság tekintetében a tőkélynek idővel még magasabb fokát érendik el; kisebb birtokosaink sem fognak késni azok beszerzésével. A m.-óvári uradalomban működő két gőzeke alkalmazásának eredményei annak helyén fognak kitétetni.

¹⁾ Mészdús talajunk mélyebb rétegein a luczerna is igen kielégítő termést ad.

Trágyaerő.

Eltekintve a rétektől, melyeknek trágyázásáról csak szöllani is, egy messze szép jövőndő álmaihoz tartozik,

180.217. hold szántóföld,

3.719. „ szőlő, és

582. „ kert

összesen 184.519. holdnyi termőföld vár nálunk, a túlságos gabonatermelés mellett, minden harmadik évben trágyázásra.

A nagybirtokokon leginkább dívó fordákról ehelyütt nem szólva, a kisbirtokosoknak túlnyomó része a háromnyomású rendszert követve, a szántóföld harmadát nagyobb részben buzával, kisebb mértékben rozsossal, másik harmadát fele részben árpával, fele részben zabbal és kukoriczával veti be, s a fenmaradt hasonrészt részint tiszta ugarul hagyja, részint takarmányneműekkel veti el. A tagosítások folytán a fordakényszer megszűnével, a kisebb birtokosok tetemes része szabad gazdálkodást követ, s vannak több községek, melyeknek terjedelmes határain, a szántóföldeknek 10%-ka sem hagyatik tiszta ugarban.

Évenként itt is, ott is, a szántóföldeknek legalább egyharmada követelné meg a megfelelő trágyázást. Teljesíthetjük-e?

Egy megye általános gazdaságának terén, hol az állatok neme, faja, tartása, istállózása, legeltetése, továbbá a kitünő, jó, rossz és minden ítéseten aluli trágyakezelés a legtarkább vegyületben váltják fel egymást, a felhasznált takarmánynak s ennek arányában a termelt trágyának mennyiségét, számvevői bizossággal kiszámítani lehetetlen.

De kísértsük meg a lehető hozzávetőleges puhatólást.

Mindent egybevetve, esik megyénkben az összes háziállatok létszámából egy nagy állatra (az egyes állatnemek után átlag számítható trágyatermeléshez képest¹⁾) 2 csikót, 2 borjut, 10 juhot és 8 sertést számítva, 1000 hold trágyázandó földre 269, kerek számmal 270 nagy állat. Egy nagy állat után átlag 90 m.-mázsa trágyát véve fel, az évenként termelt trágyából 1000 hold trágyázandó területre 24.300 m.-mázsa jut, mely mennyiség egy holdra habár nem több mint 140 m.-mázsa trágyát számítva

¹⁾ Egy dolgozó lóra átlag 75, egy legelő tehénre 100, egy jármásokorra 90, egy juhra 8, egy sertésre 10 m.-mázsa évi átlag trágyatermelés számítatik.

173 holdnak s eszerint a trágyázandó terület hatodrészeknek felel meg.

Ezen trágyamennyiség tehát, túlságos gabonatermelésünk mellett, a talajnak teljes erőben való fentartására megkívánt trágyaszükségletnek csak felét fedezi.

Hogy ez irányban megyénk mezőgazdaságának állapotát még világosabban felismerhessük, érdekes leend tudni, hol áll megyei földművelésünk e téren, hazánk s a mezőgazdasági műveltség magasabb fokán álló külföldhöz képest.

A ló és szarvasmarha összes létszámát véve fel, de 10 juhot és 8 sertést számítva egy nagy állatra, ezen a külföld tekintetében is rendelkezésünkre álló alapon, a következő eredményhez jutunk: esik az összes ló-, szarvasmarha-, juh- és sertésállománynak nagy állatra átszámított öszletéből

	ezer hold szántóföldre
Mosony megyében	355 drb
Magyarországon	510 "
Horvát-Szlavonországban	526 "
a magyar birodalomban	512 "
az osztrák birodalomban	541 "
Belgiumban	658 "
Würtembergben	802 "
Angliában ¹⁾	977 "
Hollandban	1118 "

nagy állat

Ezen viszonylati adatok annyival inkább elszomorítóak, mert a gazdasági állatok, nevezetesen a legtöbb trágyát termelő tehenek és a juhok mennyiségének aránylagos túlsúlya a megyei nagy birtokokra esik, s a mezőgazdaság zömét képező kisbirtokokra aránylag még kevesebb számítható, azon további okból is, mert a fentebbi kiszámításnál a megyebeli marhalétszám, a viszonylat helyes keresztülvitele tekintetéből, az 1870-ki összeírás alapján lón felvéve, holott mint már láttuk, időközben az állatok létszáma csökkent inkább, mintsem növekedett.

¹⁾ Angolország állutjainak magas létszáma mellett is, a hivatalos statisztikai kimutatások szerint, évenként átlag 25 millió forint értékű guanót és csontot hord össze, a világ minden részeiből, a talaj erejének fentartására s emelésére.

A föld táperejének tőkéje van megtámadva, — a tények szöllanak, a számok kérlelhetetlenek.

„Egyetlen kincsét ássa és fogyasztja a nép, valahányszor földjébe bocsátja ekéjét.”

S minél mélyebbre bocsátja azt, minél inkább megközelíti a termőföld alsó rétegét, annál gyorsabban kimerül a talaj-erő ezen tartaléktára is, annál gyorsabban bekövetkezik a — leszámolás napja.

S a századok óta zaklatott talaj végre kimerül; s a föld, melyet csak nem régen fogattunk ki hosszú nyugalmából, mely még gyermekkorát sem lépte át, a hanyatlás barázdáit hordandja homlokán.

S ha a hanyatlás gyors folyamában „a türelmes földnek nem lesz ideje, újra előteremteni azt, amit eltékozlánk”, a növényzettel együtt hanyatlásnál indul az állati élet, s „az állatok között az ember az első, aki megnyí, ha lába alatt a föld ereje kimerül”.

S nem lesz hatalmukban előteremteni a vesztett erőt; — mert, abból ami van, az emberi ész s erő csodaművet alkot, de teremteni egy homok semet sem tud.

